

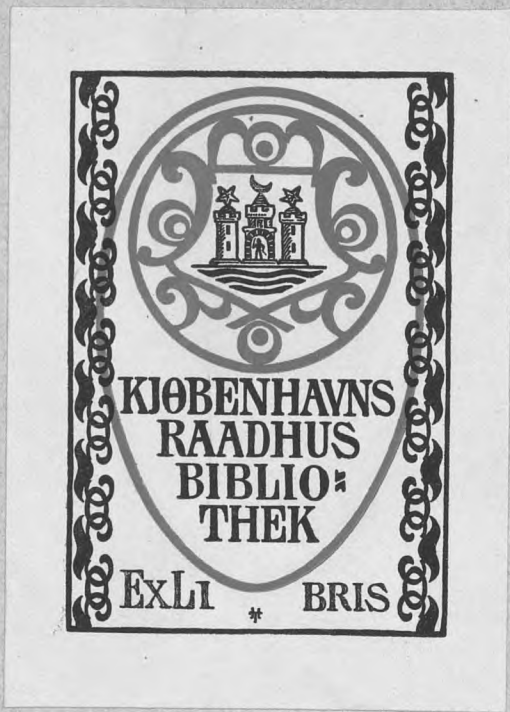
545171449

101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

99.4 Ørsted, A. S. Jø

RHB

99.4 0.2.1 A.5

TROELS G. JØRGENSEN

ANDERS SANDØE
ØRSTED

HANS LIV OG ARBEJDE

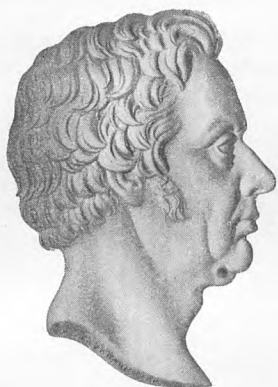
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

ANDERS SANDØE ØRSTED

TROELS G. JØRGENSEN

ANDERS SANDØE ØRSTED

HANS LIV OG ARBEJDE

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK
FORLAG · KØBENHAVN · MCMXXXIII

99.4
Ør 63
j

Udgivet med Støtte af Carlsbergfondet

—
*Copyright 1933 by Gyldendalske Boghandel
Nordisk Forlag - Copenhagen*

—
Oplag: 500 Eksemplarer

—
*Printed in Denmark
Gyldendals Forlagstrykkeri - København*

166

INDHOLDSFORTEGNELSE

Tallet angiver Side.

TIDEN TIL 1801

	Side
<i>I. Offentlig Fremtræden</i>	1—13
Samfundstilstanden 1. — Philosophisk Repertorium	
1. — Eksamen og Deltagelse i Konkurrence 2. —	
Tidsskriftbidrag og Udgivelse af Skriftet om Trykke-	
frihedens Grænser 3. — Trykkefrihedssagen 4. —	
Gennemgang af Ørsteds Skrift 8. — Ørsteds litterære	
Plads 13.	
<i>II. Personlige Forhold og Udvikling</i>	14—29
Slægten Ørsted 14. — Skoleundervisning 16. — An-	
den Paavirkning 17. — Afrejse fra Rudkjøbing 18.	
— Indtryk i Hovedstaden 18. — Juridisk Studium	
19. — Filosofisk Prisopgave 20. — Afslutning af	
Studium 21. — Dagligt Liv, Venskab med Oehlen-	
schläger 21. — Overanstrengelse 23. — Ændrede	
Studier 23. — Litterær Tone 24. — Moralreligiøs	
Retning 25. — Anmeldervirksomhed 26. — Interesse	
for offentlig Ret 27. — Karakteristik som Forfatter	
28. — Aaret 1801 som Vendepunkt 29.	

TIDEN TIL 1813

<i>I. Løbebane som Dommer. Arbejdsforhold og personlige</i>	
<i>Forhold i Retterne</i>	30—40
Overtallig Dommer i Hof- og Stadsretten 30. — Prak-	
tisk Uddannelse 31. — Hof- og Stadsrettens Indret-	

ning 32. — Indtryk ved Indtrædelsen i Retten. Justitiarius Falbe 32. — Ørstedes Voteringer 34. — Udgivelsen af Juridisk Maanedstidende. Morgenstjerne og Høst 35. — Juridisk Arkiv etc. 37. — I Overretten 38. — I Højesteret 38. — Højesterets Indretning og Personale 39.

- II. Arbejde som Dommer* 41—77
- Indledende Bemærkninger 41. — Den strafferetlige Lovgivningstilstand. Straffesystemet 41. — Sager om Tyveri 44. — Andre Berigelsesforbrydelser 46. — Arbitrære Straffe 49. — Injuriesager 50. — Kumulation 50. — Straffes Inkompatibilitet 51. — Benaadning 51. — Trykkefrihedssager 52. — Prøve paa Dom 54. — Barnefødsel i Dølgmaal m. v. 56. — Drab ved Revselse 57. — Forskellige Drabs-sager 58. — Selvmordsforsøg 59. — Aarsagsforhold i Drabs-sager 59. — Utilregnelighed 61. — Indiciebevis 65. — Karakteristik af Ørsted som Straffedommer 66. — Sag om Ægteskabsløfte 69. — Mindreaariges Selverhverv 69. — Barnefaderens Bidragspligt 70. — Ret over vestindisk Slave 70. — Konfirmeret Testamentes Gyldighed 70. — Besiddelse som Ejendomsbevis 71. — Renteudblivelses Retsvirkning 71. — Læsning af Pantebreve 71. — Lejebetaling, naar Tingen forkommer 72. — Frihedshævd for Landgilde 72. — Vindikation af Ihændehaberobligation 72. — Modregning overfor Konkursbo 73. — Sager om Benægtelsesed 73. — Om Vidnebevis 74. — Bevisbyrde-Spørgsmaal 74. — Udeblivelsessager 75. — Modregning 75. — Afsagte Dømmes Rækkevidde 75. — Domstolenes Kompetence overfor Kancelliet 76. — Standpunkt overfor Præjudikater 77. — Afsluttende Bemærkninger 77.
- III. Privatliv. Personlig Karakteristik* 77—90
- Forlovelse med Sophie Oehlenschläger 78. — Bryllup 79. — Hjemmet paa Vestergade 79. — Jens Baggesen 80. — F. S. Sibbern 82. — H. C. Ørsted 83. —

Steffens' Karakteristik af Ørsted 85. — Københavns Bombardement 86. — Manuduktion og Undervisning i Ørstedes Institut 86. — Lærer ved Pastoralseminariet og Medlem af Videnskabernes Selskab 87. — Sygdom 87. — Overensstemmelse med H. C. Ørsted 89.

IV. Forfatterskab 90—123

Det af Goos, Nellemann og Øllgaard forfattede Skrift 90. — Om Udgivelsen af hans selvstændige Skrifter: Supplementet, Tyveriafhandlingen og Formularbogen 90. — Oversigt over Tidsskriftartikler 94. — Ørstedes Fremme af sit litterære Arbejde 97. — Almindelig Retsanskuelse 98. — Afh. om Forholdet mellem Religion og Stat 100. — Afh. om Teori og Praksis i Sædelæren 102. — Stilling til Naturretten, Polemik med Prof. Schlegel 106. — Teorien om Ejendomsretten 111. — Supplementet (herunder om Ægteskabsløfte, Trolovelsesforholdet, Revselsesret over Hustru, Værgemaal ved Testation, 18aariges Selverhverv) 112. — Privatretlige Afhandlinger (herunder om svigagtige Besidderes Frugtoppebørsel, Vanhjemmel ved velgørende Kontrakter, Undergang af lejet Ting, panteretlige Spørgsmaal og Servituthævd) 113. — Civilprocessuelle Afhandlinger (herunder om Forligslovgivningen, om juridisk Vished, om Bevisbyrden, om Udeblivelsessager, om Benægtelsesed, om Retternes indbyrdes Kompetence, om Sikkerhed for Arrest, om Procesomkostninger, om Dommerinhabilitet, om vedtaget Værneting og om Afstemning i Dommerkollégier) 113. — Strafferetlige Arbejder. Straffeteori 116. — Lærebogen i Kriminalretten 117. — Mindre Afhandlinger (herunder Anmeldelser af tysk Litteratur, om Spørgsmaal i Tyveriaemnet, om Kumulation og om verbelle Injurier) 120. — Skriftet om Tyveri 120. — Polemik med N. Wergeland 122. — Afsluttende Bemærkning 123.

TIDEN TIL 1835

- I. *Virksomhed som Kancelliembedsmand* 124—159
- Plan for dette Afsnit 124. — Medvirken ved Pengevæsenets Forandring 1812—13 124. — Indtræden i Kancelliet 125. — Den indbyrdes Undervisning, Skolevæsenets Ressortforhold 126. — Resolution af 1828 om Alterbogen 127. — Personlige Modsætninger i Kancelliet 128. — Kongens Irettesættelse (1817) 129. — Kongens Indskriden mod Ørsteds Forfattervirksomhed (1826) 133. — Trykkefriheds-sager 137. — Strafferetlig Lovgivning (Ændring af Strafarter, Løsgænger og Betleri, Angreb paa Legeme og Frihed, Tyveristraffen) 139. — Lovgivning om Retspleje (Ankefristen i Ekstrarets-sager, den jorddrotlige Skiftejurisdiktion, Retsplejen i offentlige Straffesager, Udpantning for Retsgebyrer, Sager om Fornærmelse i Ord og Gerning, Mulkt for unødigt Trætte, tinglæst Skifteekstrakt, Retsplejen i smaa Gældssager, Paternitetssager, hurtig Retsforfølgning efter Gælds-brev, Rettens vedbørlige og hurtige Pleje, Vidners Førelse) 145. — Privatretlig Lovgivning (Notarialvirksomheden, Mortifikation, Vielser, Veksler, Ægteskab efter Skilsmisshed, umyndiges Midler, Eftertryk, afsindiges Forsørgelse, Daab, Tinglysning af Forpagtnings- og Lejekontrakter, Underpant i Løsøre) 153. — Ørsteds personlige Stilling 157. — Deltagelse i Lovgivningen om Indførelse af Provincialstænderne 158.
- II. *Privatliv* 160—171
- Bopæl, Rejse i Tyskland 160. — Æresdoktor, Medlem af norsk Videnskabernes Selskab, Medpræsident i det Kgl. Landhusholdningsselskab, Meddirektør i Bibelselskabet, ekstraordinær Assessor i Højesteret 160. — Hans Hustrus Død 161. — Andet Ægteskab 162. — Samliv med Slægtninge 163. — Forhold til yngre Jurister 164. — Ordskifte med Professor Ho-

witz om Viljens Frihed 165. — J. P. Mynster 168. —
H. C. Ørsted 169. — Sibberns Hyldest 170.

III. Forfatterskab 171—228

Kronologisk Fortegnelse over litterære Arbejder 171.
— Arbejdsmaade og Form 177. — Afh. om Penge-
væsenet 179. — Haandbogens Fortale 180. — Lov-
fortolkning 181 — naturlig Ret 184 — fremmed
Ret 185. — Sædvaner, Billighed, Præjudikater 185.
— Danske Lov 186. — Loves tilbagevirkende Kraft
188 — fremmed Rets Anvendelse 189 — partikulære
og specielle Love 189. — Loves Ophævelse og For-
andring 190 — personlig Myndighed og Raaden over
Selverhverv 191 — formueretlig Umyndighed 191
— kortfattet Omtale af familie- og arveretlige Bi-
drag 191. — Ejendomsretten 192. — Tilvækst og
Frembringelse 195. — Overdragelse af Ting 196. —
Forældelses Begrundelse 197. — Hævd ved synbare
Servituter 198 — nærmere Regler om Forældelse
199. — Pant 199 — obligatoriske Retsforhold 200.
— Fdg. 9. Febr. 1798 201 — om Pligterne i Kontrakts-
forhold 202 — Erstatning udenfor Kontraktsforhold
203 — processuelle Arbejder i Almindelighed 205.
— Proceserklæringer 205. — Indstævntes Udeblivelse
206. — Kontrasøgsmaal 206. — Intervention etc.
206. — Bevislæren i Almindelighed 207. — Dom-
merskønnet 208. — Bevisbyrden 208. — Bevismid-
lerne (egen Tilstaaelse, Vidner, Syn, Dokumenter,
Modbevis, Parters Ed) 209. — Dommes Retskraft 212.
— Procesomkostninger 212. — Stemmemeflerhedens Ud-
findelse 212. — Dommes Affattelse 212. — Højeste-
retsproceduren 215. — Domstolenes og Dommernes
Stilling 216. — Ørsteds kriminalistiske Program 217.
— Forhold til tysk strafferetlig Videnskab 221. —
Edsvorneretter og Inkquisitionssystem 222 — selvstæn-
dige Bevisregler i Strafferetten 226. — Varetægts-
fængsel 226. — Afh. om Grundreglerne for Straffe-
lovgivningen 226. — Manddrabsforbrydelsen 227.
— Ørsteds Selvkarakteristik 228.

TIDEN TIL 1848

Virksomhed og Stilling overfor Provinsialstænderne 230. — Privatliv 233. — Virksomhed i Lovgivningen; Straffelovgivning (Bødeafsoning, Trykkefrihed, de systematiske Love om Tyveri etc., Mened etc. og Brandstiftelse, Fængsel paa Vand og Brød, Indiciebevis, Pressen, Jernbaner) 236. — Lovgivning om Retspleje (eksekutive Bøder, Udpantningsret, Jurisdiktionsforhold i kriminelle Sager, Appel i kriminelle Sager, Tvang ved Handlings- og Undladelsesdomme, Udlægshaveres Retsstilling, Kriminal- og Politiretten, Gælds fængsel, Retsvidner) 244. — Privatretlig Lovgivning (Selvejrbønders Testationsret, Kunstarbejder, Jorddrot og Fæster, Umyndighed, Forsørgelsesstedet, borteblevne Personer, Tinglysning af Namsdom, Alimentationsbidrag, Kundgørelse om Uraadighed, Underpant i Løsøre, indenbys Veksler, Forsørgelsesstedet, Vindikation af kgl. Obligation, Grundafstaaelse til Jernbaneanlæg, Skøde- og Panteregistre, Arv, Vands Afledning, Selvejrbønders Svigerbørn, Omgaaelse af Udstykningslovgivningen) 246. — Ørsted som Lovforfatter 250. — Arbejdet i Kancelliet og dets Reform 251. — Forfatningssagen 253. — Administrative Æmner 256. — Afgang som Minister 257.

TIDEN EFTER 1848

Litterære Foretagender 258. — Skriftet om Grundlovsudkastets Prøvelse gennemgaaet 260. — Ørsteds Rolle som Politiker 269. — Skriftet om Helstatens Opretholdelse gennemgaaet 270. — Aktiv politisk Optræden 277. — Dødsfald blandt Ørsteds nærmeste 282. — Jubilæum 283. — Historiske Skrifter 285. — Liv og Tid, 1. Bd. 286. — Liv og Tid, 2. Bd. 292. — Rigsretssagen 297. — Liv og Tid, 3. Bd. 301. — Liv og Tid, 4. Bd. 304. — Andet Forfatterskab 306. — Privatliv 309. — Død 311. — Slutning 312.

NAVNELISTE

- Aagesen, A., Assessor 38.
 Abrahamson, I. N. B., Adjutant hos
 Fr. VI 126.
 Algreen-Ussing, T., Jurist 138, 164,
 275, 288.
 Andersen, H. C., Digter 309.
 Andræ, C. C. G., Lærer paa mil.
 Højskole 281.
- Baden, G. L., Landsdommer 314.
 Baden, J., Professor 25.
 Bagger, P. C., Justitiarius 34, 54.
 Baggesen, Aug., Søn af Jens B. 80,
 82.
 Baggesen, Fanny, gift m. Jens B. 80.
 Baggesen, Jens, Digter 17, 37, 80 ff.,
 137, 161.
 Balle, N. E., Biskop 25, 54.
 Ballum, Birgitte 84.
 Bang, O. L., Professor 284, 310.
 Bang, P. G., Jurist 37, 256, 275, 279,
 288.
 Bastholm, Chr., Hofprædikant 19.
 Bech, Godsejer 122.
 Bentzen, H. G., Deputeret i d. Kanc.
 128.
 Benzon, Generalguvernør 20.
 Bernstorff, A. P., Statsmand 296.
 Bille, C. St. A., Redaktør 299.
 Bille, St. A., Minister 299.
 Bilsted, J., Generalfiskal 2, 31.
 Birckner, M. G., Forfatter 4 f., 10,
 12, 19, 27, 288.
 Bissen, H. V., Billedhugger 284.
 Bjerring, N. C., Prokurator 315.
 Blechingberg, D., Assessor 38.
 Bluhme, C. A., Minister 278 f., 281,
 299.
 Bohn, Elisabeth Kirsten, Husbestyrer-
 inde 235.
 Bornemann, F. C., Professor 185.
- Bornemann, M. H., Professor 2, 13,
 20, 28, 117.
 Brandis, C. A., Lektor 160.
 Brandis, J. D., Livmedikus 168.
 Bretton, F. E., Assessor 298.
 Brinckmann, Rud., tysk Jurist 212.
 Brock, G. E., Højesteretsadvokat 297.
 Brock, L. F., Stænderdeputeret 251.
 Brorson, Chr. B., Professor 40, 113,
 115, 202, 205.
 Bruun, M. C., Forfatter 6, 13.
 Bruun, P. D., Assessor, Politiker 234,
 284, 298.
 Bruun, Reinholdine, født Schönhey-
 der 162, 234.
 Bull, G., norsk Justitiarius 86, 234.
 Bunsen, C. J., tysk Forfatter og Di-
 plomat 160.
 Bärens, J. H., Assessor 38.
 Bøie (Boye), J., Rektor 25.
- Christian, Prins af Slesvig-Holsten-
 Sønderborg-Glücksborg 279.
 Christian VIII 146, 233, 253, 257,
 273, 275.
 Clausen, H. N., Professor 126, 133,
 255, 260, 275, 281, 298 f., 307.
 Colbjørnsen, Chr., Jurist 6, 31, 40,
 44 ff., 58, 71, 128, 152, 232, 302.
 Colbjørnsen, J. E., Deputeret i
 Rentek. 2.
 Cold, K. M. T., Generalprokurør 2,
 126, 158.
 Collet, P., Assessor 4ff., 216.
 Collin, J., Finansdeputeret 1, 19, 88,
 128, 162, 252.
 Coninck, de, Etatsraad 303.
- Dahl, F., Professor 228.
 Dahlstrøm, F. C. E., Stiftamtmand
 234, 300, 318.

- Dall, P. A., Assessor 38, 150.
 David, N. C., Professor 138, 275, 288.
 Deichmann, J., Boghandler 284.
 Dreier, W. H., Assessor 175.
 Driefer, J. J., Rigsretsmedlem 298.
- Eggers, C. U. D., Overprokurør 97, 120, 130.
 Engelhardt, N., Assessor 150.
- Falbe, C. W., Justitiarius 32 ff., 44, 136.
 Falbe, H. H., Assessor 38.
 Falsen, E., Jurist, Forfatter 111, 123.
 Feddersen, Kongens Foged 32.
 Feddersen, P., Assessor 40.
 Feurbach, A., tysk Jurist 120, 134, 171, 174, 185, 208, 218, 222, 225 f., 286.
 Fichte, J. G., tysk Filosof 2 f., 20, 23, 29, 84 f., 116.
 Fleischer, F. D. S., Assessor 38.
 Flensburg, C. A., Rigsretsmedlem 298.
 Foersom, P., Skuespiller 22.
 Frederik II af Preussen 17 f.
 Frederik IV 273, 296.
 Frederik VI 129, 133, 160, 230, 273.
 Frederik VII 276.
 Frederik Christian, Hertug af Augustenborg 2 f., 302.
 Fridsch, M., Assessor 2.
- Gamborg, A., Professor 19, 21, 25.
 Giødwad, J. F., Redaktør 299.
 Goethe, J. W., tysk Digter 23, 81.
 Goos, A. H. F. C., Jurist 90, 221.
 Graah, P. H., Assessor 40.
 Grollmann, tysk Jurist 205.
 Grundtvig, N. F. S., Præst 128, 133, 135, 302.
 Gunnerus, Litterat 54.
 Gønner, tysk Jurist 134, 174, 185, 205, 221.
- Haagen, C. W., Bankdirektør 284, 310.
 Hage, J. D., politisk Forfatter 288.
 Hall, C. C., Docent, Politiker 267, 281, 284.
 Hansen, C. F., Minister 281, 299.
- Hansen, M., Deputeret i d. Kanc. 128.
 Hasle, Provst 235.
 Heger, Christiane 79.
 Heger, H., Assessor 38.
 Heiberg, J. L., Digter 168.
 Heiberg, P. A., Forfatter 6, 13, 17.
 Hempel, S., Bogtrykker 3, 27 f.
 Holm, L. J., Assessor 37.
 Holtermann, K., Assessor 40.
 Hornemann, C., Filosof 19.
 Horrebow, O., Forfatter 3, 13, 21, 24.
 Howitz, F. G. Professor 134, 165 ff., 175, 287.
 Hurtigkarl, F. T., Professor 2, 31, 177, 181, 192, 196 ff., 226.
 Hvidt, L. N., Bankdirektør 275.
 Høegh-Guldberg, Højesteretsadvokat 152.
 Høpp, J. P., Overprokurør 139, 159.
 Høst, J. K., Assessor, Forfatter 1 f., 31, 35 ff., 44.
 Høst, I. N., Overretsprokurator 134, 164.
- Jacobi, C. F., Assessor 38.
 Jacobsen, H. C., Assessor 38.
 Jacobsen, P. V., Jurist, Forfatter 128.
 Jensen, H., Forfatter 158.
 Jørgensen, S., By- og Herredsfoged 15, 17.
- Kaas, F. J., Præsident i d. Kanc. 126, 128 ff., 140, 142, 145.
 Kant, J., tysk Filosof 2 f., 19 ff., 25 f., 90, 116.
 Kierkegaard, P. C., Præst 256.
 Kierkegaard, S. A., Forfatter 168.
 Kirstein, E. F., Deputeret i Komm. Koll. 154.
 Kjerulff, A. K., Politidirektør 135, 142.
 Kleinschrod, tysk Jurist 120, 185.
 Knuth, F. M., Rigsretsmedlem 298.
 Koefoed, H. J., Assessor 150, 284, 298.
 Koefoed, J., Assessor 298, 300.
 Kolderup-Rosenvinge, J. L. A., Professor 37, 87, 160, 162, 164, 235, 282, 310.
 Kongslev, T., Generaldecisor 31.

- Krieger, A. F., Professor, Politiker 265, 274, 308.
 Krohg, C., Professor 2, 20, 37.
- Lange, J. C., Forfatter 168.
 Lange, M., Overpræsident 128, 141.
 Larsen, J. E., Professor 164, 279, 298, 300, 307.
 Lassen, C. F., Assessor 2, 20, 30 ff., 35, 38 f., 44, 70, 150, 164, 181, 189, 226, 298, 300, 309.
 Lassen, K. L., Deputeret i d. Kanc. 128.
 Lehmann, O., Amtmand, Politiker 254, 275, 285, 298.
 Levetzau, N. K., Assessor 40.
 Liebe, C. C. V., Højesteretsadvokat 297.
 Lindberg, J. C., Teolog 128, 135, 138.
 Lorenzen, P. Hjort, Stænderdeputeret 233.
 Lornsen, J. U., Landfoged 158.
 Louise, Prinsesse 279.
 Lowzow, F. v., Justitiarius 300.
 Lucas, C., fransk Jurist 227.
 Lykke, N., 173.
 Lütken, O. D., Sognepræst 175.
- Malling, O., Gehejmestatsminister 135.
 Mariboe, J. A., Assessor 38.
 Marie Sophie Frederikke, Enkedronning 285.
 Martensen, H. L., Biskop 281, 310 f.
 Mendelssohn, M., tysk Filosof 5.
 Mittermaier, C. I. A., tysk Jurist 224.
 Moltke, A. V., Assessor, Politiker 38 f., 40, 45, 58, 150, 282.
 Moltke, C., Gehejmestatsminister 257, 272, 281.
 Moltke, F., Præsident i d. Kanc. 140, 302.
 Moltke, O., Præsident i tyske Kanc. 159.
 Monrad, D. G., Biskop, Politiker, 260, 281.
 Monrad, P. J., Deputeret i d. Kanc. 125, 128.
 Morgenstjerne, B. H. v. M. af, Assessor 31 f., 35 f., 172, 215.
 Mourier, C. F. L., Assessor 284, 308.
- Munch-Petersen, H., Professor 317.
 Munch-Ræder, O., norsk Forfatter 253.
 Müller, A. G., Assessor 40.
 Müller, E. C., Kaptajn 173, 180.
 Mynster, J. P., Biskop 126, 168, 256, 281, 283, 302.
 Mynster, O., H., Læge 161.
 Møller, P., Assessor 40.
 Møller, Farverenke 22, 86.
 Mønster, H. P., Biskop 127, 290.
- Nathanson, M. L., Redaktør 304.
 Neergaard, P. J., Godsejer 173.
 Nellemann, J., Jurist 90, 209.
 Nielsen, J. C. W., Assessor 298, 300.
 Nissen, H. N., Professor 35.
 Nyegaard, L., Overretsprokurator 175.
 Nyegaard, M. B., Overretsprokurator 172.
 Nyerup, R., Professor 3, 35, 37.
 Nørregaard, L., Professor 2, 17, 21, 91, 113, 181, 190 ff., 195 ff., 211.
- Oehlenschläger, A. G., Digter 3, 22 f., 80 ff., 161, 282, 302.
 Oehlenschläger, Organist 78, 82.
 Oldenburg, C., Parykmager 16 ff.
 Olufsen, O. C., Professor 180.
 Otto, Professor 310.
- Paulsen, C. P. D., Professor 134.
 Peymann, H. E., General 303.
 Ploug, C. P., Redaktør 299, 302.
 Plum, F., Stiftsprovst 87.
 Poul, Kejser af Rusland 6.
 Pram, C. H., Forfatter 37.
- Rafn, C., Assessor 40.
 Rahbek, K. L., Professor 25.
 Rahbek, Kamma 78 f.
 Reinhold, K. L., tysk Filosof 81.
 Reventlow, Greve 235.
 Reventlow-Criminil, H. A., Præsident i tyske Kanc.
 Riegels, N. D., Forfatter 17.
 Riisbrigh, B., Professor 19, 21.
 Rimestad, K. O., Kontorchef i d. Kanc. 149.
 Rogert, J. Ph. R., Landfysikus 162.
 Rogert, Wilhelmine Maria 235.

- Rosenkilde, J., Assessor 38, 40.
 Rosenstand-Goiske, Højesteretsadvokat 31.
 Rosenørn, Herredsfoged 148.
 Rothe, C., Assessor 37, 298, 300.
 Rothe, T., Forfatter 123.
 Rottbøll, C. M., Assessor 298.
 Rønne, B. F., Sognepræst 303.
- Salicath, P. G. H. L., Højesteretsadvokat 284, 297, 310.
 Scharling, E. A., Professor 235.
 Scheel, A. W., Minister 282, 299.
 Schiern, F. E., Professor 37, 307.
 Schimmelmann, E. H., Finansminister 315.
 Schmettow, H. V., General 288.
 Schmidt-Phiseldeck, C. G. F. E., Kammerdeputeret 172.
 Schiønning, N. L., Assessor 38.
 Schlegel, J. F. W., Professor 2 ff., 19, 106 ff., 130.
 Schougaard, N. P., Student 54.
 Schouw, J. F., Professor 230, 255, 260, 275.
 Schulin, Greve 303.
 Schäffer, F. C., Inspektør 172.
 Schönberg, J. J. A., Læge 54.
 Schönheyder, J. F. G., Stiftamtmand 140.
 Schönheyder, J. M., Kammeradvokat 6, 71, 162.
 Seidelin, K. H., Bogtrykker 13, 52 ff.
 Sibbern, F. C., Professor 82 f., 161 f., 170, 284, 309 f.
 Simony, C. F., Minister 279.
 Soldin, Forlægger 92.
 Spiess, J. O. F., Deputeret i tyske Kanc. 89, 160.
 Spleth, Filosof 20.
 Sponneck, V. C. E., Minister 281, 299.
 Sporon, F. G., Assessor 38.
 Sporon, P. E., Kammeradvokat 310.
 Stampe, H., Generalprokurør 31.
 Stange, F., norsk Professor 317.
- Steffens, H., Filosof 3, 85.
 Stellwagen, J. H. C., Assessor 300.
 Stemann, P. Chr., Præsident i d. Kanc. 128, 135, 141, 145, 159, 256.
 Stendrup, J., Assessor 38.
 Stephansen, A., Pædagog 180.
 Svejstrup, H. G., Forfatter 1.
- Thestrup, O., Assessor 40.
 Thomsen, F., Assessor 298.
 Thorarensen, B., Assessor 175.
 Thorup, P. N., Forfatter 22.
 Tillisch, F. F., Minister 299.
 Tommesen, J. L., Godsinspektør 173, 175.
 Treschow, F. W., Højesteretsadvokat.
 Treschow, H. G., Assessor 38.
 Treschow, N., norsk Filosof og Statsmand 163, 303.
 Tscherning, A. F., Oberst 297.
 Tutein, P. A., Stænderdeputeret 254, 302.
- Unsgaard, I. J., Rigsretsmedlem 298.
 Ussing, C., Dr. juris 228.
- Weber, tysk Jurist 115, 205.
 Wedege, P., Assessor 38.
 Wegener, C. F., Gehejmearkivar 272, 279, 293, 296, 301.
 Wergeland, N., Forfatter 122, 131.
 Wessely, A., Rigsretsmedlem 298.
 Winckler, B., Læge 85, 89, 161 f., 234.
 Wolf, tysk Filosof 1.
 Wolff, O., Forfatter 25.
- Zeuthen, V. P., Assessor 38.
- Øllgaard, H., Højesteretsassessor 90.
 Ørsteds Familie: Søskende og ældre Slægt 14 ff., Søskendes Børn 162, 234.
 Ørsted, H. C., Professor 2 f., 14, 16 ff., 20 ff., 80 f., 88 f., 169, 282, 302.
 Ørsted, Mathilde født Rogert 162.
 Ørsted, Sophie Vilhelmine Bertha født Oehlenschläger 78 ff., 160 ff.

TIDEN TIL 1801

I. OFFENTLIG FREMTRÆDEN

Da *Anders Sandøe Ørsted* i de sidste Aar af Oplysningstidens Aarhundrede traadte frem som Forfatter, havde den enevældige Styrelse i det dansk-norske Dobbeltmonarki gennem lange Tiders Fredsperiode kunnet samle Kræfterne om det indre Kulturlivs Fremme. Kronprins Frederiks Regering havde siden 1786 reformeret Landbrugets Ejendoms- og Besiddelsesforhold og derved højnet Landbostandens Middelklasse. En frisindet Handels- og Toldlovgivning havde haft lignende Virkninger paa andre Erhverv, og Skibsfarten nød særlig gode Konjunkturer. Befolkningstilvæksten var kendelig stigende navnlig i Hovedstaden, og den Hurtighed, hvormed Følgerne af den vældige Ildebrand i 1795 var overstaaet, vidnede om, hvilken Velstand Byen havde naaet.

I de boglig oplyste Klasser var den tyske Filosof Wolfs Lære om en Forsoning mellem Fornuft og Aabenbaring afløst af en deistisk Fornuftreligion med Hovedvægten lagt paa kristelig og antik Morallære. Baade i de humane og i Naturvidenskaberne var der kraftigt Liv, det samme gjaldt Skønlitteraturen, Teater, Musik, bildende Kunst og Arkitektur. Drøftelsen af Landboreformerne havde en Overgang fremkaldt en uhyre frodig socialøkonomisk Skribentvirksomhed, og der bredte sig efterhaanden ogsaa udenfor Akademikernes Kredse en betydelig Oplysningsinteresse, der satte Frugt i en stor Tidsskriftlitteratur og en blomstrende Boghandel.

Det lille Tidsskrift „Philosophisk Repertorium for den nyeste danske Litteratur“ var begyndt i Slutningen af 1797 af H. G. Sveistrup, J. Collin og J. K. Høst som Organ for de unge Tilhængere af Kants frembrydende kritiske Filosofi. De to sidstnævnte fraadte snart, og i Forening med sin godt et Aar ældre Broder

Hans Christian blev den 18-aarige juridiske Student Anders Sandøe Ørsted Medudgiver og fik sine første Ting trykt her¹). Det var en Del moral- og retsfilosofiske Bidrag, hvoraf nogle havde Tilknytning til hans i det følgende Aar (1798) udkomne med Universitetets Guldmedaille belønnede filosofiske Afhandling „Over Sammenhængen mellem Dydelærens og Retslærens Princip“, til-egnet Universitetets Patron Hertug Frederik Christian af Augustenborg. I 1799 standsede Tidsskriftet.

I Januar Kvartal nævnte Aar blev Ørsted juridisk Kandidat med Udmærkelse baade til den teoretiske og praktiske Prøve, og længere hen paa Aaret meldte han sig som Ansøger til en ledig Post som Adjunkt og Notarius ved det juridiske Fakultet. Posten skulde besættes ved Konkurrence mellem seks unge Videnskabsdyrkere, nemlig foruden Ørsted, der var den yngste, Prokurator J. K. Høst, C. Krohg, C. F. Lassen, J. Bilsted og M. H. Bornemann. Der skulde holdes fem Forelæsninger, der derpaa cirkulerede i Manuskript mellem Censorerne. Disse bestod foruden af Fakultetets Medlemmer, Professorerne Nørregaard, Schlegel og Hurtigkarl, af den tidligere Professor, Deputeret i Rentekammeret Jakob Ed. Colbjørnsen, Højesteretsassessor M. Fridsch og Politimester Cold. Forelæsningerne angik Grundlaget for Strafferetten og dens Udøvelse, Gesandters juridiske Hellighed, Enkers Retsstilling, Benægtelsesed og et romerretligt Æmne af Arveretten. Aaret før havde en tilsvarende Konkurrence været afholdt, hvorved Bornemann var anset for den næstdueligste. Og nu forenede Censorerne sig om at foreslaa ham „især i Betragtning af hans ualmindelige Indsigter i den nyeste Filosofi og sammes heldige Anvendelse paa Retslæren“, medens de øvrige Kandidater anbefalede som vordende duelige Embedsmænd i det juridiske Fag²). For Ørsteds Vedkommende udtalte Censorerne, at hans Forelæsninger ved Siden af Bevis for Duelighed og gode Kundskaber indeholdt adskillige Paradokser, som han ikke havde kunnet forsvare med antagelige Grunde³). I sine Erindringer mener Ørsted, at det ved Bedømmelsen skadede ham, at han i Forelæsningen om Strafferetten havde foretrukket Fichte for Kant, idet dennes Lære om Gengældelsen som Maalestok for Straffen var ham uantagelig og bragte ham til overhovedet at forkaste Kants Grundbegreb om Retsloven som en Del af Moralloven, noget han havde sluttet sig til i Prisaftand-

lingen. Hans „hidtilværende Velynder“ Professor Schlegel holdt nemlig stærkt paa Kant, medens de andre Censorer stod paa den ældre Wolffske Naturrets Grund. Overfor dem var det maaske ikke gunstigt, at der i Tyskland var skredet ind mod Fichte efter en Anklage for Ateisme. Ørsted laa iøvrigt i Tidsskriftet „Minerva“s Aprilhæfte i Polemik med Otto Horrebow, der i Bladet „Jesus og Fornuften“ havde rettet en lignende Anklage mod ham og Kantianerne. Virksomheden ved Philosophisk Repertorium havde vel i det hele stillet Ørsted noget yderligt mellem Tilhængerne af den kritiske Filosofi. Den Mand, der havde den afgørende Stemme, var Universitetspatronen Hertugen af Augustenborg, og han var uheldigvis en erklæret Fjende saavel af det Kantiske som endnu mere af de senere filosofiske Systemer. Denne Patronens Holdning, der viste sig overfor forskellige Repræsentanter for en nyere Aandsretning saaledes H. C. Ørsted, Oehlenschläger og H. Steffens, havde sin store Andel i, at Ørsted tidlig opgav videre Tanker om at gaa Universitetsvejen ⁴).

Kandidat Ørsted fortsatte nu sin saa tidlig begyndte Optræden i Tidsskriftlitteraturen. Afhandlingen i Minerva, April 1799, „Over Religionens moralske Grundvold, en Apologi for den kritiske Religionsfilosofi“, havde været hans udførlige Svar paa Horrebows ham tilegnede „moralske Læredigt“: „Guds Tilværelse“, der gik ud paa at faa Kantianerne opfattede som Ateister. Da Horrebow længere Tid efter tog til Genmæle i sit Blad, skrev Ørsted i Minerva, Juni 1800, sine „Breve til Hr. Vicedekanus Otto Horrebow“, der betegner Stridens Afslutning. Samme Aargangs April- og Septemberhæfter indeholdt hans Prøveforelæsninger om Gesandters Hellighed og om Strafferettens Grundlag. I 1799 og 1800 virkede han derhos som Medarbejder ved Professor R. Nyerups litteraturkritiske Tidsskrift „Kjøbenhavnske lærde Efterretninger“, hvori han havde en Række Anmelderbidrag af filosofisk og juridisk Indhold ⁵). Særlig maa nævnes hans store Anmeldelse af Professor Schlegels i 1798 udkomne „Naturretten eller den almindelige Retslæres Grundsætninger“ ⁶), som han Led for Led kommenterede, og af Schlegels Tidsskrift „Astræa“ for 1796—1800 ⁷). Endvidere maa nævnes Anmeldelsen af en af Søren Hempel, Ejer af Fyns Stifts Adressekontor og Bogtrykkeri udgivet Bog: „Min Mening om den nye Trykkeforordning af 27. September 1799“ ⁸). Anmelderen var

paa mange Punkter uenig med Forfatteren, der gjorde sig til Talsmand for den herskende Utilfredshed med Forordningen, og han bebudede et udførligt Skrift om dette Æmne.

En Subskriptionsindbydelse hertil indrykkedes den 1. Juni 1800 i de lærde Efterretninger, og i Begyndelsen af det følgende Aar udkom Skriftet, hvis Fortale er dateret Februar 1801. Titlen var „Forsøg til en rigtig Fortolkning og Bedømmelse over Forordningen om Trykkefrihedens Grænser dateret den 27. September 1799, 1. Del“. Imidlertid var den store Interesse, hvormed Publikum havde beskæftiget sig med Trykkefrihedsforordningen, aftaget paa en mærkelig Maade, og de politiske Forhold — Englændernes Overfald — bragte den yderligere ned, saa at Skriftet ikke vakte den Opmærksomhed, man kunde have ventet efter Omtalen af Recensionen over Hempels Bog. Skriftets Fortsættelse blev derfor opgivet ⁹⁾.

Trykkefrihedsspørgsmaalet var under den daværende Enevælde Spørgsmaalet om Borgernes Adgang til at oparbejde en offentlig Mening og yde Regenten deres Raad i offentlige Anliggender, et betydningsfuldt Anliggende og et vanskeligt Omraade saavel for Lovgiver som for Undersaatter. Foregangsmand i Litteraturen herom havde været den uforfædede M. G. Birckner, der nylig under almindelig Deltagelse var død i et lille Kapellankald i Korsør, — „Sandheden tro“ som man satte paa hans Gravsten ¹⁰⁾). Tidsskriftet *Minerva*, Marts 1791, bragte hans første af Resk. 4. Dec. 1790 fremkaldte Afhandling, medens hans Hovedskrift: „Trykkefriheden og dens Love“, tilegnet Kronprins Frederik, udkom i 1797, hvortil der Aaret efter sluttede sig en „Videre Undersøgelse“, foranlediget ved Schlegels og Collets Kritik. Birckner havde Rousseaus Optimisme og Kants Pligtlydighed. Han kræver Frihed til at behandle alle offentlige og religiøse Æmner, naar der blot ikke direkte opfordres til voldeligt Angreb paa Forfatningen eller Modstand mod Regeringens og Myndighedernes Handlinger, ligesom den private Mands private Handlinger og huslige Liv bør holdes udenfor Omtale. I *Philosophisk Repertorium* havde Ørsted anmeldt Bd. II og III af Birckners i 1798—99 udkomne Samlede Skrifter. Han fik nu Opfordring til at udgive hans efterladte Skrifter, et Hverv, som det lod til, at andre, hvem det laa nærmere, nærede Betænkkelighed ved ¹¹⁾). Saaledes udkom de samlede Skrifters 4. Bd.,

idet en Afhandling om Mendelsohns Bevis for den menneskelige Sjæls Ulegemlighed blev fuldført af Ørsted. Dette Bind indeholdt iøvrigt intet om Trykkefrihed, og Betænkkeligheden var sikkert ganske ugrundet.

Hvad den gældende Retstilstand angaar, havde det Struensee'ske Reskr. af 14. Sept. 1770 tilladt „en uindskrænket Frihed for Bogtrykkerierne“ og fritaget for den hidtil anordnede Censur og Approbation, dog saaledes at Reskr. af 7. Okt. 1771 indskærpede det af Lovgivningen følgende Ansvar for Misbrug og subsidiært gjorde Bogtrykkeren ansvarlig. Det Guldberg'ske Reskr. af 20. Okt. 1773 udstedte derimod et Forbud mod, at Aviser og Ugeblade skrev om noget, som angaar Staten og Regeringen, almindelige Foranstaltninger eller andre Stridsskrifter, især hvor Personer derved angribes, fremdeles Byryster eller andre opdigtede Fortællinger, som indeholder noget fornærmeligt eller uanstændigt. Og foruden at gøre denne positive Indskrænkning i Pressens Trykkefrihed henlagde Reskriptet Haandhævelsen uden Appel til Afgørelse ved Politimesterens Bøderesolutioner. Det sidst udkomne Reskr. af 4. Dec. 1790 fastslog, at slige Bøder ikke kunde tjene til fuld Afgørelse af Ansvaret, men at dette beroede paa Lovens almindelige Forskrifter. Jurisdiktionen henlagdes til Domstolene, og forsaavidt angik private Mænds Klager over Fornærmelser i Ugeskrifter og Blade, anbefaledes det Dommerne at anvende Lovens Strængthed. Bogtrykkerne skulde til Politimesteren aflevere Eksemplarer af anonyme Skrifter. Den særlige Skrivefrihedsindskrænkning var altsaa lagt paa Dag- og Ugeblade — hvorfor Tidsskrifterne florerede — men for almindelige Skrifers Vedkommende gik Birckners Klage ud paa, at Straffereglernes Rækkevidde var for stor eller dog ubestemt.

Efter Ørsteds Vidnesbyrd¹²⁾ vakte Birckners Skrift af 1797 en næsten enestaaende Opmærksomhed. Man sukkede daglig over Trykkefrihedens Lænker, men benyttede den dog i fuldt Maal til at nedrive den monarkiske Forfatning, den kristelige Religion og Landets Regering. Professor Schlegel, der i Astræa, 1. Bd., optraadte som Birckners Modstander, slog ikke igennem overfor ham. Hof- og Stadsretsassessor Collet støttede derimod Birckner, mindre efter den positive Ret end efter Forholdets Natur, hvor han endog gik videre og krævede Straffrihed for Opstand. Embedsmændenes

- Troskabsed kan ifølge ham ikke hindre dem i at udtale Grundsætninger, der er i Strid med dem, hvorpaa Forfatningen bygger, og „den dydige Ateist realiserer i sin Person det højeste Ideal af moralsk Fuldkommenhed og Kraft“. Dette fandt Regeringen for stærkt, og i en skarpt motiveret Resolution af 30. Sept. 1797 afskedigedes Collet uden Pension — en ganske usædvanlig Handling, der øgede Bitterheden mod Regeringen. Forfatteren P. A. Heiberg, der var sat under Generalfiskalens Tiltale for Forhaanelse af Regeringen og Regeringsformen, søgte at vende Stemningen mod Generalprokurør Chr. Colbjørnsen, idet Tiltalen mod ham skulde være Hævn for Heibergs Insinuation i „Sproggranskning“ om, at Colbjørnsen, der ejede en Ejendom i Nærum, paa chikanøs Maade havde faaet Kromanden dersteds Jochum Jensen dømt fra sit Privilegium. Ved gentagen offentlig Indsigelse af Kammeradvokat Schönheyder bragtes dette Rygte dog til Tavshed. Paadømmelsen af Heibergs Sag ved Hof- og Stadsretten, der gik ud paa livsvarig Landsforvisning, fandt først Sted efter Forordningens Fremkomst, nemlig 24. Dec. 1799. Den anden fremtrædende ultraliberale Forfatter Malthe Conrad Bruun var allerede i 1795 straffet ved Højesteretsdom for et Skrift; han mulkteredes paany den 16. Januar 1799, medens Landsforvisningsstraf først idømtes ham 19. Dec. 1800. I Regeringskredse havde Lysten til at gribe ind overfor den hele af Revolutionen i Frankrig inspirerede Opposition længe været fremherskende. En Opfordring fra Kejser Poul af Rusland kom til, og Trykkefrihedsforordningen blev konciperet af Colbjørnsen og i Hast udstedt. Virkningen af dens 28 Paragraffer var nærmest lammende paa de mange tildels anonyme Skribenter, der af Frygt for at overskride Grænserne ikke længere turde vove sig frem med de før saa florerende Samfundsbetragtninger.

Kandidat Ørsteds Hovedformaal var nu at modvirke denne Modløshed ved at vise, hvor meget Raaderum der dog var indrømmet Trykkefriheden indenfor de trukne Grænser. Han havde ærgret sig saa meget over det indtraadte Stemningsomslag overfor Colbjørnsen og over de fordækte Presseangreb paa denne Frihedens Ven, at han ogsaa følte sig tilskyndet til at føre et vist Forsvar for Forordningen samtidig med, at han dristede sig til at foreslaa Ændringer i den. I Fortalen berører han den Mistanke, nogle havde næret om, at hans Dom over Presseloven skulde have anden Grund

end Overbevisning — nemlig Lyst til at behage Regeringen — hvilket har foranlediget ham til nogle spredte Bemærkninger for „at blotte denne Kalumni i al sin Usselhed“. Det hedder iøvrigt i en noget afvisende Tone: „... hvad dem angaar, hvis Tankesystem er dannet ved Tilfælde og omgærdet med Vane, saa ved jeg intet Middel til at bevirke Overbevisning hos dem al den Stund de forbliver i denne Forfatning. Alt hvad jeg kan gøre ved dem, er at opfordre dem til grundig Selvprøvelse, at de derved kan komme til den Indsigt, at de virkelig befinder dem i dette Slaveri. De vil da vistnok føle Elendigheden af en saadan Tilstand og fatte Lyst til at arbejde dem op til intellektuel Frihed; og da men ikke før, er mit Skrift for dem.“ Medens han i Subskriptionsindbydelsen havde regnet med et Bind som det udkomne, der er paa 282 smaa Sider, indser han nu, at der maatte kræves mindst to til.

Forordningens Præmisser giver veltalende Vidnesbyrd om den Aand, hvori Loven er skrevet, og anføres derfor her: „Ligesom det i Almindelighed er vort Ønske og Vilje, at enhver af vore kære og tro Undersaatter skal nyde al den Frihed, som kan bestaa med Orden i Staten; saa ynder vi og især Trykkefriheden, fordi vi anser denne som det virksomste Middel til at udbrede Oplysning og almenyttige Kundskaber iblandt alle Borgerklasser. Med Hensyn til at fremme en for Menneskeheden saa velgørende Sag, har vi kort efter vor Regerings Tiltrædelse ophævet Censuren og derved aabnet Vej for enhver oplyst og retskaffen Mand til at kunne meddele offentlig Resultaterne af sine Granskninger og ubehindret ytre sine Tanker og Meninger om, hvad der kunde bidrage til det almindelige Bedste. Men ved ubegrænset Frihed maatte Pressen blive allehaande uædle Lidenskabers Værktøj til skadelige Følger for den offentlige Rolighed og den private Sikkerhed. Trykkefriheden maa altsaa ved Lovens Forskrift ledes til Almenvel som er dens Øjemærke, og den maa som en Del af den offentlige Undervisning være Regeringens Tilsyn undergivet. Det paaligger os derfor, som Konge og Lovgiver at sætte Skranker for dens Misbrug, saaledes at den ej skal udarte til tøjlesløs Frækhed og blive et Middel for Ondskab til at kunne ustraffet undergrave Statens Grundstøtter og forstyrre den borgerlige Sikkerhed, der staar i uadskillelig Forbindelse med sand Borgerfrihed. Imod saadanne Misbrug har vi

gentagne Gange advaret især ved Reskript 3. December 1790. Men vi erfarer med yderste Mishag, at vores Lovgivninger desangaaende endnu uden Ophør overtrædes, og at nogle ildesindede Personer med strafværdig Frækhed dagligen antaster og forhaaner alt hvad der i ethvert Borgersamfund er helligt og agtbart, samt jævnlig udbreder falske Forestillinger og søger at forplante vrang Meninger om de for Mennesket og Borgeren vigtigste Genstande, hvorved den mindre oplyste Del af Almuen især den uerfarne Ungdom lettelig kan misledes og fordærvs. Vel forebygges saadan Udaad allersikrest ved Skriferss Censur, førend de til Trykken maa befordres, men da dette Middel medfører en ubehagelig Tvang for enhver god og oplyst Mand, der har Lyst til at gavne med sine Indsigter, vil vi ikke gøre Brug deraf; derimod vil vi forsøge saa bestemt og nøje som muligt nærmere ved Lov at fastsætte Trykkefrihedens Grænser og at tilføje passende Straffe for dem, der vover at overtræde vores landsfaderlige og velmente Buds Forskrifter. Iøvrigt har vi besluttet at formilde de Straffe, der er fastsat i D. L. 2-21-4, N. L. 2-20-4 samt D. og N. L. 6-1-7 saavelsom D. og N. L. 6-4-1, 2 og 9, forsaavidt disse kan taale Formildelse uden at forfejle deres Hensigt; hvorimod vi med Hensyn til at værne kraftigen om den borgerlige Agtelse, som er en af de helligste Rettigheder i Borgersamfundet, har anset det fornødent at anvende legemlige Straffe imod grove Æreskændere. Og som det har vist sig, at lumsk og nedrig Ondskab i Almindelighed søger Skjul under Anonymitet, men Retfærdighed fordrer, at enhver bør vedstaa ligestaa vel det, han lader offentlig trykke, som hvad han skriftlig eller mundtlig ytrer, og at han altsaa ikke mindre bør være sit Navn bekendt i hint end i disse sidste Tilfælde, saa anser vi det tjenligst at forbyde al Anonymitet og at paalægge enhver, der udgiver noget trykt Skrift, den Pligt at nævne sig.“

Ørstedes Skrift gaar ikke ind paa Præmisserne men er anlagt som en ret bred Kommentar til Forordningen. Det henvender sig til den dannede Almenhed og er holdt i en rolig og besindig Tone, søgende at gøre Ret og Skel til begge Sider. Indledningsvis undersøges det, om der er Grund til at have en særlig Presselov, der sætter særlige Skranker for den skriftlige Ytringsfrihed, hvilket antages. Fordele og Ulemper ved et Censursystem gennemgaaes, og Forfatteren erklærer sig for et Ansvarlighedssystem. Dog kunde

han tænke sig, at der var Adgang for Autorerne til at vælge at lade deres Frembringelser censurere; Ørsted gaar nemlig ud fra, at Trykketilladelsen maa betyde Straffrihed for det, der tillades trykt, forudsat at Censor har haft alle faktiske Forudsætninger for at kunne skønne over Strafbarheden.

S. 70 begynder Behandlingen af den politiske Skrivefrihed. § 1, der sætter Livsstraf for i trykt Skrift at tilskynde eller raade til Forandring i den ved Fædrelandets Grundlov bestemte Regeringsform eller til Opstand mod Kongen eller til at modsætte sig Kongens Befaling, foranlediger S. 75 ff. en „kort og almenfattelig Fremstilling af Retsvidenskabens Grundprincip“: Mennesket attraar den trygge Besiddelse af udvortes Frihed, hvilket kun kan opnaas ved en Begrænsning, og det fornødne Motiv til at underkaste sig denne faar Mennesket ved den kunstige Indretning, som kaldes det borgerlige Selskab, der garanterer den begrænsende Retslovs Realitet. I Naturstanden er Retspligt kun Samvittighedspligt. Retsloven mangler der ikke blot Magtmidler men ogsaa Bestemthed og Anvendelighed, thi den af Fornuften foreskrevne Lov for Rettighederne: Brug din udvortes Frihed saaledes, at andres udvortes Frihed kan bestaa dermed efter en almindelig Lovgivning, er blot formal. Naturens Fordeling af Goder omfatter kun Individernes Legemer. Men naar Staten er Kilden til al udvortes Ret, følger heraf, at man aldrig kan have Ret til at sætte sig op mod Lovene og deres Organ. Fordi dette er saaledes juridisk, kan det dog moralsk være berettiget at rejse sig mod Statens Overhoved, naar Forfatning og Regering ikke svarer til sit Øjemed, og en Plan til det bedre lader sig sætte igennem. „Den Paastand, at man ubetinget skal adlyde selv den afskyeligste Tyran, naar han kun sidder paa en Trone, revolterer al Menneskefølelse og al Menneskefornuft . . . Saadanne Forestillinger maatte kun opvække Afsky for den borgerlige Forfatning . . . og i Særdeleshed for den monarkiske Regering, hvor man tror at være mest udsat for slige Mishandlinger. Og Erfaring har vist mig, at dette virkelig flyder af denne Forestillingsmaade. Jeg tror derfor at virke til at udbrede Agtelse for det borgerlige Selskab og Lydighed mod dets Organ ved at forestille Sagen fra sin rette Side.“ Han udtaler i denne Forbindelse Savnet af Regler om Tilskyndelse til andre Forbrydelser som Selvtægt eller Modsættelse mod Øvrigheden, hvorom

Lovbogen var ufuldstændig, men slaar sig til Ro med den nys nedsatte Kriminallovgivnings-Kommission.

S. 108 gaas der over til Undersøgelse af Skribentens Ret til at ytre sin kritiske Mening over Konstitutionen, Lovgivningen og Statsstyrelsen. En saadan Ret er „efter vore Tiders Tænkemaade anset for det, den og i Sandhed er, et af Statsborgernes højeste Goder, hvis Berøvelse vilde opvække Utilfredshed og hemmelig Gæring“. Han tager her Afstand fra Birckners Lære om, at Skribenten skal udgøre et Værn om Borgernes Sikkerhed overfor Regeringen, og at dette burde sikres i en Grundlov ligesom f. Eks. Loven om Stavnsbaandsløsningen. Regenten kan efter Ørsted umulig ved Trykkefrihedsloven have villet lægge sig selv i Ave, og uden Konstitutionens Omdannelse lader en virkelig Grundlov sig ikke oprette. Synspunktet maa derimod være, at Regenten ønsker at blive oplyst, hvoraf følger, at den Dadel, som ikke lader sig forklare af Hensigt til at oplyse Regeringen om Manglerne og Fejlene i de offentlige Indretninger men alene af Hensigt til at opvække Folkets Misfornøjelse og tilvejebringe Gæring, er utiladelig og strafværdig. Lovbudene er her §§ 2 og 7, hvoraf det første sætter Landsforvisningsstraf for i trykt Skrift at laste, forhaane eller søge at udbrede Had og Misnøje imod Rigernes Konstitution eller imod Kongens Regering enten i Almindelighed eller i enkelte Handlinger; den landsforviste, der ulovlig vender tilbage, bør arbejde i Jern sin Livs Tid. § 7 udtaler først tilladende, at enhver kan ytre sin Mening angaaende hvad han tror, der kunde være at forbedre eller rette i Landets Love, Anordninger og offentlige Indretninger (herved ophævedes altsaa Forbudet i Reskriptet af 1773 for Aviser og Ugeblade). Derefter forbydes det under Vand og Brøds Straf at skumle med Bitterhed over Regeringen eller at indklæde sine Anmærkninger over dens Foranstaltninger i utilbørlige og usømmelige Udtryk. S. 129 ff. udvikles Begrebsforskellen mellem at laste Regeringens enkelte *Handlinger* og at laste *Regeringen* i enkelte Handlinger, en Forskel som næsten alle Læsere af Ørsteds Artikel om Søren Hempels Bog havde fundet ubegribelig. (Selve Ordet „laste“ var i § 28 autentisk fortolket som dette at tillægge vedkommende Person eller Ting en saadan Ufuldkommenhed, som ej kan bestaa med dens Hensigt). Denne Fortolkning optog ham stærkt, fordi Publikums Misforstaaelse her

formentlig var en Hovedgrund til den Modløshed, Forordningen havde fremkaldt; Straffetruslen om livsvarig Landsforvisning var jo ogsaa afskrækkende. § 2 kunde imidlertid kun blive anvendelig, naar Kritiken gik ud paa at gøre Foranstaltningens Mangler til Bevis for, at den bagved staaende Regering selv maatte rammes af en lignende stærk Kritik, men ikke naar Manglerne forklaredes af forbigaaende og til vedkommende Foranstaltning begrænsede Aarsager. Ørsted fremhæver, at hans Fortolkning er klart udtrykt i Lovordene, hvis varierede Udtryk maatte tilsigte at udelukke al Tvivl, hvortil den af Birckner udviklede Opfattelse gav særlig Grund.

Han afkræfter derpaa med Grundighed en Række Argumentationer for en Ret til videregaaende Kritik af Regeringen. Om Landsforvisningsstraffen gøres den Bemærkning, at de i internationale Hensyn begrundede Indvendinger mod denne Strafart i dette Tilfælde ikke gør sig gældende. Æmnet uddybes teknisk-juridisk S. 181—92 til nogen Ulempe for Fremstillingens afrundede Præg, hvorpaa § 3 omtales. For at laste eller forhaane monarkisk Regeringsform i Almindelighed sættes her Landsforvisningsstraf fra 3 til 10 Aar. Ved monarkisk maa forstås uindskrænket monarkisk, og da en ubetinget Forkastelse af denne Regeringsform ogsaa ramt Danmarks, finder Forfatteren, at der ingen Grund har været til at tidsbegrænse Straffen. „Hvo som støder sig herover, ham vil jeg bede at overveje de Grundsætninger, hvorpaa jeg beraaber mig, og undersøge, om de er rigtige og rigtigheden anvendte. Uden at anstille denne Undersøgelse kan det ikke hjælpe, at han meddeler mig sit Mishag, siden at dette slet ikke interesserer mig, uden forsaavidt det er bygget paa Grunde.“ Forfatterens Uafhængighed af den populære Dom fortjener her al Anerkendelse, men naar han paaberaaber sig den fra Logiken bekendte Forstandslov, kaldet dictum de omni, synes han at have givet Logiken for meget overfor det af ham selv anførte reale Hensyn til, at det middelbare Angreb virker mindre stærkt paa Borgerne. Systemet med en Strafferamme, indenfor hvilken Domstolen skal udmaale Straffen, forsvares overfor Indvendinger i Datiden.

§ 4, der handler om Landsforvisningsstraf i kortere eller længere Tid for at udbrede beskæmmende eller fornærmende Rygter om Kongen, Dronningen, de kongelige Prinser og Prinsesser, giver

først Anledning til den Bemærkning, at Sandhedsbevis er udelukket. Lovbogens „Blodlov“ i 6-4-1 (forsaavidt denne Artikel angaar Injurier) maa derved være bortfaldet, og mundtlige Injurier af denne Art være forholdsvis mindre strafbare. Endelig fremhæves, at der ikke rejses noget Værn for afdøde Konger, overensstemmende med at Injurier mod afdøde overhovedet ikke ænsedes i Strafferetten. Ved dette er der givet Borgeren et stærkt Baand paa Fyrsten, der ønsker et gunstigt Eftermæle.

Reglen i § 7 om at skumle med Bitterhed over Regeringen er allerede nævnt. S. 212 ff vendes der tilbage hertil, idet Forfatteren gaar dybere ind paa den Indvending, at Lovens Afgrænsning mangler saadan Bestemthed, at Skribenten kan være uafhængig af Dommereens Lune, Uforstand eller onde Vilje. Det var særlig Birckner, der overensstemmende med en almindelig Mening havde forlangt, at Dommerskønnet skulde træde tilbage. I et almindeligt Overblik over Lovgivningen viser Ørsted, at denne Fordring ikke kan honoreres. Vand og Brød-Straf anvendt over 8 Dage kritiseres som sundhedsfarlig.

Fdg. § 6 straffer med Forbedringshusstraf fra 2 Maaneder til 2 Aar den Handling at udbrede løgnagtige og skadelige Beretninger om nogen vigtig Del af Statens Tilstand eller om Regeringens Beslutninger og Foranstaltninger. Her er atter en Regel, som Forfatteren med Rimelighed kunde have tænkt sig strængere, nemlig som udstrakt til grov Culpa og i visse alvorlige Tilfælde uden Hensyn til Beretningens Urigtighed. I Stedet for Forbedringshusstraf, der anvendt paa Folk af de mere dannede Klasser som oftest spilder deres Velfærd for bestandig, kunde simpel Arrest efter hans Mening have været ønskelig. Det antages iøvrigt, at Domstolene efter almindelige Retsgrundsætninger maa kunne straffe uanset Fdg.s Tavshed, naar Handlingen aabenbart er et forsætligt Retsbrud, hvis Følger ikke kan forhindres paa anden Maade end ved Straf og „følgelig en Forbrydelse“. Blandt andre Huller i Fdg. paapeges det, at der ikke er sat Straf „for saadanne løgnagtige Efterretninger om private, der ikke angriber deres Agtelse, men dog kan skade deres øvrige Velfærd f. Eks. falske Rygter om Fallissementer, Pantsættelser, Forlovelser m. m., der let kan indløbe for de Avissskrivere, som anser løse Byrygter for et herligt Krydderi paa deres Blade“.

Endnu omtales § 8 om Straf for Fornærmelse mod fremmede venligsindede Magter, og hermed slutter Skriftet, der altsaa kun blev et Brudstykke. Som alt nævnt virkede det ikke aktuelt, men i Slutningen af Aaret kom der dog en anerkendende og sympatetisk virkende Anmeldelse i de lærde Efterretninger¹³⁾, skrevet af Adjunkt M. H. Bornemann. Anmelderen fandt det bl. a. tvivlsomt, om Censur kan fritage for Strafansvar, og han tiltræder ikke Bemærkningen om, at Strafbarheden efter § 3 burde være ligesaa stor som efter § 2. Ørsted havde til Forsvar for, at Dommeren skulde have Valgfrihed med Hensyn til Straffens Størrelse, henvist til sin Retsteori, hvorefter Forbryderen ifølge den strænge Ret taber alle sine Rettigheder og kvalificerer sig fuldkommen til vilkaarlig Behandling i det Øjeblik, han bryder Borgerforeningen, hvorfor han ikke kan klage over Statens bestemte Strafonde. Fra denne meget abstrakte Synsmaade tager Bornemann med Rette Afstand og hævder, at der efter den sunde Menneskeforstand og Menneskefølelse gives et juridisk Forhold mellem Forbrydelsen og Straffen. Ørsted havde iøvrigt omtalt Bornemann som „en af Danmarks fortrinligste Kriminalretslærere“¹⁴⁾ (med Hensyn til hans Skrift „Forsøg til en alm. Kriminalret“, Astræa III 203), saa Forholdet mellem de to tidligere Konkurrenter var det bedste. Fortolkningen af Fdg. § 2 tiltraadtes uden Forbehold af Anmelderen.

Det fremgaar af det meddelte, at Ørsteds Opfattelse af Trykkefrihedsordningen ikke faldt sammen med de ivrigste Fremskridtsmænds. Han havde dog sikkert allerede erhvervet sig saa megen Autoritet, at han kunde ytre sig frit uden at blive betragtet som en frafalden. Et Vidnesbyrd herom er, at han i Aaret 1800 blev optaget i Selskabet „For Sandhed“¹⁵⁾ (ligesom den alt nævnte Henvendelse til ham om at udgive Birckners efterladte Skrifter). Selskabets Fjerdingsaarsskrift, der begyndte at udkomme i 1798, var nemlig fuldt af Udfald mod Absolutisme, Aristokrati og Hierarki, og det havde givet Plads til nogle af P. A. Heibergs kraftigste Satirer; blandt dets Stiftere var Bogtrykker og Redaktør K. H. Seidelin, der var Forlægger for Horrebow, M. C. Bruun og P. A. Heiberg. Partibundet var den unge Ørsted sikkert ikke, tværtimod højst selvstændig, men i en Gruppering af Datidens talstærke Forfatter-skare vilde han dog faa Plads blandt de unge, der mest varmt og utaalmodigt ønskede Oplysning og Fremskridt i det borgerlige Samfund.

II. PERSONLIGE FORHOLD OG UDVIKLING

Slægten Ørsted var en Præsteslægt¹). Den i 1636 afdøde Søren Olufsen var Sognepræst til Ørsted og Estruplund Sogne i Jylland (Randerseggen), senere ogsaa Provst i Rougsø Herred. Hovedsognets Navn blev taget til Slægtsnavn og efter ham baaret gennem endnu tre Led af Præster: Jakob Ørsted, død 1675, var Rektor i Horsens og senere Sognepræst til Hornslet, Søren Ørsted, Provst, død 1736, var Sognepræst i Ærøskøbing, senere til Haraldsted og Alindemagle, og Christian Ørsted, død 1761, var Sognepræst i Slagelse og Slotspræst til Antvorskov. Af dennes 12 Børn var vor A. S. Ørsteds Fader, Apoteker Søren Christian Ørsted, det 7. i Rækken. Han var født i 1750 og havde i to Ægteskaber 12 Børn, blandt hvilke Anders Sandøe, født den 21. December 1778, var det næstældste. Moderen til de 8 ældste Børn var Karen Hermansen, født 28. Juni 1745, der døde 15. Juni 1793. De 4 yngste Børn, hvis Fødselsaar ligger fra 1797 til 1802, var født af hans anden Hustru Anna Borring, der døde 14. April 1827.

Hjemmet forblev ikke i Rudkøbing; i 1807 blev S. Chr. Ørsted Apoteker i Sorø; i 1812 i Roskilde, og i 1814 blev han Forstander for Københavns Fattigvæsens Medicinal-Dispensationsanstalt samt Assessor pharmaciæ. Han døde i 1822. I Sidelinierne til den frodige Slægt — Præsten Søren Ørsted havde i 3 Ægteskaber 11 Børn — finder vi gennemgaaende Præster og Skolemænd ogsaa nogle Gange Officerer, i hvert Fald Borgerfolk af den højere Middelklasse. Og for med det samme at gøre Rede for Søskendeflokken i Rudkøbing, saa var der foruden Anders Sandøe den et Aar ældre Hans Christian, født 14. August 1777, den to Aar yngre Jacob Albert, der blev Købmand i Rudkøbing og Branddirektør, og hvis 5 Børn, hvoraf et fik Navnet Anders Sandøe, senere blev knyttet stærkt til deres Farbroder af samme Navn, endvidere Niels Rاندulf, født 1782, ugift, der faldt i Slaget ved Leipzig som Officer ved de hvide russiske Husarer, Barbara Albertine, født 1783, der blev gift med Stiftamtmand senere Justitiarius i Norges Højesteret Georg Bull (et af deres 8 Børn blev opkaldt efter Anders Sandøe), Herman, der blev cand. pharm. i Ringsted og døde ugift, Anna Dorothea, født 1799, der ægtede Kaptajn, Toldbetjent Mül-

ler, Engelke Cathrine, født 1800, gift med Urtekræmmer Holst, og Bodil, født 1802, gift med Premierløjtnant, Toldinspektør i Vordingborg Lassen, medens en Datter og to Sønner døde som Børn.

Anders Sandøe Ørsteds to Fornavne peger tilbage til hans Moders Slægt. Hun var Datter af Købmand Hans Hermansen i Holbæk, der i 3 Ægteskaber havde 14 Børn. Blandt disse hørte Karen Hermansen til Børnene af den anden Hustru Karen født Kjær, der døde efter 6 Aars Ægteskab, og hun var saaledes bleven opdraget af sin Stedmoder, den tredje Hustru Maria Hansdatter Sandøe. Navnet Anders blev brugt i den ansete Sandøeske Slægt og havde været tillagt to af Karen Hermansens yngre Halvbrødre (Meddelelse fra Sekretær, cand. theol. Andreas Boje. En Lysekroner i Holbæk Kirke er i 1777 ophængt af Maria Hansdatter Sandøe og hendes Søkende til Minde om deres Forældre Hans Olsen Sandøe og Hustru Karen Jensdatter, jfr. Trap Danmark 3. Udg. II S. 374).

Om de andre fra A. S. Ørsted opstigende Slægtlinier foreligger der kun faa Oplysninger. Stamtavle over Familien Winstrup oplyser dog en enkelt Linie: Farfaderen Pastor Christian Ørsted i Slagelse ægtede en Datter af Præsten sammesteds Foch Albertsen Witth nemlig Barbara Albertine Witth. Dennes Moder Præstekonen Anne Cathrine Benedicte Witth, født Randulph, død 1759, var Datter af Biskop i Bergen Dr. Niels Randulph (1630—1711), gennem hvis Hustru Dorthe Cathrine Wandal Linien atter bliver dansk, idet hun var Datter af Biskop i Sjælland Dr. Hans Wandal (1624—75) i Ægteskab med Anne Cathrine Winstrup. Fader til denne var Professor, Biskop i Skaane Peder Winstrup (adlet Himmelsstjerne), 1605—59, en Søn af Biskop i Sjælland Dr. Peter Johannes Winstrup, død 1614, der atter var Søn af Præst ved St. Nicolai Kirke i København Jens Winstrup og Hustru Anne Nielsdatter Hofvit — altsaa 7 Led af Præster, Præstedøtre og -koner.

Den daværende By- og Herredsfoged i Rudkøbing Steffen Jørgensen, der tillige var Vicelandsdommer for Fyn og Langeland, senere Overretsassessor i Viborg, har samlet Efterretninger²⁾ om denne lille Købstad paa Langelands Vestkyst, hvori oplyses, at den bestod af 190 Huse og Gaarde og havde henved 960 Indbyggere. Det ses her, at Apoteker Ørsted tillige var Forligskommissær, og Forfatteren fremhæver Nyttens af denne ypperlige (i 1795 indførte)

Indretning, hvorved ikke mindre end 49 Sager allerede (i 1796) var bleven forligt.

Om Anders Sandøes Opvækst i Hjemmet haves forholdsvis fyldige Efterretninger³⁾ særlig med Hensyn til hans Skolegang og Læsning, hvorom Interessen antagelig ogsaa har samlet sig. Det blev snart bestemt, at Apotekerens to ældste Sønner skulde studere for at blive Præster, som Forfædrene havde været. Stedets Forhold og Drengenes Anlæg førte nu med sig, at de kom til at følges ad i Skolen, og at Selvhjælp og indbyrdes Hjælp kom til at spille en stor Rolle ved deres Kundskabstilegnelse. For ikke det meste af Dagen at overlade dem til Tjenestefolks Omsorg sendte Forældrene dem ret tidlig i Skole hos den tyskfødte Parykmager Christian Oldenburg, der sammen med sin Hustru nok kunde paatage sig deres Undervisning i Religion og Tysk, hvorimod Skolen var svag i andre Fag. Skrivning og Regning lærte de efter tyske Hjælpe midler, og da Oldenburg kun magtede Addition og Subtraktion, maatte de hjælpes til Multiplikation af en viderekommen Elev og til Division af en af Byens Præster. Hans Christian fandt hjemme en Bog, hvoraf han lærte Reguladetri, saa at han bagefter kunde undervise Broderen deri. Paa egen Haand læste de ogsaa Hübners tyske Verdenshistorie. Oldenburg underviste ved daglig at forelæse et Stykke af Bibelen paa Tysk, som i Reglen Hans Christian skulde oversætte, samt tyske Prædikener, Bønner, Salmer m. v. Deres tidlige Kundskaber i Tysk og Religion vakte da ogsaa Opsigt i deres Kreds. Parykmageren var indvandret fra Lübeck, han holdt sig som Pietist tilbage fra det kirkelige Samfund, blev ej heller meget søgt i sit Haandværk, „hvori han uden Tvivl ikke var stærk“, og hans ufredelige Kone skaffede ham mange Fjender. Hendes Part af Undervisningen var navnlig den gennem flere Aar fortsatte Overhøring i Pontoppidans Forklaring (til Brug ved Konfirmationsundervisningen), hvilket foregik saa ordret, at „St.“ foran et Apostelnavn skulde udtales, som det skrives. Lærebogen gik, siger Ørsted i sine Erindringer, uden Tvivl for meget ind paa de subtilere Dogmer saasom den Athanasiske Treenighedslære, og dens Sædelære indeholdt for meget af pietistisk Strængthed, men den gav dem en kraftig religiøs Opvækkelse og Belæring, der suppleredes ved Mandens mere følelsesmæssige Paavirkning. Elevernes stærke Hukommelse lod dem beholde Bogens Ord for hele Livet. Deres Fremgang i

denne Pugeskole, som Ørsted kalder den, førte til, at ikke blot deres yngre Søskende men ogsaa andre Børn af ansete Familier sendtes til Parykmagerens, hvis efterhaanden umoderne Haandværk afløstes af Skoleholderi. De fik fra deres 7—8 Aar tillige Undervisning i Latin af skiftende Lærere og ikke de bedste, og en Student fortsatte med de akademiske Videnskaber, efterat de i 1789 var taget af Skolen for at gaa Faderen til Haande i Apoteket, hvor en Medhjælper savnedes. Det var dog nærmest kun Hans Christian, der blev beskæftiget hermed. Anders Sandøe fik bl. a. fat paa Nørregaards Naturret og tilegnede sig Indholdet med den glubende Interesse, hvormed de overhovedet kastede sig over deres noget tilfældige Læsning. Den forannævnte Vicelandsdommer Jørgensen, der kom hos Forældrene, eksaminerede ham i det læste, der iøvrigt paa forskellige Punkter — saasom naar Sandhedspilgten ikke opstilledes som aldeles ubetinget, og naar der sagdes at være mindre Betænkelighed ved indskrænkende end ved udvidende Fortolkning — havde vakt Drengens kritiske Forundring, uden at Juristen, der holdt paa det i Bogen foredragne, kunde løse hans Tvivl. Denne Mand fik i det hele Interesse for Brødrenes Uddannelse og underviste den ældste i Fransk, den yngste i Engelsk, hvorpaa de gensidig lærte den anden det andet Sprog, saa at hver af dem fik læst en Bog paa hvert Sprog, inden de forlod Hjemmet. Medens Oldenburg ikke blev træt af at lovprise alt tysk særlig sin Fødeby Lübeck, havde de som akademisk Lærer en Nordmand af fremragende Nationalstolthed og opfyldt af Foragt for alt dansk. I sin ødanske Fødeby fik Ørsted da tidlig kraftige Indtryk af Monarkiets norske og tyske Bestanddele, og han finder i sine Erindringer Anledning til at afvise den Opfattelse, at han herved skulde være ført ind paa en ukritisk Beundring af det tyske. Han omtaler da ogsaa fra Barndommen Læsning af Baggesen, Ewald, P. A. Heiberg og Riegels. Til Oldenburgs legendariske Beretninger om gudelige Bøgers Evne til at trodse Ild og Vand, om Frederik II's Gudfrygtighed og om Lübecks Storhed havde Brødrene tidlig paa Grundlag af anden Læsning taget deres selvstændige skeptiske Standpunkt, og den hypokondre Nordmands Særheder kunde heller ikke faa nogen varig Indflydelse paa dem.

Medens Paavirkningen i Hjemmet og den senere Undervisning efter Guldbergs „Naturlige og aabenbarede Religion“ havde frem-

met deres oprindelige Undervisnings religiøse Retning — Anders Sandø skrev ugentlig en Prædiken, som blev leveret til Moderen — udsattes de henimod Slutningen af Opholdet i Fædrenehuset for Indflydelser af modsat Art. De holdt selv Nyerups Efterretninger om udenlandsk Litteratur (fra 1793), indeholdende Anmeldelser over navnlig tysk fritænkensk eller rationalistisk Litteratur; de havde læst Frederik II's Skrifter, og hos Forældrene kom til Staddighed en Mand (Landinspektør), der i Religion, Moral og Politik havde og ytrede alle de i Aarhundredets Slutning i Mode værende frie Anskuelser. Han tiltrak Børnene ved sin Dannelse og livlige Omgangsform, gav dem Smag for adskillige Digterværker, hvoraf han havde mange tyske i sin Bogsamling, og svækkede ikke lidet deres religiøse Forestillinger uden dog at kunne faa nogen afgørende Magt over dem. Nogen egentlig Imødegaaelse af deres Tvivl kunde deres andre Omgivelser ikke yde. Brødrene delte iøvrigt Omgivelsernes Sværmeri for Begreberne om Frihed og Lighed, særlig forsaa vidt dette vendte sig mod Fødselsfortrin. Købstadens egen Rangforordning mellem Købmænd og Haandværkere tænkte derimod ingen paa at anfægte.

I Efteraaret 1793 regnede Brødrene ud efter Skoleforordningen, at de næste Aar vilde kunne blive Studenter, og det følgende Foraar forlod de Rudkøbing for ved et halvt Aars Privatundervisning at naa frem til examen artium. Denne bestod de begge med bedste Karakter i 1794, Anders Sandø altsaa endnu ikke 16 Aar gammel.

Inde i Hovedstaden, hvor de mødte „med ikke ringe Fængsommelighed for de religiøse og politiske Forestillinger, som til den Tid gjorde sig gældende“, havde den franske Revolution tændt Sværmeriet for borgerlig Frihed. Som oftest ansaa man Republiken for den bedste Forfatning, Enevælden for den næstbedste, men et indskrænket Monarki som det engelske for den ringeste Statsform. For danske Forholds Vedkommende erkendte man imidlertid i Reglen, at Enevælden udøvedes paa en fuldt tilfredsstillende Maade, dog gjaldt dette ikke helt Trykkefriheden. Af Kristendommen lod Oplysningen især blandt de yngre kun Sædelæren gælde og dette kun som en Støtte for de i og for sig rigtige Leveregler. Ortodoksien behandlede i Litteraturen med Haan eller Medynk, og en enkelt af deres akademiske Lærere virkede af alle Kræfter mod Aabenbaringstroen. Ved at høre Byens Præster fik de ikke nogen kraftig

modgaaende Paavirkning, mest en kort Tid hos Vaisenhuspræsten Birch, medens den særlig fremragende Bastholm, hvis Prædikener de kendte og elskede fra Barndommen, som Hofpræst ikke lod sig høre offentligt efter Christiansborgs Brand. De hørte mest de tyske Præster ved St. Petri og reformert Kirke.

Blandt det første akademiske Aars Fag var Filosofi, som de hørte hos Professorerne Riisbrigh (1731—1809) og Gamborg (1753—1833). De fik allerede herved noget Kendskab til Kants Filosofi, hvortil begge Lærere stillede sig velvilligt, og som i et i 1795 begyndt „Repertorium for Fædrelandets Religionslærere“ hævedes til Skyerne. Andre Fag var de lærde Sprog, Historie, Fysik, Astronomi og Mathematik; som sædvanlig hjalp de hinanden, alt eftersom Fagene laa for dem. Den filosofiske Eksamens to Prøver blev af dem begge bestaaet med Udmærkelse. I den følgende Vinter 1795—96 var Anders Sandøe i Rudkøbing, og efter hans nærmeste Omgivers Ønske prædikede han her nogle Gange i Byens Kirke, hvortil dengang allerede examen artium gav Adgang, samt to Gange for en nærboende Landsbypræst i dennes Forfald. Men han mener selv, at hans Prædikener maa have været uden Gehalt, selv om Tilhørerne var tilfredse, da hans religiøse Overbevisning var kold og vaklende. Han stod nu paa Skillevejen mellem det teologiske og det juridiske Studium. Efter det oplyste om hans aandelige Stade kunde hans eget Valg næppe være tvivlsomt, og Faderen har vel agtet hans Selvbestemmelse.

Ørsteds Paabegyndelse af det juridiske Studium i Foraaret 1796 faldt sammen med en Fornyelse af dettes filosofiske Grundlag, idet den unge Professor J. F. W. Schlegel samtidig begyndte at foredrage Naturretten efter Kants Filosofi. Som sin faa Aar forinden afdøde Svoger Chr. Hornemann, Kants første Discipel ved Universitetet (hvis Søster var gift med Birckner og senere med J. Collin), var Schlegel overbevist om denne Filosofis Urokkelighed særlig som Moralens og Naturrettens Fundament, og han tændte Begejstringsluen hos en Kreds af sine Tilhørere hvoriblandt Ørsted. Hvad der greb dem, var Moralprincipet med dets Lære om Agtelse for Pligt som den eneste Drivfjeder til de menneskelige Handlinger, der kunde give dem nogen Værd. Endvidere Udviklingen om Frihedens Væsen som Begrundelse for de menneskelige Handlingers

Tilregnelighed. Endelig ogsaa den ubetingede Sanddruheds- og Ordholdenhedspligt, hvorimod Læren om en ved den moralske Bevidsthed givet Tro paa Gud og en gengældende Retfærdighed, der indgik i Schlegels Indledning om Sædernes Metafysik, selv om den ikke blev forkastet af dem, optog dem i mindre Grad. Overfor studerende blandt sine teologiske Venner, der ikke fra deres Professorer havde modtaget en tilsvarende Paavirkning, optraadte Ørsted gerne som varm Talsmand for den Kantiske Moral, efter hans Mening den helligste og tillige den klareste Sandhed. Derimod var man i Kredsen uklar over Forholdet mellem Moral og Retslære og over det øverste Princip, som man gik ud fra der maatte være for Retslæren, hvilken Disciplin endnu ikke var behandlet af Kant selv. Man drøftede, hvad der var kommen frem fra tysk Side om Retslærens første Grundsætning i Forhold til Moralen og om dens Anvendelse paa de vigtigere Samfundsforhold: Ejendomsretten, Kontraktforpligtelsen, Strafferetten og Forpligtelsen til at agte den bestaaende Statsorden. Af Fichtes Naturret, hvis første Del udkom i 1796, fik Ørsted intet Udbytte, og den blev ogsaa „haardelig fordømt“ af Professor Schlegel. Da Kants „Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“ endelig udkom i 1797, blev dette Alderdomsarbejde imidlertid en Skuffelse ogsaa for Schlegel, der blev staaende ved det meste af sit alt udarbejdede System. Som sine nærmeste Studie- og Omgangsfæller i disse Aar nævner Ørsted den lidt ældre C. F. Lassen (senere Højesteretsassessor) og de senere juridiske Professorer M. H. Bornemann og Chr. Krohg; hertil kom den lovende Spleth, der døde som Aspirant til en filosofisk Lærestol, og Benzou, senere Generalguvernør over de vestindiske Øer.

Allerede i 1796 var han kommen ind paa at granske Kants Hovedværker, ogsaa den dunkle „Kritik der reinen Vernunft“, og udvortes Spore til at gaa dybere til Moralens og Naturrettens ældre Hovedformer fik han ved Universitetets paa Christian VII's Fødselsdag den 29. Januar 1797 udsatte filosofiske Prisspørgsmaal „Over Sammenhængen mellem Dydelærens og Retslærens Princip“. At trænge til Bunds i dette Æmne var jo netop at vinde Oversigt over de Problemer, hvormed han hidtil som Student og i Virkeligheden langt tidligere havde tumlet, og han støttedes og æggedes som sædvanligt af Broderens Eksempel. Denne havde nemlig „med et særdeles hædrende Vidnesbyrd“ vundet det forrige Aars akademiske

Pris for den æstetiske Opgave; han gik derpaa i Gang med den medicinske Opgave og vandt paany i 1798 en Guldmedaille (og allerede den 5. Sept. 1799 blev han Dr. phil.). Anders Sandøe kunde ikke staa tilbage! Arbejdet førte ham efterhaanden ud i saa vidtstrakte Studier, at han mistvivlede om et gunstigt Udfald, men Censorerne Riisbrighs og Gamborgs Bedømmelse var særdeles gunstig. Afhandlingen rostes for Tydelighed, Grundighed og Udførlighed, der vidnede om Forfatterens gode Kritik og udbredte Litteraturkendskab, især hvad de nyere filosofiske Skrifter angik⁴). Mundtlig opfordrede de ham til at lade Afhandlingen trykke. Dette skete, og efter nogen Omarbejdelse, der forøgede Omfanget, udkom den i 1798 i to Bind paa 310 og 162 smaa Sider med Fortale dateret 25. Juli.

Dette det tredje og sidste af hans juridiske Studieaar havde ligesom de tidligere for en ikke ringe Del været beslaglagt af filosofiske Interesser. Tillige havde han jo at skrive i Repertoriet, og som Særtryk heraf udkom „Religionsbladet Jesus og Fornuften for Filosofiens Domstol“, der var et Forsvar for Kants Pligtlære overfor Otto Horrebow, altsaa en Fortsættelse af hans Disputer med teologiske Studenter. Med sin Jernflid og sit hurtige Nemme havde han alligevel naaet, uden Brug af Manuduktør, at yde de juridiske Fag, hvad de havde Krav paa, ikke særlig i romersk Ret men navnlig i den danske; i Nørregaards System havde han paa gennemskudte hvide Blade samlet talrige Citater og egne Noter. Som født Lærer havde han hermed forenet Vejledning dels til filosofisk Eksamen dels af „danske Jurister“, og inden han selv afsluttede Studiet, bragt tre saadanne til Eksamen med bedste Karakter. Selv bestod han i Januar Kvartal 1799 begge den juridiske Eksamens to Prøver med Udmærkelse, hvilket ikke var opnaaet af nogen siden Universitetsfoundationen af 7. Maj 1788. „Naar jeg overvejer,“ skriver han senere⁵), „hvad de Aar, som ligger imellem min filosofiske og min juridiske Eksamen, har bidraget til min Uddannelse i flere Retninger, kan jeg ikke andet end anse dem for vel anvendte“.

Rammerne om Brødrene Ørstedes daglige Liv i denne Tid blev trukket af deres beskedne Kaar og flittige Arbejde. Som beslægtede med Stifteren af Ehlers' (da kaldet Ehlersens) Kollegium fik de allerede 4. April 1795 Bolig her som Kontubernaler, og senere boede de sammen paa Hjørnet af Amagertorv og Hyskenstræde.

Hos en Søster til deres Fader, den velstillede Farverenke Madam Møller i Vestergade, havde de frit Bord. Deres Manuduktionsindtægter, der gik i en fælles Kasse, hvis Brug aldrig voldte Stridigheder, fritog dem for at bebyrde Faderen. Hos Madam Møller boede den lidt yngre daværende Skuespiller senere Digter Adam Oehlenschläger, der blev begges Ven for Livet, og som paa „sin humoristiske men hjertelig velvillige Maade“ har fortalt om deres første Møde og senere Samvær⁶). De to Studenter Ørsted kom ham straks venligt imøde den første Aften (i 1797), men han havde ikke husket deres Navne. „Ved Bordet næste Dag saa jeg dem igen, og det var mig paafaldende, at den blonde øste næsten en hel Spiseske Salt i sin Suppe. Jeg spurgte nu min Nabo hviskende om, hvad den unge Student egentlig hed, og Svaret var Anders Sandøe Ørsted. Broderen den mørkhaarede hed Hans Christian Ørsted. Ørstederne levede ellers meget ensomt. Den første Vinter, jeg kendte dem, gik de i lange Kavajer, der næsten naaede dem til Hælene som Sloprokker; Arm i Arm klamrede de sig fast og holdt sig til hinanden, saa at de næsten lignede et sammenvokset Tvillingepar. Men for alle medstuderende straaledede de som Dioskurer, og selv ældre lærde mærkede snart, hvad der boede i dem.“ Videre fortæller han om sine Arrangementer af Komediespil i private Huse og hos Md. Møller: „Ørstederne assisterede ogsaa, naar vi spillede Komædie, men det var ikke deres Fag, især havde A. S. Ørsted intet Greb paa det. Selv til Smaaroller kunde jeg ikke bruge ham, og da jeg engang havde instrueret ham til Mathias i „Jægerne“ og sagt: „Nu kommer du ind med Hænderne skødesløst paa Ryggen,“ havde han flettet dem saaledes i hinanden, at han nær aldrig havde faaet dem løst igen“; smgn. Meddelelse fra Skuespilleren Peter Foersom, der ligesom den senere Forfatter P. N. Thorup deltog heri. Ørsted skildres dengang som bleg men meget stærkt bygget med et ualmindelig stort Hoved, stærkt blondt Haar og store blaa Øjne⁷).

At Ørsteds Tanker ikke kunde være med ved Vennens dramatiske Foretagender, er ikke at undres over, naar man ser paa det Aandsarbejde, han præsterede i disse Aar. Efter først at have arbejdet, som gjaldt det Livet, paa at udgrunde og logisk underbygge Moralfilosofiens Sandheder, havde han opdyrket sin Viden i den positive Ret til det Standpunkt, han dokumenterede ved sin Eksamen, og

et halvt Aar efter præsterede han en Række selvstændige Udarbejdelser under Konkurrencen. Det var da ogsaa over Evne, og just Dagen, før Opgaverne tildeltes Konkurrenterne, blev han angrebet af et heftigt Nervetilfælde, der hæmmede ham en hel Del under Forberedelsen, selv om han gennemførte sine Forelæsninger. Allerede to Aar forinden havde han haft en haardnakket „Nervefeber“, og denne Gang trak den langvarige Eftervirkninger efter sig. Han plagedes i flere Aar af Ængstelighed og Svimmelhed, der efter nogenlunde at være overvundet lejlighedsvis kunde komme igen. Efter Kants Forskrifter om sygelige Følelsers Bekæmpelse ved Viljesanspændelse stræbte han efter bedste Evne at neddæmpe Svagheden. Men det gik langsomt baade paa Grund af Anstrængelsen ved Forelæsningerne og formedelst den ham tilraadede Brownske Medicin (Madeira og China), indtil omsider en ældre Læge forandrede denne Diæt. Imidlertid sagtnede han næppe væsentlig sit sædvanlige Arbejdstempo, men hans Virksomhed gik efter Aaret 1800 ikke længere aktivt i filosofisk Retning, selv om han stadig med Interesse fulgte Bevægelserne i den filosofiske Verden. „Efterhaanden,“ siger han, „tabte jeg min Tro paa gennem Spekulationen at komme til den sikre og klare Erkendelse af de højeste Sandheder, som jeg deri havde søgt.“ Til Fichtes Filosofi havde han oprindelig fattet store Forventninger, men disse tilfredsstilledes ikke af dens senere Udformning, og det kan med det samme bemærkes, at han ikke søgte at gøre Bekendtskab med hele den senere tyske filosofiske Litteratur⁸). „Jeg vil ellers gerne tro,“ tilstaar han, „at der af Anlæg for Filosofien kun har været givet mig det logiske og moralske Element men ikke det egentlig spekulative.“ Hans Studier drejede sig nu især om Lovgivningsfaget og Statsøkonomien, de vigtigere fremmede Retsinstitutioner og de frugtbarste Partier af den romerske Ret. Men desuden fulgte han den almindelige Litteratur over Dagens Æmner baade de politiske og de æstetiske her og i Tyskland (Brødrene Schlegels „Athenæum“). Schiller, Goethe og Shakespeare fængslede ham, tildels i Oehlenschlägers Oplæsning. Dette var Vennens Bidrag til hans Aandsudvikling, efter at Ørstederne havde vejledet Skuespilleren til Studentereksamen og et Studium, der ganske vist ikke lod ham glimre mellem Ørstedes Manucenter, men som blev Overgangen til hans litterære Produktion. Denne blev noget senere baade en Kilde til Berigelse for

Ørsted og vel ogsaa en Stimulans for ham til eget Viderearbejde.

I sine Erindringer udtaler Ørsted angaaende Prisaehandlingen — idet han iøvrigt betegner sin Fremtræden i Litteraturen som „noget for tidlig“⁹⁾ — at han deri havde forkyndt sin daværende Mening om den Kantiske Filosofis endelige Opløsning af alle Tilværelsens Gaader med en Sikkerhed, der vistnok ikke kunde siges fri for Ubeskedenhed, og han erklærer sig utilfreds med den heftige Tone i sine Breve til Horrebow, som han mener maa være smittet af den da i tyske filosofiske og æstetiske Stridigheder gængse Tone¹⁰⁾. Denne Kritik vil ogsaa Nutidslæseren underskrive. Det er endnu ikke Klassikeren Ørsted, der her har ført Pennen. Sit første Skrift mod Horrebow havde han sluttet saaledes: „Her er nu mine Erindringer mod Religionsbladet Jesus og Fornuften. Maatte de bidrage til at vække Hr. Horrebow og hans Publikum af den Slummer, hvori de er inddyssede, maatte det anspore ham til at lægge sig efter en alvorligere Filosofi, der da uden Tvivl vil møde en duelig Arbejder i ham, og give dette Afsmag for slig Halvfilosofi, saa er mit Øjemed opnaaet. Hvis Hr. Horrebow eller nogen af hans vil indlade sig i udførlig Gendrivelse af min hele Revision eller nogen Del deraf, skal det være mig kært. Men skulde de blot fremkomme med tomme Magtsprog eller Eksklamationer over enkelte af dens Sammenhæng revne Steder, saa har jeg intet at gøre med dem uden ved Lejlighed at revse dem for saa ufilosofisk og sandhedsstridig Fremgangsmaade.“ Ørsted var da knap 20, Horrebow dog 29 Aar. To Aar senere skriver han i det første af sine 3 Breve til Forsvar for sin Tone overfor Horrebow: „Vel var det, der egentlig opvakte mig til at skrive mod Dem og at skrive mod Dem i den Tone, jeg skrev, Deres arrogante, haanende, bagvaskende og derhos sløve og fornuftløse Angreb paa den scientificke Filosofi, som var og er mit kæreste Studium . . .“ Det sidste af Brevene, der ikke blev fuldført, slutter den to Aar lange Polemik med følgende Ord, der nærmest røber Træthed: „Men eet Hæfte af Minerva kan ikke tage mod alt dette. Det er og et saa kedende Arbejde at skrive mod aabenbar Ufornuft og saa smerteligt at være nødt til at fremstille Mennesket i et ufordelagtigt Lys, at jeg vel maa ønske for nogen Tid at bryde af hermed og imidlertid at kunne anvende den Tid, Brødsysler levner mig dertil, paa andre litterære Arbejder,

som interesserer mig mere og oprører mig mindre. Jeg tager altsaa Afsked med Dem for det første men lover ikke at lade det bero ret længe, inden jeg møder Dem igen.“ (Dette skete dog ikke). Man kan ogsaa dele den gamle Ørsteds paa det sidst anførte Sted ytrede Undren over, at han har haft Lyst til at fortsætte denne ufrugtbare Strid paa 50 Sider udgørende dels ren Polemik dels Manuduktion i elementær Filosofi og Gentagelser af sine tidligere Udviklinger. Men det viser, hvor magtpaaliggende han fandt det at bekæmpe Virkningerne af de antikantiske Angreb overfor den Læsekreds, til hvem Biskop Balles Modskrift (Ugebladet „Bibelen forsvarer sig selv“) ikke havde Adresse¹¹), og det viser overhovedet hans noget brede, taalmodigt udholdende Skrivemaade. Den kritiske Filosofis Tilhængere maatte i det hele spidse Pennen mod mange Modstandere. I Repertoriet vender Ørsted sig slagfærdigt mod K. L. Rahbek i „Tilskueren“, mod Rektor Bøie i „Statens Ven“, mod Professor Jacob Baden i „Universitetsjournalen“ og mod Dr. Odin Wolff i „Journal for Politik, Natur- og Menneskekundskab“. Ligeledes har han i Prisaafhandlingen med stor Udførelighed kritiseret en Række skeptiske og eudaimonistiske Moralsystemer, alt vel nok med nogen ungdommelig Selvsikkerhed, men formentlig i det hele svarede til da gængs litterær Tone.

Hvad angaar Realiteten af Striden paa det religiøse Omraade, ligger Tyngdepunktet af Ørsteds Udviklinger i Afhandlingen om Religionens moralske Grundvold. Her udlægges Moralreligionens Væsen som bestaaende i den urokkelige Tillid til en moralsk Tingenes Orden. Det staar i Menneskets Magt at gøre sin Vilje fri af Sanseligheden, og Menneskets moralske Natur tilsiger det, at det bør holde fast ved Fordringen om noget absolut i Modsætning til det, der beherskes af Logik og Kavalitet. Overfor Fichte hævdes det tilladelige i at tænke Gud i Analogi med en Intelligens ifølge symbolsk Antropomorfisme. Hentydende til Kants „uforlignelige Værk Die Religion innerhalb den Grenzen der blossen Vernunft“ udtaler han som den kritiske Filosofis Opfattelse, at Kristendommens Lærdom om Gud virkelig indeholder en heldig efter Menneskets Fornødenheder afpasset, med de strængeste filosofiske Begreber overensstemmende symbolsk Fremstilling af det guddommelige. Hermed kan sammenholdes hans Anmeldelse af Professor Gamborgs „Jesu Moral“¹²): „Denne Bogs Læsning har givet

Recensenten megen og ren Fornøjelse. De velvalgte Stykker af Jesu Morallærdomme har tjent til at forhøje hans Ærbødighed for denne Verdens store Lærer.“ Vejen mod det religiøse gik altsaa for ham gennem Forstaaelsen af det moralske, dette opfattet intellektuelt og viljesmæssigt som Pligtbevidsthed. Den psykologiske Opfattelse er behersket af Ideen om Menneskene som ensdannede Fornuftvæsener, værende i Besiddelse af en fri Vilje. Denne besidder Evne til at afbryde Naturaarsagernes Række og selv begynde en ny Række af Aarsager d. e. transcendental Frihed (ubetinget Kavsalitet) ifølge den Kantiske Sondring mellem Menneskets empiriske og intelligible Karakter. Det var dette moralteologiske Standpunkt, der skilte Ørsted fra Horrebow. For Ørsted selv betegnede denne Tid en Afklaring henimod større Overensstemmelse med hans Barnheds og første Ungdoms Kristentro¹³).

Dette personlige Standpunkt blev altsaa foreløbig Frugten af hans saa vedholdende drevne moralfilosofiske Studier, der iøvrigt havde bundfældet sig i Prisaafhandlingens Søgen efter Dydslærens Princip, hvilket er Skriftets Hovedindhold. Bestemmelsen skete med Tilslutning til Kant, saaledes at det etiske Princip — „den indvortes Lovgivning“ — fik følgende Formel: Handl af Agtelse for Pligt efter saadanne Maksimer som kvalificerer sig til en almindelig Lovgivning, medens Retsprincippet bestemtes saaledes: Enhver Handling er ret, efter hvis Maksime enhvers fri Vilkaarlighedsevne kan bestaa med alles Frihed efter en almindelig Lov. I Udviklingen om, hvorledes Moralens — ogsaa betegnet som den rene praktiske Fornufts — Drivfjeder virker, er Ørsteds ikke saa ensidig som sit store Forbilledé, at han kun skulde anse Handlingen for sædelig god, naar den moralske Lov virker paa en smertevækkende Maade¹⁴). Hvorledes den moralske Lov kan virke paa denne Maade (som Drivfjeder), er, hedder det, for os uforstaaeligt, idet det usanselige her virker ind i det sanselige. Men ikke blot ren Agtelse for Pligt ogsaa Udsigten til den Sjælero, som en god Samvittighed giver, og den rene moralske Religion er ægte Drivfjedre til Dyden, da de har deres Oprindelse fra hin Agtelse.

Den unge Ørsted havde allerede i disse Aar paa en højst udviklende Maade haft Lejlighed til særlig som Anmelder at udtale sig om en Mængde forskellige Spørgsmaal navnlig ogsaa juridiske og retsfilosofiske, ganske vist som oftest uden at levere sin egen

fuldstændige Behandling af vedkommende Æmne og ogsaa nogle Gange saaledes, at han ret snart ændrede sin Opfattelse, som han gjorde det ved Overgangen fra Kants til Fichtes Naturret. Hvad angaar hans Behandling af disse Æmner maa den nærmere Fremstilling deraf henskydes til et senere Afsnit, hvor den kan ses i Sammenhæng med hans fortsatte Beskæftigelse med dem. Ørsted var nemlig gennem hele sin Forfattervirksomhed en Gentagelsernes Mand. Han vendte Gang paa Gang tilbage til det samme Æmne for at ændre eller uddybe sin Fremstilling, og det vilde være for omstændeligt og for fordringsfuldt allerede paa dette tidlige Stadium at fordybe sig i, hvilke Meninger han hidtil paa Grundlag af Læsning og egen juridisk Tænkning havde fremsat.

En Undtagelse er dog i forrige Afsnit gjort med hans Behandling af Trykkefrihedsæmnet, hvorom han leverede et afsluttende Skrift, der viser hans gode Fremstillingsevne og besindige Afvejen af Autoritetens og Frihedens Krav, saaledes som de fremstillede sig just ved Begyndelsen af Enevældens sidste Halvhundredeaar. Skriftet bekræfter iøvrigt det nys sagte om Tilblivelsen af de Ørstedeske Værker, idet det er en Uddybelse af hans Anmeldelser dels af Søren Hempels Bog om Forordningen dels af Birckners Skrifter. Men det har særlig Interesse at lægge Mærke til hans Æmnevalg. Det er den offentlige Ret, der næst Moralfilosofien fængsler ham mest. Ytringsfriheden overfor Statsmagten var det praktiske statsretlige Problem under Enevælden. Det var ved en Forstærkning af denne Ytringsfrihed til en lovhjemlet Raadgivningsret og derpaa til en mere og mere selvstændig Beslutningsret, at Monarkiet efterhaanden skulde omdannes, og det var intet Tilfælde, at Ørsted i sin Levetid fik sin rigelige Del i denne Udvikling. Thi hans Hovedinteresse laa i bedst mulig at tilrettelægge den fra Statsmagten som Retsmagt udgaaende Virksomhed foruden i Deltagelsen i selve denne Virksomhed.

Hertil mente han paa dette Stadium, at Skribenternes alvorlige og saglige Behandling af alle offentlige Anliggender var et nødvendigt og tilstrækkeligt Middel. Foran S. 13 er det paapeget, at hans Plads blandt Forfatterne var noget til „venstre“, men han var i fuld Harmoni med den øjeblikkelige Statsform og overhovedet stort set med de bestaaende Samfundsforhold, et Grundtræk, der er kendeligt hos ham fra hans første Fremtræden, og som laa i hele

hans ydre og indre Udvikling. Den ubefordrede Kandidat havde allerede selv erobret sig et Embede som en af disse Pennens frie Mænd, der virkede for og ved en Kreds af Læsere, ligesom hans Præste-Forfædre havde virket i deres Menigheder. Og denne Stilling beholdt han, omend med Afbrydelser, gennem et langt Liv ved Siden af megen anden Gerning som en for ham næsten nødvendig Leveform.

Endnu et Par Ord til Karakteristik af den 22-aarige Forfatter. Han producerede aabenbart hurtigt og i en letløbende men strængt saglig Stil, der dog ikke mangler Præg af hans Stemning overfor Æmnet eller Personen. Overfor Horrebow saa vi ham bruge heftige Ord som Tegn paa dyb Irritation. Da han havde anmeldt Søren Hempels Bog om Trykkefrihedsforordningen, fremkom der fra denne en krænkede Erklæring¹⁵⁾, hvori det hed: „Hr. Ørsted værdiger jeg ingen Tøddel, men beklager blot det Lands Litteratur, hvis Tribunal er besat med slige umodne og egoistiske Subjekter!!“ Hertil svarede Ørsted i rolig Tone. Hans Form var anerkendende og hensynsfuld overfor dem, hvis Arbejde eller Standpunkt han bedømte. Overfor Universitetsmedbejleren Bornemann udtalte han sig i en Anmeldelse af dennes Prøveforelæsning i hans første Konkurrence (i 1798) — hvis Æmne iøvrigt ganske faldt sammen med Ørsteds Prisaafhandling — paa den mest smigrende Maade¹⁶⁾: Forfatteren var „Recensenten bekendt som en Mand, der med et særdeles tænkende Hoved og grundige Indsigter forener den reneste Sandhedskærlighed, den utrætteligste Stræben efter at bringe sin Videnskab fremad.“ Han var vant til at polemisere, og Bevidstheden om hans eget Ræsonnements logiske Styrke gav ham i Reglen en kraftig Replik, men Mundhuggeri interesserede ham ikke. „Naar jeg anfaldes,“ siger han i Skriftet fra 1801, „griber jeg gjerne til Modværge og tager stundom noget haandfast paa min Modstander; men siden ved en anden Lejlighed at give Sidestik er langt fra min Tænkemaade“¹⁷⁾. Endnu maa fremhæves, at ligesom hans Meninger fremgik af nøjeste Overvejelse, saaledes fremsattes de uden Hensyn til, om det kunde skade hans Fremtidsudsigter, eller om de faldt sammen med de herskende Anskuelser. Dette viste Ørsted i sin Konkurrenceforelæsning over Strafferetten, der vendte Kants Naturret Ryggen, og i sine Skrifter om Trykkefrihed¹⁸⁾, der gik imod Publikums store Misfornøjelse med Forordningen og imod

de populære Bircknerske Meninger og iøvrigt paa sine Steder og-saa gjorde Udsættelse over Mangler ved Loven.

Sluttelig dette: Ørsted satte selv et Skel i sin Udvikling ved dette Tidspunkt, idet han fremhæver, at den i Trykkefrihedsskriftet indførte kortfattede Udvikling af Retslærens første Grunde se foran S. 9 betød, at han „paa en stiltiende Maade“ forlod de naturretlige Systemer specielt Fichtes uden endnu paa dette Tidspunkt at gaa ind paa en udtrykkelig Gendrivelse af dem. Ogsaa med Hensyn til hans Fremstillingsmaade ser han Skriftet som et Vendepunkt derved, at han nu havde frigjort sig for sin tidligere Tilbøjelighed til at anvende den herskende Filosofis Kunstord og Vendinger¹⁹).

TIDEN TIL 1813

I. LØBEBANE SOM DOMMER. ARBEJDSFORHOLD OG PERSONLIGE FORHOLD I RETTERNE

Under dette Tidsafsnit falder den første Fase af Ørstedes Embedsliv, hans 12-aarige Tjeneste i Hof- og Stadsretten, Landsoverretten og Højesteret. Idet Ørsted i en saa ung Alder blev Embedsmand ved Retsplejen, kom han tidlig til at opleve det praktiske Retsliv og se den positive Ret ikke i abstrakt Skikkelse som i Lovbogen og hos Skribenterne, men konkret som den virker i Dagliglivet. Og da han ingenlunde var tilsinds for Embedsgerningens Skyld at nedlægge Pennen og viste sig at være i Stand til at vedligeholde sin Forfattervirksomhed, saa gik ogsaa denne ind under nye og lykkelige Vilkaar ved at faa Del i den Sikkerhed i Opfattelsen, som kun Selvsynet og Erfaringen kunde give.

Naar Ørsted ikke var kommen til Universitetet, maatte en Ansættelse som Assessor i Hof- og Stadsretten, eventuelt i Politiretten, eller som Protokolsekretær i Højesteret være hans nærmeste Maal, og Forholdene tillod ham allerede paa dette Tidspunkt at gøre sig Haab om den førstnævnte af disse Stillinger. „Det var paa den Tid ikke sjældent,“ skriver han¹⁾, „at ganske unge Mænd blev ansat som surnumerære Assessorer i Hof- og Stadsretten. Faa Aar forhen havde der paa een Gang været fire om ikke fem saadanne Assessorer, og disse, der var ulønnede, havde Størstedelen ved deres Ansættelse været omtrent i hin Alder eller dog kun ganske faa Aar ældre. Denne Mængde af surnumerære Assessorer var dog nu ophørt, og det blev i 1800 besluttet, at der kun skulde være een saadan, og at han skulde nyde den vistnok meget ringe Gage af 200 Rdl. Denne Post blev første Gang besat med daværende cand. jur. nu Konferensraad og Højesteretsassessor Lassen.“ Efter

at have været surnumerær Assessor i nogle Maaneder blev Lassen 7. April 1801 virkelig Assessor i Retten. Den 29. Maj s. A. ansattes Jens Kragh Høst, der havde været Hof- og Stadsretsprokurator og derpaa et Aars Tid Protokolsekretær i Højesteret, som Assessor, og samme Dag fik Ørsted sin Udnævnelse til surnumerær Assessor. Foran Lassen stod Bredo Henrich von Munthe af Morgenstjerne, der efter 5 Aars Tjeneste som surnumerær var blevet virkelig Assessor i 1800. Disse fire unge Dommere Morgenstjerne, Lassen, Høst og Ørsted, henholdsvis 27, 24, 29 og 22 Aar gamle, skulde faa en Del med hverandre at gøre i den første Tid; Lassen og Høst vil erindres som Deltagere i Adjunktkonkurrencen, Høst ogsaa fra Philosophisk Repertorium, de var begge livligt litterært interesserede. Noget helt enestaaende var Ørsteds tidlige Embedsansættelse altsaa ikke, men efter sine jævne borgerlige Forhold maatte han dog se den som en Anerkendelse af sin særlig smukke akademiske Fortid og sin Forfattervirksomhed særlig Skriftet om Tryk-frihed, som navnlig selve Chr. Colbjørnsen ytrede sig særdeles gunstig om, da han som Ansøger gjorde de Kancellideputerede sin Opvartning²).

Unægtelig manglede han praktisk Uddannelse, naar han lige fra Studerekamret og Skrivepulten ansattes i Dommerembede, hvori der iøvrigt laa Dispensation fra hans manglende Aar i Fuldmyndighedsalderen 25 Aar, men andre havde været i samme Tilfælde. Desuden havde han lige siden Vinteren 1796—97 deltaget i det „juridisk-praktiske Selskabs“ Øvelser i processuel Behandling af konstruerede Retstilfælde³). Han havde der øvet sig som Sagfører og Dommer ved Selskabets „Underretter“, gjort Prøve i mundtlig Procedure ved dets „Overret“ og var straks som Kandidat blevet valgt til „Assessor“ i Overretten, hvor han voterede, naar han ikke procederede. Selskabet havde netop en Blomstringstid ved Deltagelse af flere dygtige tildels ældre Medlemmer, hvoraf han nævner Præsidenten Hurtigkarl, Højesteretsadvokat Rosenstand-Goiske, Kongslev (senere Generaldecisor), C. F. Lassen⁴) og Bilsted (Deltager i Adjunktkonkurrencen, senere Generalfiskal). Foruden at han altid interesseret havde fulgt, hvad der blev trykt om Rets-sager, kendte han, hvad der fandtes af denne Slags i Litteraturen saasom en Del Fakultets Responsa, Procedurer og Domme og „fremfor alt Stampes med saa skarp og sund Dømmekraft affat-

tede Erklæringer, hvilke jeg skylder særdeles meget med Hensyn til min praktiske Dannelse⁶). I alt det formelle maatte han ialtfald have faaet en god Fordømmelse.

Den ved Struensees Initiativ oprettede Københavns Hof- og Stadsret, der havde sine Lokaler i en Ejendom paa nuværende Nr. 54 i Østergade ved Siden af Efterslægts Gaard, var den kollegialt virkende Underret for Hovedstadens dengang c. 101.000 Indbyggere, med blandet civil og kriminel Jurisdiktion og med Appelladgang direkte til Højesteret. Der var forskellige særlige Afdelinger som Skiftekommissionen, Gæsteretten og den lille Gældskommission for Sager under 10 Rdl. Værdi, men iøvrigt udførtes Arbejdet i „den dømmende Ret“, og her kom Ørsteds Virksomhed til at falde. I nogle Aar var han dog tillige Dommer i Gældskommissionen (hvor han for at spare de retssøgende for timelang Venten indførte Sagernes Berømmelse til forskellige Klokkeslet). En Assessor var delegeret til Politiretten og en anden til Inkvisitionskommissionen, men som Forhørsdommer blev Ørsted aldrig beskæftiget.

Om sine Indtryk fra Retten særlig straks ved Indtrædelsen lader jeg ham selv fortælle⁶): „Ligesom jeg blev modtaget i Retten med al mulig Velvilje, saaledes fandt jeg hos de Mænd, med hvilke jeg mest havde at arbejde, den bedste Vejledning til at styrke min Evne til at udfinde det rette Spørgsmaal i en Retssag tilligemed den rette Vej til dets Opløsning. Disse Mænd var fornemmelig Falbe (Justitiarius, hvilket Embede han beklædte indtil sin Død i 1826), Feddersen (Kongens Foged, død 1810), P. C. Bagger (hvilken ganske fortræffelige almindelig agtede og elskede Mand i Slutningen af 1801 gik over til Københavns Politiret og i 1809 blev Justitiarius i samme, men 1810 blev bortkaldt ved en altfor tidlig Død), Morgenstjerne (der i 1802 gik ind som Advokat i Højesteret og omsider efter her at have haft en uheldig Skæbne fik et godt Embede i Norge og der nød en ikke ringe Anseelse især som skarpsindig praktisk Jurist) og Lassen, hvormod jeg forhen har talt. Med disse tre sidstnævnte Mænd underholdt jeg mig idelig angaaende juridiske Spørgsmaal især saadanne, hvortil de forefaldende Sager gav Anledning. Vel blev de to af disse kun ganske kort i Retten, og den tredje fik snart et særligt Departement, som indskrænkede hans Deltagelse i den saakaldte dømmende Ret. Men

imidlertid var og de Vanskeligheder, som jeg i Førstningen kunde finde ved at sætte mig ind i de praktiske Forhold, temmelig overvundne. Meget skylder jeg forresten den Mand, der stod i Spidsen for Retten. Det er ikke mange, der med saa sand vedholdende Iver tager sig af alt, hvad der vedkommer deres Embede, som Falbe. Det var lige til 1805, da Forretningerne fik en betydelig Tilvækst ved Fdg. af 25. Januar [om Landsoverrettens Oprettelse], en stor Undtagelse, at der var nogen Sag, i hvis Paadømmelse han ikke tog Del, og han var altid inde endog i Sagens tilsyneladende nok saa ubetydelige Enkeltheder og vidste saa godt at paaskønne, hvad der heraf fortjente at komme i Betragtning, at det var mig højest lærerigt at se eller høre hans Bemærkninger. Han var langt fra at være en udmærket teoretisk Jurist, og han vilde næppe, hvis han selv skulde have udarbejdet Dommene i forviklede Sager, have leveret noget fortrinligt, men naar han i Forbindelse med Akterne havde læst alles Vota, vidste han særdeles vel at finde det rette, og han gjorde ikke sjældent Bemærkninger, som fortjente og erholdt Indflydelse paa Dommens Affattelse. Han sørgede og omhyggeligt for alt, hvad der vedkom Rettens Erklæringsvæsen og forfattede selv de fleste Erklæringer; kun naar en saadan kunde kræve en særdeles udførlig juridisk Udvikling, anmodede han enkelte Gange en anden, i de senere Aar gerne mig, om at gøre Udkastet ... Der var derhos noget blidt og roligt i hans hele Adfærd, der vistnok havde nogen Del i den gode og velvillige Tone, der stedse herskede i Retten, skønt den vistnok ogsaa skyldtes Rettens øvrige Medlemmer. Det eneste, hvori nogle ikke var ganske tilfredse med ham, var, at han ikke syntes at vise nogen synderlig Energi i at tage sig af Rettens Medlemmer eller de under Retten ansatte Mænd, forsaavidt der kunde være Anledning til at udvirke noget til deres Bedste. Jeg har kun engang henvendt mig til ham om hans Medvirkning; og omendskønt det, jeg attraaede, den Tid ikke skete, tvivlede jeg dog ikke paa, at han havde gjort, hvad han kunde; hvis han havde ladet noget mangle, saa var det kun, fordi det var hans Natur kun at træde beskedent og sagte frem, ligesom jeg ialtfald ikke kunde tage ham ilde op; om han der selv ved den Lejlighed erklærede, hvor ugerne han vilde af med mig, ikke har vist nogen stor Iver for at befordre et Ønske, der gik

ud paa en Forandring i min Stilling, hvori jeg dog til min Tilfredshed blev ⁷).

Det varede ikke længe, førend jeg havde bragt det til med megen Hurtighed at gennemgaa en Sags Akter, opfatte dens Spørgsmaal og danne mig en bestemt Mening om, hvorledes den blev at paakende. I Forening med en lykkelig Hukommelse kom den Omstændighed mig herved meget tilgode, at mit Øje med mere end sædvanlig Hurtighed gennemløb Akterne uden at overse noget af det, hvorpaa det kunde komme an. Jeg blev ved disse to Fordele sat istand til at kunne tilendebringe de fleste Sager uden deraf at gøre mindste Ekstrakt, og i de særdeles vidtløftige blev det mig nok at optegne nogle enkelte Ord med vedføjede Citater af de Steder, som jeg i fornødent Fald kunde have paany at efterse. Ogsaa lettede det mig Arbejdet, at jeg for det meste havde de Lovsteder og Anordninger, hvorom der var Spørgsmaal, i levende Erindring og i Almindelighed var paa det rene med disses Fortolkning, eller at dog Fortolkningsgrundene straks var mig nærværende, saa at den egentlig juridiske Del af Sagen kun i enkelte Tilfælde kostede mig nogen betydelig Tid . . . Det var mig ingenlunde besværligt at skrive det første Votum i Sagerne; thi baade jeg og de fleste af mine Kolleger fandt sig pligtige at gennemgaa Akterne med lige Nøjagtighed, uagtet de først havde været læst af en eller flere andre, og det kunde ofte være nok saa besværligt og ialtfald ubehageligere at foreslaa Forandringer i en andens Votum, naar man ej derved fandt sig tilfredsstillet, især naar det mere var Fremstillingen end Resultatet, hvori man ej var enig. Efterat Retten tillige var blevet Landsoverret, kom jeg just ej til at votere i alle Domssager, men det var dog ikke mange, hvori jeg ikke deltog, ligesom jeg og var den første voterende i en meget betydelig Del af Landsoverretssagerne.“ Hvad Ørsted her skriver om Omfanget af sin Deltagelse i Dommenes Affattelse, bekræftes tilfulde ved Gennemsynet af Rettens Voteringsprotokoller. Han var ubetinget den, der blev mest brugt i den dømmende Ret, og fra hvis Haand de fleste Førstvoteringer foreligger. Det er ogsaa kendeligt, at Sager, der krævede vidtløftig Domsbegrundelse, fortrinsvis er blevet givet til ham. Efter den gældende Procesmaade blev Sagerne forelagt Dommerne gennem Parternes skriftlige Indlæg, bilagt med Udskrifter af Forhør, Tingsvidner m. v., og den først-

voterende udarbejdede efter Akterne sit fuldstændige Udkast til Dom med Sagsfremstilling, Begrundelse og Konklusion. Hele Sagen cirkulerede derpaa videre til ialt fire eftervoterende i en af Justitiarius bestemt Orden, og disse gav det foreliggende Votum Paa-tegning om Tiltrædelse eller afvigende Afstemning. Ved en samlet Forhandling affattedes den endelige Dom.

I Aaret 1802 kom Ørsted, der siden 11. December 1801 var virkelig Assessor, ind i en litterær Virksomhed af ny Art, der sluttede sig nøje til hans Arbejde i Retten. Dennes fire yngste Assessorer, Morgenstjerne, Lassen, Høst og Ørsted, begyndte nemlig Udgivelsen af et Tidsskrift, kaldet Juridisk Maanedstidende, der skulde indeholde dels Referater af Domme afsagt i Retten med Ekstrakt af deres Indhold dels juridiske Afhandlinger. Aargangen kom i to Bind hvert paa 6 Hæfter, saaledes at hvert Hæfte havde sin særlige Ud giver. Undertiden ses Høst betegnet som Eneudgiver. Morgenstjerne var vel ellers den, som det laa nærmest at anse som Hovedmanden, idet han i sin Tid straks efter sin Ansættelse som 21-aarig surnumerær Assessor havde begyndt med Udgivelse af „Kjøbenhavns juridisk-praktiske Maanedstidende“, der meddelte Hof- og Stadsretsdomme dog kun fra 1795 og det følgende Aar samt Procedurer i saadanne bl. a. en vidtløftig Proces mod Ud-giveren, hvori denne selv havde skrevet Indlægene. Fra Sjæl-lands og Møns Landsting havde der i mange Aar foreligget Doms-referater gennem Landstingsefterretningerne, der senest udgaves af Professor i Lovkyndighed ved Sorø Akademi H. N. Nissen, der var Vicelandsdommer, Landstingshører og Skriver; efter 1796 fortsatte han dermed i Tidsskriftet „Themis“ til Landstingets Nedlæggelse i 1805. Der forelaa her et meget smukt Forbillede.

Maanedstidenden, der skulde begynde med Domme fra Januar, kunde først udsende sit første Hæfte nogle Maaneder ind i Aaret, og da Professor Nyerup i Kjøbenhavnske lærde Efterretninger ytrede en vis Forundring herover og tillige anførte lidt af Dommene særlig en, som han betegnede som „den synderligste“, fremkom en oplysende Erklæring herom fra Ørsted, der ses endnu ikke at have opgivet de latinske Vendinger. Han skriver bl. a.: „Iøvrigt erfarer man af bemeldte Anmeldelse, at adskillige af Hof- og Stadsrettens Domme ej er efter Hr. Professorens Hoved, men i saa Henseende kan jeg ikke med Ære indlade mig med ham ... men at forsvare

Rettens Domme mod en Laicus i Jurisprudensen [N. var Teolog], som kunde finde for godt at tilkendegive sin umotiverede Misfor- nøjelse med samme, finder jeg rigtignok langt infra dignitatem, og det ikke alene med Hensyn paa Retten men endog med Hensyn paa Udgiverne blot betragtede som private Videnskabsmænd, da de dog i denne Egenskab ej kan svare uden for andre artis periti som deres rette pares curiæ.“ Noget ejendommeligt virker det ogsaa, naar Morgenstjerne i forskellige Hæfter recenserede 6. Aargang af Themis og vendte sig skarpt mod flere af de ved Lands- tinget afsagte Domme.

Ved anden Aargang af Tidsskriftet var Morgenstjerne kun med som Udgiver af 1. Bd., hvorpaa han er opført som Assessor og Højesteretsadvokat; han gik nemlig over til denne Livsstilling, men havde bevaret Ret til Tilbagetræden til sit første Embede. Han begyndte allerede at fylde de af ham redigerede Hæfter med Referater af sine Procedurer for Højesteret, men rantes saa af sin „uheldige Skæbne“, nemlig en Dom til Embedsfortabelse, senere stadfæstet i Højesteret, grundet paa Forsømmelse med at færdig- gøre nogle af ham behandlede Forhørssager og Afgivelse af urig- tige Oplysninger herom til den nedsatte Undersøgelseskommission. Efterat have kæmpet sig gennem et Par vanskelige Aar i Tyskland kom Morgenstjerne til Norge, hvor han atter kom ind i juridisk Virksomhed, arbejdede sig frem til Højesteretsadvokat og Rege- ringsadvokat og senere blev Sorenskriver. Under disse Forhold op- tog han atter en juridisk Forfatter- og Udgivervirksomhed, som Ørsted i sine paa disse Tidspunkter (1819 og 1829) udgivne Tids- skrifter havde Lejlighed til at recensere⁸). Ligeledes leverede Ør- sted en udførlig, meget anerkendende Anmeldelse af Morgenstjer- nes i 1815 udgivne Afhandling om Valget af skriftlig eller mundt- lig Procesmaade i Højesteret og besvarede senere Forfatterens Mod- bemærkninger⁹).

Lignende Dom til Fortabelse af Embede som Assessor (og Pro- kurator) overgik ogsaa J. Kr. Høst, dog først efterat han var naet ind i Overretten (Højesteretsdom af 6. Februar 1808)¹⁰). Høst, hvis Hovederhverv var Litteratens daarligt lønnede, havde som Konsulent for en Købmand Kyhn bl. a. skrevet Indlæg for en Prokurator til Fremlæggelse i den dømmende Ret, hvori han dog ikke selv dengang havde Sæde. Han var i Gæld til Købmanden,

der havde begaaet forskellige Misligheder, hvorfor han blev straffet, og uden at være delagtig heri var Høst kompromitteret. Han udfoldede siden en rastløs Virksomhed som Udgiver af forskellige Tidsskrifter og Ugeblade og udgav historiske Arbejder om Christian VII's Tid. Sammen med Baggesen, Nyerup og Pram havde han allerede i 1796 stiftet Skandinavisk Litteraturselskab, og han virkede stadig for skandinavisk Fællesskab; i 1819 erholdt han en Ventepenge af Statskassen. Ørsted mødte ham senere paa juridisk Grund, da Høst ved Reformationsfesten havde erhvervet en juridisk Doktorgrad paa en Afhandling om mundtlige Ærefornærmelser i dansk Ret, der fremkaldte nogle Bemærkninger af Ørsted om dette Æmne¹¹). Høst, der døde 1844, var Fader til Historikeren Schiern.

Med anden Aargang sluttede Maanedstidenden, men den førtes straks videre i ganske samme Spor nemlig som „Juridisk Arkiv“. Et Tidsskrift af dette Navn men af rent videnskabeligt Indhold var Aaret forud begyndt med den juridiske Professor Chr. Krohg som Udgiver. Da Krohg i 1804 drog til Norge som Assessor i Trondhjems Stiftsoverret, overtog Ørsted Arkivets Fortsættelse fra Nr. 3 og førte det frem til 1812, da det sluttede med Nr. 30, hvorpaa Protokolsekretær Rothe i Højesteret udarbejdede udførligt Register dertil. Umiddelbart efter paabegyndte Ørsted „Nyt juridisk Arkiv“ som en ny Række. Efter 1820 blev Navnet „Juridisk Tidsskrift“ ligeledes under Redaktion af Ørsted, indtil han i Maj 1830 tog Afsked med sine Læsere for at lade Tidsskriftet gaa videre med Kolderup-Rosenvinge, P. Bang og L. J. Holm som Udgivere. Det i 1824—31 udkomne „Arkiv for Retsvidenskab og dens Anvendelse“ er anden Udgave af Juridisk Maanedstidende og Juridisk Arkiv. Ørsted havde saaledes i c. 29 Aar været den, der sørgede for at levere Læseverdenen Oplysninger om Domspraksis, denne saare vigtige Retskilde for det praktiske Liv. Den Ørstedske Tidsskriftsrække vedblev dog gennem hele sit Forløb kun at være den københavnske Domstols Organ; Viborg Landsoverret kom ikke med. Vi kan, som det tilstrækkelig fremgaar af det oplyste, ikke vindicere Ørsted Æren for at have begyndt dette betydningsfulde Oplysningsværk. Forholdet er overhovedet ikke det, at dansk juridisk Kultur i højere Form først er begyndt med Ørsted. Men eengang kommen ind i Arbejdet paatog han sig at holde det i

Gang Aar for Aar, og Læsekredsen nød samtidig godt af hans ledsgangende Skribentvirksomhed.

Jeg fortsætter med Redegørelse for ydre Forandringer i Ørstedes Dømmervirksomhed.

Ved Fdg. 25. Januar 1805 oprettedes den københavnske og den viborgske Landsoverret. Førstnævnte Overret, der esrtattede Lands tingene for Sjælland med Møen, Fyn med Langeland, Laaland og Falster samt Raadstueretterne i visse Købstæder (Bornholms Lands ting ophævedes først i 1813), forenedes med Hof- og Stadsretten, saaledes at dennes Personale overtog de nye Forretninger og arbejdede videre under uforandrede Forhold — samme skriftlige Procesmaade — men dog under større Travlhed. Ørsted var stadig beskæftiget i den dømmende Ret; hans Tidsskrift refererede ogsaa Overrettens Domme, medens Themis gik ind. I den kgl. Landsoverret samt Hof- og Stadsret forblev Ørsted til Udgangen af 1810; han blev i dette Aar belønnet med Dannebrogordenens Ridderkors („Guldkorset“). Af ældre Assessorer sad der da: Heger, Fleischer, Stendrup, Bärens og Wedege, af yngre: Dall, Jacobsen, Treschow, Schiønning, Blechingberg, Aagesen, Mariboe og Zeuthen; C. F. Lassen var blevet Justitiarius i Københavns Politiret. I Højesteret havde der ikke været Ledighed siden 1804; saa blev i 1809 Højesteretsassessor H. H. Falbe Justitiarius i Aggerhus Stiftsoverret, og Ørsted søgte ind, men Politiretsassessor Johannes Rosenkilde blev foretrukken (19. Maj). I et Brev af 26. s. M. skriver H. C. Ørsted om Broderen: „Han tog sig det først meget nær, saa at han blev syg, men har dog nu nogenlunde glemt det¹²).“ Ny Ledighed indtraadte Aaret efter ved Chr. F. Jacobis Død (11. November). Allerede den 20. Februar 1810 var der ganske vist ved Fr. G. Sporons Afskedigelse blevet en Plads ledig, men den var blevet besat med Adam Vilhelm Greve Moltke, der som Adelsmand var gaaet ind som auskulterende Assessor saa ung som kun 20 Aar, og som derefter 15. Dec. 1809 var udnævnt til virkelig Assessor, men først med Ret til at votere, naar han den 25. August 1810 fyldte 25 Aar. Sporon havde delvis beholdt sin Gage efter sin Afgang; det Krav, Moltke derfor havde paa en nu ved Jacobis Død ledigbleven Gageportion, gav han Afkald paa til Fordel for Ørsted, der modtog Udnævnelse paa sin Fødselsdag 21. Decbr. 1810. Skønt kun 32 Aar gammel var han altsaa af Aar ikke den yngste i Retten.

Det blev ikke nogen særdeles lang Varighed, Ansættelsen i Højesteret fik. Den 14. April 1813 forelaa Ørsteds Udnævnelse til Kancellideputeret, og mod Slutningen havde han et Sygdomsforfald, der varede over et Fjerdingaar. En lignende Autoritet, som han havde opnaaet i Overretten, kunde han ikke i Løbet af 2 Aar erhverve indenfor den højeste Domstol. Men Tidsrummet var dog langt nok til at gøre ham fortrolig med dette Tribunals Traditioner og Arbejdsmaade fremfor alt den mundtlige Procesmaade. Sin eminente Evne til skriftlig Fremstilling fik han ganske vist ikke Brug for i Rettens præmisløse Domme, men ogsaa i mundtlig Fremstilling var han øvet bl. a. som mangeaarig Manuduktør og Foredragsholder.

Højesteret, der havde sine Lokaler i Prinsens Palæ („det kongelige Pallais i Kalleboderne“), arbejdede efter Ufredsaarene med et stigende Antal Sager — danske og norske, de første ikke omfattende Hertugdømmerne — (i 1811 ialt 258, hvoraf 135 Justits-sager (Straffesager) og i 1812 ialt 280, hvoraf 149 Justitssager)¹³), saaledes at alle Aarets 3 Sessioner var fuldt besat med Retsmøder, der holdtes daglig fra Kl. 9—2 undtagen Lørdag. Første Session varede fra Rettens højtidelige Aabning den første Torsdag i Marts, da Kongen efter Indvarsling i Gaderne af ridende Herolder med et stort Følge af ekstraordinære Højesteretsassessorer præsiderede i et Retsmøde paa Rosenborg Slot og formelt dømte i en borgerlig Retssag, indtil Udgangen af Juni, anden Session fra 1. Oktober til Jul og 3. Session fra Nytaar til næstsidste Torsdag i Februar, hvortil kom de overordentlige Sessioner i de sidste Dage af Juli og August. Naar Sagerne var mundtlig foredragne dels ved Protokolsekretærens Oplæsning af Akterne, som Assessorerne tildels selv maatte referere ned, dels i Advokaternes frie Foredrag, blev der straks skredet til Votering af normalt 10 ikke sjældent en eller to flere Dommere begyndende fra den yngste Assessor. Denne Plads havde Ørsted hele sin Tid, idet C. F. Lassen, der kom ind i Retten efter A. V. Moltkes Afgang ved Udnævnelse til Deputeret i Rentekammeret (13. Nov. 1812), først fik Udnævnelse 8. April 1813 og derfor kun i nogle faa Dage kom til at sidde sammen med Ørsted. Dennes Arbejde i Retten indbefattet Deltagelsen i skriftlige Sager har derfor været meget betydeligt og større end i Overretten.

Det maatte være i højeste Grad berigende for Ørsted, der stod

i sin fuldeste Udvikling, og som med Respekt for Lærdom forbandt en ikke mindre Respekt for Erfaring og Tradition, at komme ind i det lukkede Land, som Højesteret var. Han traf der Mænd, der vel kunde kalde disse Følelser til Live hos ham, først og fremmest Rettens Justitiarius Christian Colbjørnsen, den af samlevende Jurister han har set op til med størst Beundring. Det blev dog kun i kort Tid, han kom til at nyde godt af et Samarbejde med Colbjørnsen, hvis energiske og stærkt følende Personlighed træder tydelig frem ogsaa i hans embedsmæssige Erklæringer og Voteringer. Et halvt Aars Tid efter Ørsteds Indtræden maatte den 62-aarige Justitiarius udeblive paa Grund af Gigtvagthed, der vedvarede til hans Død 17. Dec. 1814. De øvrige Kolleger var efter Aldersorden: Knud Holtermann, født 1737, Peter Feddersen, født 1750, Niels Krag Levetzau, født 1756, Peder Hersleb Graah, født 1750, Ole Thestrup, født 1748, Christian Bagger Brorson, født 1762, Adam Gottlob Müller, født 1769, Christian Rafn, født 1762, Peder Møller, født 1767, Johs. Rosenkilde, født 1765, Adam Wilhelm Moltke, født 1785. Af disse var Holtermann og Feddersen Nordmænd. Førstnævnte, der var den eneste 70-aarige i Retten, kom altsaa i det meste af vort Tidsrum til at fungere som Justitiarius. Colbjørnsens Efterfølger blev iøvrigt Feddersen, der i nogle Aar havde været ude af Retten som Kancellideputeret, men som med Anvendelse af et af de da brugelige Forbehold af Sæde var vendt tilbage ved indtraadt Ledighed. Selv om de andre ikke var synderlig gamle af Aar, maa det fremhæves, at flere af dem havde haft Sæde i Højesteret i lang Tid, saaledes Brorson og Müller fra 1800, Rafn og Møller fra 1801, Thestrup fra 1796, Levetzau og Graah endog fra 1783 og 1784, medens Holtermanns Embedstid i Retten udgjorde det anselige Aaremaal af 36, alt ifølge Datidens tidlige Alder for Indtrædelsen i Højesteret, der for adskillige var Gennemgangsled til anden Embedsstilling. Der er iøvrigt ikke Grund til i denne Forbindelse særlig at omtale nogen enkelt af Dommerne. Den, hvis Type syntes at være nærmest ved Ørsteds, var Brorson, der med Assessorstillingen forbandt et Professorat i Lovkyndighed og var Forfatter til et bindstærkt Værk om Danske Lovs Fortolkning.

II. ARBEJDE SOM DOMMER

Efterat der nu er givet et Billede af de Forhold, hvorunder Ørstedes Dommervirksomhed i det ydre fremtraadte, skal det være Opgaven at betragte selve hans dommermæssige Arbejde. Retternes Arkiver tillader os at faa Rede paa, hvorledes Ørstedes Deltagelse deri formede sig, hvor han førte sine Anskuelser igennem, og hvor dette ikke lykkedes ham, om han fastholdt sine Meninger eller ændrede dem, og hvilke hans Tendenser var i Sammenligning med andre Dommeres. Det lader sig dernæst undersøge, hvorvidt hans Arbejde med visse Retstilfælde har givet ham Impulser til litterær Behandling af vedkommende Æmner, og hvorledes dette har virket videre frem. Men endelig giver en Syslen med Retssagerne et Billede i konkret Form af den hele samtidige Retstilstand, som Ørsted paa saa mange Punkter var med til efterhaanden at omdanne. Da den samlede Behandling af Ørstedes litterære Indsats i hans Dommerperiode skal gives senere, gaas der dog foreløbig ikke dybere ind paa denne. Jeg kan i det hele for dette Afsnits Vedkommende henvise til min Bog „Anders Sandøe Ørsted som Dommer“ (1928), hvori Æmnet er behandlet med større Udførlighed; ved Hjælp af Indholdsoversigten og Domslisten i denne Bog vil man let deri kunne supplere nedenstaaende Fremstilling.

For Oversigtens Skyld vil det være hensigtsmæssigt at foretage en systematisk Inddeling, og der begyndes da her med det *strafferetlige*, idet der til Indledning skal kastes et Blik paa den da foreliggende Lovgivningstilstand¹⁴). Grundlaget for Retsanvendelsen var stadig D. L. 6. Bog, selv om en Del Anordninger havde tilføjet Ændringer heri, og Lovbogens Straffesystem, der ikke var fremmed for den Tanke, at Straffen skal forsonne den guddommelige Retfærdighed og afvende Guds Straffedomme fra Land og Rige, eller at Lovgiveren er bunden ved positive guddommelige Love f. Eks. til at straffe forsætlig Drab med Livstraf, var kende- lig utidssvarende. Lovgiveren havde senere udtalt sig om Straffeøjemedet paa en mere moderne Maade, som kunde have Betydning for Domstolene indenfor deres Frihedsomraade, nemlig ved Reskr. 16. Maj 1760, der indeholder Instruks til Udarbejdelse af en islandsk Lovbog: „Straffene bør være passende efter Misgerningernes

Størrelse dog saaledes, at der ej straffes uden for at hæmme det onde enten ved Forbedring eller ved Skræk og Afsky. Folkets Sikkerhed og det almindelige Bedste maa være Hensigten i alle Straffe. Straffene bør derfor ikke indbefatte noget mer eller mindre, end dette Øjemærke det udkræver. De bør være visse og fastsatte, hvor ikke Billighed eller Tingenes Natur fører det saaledes med sig, at de af Dommere endelig maa fastsættes efter Personens og Gerningens Omstændighed. De bør og være nøje indrettede efter Folkets Sinds Beskaffenhed og overalt bekvemme og vel udsøgte Midler til at befordre de borgerlige Straffes Hensigt, og tillige maa han [Lovkoncipisten] se derhen, at ikke Straffene foranledige et større Onde end det, som Loven sigter til at afværge.“ Punktvis havde Retsbrugen iøvrigt fortolket Lovbogen formildende, saaledes naar 6-13-15s Straf af Baal og Brand for Omgængelse mod Naturen ikke som samme Straf efter 6-1-9 (Troldom) antoges at skulle fuldbyrdes paa den levende Forbryder. De straffuldbyrdende Myndigheder havde ialtfald ved Lemlæstelsesstraffene — Afhugning af Haand, to Fingre o. l. — sat Lovbogen ud af Kraft, men *Straffesystemet* var stadig barsk.

Den simple Livsstraf var Halshugning med Økse, kvalificeret Livsstraf var Baal og Brand, Drukning og Hængning. „Udvortes“ kunde denne Straf ogsaa kvalificeres ved Afhugning af Haand, Udskæring af Tunge, Knibning med Tænger eller Kagstrygning, endvidere efter Henrettelsen ved at sætte Hoved (eventuelt med Haand eller Tunge) paa en Stage, partere Kroppen eller lægge den paa Stejle og Hjul eller opbrænde Kroppen. Ved kvalificeret Straf begravedes den henrettede paa Retterstedet eller paa Kirkegaarden uden Ceremonier. Foruden de ovennævnte Lemlæstelsesstraffe anvendtes som Legemsrevselse Kagstrygning (27 Slag) med eller uden Brændemærke, hvilken Straf medførte Ærens Tab og offentligt Arbejde paa Livstid, samt paa Børn Pisk af Slutteren inden lukte Døre.

Frihedsstraffene var dels de negative: Landsforvisning, der i Anordningerne var noget forskellig fra Lovbogens Fredløshed, dels de positive: almindeligt Fængsel, der kvalificeredes som Fængsel paa Vand og Brød i højst 28 Dage, hyppig kun indtil 14 Dage, og som Arbejdsstraffe. Disse var for Mænd først Fæstningsarbejde (Slaveri), der var traadt i Stedet for Straf af Arbejde paa Bre-

merholm, idømt paa Livstid eller i indtil 12 Aar, paa ubestemt Tid eller paa Kongens Naade; kun de til Kagstrygning eller specielt paa Æren dømte Slaver var uærlige; Fæstningerne her i Landet var Kronborg, København (Stokhuset) og Nyborg. Endvidere idømtes Mænd Rasphusarbejde paa Tid eller livsvarigt. Mænd og Kvinder hendømtes dernæst til Straf i Tugthus eller Forbedringshus; var vedkommende æreløs, sattes han til Tugthusarbejde. Det københavnske Tugt-, Rasp- og Forbedringshus („Børnehuset“ paa Christianshavn), hvori al livsvarig Tugthusstraf skulde afsones, havde en Tugthusafdeling for uærlige Arbejdsfanger og for Livsfanger og en Forbedringshusafdeling for ærlige eller temporært dømte; Straffeanstalter fandtes desuden paa Møen, i Odense og i Viborg.

Der kunde dømmes paa „Æren“ alene eller sammen med anden Straf f. Eks. Livsstraf, saaledes ved at dømmes til Løgner. Den, der paa denne Maade blev „Mindremand“, kunde ikke være Vidne, aflægge Sigtelsesed, gaa i Rette som Sagsøger eller indtage Tillids- og Æreshverv. Overfor Ærefornærmelser var han retsløs. „Beskæmmende Straffe“ var aabenbart Skriftemaal, Gabestok og spansk Kappe, „ydmygende Straf“ var Afbigt og Æreserklæring, Irettesættelse og uærlig Begravelse.

Straf paa Formuen kunde være mere eller mindre omfattende. Hovedlods eller Boslods Forbrydelse medførte ikke som Straf paa yderste Formue Forbrydelse af Jordegods. Bødestraffene var ofte af bestemt Størrelse; højeste Takst i Loven var 1000 Rdl., men ofte var der et Tredelingssystem jfr. 1-24-4: en Del til Sagsøger, en Del til Husbond eller Øvrighed og en Del til Kongen. Bødesatser af denne Type lød paa trende 6, 9, 12 etc. Lod Sølv. Et Lod Sølv var en halv Rigsdaler eller tre Mark. Subsidiærstraffen for Bøder var som almindelig Regel for Almuesfolk Fæstningsarbejde eller Tugthusarbejde, en Dag pr. Mark, men hvis deres Ære og Lempe kunde forspildes derved, Vand og Brød efter en Skala, der kunde gaa til 28 Dage; for adelige eller dermed lige-stillede skulde der indberettes til Kongen.

De enkelte Forbrydelser og de derfor bestemte Straffe skal ikke omhandles, og af Strafferettens almindelige Regler skal kun anføres, at 15 Aar var kriminel Lavalder, ved forsætligt Manddrab dog 14 Aar og ved visse grove Forbrydelser kun 10 Aar men med

nedsat Strafbarhed. For enkelte Arter af Svig og Falsk begaaet overfor præsumptive Aagerkarle straffedes Personer under 25 Aar ikke. Rasende og galne Personer straffedes ikke, men unge Personer eller Taaber nød ikke godt af Strafnedsættelse. Forsøg paa Forbrydelse straffedes men med lavere Straf; for visse meddelagtige var der ligeledes nedsat Straf.

Gennemgangen af Retternes Voteringer og ligeledes den af Chr. Colbjørnsen for en Del Aar tilvejebragte Kriminalstatistik vedrørende Højesteretssagerne¹⁵ viser, at *Sager om Tyveri*, simpelt eller grovt, og Hæleri var i meget stærkt Overtal. De fleste af disse fylder dog ikke stærkt op i Protokollerne, fordi der normalt forelaa Tilstaaelse eller alt Tilbehør til et regulært „ekstraordinært“ Bevis for Gerningen ved uhjemlet Besiddelse af stjaalne Koster. I saadanne Sager havde ifølge den gældende Inkvisitionsmaksime Rettens Hovedarbejde været at tilvejebringe Beviset, men Ørsted, der sad i den dømmende Ret, var ikke beskæftiget hermed. Der fremkom dog ogsaa en Del Retsspørgsmaal, der snart gav ham Lejlighed til at indtage selvstændige Standpunkter. Saa tidligt som 23. Juni 1801 ser vi ham dissentiere — og vist med god Føje — i et Tilfælde, hvor Tiltalte hævdede, at det Tøj, hvoraf han var funden i Besiddelse, af ham var ikke stjaalet men købt hos to Købmænd, der havde aflagt Tilhjemlingseden om Tøjets Bortkomst mod deres Vidende og Vilje, men ikke ført Ejendomsbevis. Naar Majoriteten med C. F. Lassen krævede dette Bevis som det normale Rekvirit i Indiciebeviset, oversaas formentlig herved, at Besiddelsesforholdet i dette udenfor det ekstraordinære Tyveribevis faldende Tilfælde var positivt bekræftet af Tiltalte. Denne Votering er saa meget interessantere, som Ørsted ellers netop tog Afstand fra at lade den Tiltalte raade over Straffesagens bevismæssige Side gennem sine Proceserklæringer. Der maatte ifølge ham efter den kriminelle Proces' Grundsætninger kræves objektivt Bevis for „corpus delicti“ (Gerningsindholdet), og han vilde ikke fritage for Ejendomsbevis, fordi en Tiltalt, der forklarede at have erhvervet Tingen lovligt fra Tredjemand, blot „ikke bestred“ den Tilhjemlingsed aflæggende Anmelders Adkomst til Tingen. I Votering af 29. Dec. s. A. gennemførte han denne Opfattelse overfor Falbe og Høst, og en Række senere Voteringer viser, at dette Synspunkt hævdede sig. En Plakat af 28. Marts 1800 bestemte, at naar der

havdes Tilstaaelse i Tyverisager, og derhos Ejeren eller paa hans Vegne en anden vedkendte sig Kosterne, burde Tyvsstraf være anvendelig, uden at Tilhjemlingsed behøvedes. Efter først at have fulgt Rettens Praksis at forlange, at der fremkom Vedkendelse af en mødende Ejer, gik Ørsted i Votering af 21. Dec. 1802 over til — i Lighed med Politiretten — at dømme paa Tilstaaelse (i dette Tilfælde om ulovlig Tilegnelse af nogle hittede Nøgler), uagtet en Ejermannd ikke var kommen til Stede. Ti Gange endnu op til 1807 ses han at dissentiere paa dette Spørgsmaal, først 23. Januar 1809 gennemfører han sit Standpunkt, at Plakaten ved at tale om Vedkendelse som et Rekvizit i Tyveribeviset kun har for Øje det Tilfælde, at en Ejer faktisk er fremstaaet, men at Kravet ellers ikke gælder. I Højesteret voteredes 10. Juni 1812 om Straffen for Marktyveri af en Kvie. Hvis Kvie kunde gaa ind under „Ko“ i Fdg. 4. Marts 1690 jfr. Fdg. 20. Februar 1789 § 4, vilde det som groft Tyveri være strafbart med Kagstrygning og livsvarigt Fæstningsarbejde, hvorimod simpelt Tyveri første Gang straffedes med Tugthusarbejde fra 2 Maaneder indtil 2 Aar, anden Gang med Rasphus-, Fæstnings- eller (for Kvinder) Tugthusarbejde fra 3 til 5 Aar, tredje Gang med Fæstnings- eller Tugthusarbejde paa Livstid og ved yderligere Gentagelse tillige med Kagstrygning og Brændemærke paa Panden. Ørsted mente, at Ordene Hest, Hoppe, Stud og Ko ikke omfattede Kvier og det uden Hensyn til, at en Kvie kan have større Værdi end en Ko, hvorimod Moltke ikke vilde gøre Forskel mellem Ko og Kvie, da Kvien kan være ældre end en Ko, naar den kælver sent. De ældre Assessorer afgjorde Sagen efter deres Kendskab til Præjudikaterne, der ikke forelaa offentlig tilgængelige, og i 1800 var der dømt, at Kvietyveri paa Marken var grovt. Den 8. Maj 1811 voteredes der om Straffen for den 17-aarige Niels Jensen, der fra en Have havde bortstjaaet noget Grønkaal. Værdien heraf var kun 8 Skilling, og han havde kun tilsigtet „det ubetydelige Lucrum af en Pægl Brændevin“. Under Hensyn hertil og paa Grund af den nyere Politilovgivnings Aand formenter Ørsted at kunne nøjes med en arbitrær Straf af 4 Dages Fængsel paa Vand og Brød, men dette Forslag gik ikke igennem, og Colbjørnsen fremhævede, at den nyere Politilovgivning vel tillod Politimesteren men ikke Politiretten at afgøre ringere Politiforseelser arbitrært. Han tilføjede med hele sin Autori-

tet som Justitiarius og selve Tyveriforordningens Koncipist: „Jeg maa endnu som en særdeles vægtig Grund herfor tillægge, at endskøndt Deres Majestæts Højeste Ret vel for at diminuere Kvantiteten af den Forbryderen ved de foregaaende Instanser irrogerede Straf kan tage Sagens faktiske Omstændigheder i Betragtning, saa kan det dog ikke antages at være D. M.s Vilje, at den som øverste og sidste Instans kunde fravige Lovens Bud og diktere en arbitrær Sraf, naar et Faktum var bevist at være saadant, som Loven selv har angivet. En saadan Fremgangsmaade vilde gøre Principerne vaklende. Den vilde tillige bringe de underordnede Domstole i Tvivl om, efter hvilke Grundsætninger der i Højeste Ret blev dømt, hvilket for andre Tilfælde kunde drage til Følge.“ (Det ses, at Formen ogsaa i det lukkede Voteringsmøde var Henvendelsen til Majestæten som tænkt Leder.) At Ørsted, der i Principet stod paa Colbjørnsens Standpunkt overfor positiv Lov saa godt som Colbjørnsen selv, i dette Tilfælde havde kunnet finde Holdepunkt for Dommerfrihed, er iøvrigt ogsaa noget paafaldende. Han tillagde efter sine almindelige Synspunkter det stjaalnes Værdi megen Betydning for Tyveristraffens Bestemmelse, men dette har dog sikkert ikke været ham nok. Aargangene af Juridisk Maanedstidende og Juridisk Arkiv kom efterhaanden til at udgøre fyldige Magasiner for Retsafgørelser i Tyverisager, saaledes at Ørsted, da han i 1809 udgav sin store Afhandling om Begrebet Tyveri, kunde gennemillustrere sin Omtale af Retsanvendelsen med Domme fra sin egen Praksis, der antagelig ogsaa var affattede med et vist Hensyn til at skulle virke oplysende for Offentligheden. I denne Forbindelse kan endnu nævnes en Dom af 12. Juni 1811 angaaende Hæleri. I Anledning af gentagne Tyverier paa Holmen havde man ladet Holmens Folk falbyde Søetaten tilhørende Ting til Personer, der mistænktes for at hæle, og derved faaet nogen til at købe i den Tro, at Tingene virkelig var stjaalne. Tvivlen angik, om Hæleri var fuldbyrdet eller kun forsøgt, og Ørsteds Votum om det sidste gik igennem, men fem voterende mente dog, at det ene afgørende maatte være „den skyldiges Intention“. Ud fra Forholdets Natur havde Ørsted egentlig samme Opfattelse, men han følte sig bunden af Lovens Grundsætninger.

Af andre Tilfælde af *Berigelsesforbrydelser* kan nævnes en Dom af 5. Oktober 1802 om Bedrageri. En Mand havde tilegnet sig Ting,

som det var ham betroet at transportere hjem fra Torvet. Herfor var han strafbar efter D. L. 5-3-11, der foreskriver en Straf af tre Mark Bonden og tre Mark Kongen og dermed Ærens Tab. Siden Tyverifdg. af 20. Februar 1789 var udkommen, var det imidlertid, som Ørsted oplyser, „vedtaget i denne Ret“ i Stedet derfor at anvende en arbitrær Straf, idet man altsaa kunde tiltage sig saa stor Frihed i Strafanvendelsen trods en positiv Regel at analogisere fra mere moderne Regler for at komme bort fra det antikverede Straffesystem. Naar Lovens Ord var aldeles klare, vilde Ørsted dog ikke fravige dem trods Praksis i denne Retning. Den 13. December 1803 dissentierede han for til fuldbyrdet Falsk at kræve baade Efterskrivning af Andenmands Haand og Eftertrykning af hans Segl, saaledes som Ordene i D. L. 6-18-6 og 7 lyder. Seglet var ikke eftertrykt, og i Stedet for Lovens Straf og Haands, Æres og Boslods Forbrydelse vilde han derfor anvende arbitrær Straf; det ses dog, at han ved denne Fastholden ved Ordene i dette Tilfælde opnaaede større Dommerfrihed. Hvor strængt Straffene ofte faldt ud, naar Lovens Artikler maatte lægges til Grund, viser Dom af 11. Januar 1808, hvorved simpel Livsstraf anvendtes paa en fra Københavns Fæstning undvegen Slave, der i Charlottenlund Skov i to Tilfælde havde truet spadserende med en Knippel og slaet efter dem for at aftvinge dem hver 4 Skilling, som de dog ikke havde givet ham. Man ansaa ikke Røveriet for fuldbyrdet og straffede derfor med nedsat arbitrær Straf efter D. L. 6-16-1, hvis Straf for at ligge i Skjul og røve fra vejfarende Mand som Stimand er at have forbrudt sit Liv til Stejle og Hjul samt Hovedlodden. Højesteret stadfæstede imidlertid den indankede Birketingsdom, der for fuldbyrdet Forbrydelse havde idømt Stejle og Hjul. Ørsted kommenterede Dommen i sit Arkiv og angiver de Grunde „som kunde tale for den af Højesteret antagne Mening“, hvorom han siger: „disse Grunde forekom imidlertid de af Landsoverrettens Medlemmer, som var enige i den ovenanførte Dom, ikke tilstrækkelige nok til at retfærdiggøre Anvendelsen af 6-16-1“. Han udvikler særlig, at Lovgivningen i mangfoldige Tilfælde tillægger den udenfor selve Gerningen liggende Virkning afgørende Betydning for den Straf, der skal indtræde. I en Dom af 21. Oktober 1805 havde Ørsted formuleret en „almindelig“ Begrebsbestemmelse af Røveriforbrydelsen som bestaaende i ved Hjælp af personlig Volds Anven-

delse at skille en anden ved en Ting, der er i hans Værge, hvilken Forbrydelse som ulovbestemt maatte belægges med arbitrær Straf. Saaledes gik Retten ogsaa frem i Dom af 13. Juni 1808, hvori han ikke deltog. Det almindelige System talte kun om Røveri i det i 6-16-1 nævnte Stemandstilfælde, og Ørsteds Konstruktion af et almindeligere men noget svagere strafbart Røveriforhold viser paa karakteristisk Maade, hvorledes Retsanvendelsen udbyggede D. L.

Efterat Fdg. 20. Februar 1789 havde indført nye Straffe for simpelt Tyveri, kunde der opstaa Spørgsmaal, om Forhold, der i D. L. betegnedes som Tyveri, gik ind herunder. Saaledes udtaler 5-9-2, at den, der ikke lyser op, hvad han hitter, „bliver Tyv derfor“, og i Votering af 28. Oktober 1801 havde Ørsted — overensstemmende med sine teoretiske Udtalelser — paa et saadant Forhold villet anvende Tyvsstraf, medens Flertallet, hvis Mening fik Medhold ved Appellen, holdt paa, at „Tyv“ ikke var brugt i sædvanlig Betydning, og gav arbitrær Straf. I sin Omtale heraf i Maanedstidenden skrev den unge Dommer: „At jeg altsaa har forsvaret en Mening, der er forkastet saavel af den Ret, hvoraf jeg har den Ære at være Medlem, som af Landets øverste Domstol, vil næppe nogen, der er berettiget til at dømme over litterær Conduite, anse for Indiskretion. Den videnskabelige lovkyndige kan ikke ved nogen Autoritet, saa agtværdig denne end maatte være, lade sig standse i sin Granskning over Lovens Aand og Mening, og den borgerlige og personlige Agtelse, som jeg skylder de hæderværdige Mænd, der har afsagt og stadfæstet bemeldte Dom, fornærmes vist ikke derved, at jeg holder en af dem antagen Mening, der for Resten fra Billighedens og Lovgivningspolitikens Side har saa overmaade meget for sig, og fra Lovfortolkningens Side heller ikke er uden rimelige Grunde, for ej at være strængt juridisk rigtig.“ Da han c. 10 Aar senere i Højesteret voterede i en lignende Sag (28. Maj 1811), synes han at have gjort et Forsøg paa at vinde Tilslutning til sin stadig fastholdte Anskuelse, idet han udførlig udviklede „denne sin Overbevisning“, men de medvoterende fremhævede, at der forelaa bindende Præjudikater for Fortolkningen af 5-9-2. Om det i 6-17-12 (lønlig Borttagelse fra Andenmand af de hos ham fundne fra Borttageren stjaalne Koster) indeholdt tilsvarende Udtryk at blive Tyv derfor siger han imidlertid i Votering af 14. April 1804, at det med Hensyn til Gerningens Natur

og Lovens Analogi ej kan forstaas om ordinær Tyveristraf. Den afgørende Hindring herfor maatte det vel være, at Ejendomsforholdet ikke søgtes forrykket ved Gerningen. Sin Grundopfattelse, at Lovens Forbrydelsesbegreber maatte opretholdes uforandrede overfor de ændrede Strafferegler, bragte han ogsaa til Anvendelse paa Kirkerøveri, hvor Højesteret omvendt anvendte de nye mildere Tyveriregler. Kirkeran i 6-16-4 betegnes nemlig som Røveri og staar i Kapitlet om denne særlige Forbrydelse, selv om det systematisk har Tyverikarakter. Idet han i Dom af 17. Maj 1806 i et saadant Tilfælde straffer med Tyveristraf, tilføjer han derfor i en Note, at han som Dommer bøjer sig for Højesteretspræjudikaterne. Denne hans Standhaftighed fik ogsaa sin Belønning. I Dom af 14. Juni 1806 dissentierede han for at anvende Tyvsstraf efter Ordlyden af 6-2-13 og Fdg. 5. Februar 1751 paa den med Skibsgodset uredelige Skipper, og i dette Tilfælde fik han Medhold i Højesteret.

Det er allerede flere Gange i det foregaaende fremhævet, at Domstolene i vidt Omfang greb til *arbitrære Straffe* ved Siden af de lovbestemte. I Dom af 13. Novb. 1809 har Ørsted formuleret Grundsætningerne for Udstrækningen af denne Kompetence. For Skadetilføjelse paa Dyr hjemlede 6-20-3 Bødestraf, men i vedkommende Sag havde Underdommeren i Betragtning af Handlingens grusomme og forargerlige Præg anvendt Fængselsstraf. Det hedder nu i Overrettens Dom, at „udenfor Lovens udtrykkelige Bud kan Domstolene ej anses berettigede til at straffe andre Handlinger end dem, hvorved der ligefrem gøres Brud paa Statens eller Medborgernes Rettigheder. Den middelbare Interesse, Staten ofte kan have i at forebygge Handlinger, som uden at indeholde saadan Retskrænkelse dog formedelst den Umoralitet, de røber, eller af andre Aarsager maa antages at forberede eller give Lejlighed til Handlinger, som angriber Samfundets eller Medborgeres Sikkerhed, kan vel ofte være en retfærdig Grund for Lovgiveren til ved Straffelove at værne mod slige Handlinger men kan ikke give Domstolene Vished nok om, at Lovgiveren, hvor han ej udtrykkelig har bestemt det, vil have Straf anvendt.“ Andetsteds har han positivt præciseret det saaledes, at naar der forelaa Forstyrrelse af en uomtvistelig Rettighed, der kun kan hæmmes ved Straf, maa der straffes arbitræt.

Ørsteds Interesse for Trykkefrihedens Grænser førte ham tidlig til Undersøgelse af *Injuriereglerne*, hvor han opstillede den nye Anskuelse, at den strengere Regel i 6-21-2, der hjemlede vanærende Tremarksstraf for at skælde nogen for Løgner, Skælm, Tyv eller andet, der egentlig angaar den andens Ære og Lempe, ikke var indskrænket til, at Beskyldningen, hvis den var sand, vilde udsætte den beskyldte for Ærens Tab som Straf, men ogsaa angik Paa-sagn, der blot udtrykker naturlig Vanære, infamia facti. Allerede 10. Okt. 1801 dissentierede han i denne Retning og maatte paany gøre det 25. Okt. 1806, men i Votering af 8. Okt. 1810 viste det sig, at han efterhaanden havde faaet sin Anskuelse indarbejdet, og kun een af Dommerne stod paa det gamle Standpunkt. Om en Ærefornærmelses Tilbagegivelse handlede en efter Ørsteds Koncept affattet Dom af 9. Juli 1810. I en Strid mellem en Kontorchef og en Fuldmægtig, hvis Navne ikke røbes i Arkivets Referat, var der forefaldet baade „reelle, verbale og symboliske Injurier“, opstaaet i en Strid om, hvem der havde forlagt Konceptet til en Sag, der næste Dag skulde foretages i Kollegiet, og paa Kontorchefens Skældsord havde Fuldmægtigen svaret med „Løgner“. Dette fandtes — med skønsom dommermæssig Frihed — at kunne opfattes som en blot Tilkendegivelse af, at Udladelsen var ugrundet, hvilket under Hensyn til Fuldmægtigens retmæssige Harme fandtes berettiget og straffrit.

Et andet tidlig af ham dyrket Æmne var *Kumulation*, Sammenlægning af flere Straffe med fuld Udtaaelse af dem alle. Slige for Retsanvendelsen opstaaende Spørgsmaal af almindelig Art hørte ikke til dem, Lovbogen løste i klare Udtalelser, og her havde Ørsted sine egne Anskuelser. D. L. 6-7-8 bestemte Bøde af trende seks Lod Sølv jfr. foran S. 43 for Stavshug, Stenshug, Benschug, Nævehug, Haargreb og Jordskuf. Spørgsmaalet var: skal der for flere ved samme Lejlighed tildelte Stavshug, flere Stenshug osv. bødes lige saa mange Gange trende seks Lod Sølv altsaa kumuleres, eller skal der kun kumuleres, naar flere af disse Arter Overlast sker samtidig? Ørsted holdt paa det sidste. Han havde allerede i Votering af 24. Oktober 1801 afgivet en udførlig begrundet Dissens i denne Retning og skrev om det i Maanedstidenden men havde Følelsen af at staa overfor en Mur: „Dersom Præjudikater og de

lovkyndiges Meninger hos os kunde give en Lovforklaring Authenti, saa kunde intet Foretagende være mere overflødig og hensigtsløst end en Diskussion over det ovenanførte Spørgsmaal [om Kumulation skal anvendes], som vore systematiske Jurister, vore Loveksegeter og vore Domstole saa godt som enstemmig besvarer med Ja. Men da ingen anden Autoritet end Lovene binder den danske lovkyndige, har jeg vovet ... en Undersøgelse ... med et benægtende Resultat.“ Om Højesterets Mening har han næppe vidst noget bestemt, da han nok skrev men ikke voterede mod Højesterets Meninger. Den 2. Januar 1802 og 2. Juli 1803 havde han Lejlighed til at gentage sin Dissens, men i en Votering af 17. Nov. 1807 gennemførte han sin Mening med en Majoritet af 3 mod 2. I en Dom af 12. Oktober 1802 havde Ørsted gjort en vidtgaaende Anvendelse af den Grundsætning, at der ikke foreligger en særskilt Retskrænkelse og ikke skal anvendes særskilt Straf, naar en af de forøvede lovstridige Handlinger er nødvendigt Middel til den anden Forbrydelses Iværksættelse eller in facto ikke har haft anden Hensigt. I Dommen gaves enkelt Straf for Bigami og den dertil benyttede Antagelse af falsk Navn og Udfærdigelse af urigtigt Forloverbevis med falsk Navn. Da Bigamistraffen var at miste sin Hals, kunde Dommens Resultat maaske ogsaa opfattes som Udslag af visse Strafarters Uforenelighed, *Inkompatibilitet*. Paa dette Omraade havde Ørsted atter en Særmening. Medens den almindelige Opfattelse ikke vilde forbinde lemlæstende Straffe og Frihedsstraffe, havde han i Dom i Jur. Maanedstidende 1802 I 55 dissentieret for Kumulation af Straffene Tugthus og Haandsafhugning. I Praksis fuldbyrdedes sidstnævnte Straf jo ikke, men Spørgsmaalet havde Betydning for, om noget andet skulde sættes i Stedet for den lemlæstende Straf til Forøgelse af Hovedstraffen. Efter hans Dommer tid trængte hans Opfattelse igennem i Højesteretsdom af 16. Januar 1816.

I Tyveriafhandlingen oplyser Ørsted iøvrigt at uagtet Fdg. 1789 § 8 udtalte det som Kongens alvorlige Vilje, at Forordningens Straffe skulde fuldbyrdes efter de fældede Domme, uden at nogen *Benaadning* eller Eftergivelse kunde ventes, blev ved kgl. Resolution stundom Brændemærket og efter Omstændighederne endog Kagstrygningen eftergivet. Det samme fandt altid Sted med Hen-

syn til den i Fdg. 16. Okt. 1697, jfr. Fdg. 7. Februar 1749 om grove Morderes Straf foreskrevne Knibning med gloende Tænger inden Henrettelsen.

Saafremt Ørsted ved sin Tiltrædelse som Dommer havde noget „Speciale“ som Jurist, maatte det være *Trykkefrihedslovgivningen*. Heri fik han nu ogsaa Lejlighed til at ytre sig som Dommer, og det er karakteristisk for hans Voteringer, at de strækker sig saa langt som muligt i Trykkefrihedens Favør. Den foran S. 13 nævnte K. H. Seidelin havde i sit Blad „Politivennen“ kritiseret en Postmesters Takstberegning for Færgefarten mellem Aarø Sund og Assens og derved sagt, at Postmesteren „havde haft den besynderlige Dristighed at fordre og modtage mere“; imidlertid var Takstberegningen rigtig, men Ørsted dissenterede alligevel den 7. August 1802 for Frifindelse i Postmesterens Injuriesag, idet han udviklede, at dennes Klage angik „Materien ikke Formen“. Enhver Borger er efter almindelige Retsgrundsætninger berettiget til at undersøge Lovligheden af sine Medborgeres Handlinger, naar han ikke fremfører noget faktisk urigtigt eller beskylder for at have handlet med Bevidsthed om Lovstridighed eller iøvrigt bruger utilbørlige Udtryk. Denne Frihed kræves af den offentlige Moralitet og Velfærd i mere end en Henseende. Lovgivningen viser dette ved i enkelte Tilfælde at straffe for at bebrejde nogen den Handling eller Tilstand, som virkelig foreligger — hvilket ellers vilde være overflødigt. Fdg. 27. Sept. 1799 tillader endog at prøve Love og Regeringsforanstaltninger og i en anstændig Tone ytre, hvad man deri finder at rette og forbedre, og det kan ikke antages, at man skulde have mindre Rettighed i Hensyn til sine Medborgeres Rettigheder. Trods dette veltalende Forsvar maatte det dog staa som meget usikkert, om Postmesteren ikke netop — og med Rette — besværede sig over en Insinuation om med Vilje at have beregnet Taksten galt. Efterat Seidelin som Følge af denne Domfældelse var kommen under Censur, sattes han under Tiltale for som Udgiver af Bladet „Dagen“ dels at have skrevet Artikler deri uden at angive sit Navn dels for ikke at have ladet disse Avisartikler censurere. Den af Ørsted skrevne Dom af 4. Februar 1805 frifandt paa det første Punkt, fordi „Dagen“ fandtes at være en Avis, og ved saadanne var det nok, at Redaktør og Udgiver var navngivne; ogsaa paa det sidstnævnte Punkt frifandtes der med den korte Begrun-

delse, at „Lovstedets Bestemmelser slet ikke passer sig paa saadanne Arbejder, hvor Forfattere lovlig kan dølges“. Denne Fortolkning synes dog noget dristig, eftersom Formaalet med at stille visse Forfattere under Censur vel maatte være at hindre, at deres Produkter uden Kontrol naaede frem til Publikum, hvad enten det var under Navn eller anonymt, og Bogtrykkerens Vanskelighed ved at holde sig underrettet om Bidragsyderens Person kunde jo gøres til Genstand for konkret Undersøgelse. Her, hvor Forfatter og Bogtrykker var samme Person, var den i hvert Fald ikke tilstede. Snarere kunde maaske henvises til det i Fdg. § 20 brugte Udtrykt „Skrift“ som ikke rummende Aviser. Højsteret ændrede den sidste Del af Dommen og fradømte efter nysnævnte Bestemmelse Seidelin Bogtrykkerprivilegiet, et Resultat der i Erindringerne ¹⁶⁾ fremkalder den Kommentaar af Ørsted, at det vidnede om en mærkelig Strængthed i Overholdelsen af bemeldte Lovbud. Den 19. Novbr. 1805 havde Retten paany at afsige en Pressedom over Seidelin, der nu betegnede sig som Kommandersergent ved det borgerlige Artilleri og Litteratus. Den angik en af Politimesteren censureret Artikel i „Dagen“, der angreb en Landfoged Johannsen. Den af Ørsted skrevne Dom fri fandt Seidelin, fordi Censuren dækkede mod Ansvar overfor det Offentlige. Naar Politimesteren ved sit Imprimatur havde godkendt Trykningen, vilde Retten ikke kunne underkende dette uden at komme i Strid mod det lovgrundede Princip, at magistralske Handlinger ikke staar under Domstolens Paakendelse. Hertil synes at kunne siges, at Kancelliet — Politimesterens Overordnede — ved at aktionere havde desavoueret hans Godkendelse. Dommen blev ikke prøvet i højere Instans. Det varede ikke længe, før der forelaa en ny Tiltale mod „Dagen“ nemlig for en ligeledes med Imprimatur forsynet Artikel, der ansaas fornærmelig for Kongen af Preussen. Af nogle angivelig svenske Breve var anført denne Ytring: „Det er aldeles sikkert, at vor Konge har svaret Kongen i Preussen paa dennes Forslag om russisk Mægling, at han ikke skulde tro, at han subordinerede under Rusland saa som Kongen i Preussen selv stod under Bonaparte“. Som sædvanlig var Ørsted førstvoterende, og da Seidelin ikke i Retten havde villet dokumentere de svenske Breve, ansaas de for opdigtede. Da han saaledes havde ført Censor bag Lyset med Hensyn til Sagens faktiske Sammenhæng, kunde han ikke dækkes af Trykketilladelsen, og han straffedes saa for sin

nedsættende Omtale af Kongen af Preussen. Højesteret skærpede Straffen fra en Bøde paa 300 Rdl. til Fængsel paa Vand og Brød i 14 Dage. Voteringsprotokollen giver ikke Indtryk af, at man tiltraadte Ørsteds Opfattelse af principiel Ansvarsfrihed, naar Skriftet havde passeret Censuren. Seidelin vilde af Stivsind ikke under Afsoningen begære de da ikke lovbefalede Mellemlister, og efter Rygtet bidrog det til hans Død¹⁷⁾; denne indtraf dog først 5. April 1811.

Desuden maa nævnes den senere i Højesteret stadfæstede Dom af 4. Februar 1805 over Schönberg og Schougaard angaaende sidstnævntes „Beskrivelse over Bornholm“, optaget i det af førstnævnte redigerede „Dagen“. Schönberg frifandtes, og Schougaard fik 14 Dages Fængsel paa Vand og Brød for paa usømmelig Maade at have kritiseret Øens Forsvars- og Skattevæsen og for at have udtalt sig utilbørligt om Kong Frederik III's Fremgangsmaade mod Korfitz Ulfeldt. Ørsted havde det Særstandpunkt ikke at anse Angrebet paa afdøde Personers, her den afdøde Konges, Ære for strafbare. Nogle af Dommerne forstod iøvrigt Skriftet som Angreb paa den regerende Konge og Schougaard derfor kvalificeret til Landsforvisningsstraf¹⁸⁾. Endelig var der en Dom af 28. Novbr. 1809, hvorved en lidet anset Litterat Gunnerus idømtes Bøde for Fornærmelse mod Politimester Bagger og Biskop Balle. Her vote-rede Ørsted for Frifindelse, idet han holdt sig til, at der efter Fdg. 27. Sept. 1799 § 10 krævedes Kongens egen Befaling for at rejse offentlig Sag om Fornærmelse mod en Embedsmand. Hans Kolleger mente, at Kancelliet i hvert Fald ikke behøvede at dokumentere en kongelig Befaling til at rejse Sagen. Ogsaa denne Sag kan derfor tjene til at vise Ørsteds Vaagen over Trykkefrihedens Retsgode.

I det der nu gaas over til den Hovedgruppe af Straffesager, der angaar *Angreb paa Livet*, skal der først som *Prøve* paa Dommes Affattelse i Straffesager gengives en af Ørsted skrevet *Dom* i en saadan Sag. I Sammenligning med en senere Tids detaillerede Sagsfremstilling med nøje Redegørelse for Forbrydelsens objektive Udførelsesmaade saavel som dens subjektive Side, derunder Tilregnelighedsspørgsmaalet, virker Dommen meget kortfattet. En Hovedvægt lægges paa den juridiske Udredning:

„Det er under nærværende Sag med egen Tilstaaelse og Sagens

øvrigt Omstændigheder tilstrækkelig godtgjort, at Arrestanten Skipper Peter Hansen Nissen for at skille sin Svigermoder Anne Boline Spisemester Søren Thomsen Steenholdts Hustru ved Livet, har den 13. Februar sidstleden hjemme i hendes Hus bibragt hende Rottekruddt eller Arsenicum album, som han blandede i en til hende tillavet Portion Røræg, hvoraf hun og virkelig spiste; hvilket ved den i saa Henseende afholdte Obduktionsforretning er befundet at have været Aarsag til hendes efter omtrent 24 Timers Forløb paafølgende Død. Saa har han og tilstaaet, at han i Hensigt at paaføre sin Svigerfader fornævnte Steenholdt Døden har blandet Skedevand i et til denne bestemt Glas Vin, hvoraf Steenholdt tog en Mundfuld. Ligeledes er der tilvejebragt den allerstærkeste Formodning for, at Arrestanden forinden havde bibragt merbemeldte sin Svigerfader Rottekruddt i et Pulver og at dette har befordret sidstnævntes paafølgende Død.

Det er saaledes fuldkommen bevist, at Arrestanten har myrdet sin Svigermoder, og at han har attenteret at myrde sin Svigerfader men alene bragt til Formodning, at han virkelig har skilt denne sidste ved Livet.

Betræffende Straffen over Arrestanten, der er over Lavalder, da har Aktor forment, at han maa blive at henrette paa den i Forordningen af 16. Oktober 1697 bestemte Maade [Knibninger, Haandsafhugning, Stejle, Hovedet paa Stage], eller at Sagen endog kvalificerer sig til i Overensstemmelse med den allegerede Forordnings Slutning, at refereres Kongen til yderligere Skærpelse. Men ligesom Forordningen ikke udtrykkelig taler om Mord paa Svigerforældre, saaledes kan det heller ikke med Vished skønnes, at de Grunde, der har bevæget Lovgiveren til at nedskrive denne strænge Straffelov, passer sig paa saadant Mord, efterdi det ej er afgjort, at Lovgiveren blot har set paa Handlingens moralske Afskyelighed, men det meget vel lader sig tænke, at han har taget Hensyn til den større Lejlighed, de i Forordningen nævnte Forhold giver til Mord [paa Ægtefælle, Herre eller Husbond, Frue eller Madmoder eller nogen af deres Børn]. Der lader sig altsaa ingen tilforladelig Slutning drage fra de i Forordningen bestemte Tilfælde til det in quæstione værende og den udvidende Fortolkning, der især er betænkelig, hvor der spørges om kvalificerte Livsstraffes Anvendelse, kan altsaa ikke in casu finde Sted. Endnu mindre kan det Arrestan-

ten overbeviste Mord henregnes til dem, Forordningens Slutning har Hensyn til [grovere end ovennævnte], thi Mord paa Svigerforældre kunde dog fra ingen Synspunkt anses grovere end Mord paa Ægtefælle. Heller ikke kan den af Aktor paaberaabte Forordning af 7. Febr. 1749 komme i Betragtning, thi det af Arrestanten forøvede Mord har aldeles ikke de i denne Forordning bestemte Kriterier [Mord alene i Tanke at gøre en Ulykke]. Ligesaa lidet kan han blive at straffe efter 6-9-12, som Aktør endvidere har allegeret [Stimand og Indbrud i Hus og Mord], thi om end Forbryderens Animus lucrificiendi antages at være den Grund, hvorved fornævnte Lovbuds Straffebud er motiveret, saa er det dog ialtfald ikke imod Arrestantens Benægtelse bevist, at han ved det begaaede Mord har søgt egen Fordel, skønt al Sandsynlighed taler derfor. Derimod maa 6-9-1 samt Forordningen af 6. Februar 1694 anses fuldkommen anvendelig paa Arrestanten, der endvidere bliver pligtig at betale Aktionens Omkostninger. Under Sagens Førelse er ingen Forsømmelse begaaet.

Thi kendes for Ret: Arrestanten Skipper Peter Hansen Nissen bør miste sin Hals og hans Hoved sættes paa en Stage.

Saa bør han og have sin Boslod forbrudt samt Jord til Kongen, om han nogen ejer.

Endelig betaler han de af Aktionen lovlig flydende Omkostninger. At efterkommes under Adfærd efter Loven.“

Dommens Kortfattethed kunde give det Indtryk, at Forbrydelser som den paagældende var ret gængse Foreteelser. Men skønt Ørsted i Aarenes Løb adskillige Gange var i det Tilfælde at votere Dødsstraffe, der ogsaa fuldbyrdedes, kunde Drab dog næppe kaldes hyppige. Tilfældene af *Barnefødsel i Dølgmaal*, hvor der var Lovsformodning for, at Barnet var født levende, var derimod ikke saa sjældne; de grænsede op til Tilfældene af *uforsvarlig Omgang ved Barnefødsel og Børneudsættelse*. Letfærdige Kvinders Føden i Dølgmaal med præsumtiv Foraarsagen af Barnets Død straffedes efter 6-6-8 som letfærdige Kvinders Fosterdrab nemlig med at miste Halsen og Hovedet at sættes paa en Stage, medens Børneudsættelsens Strafbarhed beroede paa, hvor Barnet — hvis Liv ikke behøvede at være gaaet tabt — var henlagt; fra Livsstraf kunde den gaa ned til Kagstrygning med eller uden Brænde paa Kinden. I en Overrettsdom af 20. Marts 1810 præciserede Ørsted, at 6-6-8 vel

opstillede Lovsformodning om forsætligt Drab, men at det Faktum, hvorpaa denne Formodning hvilede, paa sædvanlig Maade skulde bevises, og i den indankede Sag var der ikke bevist forsætlig Fordølgelse af selve Fødselen men kun af Svangerskabet. Dette antoges imidlertid middelbart at have været Aarsag til det efter det oplyste levendefødte Barns Død. Moderen led nemlig af „Slag“ (Epilepsi), og man vilde vel derfor have holdt Øje med hende. Hendes Forhold fandtes derfor stridende mod Lovens Grundsætninger, og det samme gjaldt det Forhold, at hun efter Fødselen havde lagt Skjul paa at have født. Straffen var 1 Aars Forbedringshus. Paa lignende Maade fritog han i Dom af 9. Januar 1810 for den strænge Straf, da Kvinden forklarede at være blevet overrasket af Fødselen under sit Arbejde i Stalden, hvor hun ikke kunde tilkalde Hjælp, men det var en Forseelse, at hun ikke havde søgt Fritagelse for Arbejde i Stalden, og da Madmoderen straks efter Fødselen kom tilstede, og Barnet maaske endnu levede, havde undladt at røbe Fødselen. Under Votering af 14. Okt. 1810 dissenterede han i en Sag, hvori Barnemoderen „efter den strænge Ret“ fandtes strafbar efter 6-6-8; Svangerskabet var nemlig ikke holdt hemmeligt, Børnetøj var anskaffet, og Fødselen kunde antages at have overrasket Moderen under Opholdet i Bryggerset. Dommen af 22. Marts 1810 angik en Moders Forhold overfor sit et Par Uger gamle uægte Barn, der fandtes henkastet i en Aa. Moderen havde efter sin Forklaring gjort dette, efterat Barnet i Vinternatten var omkommet for hende. Dommen straffede hende arbitrært med 2 Aars Tugthus for det uforsvarlige i at sidde i Dyrehaven med det forkomne Barn og ikke inden Bortkastningen forvise sig om dets Død. Endelig ogsaa for den Forseelse ikke at have anmeldt dets Død og sørget for Begravelsen. Ørsted vilde have forkastet hendes Forklaring med den Begrundelse, at hun ved at unddrage sig fornøden Forklaring's Afgivelse fik Formodningen mod sig; herefter var hun skyldig i et med Livsstraf forbundet Tilfælde af Børneudsættelse. I et den 23. Juni 1810 paadømt Tilfælde var han enig i at straffe arbitrært, at Moderen havde henkastet sit efter Angivende døde Barn et Sted, hvor det fandtes dødt.

Den 3. Januar 1811 voterede Ørsted i en Sag om Forældres *Overskridelse af Revselsesretten*. Et Ægtepar var ved Trondhjems Stifts Overret idømt almindelig Manddrabsstraf for ved Anvendelse

af Ris med Birkekviste at have taget Livet af deres 10 Aars Søn, der havde stjaalet Mælk fra Naboen. Overensstemmende med Overrettens Praksis, der fra 16. Aug. 1808 og 19. Nov. 1810 opviste to Tilfælde af denne uhyggelige Forbrydelse, indstillede han en arbitrær Straf af 2 Aars Arbejde paa Fiskeværene, en norsk Form for offentligt Arbejde. Moltkes Votum for Stadfæstelse fik dog 6 mod 5 Stemmer, men da Colbjørnsen var blandt de 5, gik 2 andre over til Ørstedes Standpunkt. Colbjørnsens Begrundelse var dog manglende Bevis for den til Manddrabsforbrydelsen fornødne Aarsagsammenhæng, idet den „egentlige Grund kunde være Koldfyer [Koldbrand] eller et af heftig Skræk aarsaget Slag“. Efter de strænge Krav til, at Døden skulde være „absolut og nødvendigen produceret Følge,“ manglede der noget i corpus delicti for forsættligt Drab.

Et ejendommeligt Kriminaltilfælde var Ørsted med til at paa-dømme den 12. Juni 1810. Et Pigebarn i Alderen 10 til 14 Aar — mere end denne af D. L. 6-6-19 krævede skematisk Oplysning giver Dommen ikke — havde for at erhverve et Syskrin, som hendes Madmoder ikke vilde overlade hende, forgivet denne med Rottekrudt. Det hedder i Artiklens anden Halvdel: Men er samme Barn ellers for Ulydighed og Skalkhed bekendt, da bør han sin Livs Tid at trælle og arbejde, hvor han hendømmes. Denne Straf idømmes, og ifølge Ørsted behøvedes der ikke særlige Oplysninger om Barnet, naar selve Gerningen røber den stærke og rodfæstede onde Vilje, der viser Barnets Inkorrigeribilitet og derpaa grundede Farlighed. Men ogsaa den i første Stykke anførte Normalstraf: Forbrydelse af Hovedlod til den dødes Arvinger og Herskabet samt Ris paa Kroppen blev efter Lovstedets sædvanlige Forstaaelse bragt til Anvendelse.

I den foran S. 54 ff. gengivne Dom er omtalt forskellige *kvalificerede Straffe for Manddrab*. Hertil kan føjes Fdg. 18. Dec. 1767, som man i sin Tid havde fundet paakrævet for at bekæmpe Lysten til at dræbe blot for at opnaa Henrettelse, og som derfor i Stedet for denne Straf foreskrev livsvarig Frihedsberøvelse forbundet med aarlig Kagstrygning m. v., naar nogen forbrød sig af „Kedsommelighed til Livet.“ I en af Ørsted skrevet Dom af 4. Aug. 1806 bragtes dette til Anvendelse uanset Tiltaltes Benægtelse af at have haft dette Motiv. Dommen udvikler udførlig, at et Mord, hvortil

ingen udvortes Anledning lader sig opdage, bør bedømmes efter denne Lov, naar ikke særdeles Omstændigheder viser, at det er frembragt af blot Ondskab, uden at nogen anden Hensigts Opnaaelse derved har været intenderet; i saa Fald var nemlig Fdg. 7. Febr. 1749 anvendelig med sine Pinsler inden Henrettelsen. Den af ham konciperede Dom af 22. Sept. 1807 forkastede omvendt Tiltaltes Forklaring om Livslede som Motiv og dømte Livsstraf.

I Juridisk Arkiv Nr. 6 drøfter Ørsted, om *forsøgt Selvmord* er strafbart. Under en fra Antvorskov Birk indanket Sag var en Bonde, der havde forsøgt Selvmord, blevet anset med livsvarig Tugthusstraf, og Overretten stadfæstede dette. Bonden erklærede sig tilfreds med Dommen, men det Offentlige indankede den for Højesteret, der frifandt. I Overretten havde Ørsted sammen med Falbe været imod at straffe, og hans Artikel gik følgelig ud paa at paavise, at Overrettens Resultat var urigtigt. D. L. 6-6-21, viste vel, at Selvmorderen forbryder sin Hovedlod til sit Herskab og ikke maa begraves i Kirken eller paa Kirkegaarden, men kun de stærkeste positive Grunde skulde synes at kunne foranledige til ogsaa at straffe Forsøget endsiges saa strængt som sket. Ørsted fandt Anledning til følgende personlige Udtalelser om sin Dobbeltstilling som juridisk Forfatter og Assessor i Retten: „Det vil for Resten sikkert ikke af nogen tænkende Læser blive lagt mig til Last, at jeg saaledes har skrevet mod en Mening, der er blevet antaget i en Dom, som er afsagt ved det Tribunal, hvori jeg har den Ære at have Sæde. Jeg fornærmer vist ikke mine indsigtfulde og agtede Kolleger, fordi jeg finder en Mening, som de har haft tilfælles med vore berømteste Teoretikere, urigtig. Og dersom det skulde være usømmeligt at erklære dette, saa fulgte deraf, at jeg og enhver, der er i lige Stilling med mig, maatte afholde sig fra at behandle noget juridisk Æmne i et offentligt Skrift, da det ikke kunde undgaas, at man jo kom til at ytre Meninger, der var i Strid med Domme, som enten var afsagt eller i Fremtiden vilde blive afsagt ved det Tribunal, hvori man havde Sæde. I det mindste kunde en saadan aldrig paatage sig et omfattende juridisk Værk, saaledes som mit Supplement, ved hvis Fortsættelse det i sin Tid dog vilde blive nødvendigt at sige mine Tanker over den her behandlede Genstand.“

Foran S. 58 blev berørt Højesterets Bedømmelse af *en Handlings Egenskab af Drabsaarsag*. Her fik Ørsted vistnok Lejlighed

til at yde en praktisk Indsats for en mindre snæver Opfattelse. Den 25. Sept. var en Skoleholder død under Symptomer paa Forgiftning ved Levnedsmidler, og Dagen forinden havde han til Præsten gjort Anmeldelse, at han ansaa sig forgiven af sin Hustru. Ved Obduktionen den 27. s. M. paavistes Arsenik i Liget, og Hustruen tilstod derpaa. Tvivlen i Sagen angik kun, om det tilstrækkelig oplyste Drabsforsæt var blevet udført ved Hustruens dertil sigtende Indblanding af Arsenik i Afdødes Mad. Viborg Overret havde kun statueret Forsøg. I sin Votering den 30. Juli 1911 udtalte Ørsted: „Naar det er oplyst, at En har foretaget en ulovlig Handling i den Hensigt derved at frembringe de Følger, som den efter sin Natur maa drage efter sig, og der er fremkommen Virkninger, som efter sagkyndiges Dom skønnes at maatte flyde af en saadan Handling, saa er der efter de almindelige Forstandslove ikke Grund til at tvivle om, at de resulterer af den saaledes bevislig foretagne Handling. Den blotte Mulighed af, at de ogsaa kan være frembragt ved andre Aarsager end de, der er grundede i Handlinger, som kan lægges den Sigtede til Last, kan ikke være nok til at antage det modsatte. Skulde der tilvejebringes et fuldkommen positivt Bevis for, at den Sigtede havde frembragt Handlingens Følger, saa vilde Tiltalte in casu ikke kunne anses for delictum consummatum, om endog det medicinske Fakultet bestemt havde ytret, at hendes Mands Død var en Følge af Forgift, thi det var dog muligt, at han kunde have nydt anden Gift end den, hun bibragte ham. Desuden er det mindre nødvendigt at kræve strængt Bevis i Henseende til Handlingens Følger, da det egentlig er de i en retstridig Hensigt foretagne Bestræbelser, mod hvilke Straffelovgivningens Trusler er rettet. Vor Lovgivning indeholder ogsaa Bevis paa, at der ikke fordrer saa meget til at bevise de udvortes Omstændigheder, som har Indflydelse paa Straffen som til at godtgøre den Sigtedes Strafskyld. Saaledes gælder den Bestjaalnes Ed i Mangel af andre Beviser for fuldt Bevis for Værdien af det stjaalne, der især efter den ældre Lovgivning havde betydelig Indflydelse paa Straffens Bestemmelse.“ Højesteret dømte for fuldbyrdet Forbrydelse, men 3 Dommere nærede dog Betænkelighed ved at anse Følgenes Indtræden bevist, da Obduktionserklæringen ikke gik videre end til at udtale, at dens Indtræden var mere end sandsynlig. En kort efter, den 29. August paadømt norsk Drabsag synes ogsaa at være afgjort

med større Frihed, end ældre Praksis tillod. En Mand havde efter sin Tilstaaelse dræbt sin 10-aarige Søn ved i Drabshensigt at kaste ham ind i en „Roergam“ (et Art Aflukke) mod en Birkestok. Da der ikke havde været Mulighed for at faa en Kirurg tilstede før mange Maaneder senere, forelaa her ingen Obduktion men kun Sorenskriverens Besigtigelse. Her antoges det enstemmigt, at Døden var bevist at være Følgen af Faderens Handling.

Hvad angaar Bedømmelsen af de Tiltaltes mentale Tilstand, maa det siges, at *Utilregnelighed* kun i knapt Omfang anerkendtes som Straffrihedsgrund, og Ørsted havde paa dette Omraade ingen Tendens til Reform. Den 1. August 1811 voteredes der saaledes i en Drabssag: en 43-aarig Kvinde havde med Knivstik dræbt sin Mand, en Fisker ved Nibe. Ørsted anfører saa mange Træk af hendes Opførsel, at Læseren ikke nærer Tvivl om hendes Sindssyge. Dette var ogsaa Ørsteds Opfattelse, og hans Forslag, at hun dømtes til sikker Forvaring ved Hensættelse til Arbejde i Viborg Tugthus, blev Dom. Men i sin Udvikling havde han bemærket, at han ikke troede, at hun havde været ude af Stand til at indse Handlingens Ulovlighed og dens Følger, og han mener i og for sig, at hendes lidenskabelige og spændte Sindsforfatning kunde overvindes ved religiøse Forestillinger. Imidlertid tilføjer han, at han ikke vover at gøre praktisk Brug af en saadan psykologisk Mening, hvor der er Spørgsmaal om, at et Menneske skal straffes paa Livet.

Omstændighederne i en den 17. Marts 1812 paadømt norsk Sag mod Randi Erichsdatter Aasgaard angaaende Drab af hendes to smaa Børn var i Ørsteds Referat til Voteringsprotokollen følgende: „Omtrent en Time over Middag tog hun Pigen paa Armen og med Kærtegn lokkede Drengen med, forladende Huset. Hun tog tillige en Tømmerbille med sig, hvilken hun dog omhyggelig for Børnene skjulte. Hun gik derpaa med Børnene ned til en i kort Afstand fra Huset liggende Bakke og undervejs viste begge Børn alle Moderømheds Kærtegn. Da hun kom paa et afsides Sted af Bakken saaledes situeret, at hun var sikker for, Skræder Ovenbak ej skulde høre eller se hendes Foretagende, satte hun Pigen fra sig i saadan Afstand, at hun ej skulde erfare det, som skete med Drengen. Derpaa lagde hun Drengebarnet næsegrus mod Jorden med Nakken opad, for at han ikke skulde mærke, hvad hun havde i Sinde. Hun gav ham da straks og umiddelbar efter hinanden med Eggen af

den medbragte Tømmerbile tvende Slag i Baghovedet, der og frembragte det derved intenderede Resultat, at Drengen øjeblikkelig døde. Derpaa gik hun hen til Pigebarnet, lagde det ligeledes ned med Hovedet mod Jorden og med den bagerste Del af Øksen gav det tvende Slag i Nakken, hvilket hun efter sin Forklaring ansaa for tilstrækkeligt i Forhold til Barnets Svaghed til at fremvirke dets Død, som og umiddelbart paafulgte. Hun gik derpaa tilbage til Huset og med roligt Sind fortalte Skræder Overbak, at nu var Børnene vel forvarede, da de laa i Bakken, bad ham følge med og i en vis Afstand viste ham Børnene, som da endnu laa paa det Sted, hvor hun havde forladt dem, anmodende ham derhos at ville melde det passerede for Naboerne, som det ingeniunde var hendes Hensigt at skjule. Da Ovenbak var gaaet bort, tog hun Vand og et Klæde, gik ned til Børnene, vaskede Blodet af dem, lagde dem ved Siden af hinanden, strøg og klappede dem, læste over dem, velsignede dem, bad Gud velsigne deres Sjæl og hendes egen, ifald hun skulde følge efter. Imidlertid kom Ovenbak tilbage med flere af Egnens Folk, som fandt Tiltalte i samme Sindsstemning og paa vedkommende Sted anmeldte det passerede.“

Om Tiltalte oplystes det videre, at hun altid af og til havde været svag i Hovedet samt plaget af saakaldt Blodspængsel, som aarsagedes ved Uorden i Menstruationen. Med Hensyn til Ansvarret udtaler Ørsted: „Jeg skønner ikke rettere, end at der efter de oplyste Omstændigheder maa antages at være Tilregnelighed til Strafskyld. Vel kan hun ikke skønnes at have handlet i fuldkommen sund Sjælsforfatning, men jeg anser det psykologisk umuligt, at et saa haardt og alle Naturens Følelser saa oprørende Faktum som det nærværende nogensinde med fuld Sjælssundhed kunde begaa.“ Da hendes Handling havde været forbundet med Kedsomhed til Livet, fandtes Fdg. 18. Dec. 1767 anvendelig; direkte handler den om Straf for dem, der for at miste Livet i Melankoli og Tungsind begaar et forsættigt Drab. Dette vil altsaa sige, at Melankoli af Loven ikke erkendtes som en Form af Afsindighed. Hun anbefalede til Benaadning med almindelig livsvarig Fængselsstraf.

En 30-aarig fynsk Husmand havde efter et Klammeri med Konen taget en Tørveglød af Kakkellovnen, var gaaet ud i Haven med den og havde kastet den mellem nogle Humleranker, som laa i en til Huset fastbygget saakaldet Tørvekube. Ilden slukkedes straks,

og da Huset ejedes af Husmanden selv og vel var pantsat men ikke forsikret, maatte Straffen bestemmes arbitrært. Der var Spørgsmaal, om Tiltalte, der forklarede ved Skænderiet at være blevet sær i Hovedet, var capax poenæ, hvilket Ørsted antog ogsaa efter Sundhedskollegiets Erklæring. Paa den anden Side toges dog Hensyn til hans „Tilstand som en persona miserabilis“, hvilket efter Sammenhængen maa betegne Sinke; medens Overretten havde idømt 2 Aars Tugthus, dømte Højesteret af Hensyn til Almenfaren til „taaleligt Arbejde i Tugthuset“ paa Livstid, i Virkeligheden vel nok opfattet som en Sikkerhedsforanstaltning.

For Drab af sin Moder var Mariane Poulsdatter, Anders Knudsens Hustru, idømt kvalificeret Livsstraf, og Sagen var for i Højesteret den 8. Marts 1813. Den 15. August 1812 var hendes Fader funden dræbt ved Slag med en Tøjrekølle „paa en Tid, da hun antoges at være afsindig“. Hun havde tilstaaet dette Drab og Undersøgelse var derpaa indledet angaaende hendes Moders et Aars Tid forinden under lignende Omstændigheder indtrufne Død. Om hendes mentale Tilstand udtaler Ørsted saaledes: „Det er vel meget tvivlsomt, om den Tiltalte kan antages at have, da dette Faktum [Faderens Død] passerede, været ved sin fulde Fornuft. At dette har været Tilfældet ved den af hende givne Tilstaaelse, bevidner Dommerens Attest og tvende Lægers Skøn. Men derimod maa det bemærkes, at hun i de Dage, Faktum passerede, har foretaget mange sære og en aldeles forvirret Sindsførfatning røbende Handlinger, samt at hendes Mand og selv har holdt hende for afsindig og gaaet til Stedets Præst for at lade gøre Bøn for hende i Kirken. Naar henses hertil, tror jeg ikke, at man, om hun end for en Del kan have handlet med Bevidsthed, tør antage, at hun har haft denne i den Grad, som udfordres til klarlig at indse Pligtbegrebet, eller at hun bestemt har handlet med Frihed. Dog kan det paa den anden Side ikke nægtes, at der vel kan have været psykologisk Mulighed for, at hun, der tilforn havde dræbt sin Moder, af Samvittighedsnag herover kan have ønsket at fuldføre den her omtalte Handling for at miste Livet; der kunde vel og være Anledning dels relativ til det foregaaende Drab dels relativ til den voldsomme Adfærd, hun efter sin Tilstaaelse har udvist, at antage, at det hele har været Resultatet af en animi violentia, der ikke prækluderer Bevidstheden. Dog skulde jeg antage, at efter

alle Datas Kombination hendes Sindsforfatning paa den Tid, hun har dræbt sin Fader, ikke med den Grad af Sikkerhed kan skønnes at have haft Receptivitet for at forestille sig Handlingen, at man for den turde fælde hende. Under den mod hende for Fadermord anlagte Sag har hun først forklaret, at hendes Fader var falden om og havde slaaet sig ihjel. Da denne Forklaring koinciderede med den Forklaring, hun om sin for et Aar tidligere afdøde Moders Dødsmaade havde udspreedt, fattede man mod hende Mistanke, og efterat have anstillet de fornødne Undersøgelser, der vakte den stærkeste Formodning om, at Moderen var dræbt, erfarede omsider af hendes egen dog først efter langvarig Nægtelse afgivne Tilstaaelse, at hun virkelig har dræbt sin Moder ved efter sin Forklaring at slaa hende, der sad udenfor Huset, med en Sten for Panden og siden efterat have slæbt hende indenfor givet hende flere Slag, saa hun omsider døde. Som Motiv for denne Handling har den Tiltalte anført, at en saakaldet klog Mand navnlig Schytt havde raadet hende til at slaa Moderen ihjel som en Trolldheks og, som hun engang har sagt, forkyndt hende, at hun selv ikke kunde blive salig eller, som hun en anden Gang har forklaret, at Moderen ikke kunde blive salig uden at dø for Datterens Haand. Dette er nu vistnok en causa impulsiva mere fatua. Men ligesom der om Moderens Drab, naar med Tiltaltes Tilstaaelse sammenholdes den af Doctor Holtermann om hendes afsjælede opgravede Legeme og især Hjærneskallen afgivne Videtur, ikke kan levnes Tvivl, saaledes tror jeg og, at dette maa bestemt imputeres hende, efterdi alle under Sagen afhørte Vidner har forklaret, at det ikke var dem bekendt, Tiltalte havde ytret nogen Mangel paa Fornuften førend netop i de Dage, Faderen døde. At hendes Tilstaaelse om at have dræbt sin Moder skulde være afgivet uoverensstemmende med Sandhed og i den Hensigt at miste Livet, er der ikke in abstracto Grund til at antage, ligesom det ej heller in concreto lader sig inhærene af den Omstændighed, at hun har ved Underrettsdommens Forkyndelse med samme erklæret sig tilfreds, da det i og for sig er meget rimeligt, at et Menneske, der har en saadan Skyld paa Samvittigheden, er ked af Livet. Det er for hende anført, at man ej havde fuld Vished, om de af hende angivne Motiver virkelig har været det, eller om Schytt virkelig har sagt hende det. Af ham er saadant benægtet, og det er ikke bevist, hvorimod det skønt og af

ham benægtet er godtgjort, at hun har været hos ham. Men da Drabets Eksistens er in confesso, kan hun, der iøvrigt for samme ikke har angivet noget andet Motiv, ej undgaa at anses med Straf.“ Nogen lægelig Udtalelse angaaende Tiden for Moderens Drab ses ikke at foreligge. Stadfæstelse gaves enstemmigt, og med Hensyn til Benaadning indskrænkede man sig til som sædvanlig at indstille til Fritagelse for Pinslerne. Assessorerne A. Müller og Feddersen ønskede dog oplyst, om hendes Sindssygdom siden Forhørens Slutning atter skulde have vist sig for eventuelt derpaa at støtte en Benaadning, men større Hensyn end dette fandt ingen at kunne tage til Tiltaltes dog formentlig utvivlsomme mentale Mangelfuldhed.

I det foregaaende er ogsaa omtalt de kriminalprocessuelle Forhold, der hænger saa nøje sammen med Straffespørgsmaalene. Herhen hører Brugen af *Indiciebeviset*, et Æmne der interesserede Ørsted stærkt. En af ham skrevet Dom af 13. April 1807 kan betragtes som grundlæggende; han refererer i sit Arkiv dens Indhold saaledes: Juridisk Vished kan erholdes ved Hjælp af sammenstødende Omstændigheder, der ikke i Loven udtrykkeligen er erklærede for Bevis men dog giver en ligesaa høj Grad af Overbevisning som de lovbestemte Data. Vedkommende Sag angik Forfatter-skabet til ærefornærmende Skrivelser, og den stadfæstedes af Højesteret. Det hed i Begrundelsen: „At al denne Sammentræffen skulde være opstaaet af en Hændelse, vilde være et saa underligt mod alle Rimeligheds Regler stridende Tilfælde, at det i Rettergang, hvor saadanne Beviser, der medfører en absolut al Mulighed af det modsatte udelukkende Vished dog ej kan erholdes, med Føje kan betragtes som umuligt.“ Paa Indicier dømtes der den 1. Marts 1808, idet en Person antoges at have indfundet sig i en andens Sovekammer i den Hensigt at stjæle. I Højesteret ser vi ham den 30. Oktober og 12. Decbr. 1811 staa ene med at finde tilstrækkeligt Indiciebevis i Sager om Tyveri og Hæleri, men 2. Januar 1812 fandt man om ikke „kategorisk strængt Bevis“ dog et tilstrækkeligt Bevis gennem Indicier paa Tyveri i en Beværtning. Den 6. Marts 1812 anvendtes Indicier paa den omvendte Maade til at borttage Beviskraften af det lovhjemlede indirekte Skyldbevis i Tyverisager, der laa i uhjemlet Besiddelse af Ting, hvorom en Anmelder kunde aflægge Tilhjemlingsed og føre Ejendomsbevis; her

var nemlig tilvejebragt Holdepunkter for, at Eden var fejlagtig, saa at Tiltalte kunde frifindes.

Til Bedømmelse af, hvad Ørsteds hele Virksomhed som Straffedommer kom til at betyde for ham selv, og hvorledes han senere saa paa dette Tidsrums strafferetlige Retsanvendelse, skal anføres et Par af hans Udtalelser. I Fortalen til Eunomia II (1817) skriver han: „Det store Antal af kriminelle Sager, der i Særdeleshed i de 12 Aar, hvori jeg har beklædt vigtige Dommerembeder, har været under min Overvejelse, har maattet give mig Anledning til at bekræfte, berigtige og berige min Teori over Straffelovgivningen, hvilket jeg altid ved enhver mærkelig kriminel Sag har haft for Øje, saaledes som atter min hele kriminalistiske Erfaring svæver mig i Tankerne, naar jeg befatter mig med hin Teori. Denne Omstændighed maa det fornemmelig tilskrives, hvis jeg i enkelte Partier er kommet det sande og anvendelige nærmere end andre Forfattere af langt overlegne Evner og Studier.“ I sine Erindringer¹⁹⁾ skriver han om Tidsalderens Tendenser: „Der herskede den Gang ingen særdeles Stemning for en forøget Mildhed i Straffeloven og dens Anvendelse ... den herskende Mening var den Tid, at vort Straffesystem, saaledes som det ved Hjælp af Benaadningsretten de facto blev lempet, ikke i det hele var strængere end det til den retlige Ordens Beskærmelse var fornødent. Der blev heller ikke i den her omhandlede Periode givet nogen Lov, der medførte nogen mærkelig yderligere Formildelse i Straffelovgivningen; tvertimod var de Straffebestemmelser, som indeholdes i adskillige i den Tid udgivne Love tildels meget strænge. ... Iøvrigt er der enkelte af de Domme, hvori jeg til hin Tid har deltaget, der nu forekommer mig for strænge, men det kan, hvor der er Spørgsmaal om Straffegradens Udmaaling, ikke være anderledes, end at Tidens almindelige Retning derpaa maa have en ikke ringe Indflydelse.“ Han siger videre, at den offentlige Mening snarere var tilbøjelig til at finde Overretten for mild end for stræng, og at det var en stor Sjældenhed, at Højesteret formildede dens Domme.

For Ørsted samlede Interessen sig sikkert om Forbrydelsen mere end om Forbryderen. Det er for ham „Sagen selv og dens retfærdige Paakendelse, der har Interesse, ikke Personerne,“ skriver L. Koch²⁰⁾ med Rette. Denne Forfatter vilde vente, at en Dommers Erindringer maatte indeholde Betragtninger over de Omstæn-

digheder, der har gjort Forbryderne til, hvad de er blevet, og alle Slags psykologiske Iagttagelser vedrørende den Menneskelivets Nat-side, Dommeren faar Indblik i. Ørsted havde imidlertid ikke været i den nøje, personlige Berøring med sine Forbrydere som Forhørsdommeren, der i langvarige og besværlige Afhøringer efterhaanden blotlægger alle Omstændighederne i det forbryderiske Forehavende og i Forbryderens Motivdannelse. Han fik sit Stof gennem Forhørsakterne, og ganske vist viser Feuerbachs berømte „aktmæssige Fremstilling af mærkelige Forbrydelser“, at Retsakter kan være fulde af Liv, men det, der skulde hænge fast i Erindringen, maatte vel navnlig være det egentlige Arbejde med Forbryderne, og dette var udført, naar Forhørsakten afleveredes. Ørsteds Del i Arbejdet var altid Anvendelse og Udformning af positive og legislative Strafferegler; men det er sandt, at den psykologiske Anekdote og den mere personlige og æstetiske Skildring ikke laa for hans Pen.

Ørsteds egen Tendens som Straffedommer kunde vistnok karakteriseres med Ordet Nidkærhed. Han var nidkær for, at der blev domfældt, hvor der var tilvejebragt et betryggende og rimeligt Skyldbevis, og han var nidkær for, at der ogsaa altid blev sørget for et saadant Bevis. Saaledes i et Votum af 2. April 1805, hvor han ikke fandt Aarsagsforholdet ved Manddrab fyldestgørende bevist. Det dødbringende Saar behøver vel ikke at være absolut dødeligt, for at Drabsstraf kan anvendes. Det kan konkurrere med andre fysiske Aarsager men ikke med frie Handlinger. In casu var det vel ikke bevist, at Afdødes culpa havde bidraget til hans Død, men Lægeerklæringen gik ud paa, at dette var ligesaa muligt som det modsatte, og afgivne Forklaringer bestyrkede Antagelsen af Afdødes Uforsigtighed. Skylden var derfor problematisk, og efter Retfærdigheds Grundsætninger og D. L. 1-14-5 burde der frifindes. Undersøger man hans Afstemninger i Udmaalingspørgsmaal, synes han oftest at være blandt de strængere, og i samme Retning peger hans Standpunkt i et Par Benaadningspørgsmaal, som endnu skal refereres. Den 19-aarige Karen Jespersdatter paa Bogø havde Kl. 5 om Morgenen sat Ild paa sin Husbonds Gaard, der nedbrændte; Dagen før havde han skændt paa hende, fordi hun havde lejet en Baad paa hans Regning til at lade sig sætte over til Stubbekøbing. Hun var herefter hjemfalden til Straffen for Mordbrand efter D. L.

6-19-1: „at have forgjort sin Hals og derefter hendes Krop tilligemed Hovedet at brændes“. Efterat have voteret herfor i Højesteret (11. Juni 1811) udtalte Ørsted, at han efter sin Samvittighed ikke kunde indstille hende til Benaadning. „Henser man til Mordbrands Natur in abstracto,“ bemærkede han, „da er dette Delikt af den Beskaffenhed og i sine Følger saa rædsomt, at de kraftigste Straffebud er fornødne for at afholde fra dets Forøvelse. Motivet, som bestemmer Forbryderen til denne Handling, kan ikke undskyldes med den menneskelige Naturs Svaghed; thi Hævnelyst og Ondskab er de eneste Bevægaarsager, der inciterer til denne Misgerning. Naar da Lovene skal kunne virke paa et Menneske af en saa haard Karakter, behøves vistnok Anvendelse af de mest virksomme Straffe. Statens Ret til at sikre sig mod et Menneske, der ved en Misgerning har vist sig farlig, synes og at fordre Livsstraf, da Mordbrænderen er saa farlig, at man vanskelig kan sikre Samfundet mod ham ved andre Midler end Livsstraf.“ Med Hensyn til de konkrete Omstændigheder bemærkede han, at Beboerne — af hvilke Madmoderen var frugtsommelig — sov, medens en Tærsker havde været tilstede og slaaet Alarm. Skærpende var ogsaa det ubetydelige Motiv, overfor hvilket Tiltaltes straks afgivne Tilstaaelse og hendes Anger ikke vejede nok. Med Hensyn til hendes Ungdom fandt han, at den „ikke i en Forbrydelse, der ej kan hidledes af Letsindighed eller Mangel paa Selvbeherskelse, kan afgive en Benaadningsgrund“. Endelig gav Sognepræsten hende et daarligt Skudsmaal. Af Dommerne fulgte dog kun een denne Indstilling. Ganske det samme blev Tilfældet med hans Indstilling den 14. Februar 1812 i en analog Sag: Bodil Andersdatter havde om Natten stukket Ild paa Mauritz Christensens Gaard i Fastrup; da en Datter laa vaagen, var Ilden blevet slukket efterat have gjort Skade for c. 40 Rdl. Bodil var frugtsommelig ved Datterens Mand Peder Gabrielsen, der boede i Gaarden men den Nat var i Randers, og Formaalet angaves at have været af Hævn at opbrænde hans Tøj og Effekter, da han skulde have svigtet sit Ægteskabsløfte til hende for at ægte Gaardmandsdatteren. Ørsted udviklede, at Mordbrandsforbrydelsen var karakteriseret ved den blotte Fare for Menneskeliv. Benaadningsgrundene maatte efter hans Mening ligge enten i Faktum selv eller i Handlingens Motiver og de øvrige personlige Omstændigheder, som tilkendegiver en mere eller mindre farlig

Karakter. I denne Henseende kunde her anføres Pigens fortvivlede Forfatning som besvangret, at hendes Hævnlyst ikke var ubegrundet, hendes aabne Tilstaaelse og gode Skudsmaal. Alligevel „vovede han ikke bestemt“ at anbefale Benaadning, men de øvrige Dommere paa nær Feddersen indstillede bestemt til livsvarigt Straf-arbejde.

Gaar vi dernæst over til Domme i *privatretlige* Æmner genfindes de samme Træk ved Ørstedes Dommervirksomhed, selv om Stoffet her har en mere spredt Karakter end indenfor det mere sluttede strafferetlige Omraade. Først kan nævnes nogle *familieretlige* og *personretlige* Afgørelser, der delvis prægedes af hans Opfattelser. Om simpelt Ægteskabsløfte havde han allerede i Juridisk Maanedstidende udviklet den Særmening, at Brud derpaa ikke forpligtede til Erstatning. Denne Mening havde han Lejlighed til at ytre i en Dom af 11. Novbr. 1805, hvori det henstilles, om det in jure kan antages, at Brud paa Ægteskabsløfte (her afgivet af en frasepareret Mand) kan have Skadeserstatning til Følge. Denne Mening trængte senere helt igennem men han ses ikke at have deltaget i andre Domme herom. Den af ham i „Supplementet“ udviklede Lære om den mindreaariges Ret til at raade over selverhvervet Gods stod sin Prøve i en af ham under Dissens skrevet Dom af 2. Okt. 1809, der stadfæstedes i Højesteret. Det hed i Præmisserne: „Vel er det klart af fornævnte Artikel [3-17-34], at Mandspersoner under 25 Aar ej er eneraadige over deres Midler eller bemyndigede til uden Kurators Samtykke at indgaa nogen Kontrakt, der gaar ud paa at forpligte disse. Men ikke desto mindre er de berettigede til paa egen Haand at indgaa Kontrakter, som ej har til Genstand at forpligte deres Gods, skønt det middelbar kan forringes ved samme. Saavel 3-17-38 som 3-16-5 og 3-17-35 taler for denne Sætning, som meget vel kan bestaa med 3-17-34 og som ej kan nægtes uden paa mange Maader at besvære det borgerlige Liv. I Overensstemmelse hermed maa fornævnte Personer være beføjede til paa egen Haand at tage Tjeneste og akkordere om Løn og andre Fordele, de skal nyde for deres Arbejde, samt modtage og kvittere for Lønnen og iøvrigt paatage dem de Forpligtelser, som Tjenesteforholdet fører med sig, og hvilke i Tilfælde af Udeblivelse af Tjenesten, Utroskab, Skødesløshed og deslige kan drage til Følge for deres Formue. Dette, der endog maa gælde om Piger over 18 Aar,

bestyrkes af Lovgivningen om Tyendevæsenet . . . Men den in casu omhandlede Akkord . . . angik Citantens Løn for hans Tjeneste som Matros paa Kaperen Fridriksværn, idet han i Følge samme vedtog i Stedet for de ham tilsagte uvisse Fordele af Prisepengene at tage mod en vis bestemt Sum, hvorved han vilde være betalt for sit Arbejde . . .“ Dette Sted kan tillige gælde som Prøve paa den Udførlighed, hvormed Retsspørgsmaal drøftedes i Dommenes Grunde. En analog Sag behandlede den 7. Marts 1811 i Højesteret ved Kongens Aabning af Retten. Baggrunden var atter Krigsurolighederne — der iøvrigt gav Anledning til mange ejendommelige Retsspørgsmaal — idet Sagen angik en mindreaarig Skibskirurgs Disposition over den ham tilkommende Mandspart i et af Kaperskonnerten Fridriksværn opbragt amerikansk Skib. Efter den allerede faldne Dom var der ingen Tvivl om, at Dispositionen maatte opretholdes som gyldig. Det stemmede ligeledes med hans dog først i 1812 fremsatte Anskuelser, naar han den 26. April 1811 med Tilslutning af alle voterede for, at Fattigvæsenet efter Barnemoderens Død kunde forlange Betaling af Barnefaderen til det uægte Barns nødvendige Underhold, uanset at hun mod en Udbetaling havde frafaldet Ret hertil.

Herhen hører ogsaa hans Voteringer fra 1802 i Sager, hvorunder der paa københavnsk Grund gjordes Ejendomsret gældende over vestindiske Slaver. Ørsted var enig i, at Herren kunde gennemføre et Retskrav om Slavens Medfølge, og den Særmening, han gjorde gældende og fastholdt i alle tre Sager, angik kun Begrundelsens Form. C. F. Lassen havde udtrykt Forholdet saaledes, at den Ejendomsret, en Herre har erhvervet til sin Negerslave, ikke kan antages hævet derved, at Slaven opholder sig i Kongens evropæiske Lande. Ørsted vilde derimod sondre mellem Reglerne om Adkomsten, der maa opretholdes, og Reglerne om Rettighedens Mulighed og Grænser, der maa være de danske.

En enkelt *arveretlig* Afgørelse kan nævnes, nemlig en vidtløftig af Ørsted skrevet Dom af 27. Aug. 1810 angaaende Gyldigheden af et af Kongen stadfæstet mundtligt Testamente. Der var meddelt særlig kgl. Bemyndigelse til at tage dette Spørgsmaal under Paakendelse, men Ørsted bemærker herom, at det altid maa være Forudsætningen for en Konfirmation, at Testamentet virkelig indeholder Afdødes sidste Vilje, ligesom at han var beføjet til at raade

over vedkommende Genstande, saaledes at Dommen herom ikke kommer til at gaa mod den kgl. Stadfæstelse, hvoraf følger at Bemyndigelsen var overflødig. Dette understregedes ogsaa stærkt af Justitiarius Colbjørnsen ved Stadfæstelsen i Højesteret 22. Januar 1811. At Kongen skulde have givet en ligefrem speciel Lov om, at Testamentet var gyldigt, kunde naturligvis ikke antages, men der var Mulighed for den Opfattelse, at han vilde have sig selv forbeholdt at afgøre Tvist derom, hvilket ganske vist vilde have været et alvorligt Indgreb i Domstolenes anerkendte Selvstændighed.

Af *tingsretlige* Afgørelser staar Ørstedes Dom af 17. Maj 1802 nær ved de sædvanligt strafferetlige Domme, der bygger Ejendomsbeviset overfor Tyven paa Bevis for tidligere Besiddelse af Tingen. Dommen overførte dette paa den borgerlige Rets Omraade ved at statuere, at A, der havde bortført en hos B liggende Møllesten, som han paastod at have faaet overdraget af en afdød Mand, maatte tilbagegive Stenen til B, uagtet denne ikke kunde føre noget Bevis for sin Ret udover sin uberettiget ophævede Besiddelse. En den 23. Nov. 1807 afsagt Dom statuerede, at da der i en Obligation til Finanskassen ikke var vedtaget Panteforskrivningens Forfald paa Grund af Renters Udeblivelse, kunde der kun gives Dom til Betaling af den forfaldne Rente. Til Gengivelsen i Juridisk Arkiv er knyttet et af Kammeradvokaten Etatsraad Schönheyder indsendt Promemoria, hvori han nærmere imødegaar den af Ørsted affattede Dom, hvortil Ørsted føjede sine Modbemærkninger, en Episode der viser, at man var naaet ret langt i offentlig juridisk Drøftelse. Som Modstykke kan Votering af 7. Juni 1811 vise, at man var tilbage i Offentliggørelse af Præjudikater. Sagen drejede sig om Gyldigheden af Pantebreve, der tinglæses efter Tinglæsningsfristens Udløb, og Ørsted leverede en selvstændig Udvikling, der konkluderede i deres Gyldighed som pantstiftende fra Læsningsdagen. De ældre kunde efter deres Præjudikatsamlinger oplyse, at Spørgsmaalet allerede flere Gange havde været afgjort paa denne Maade, et Forhold der i allerførste Række maatte komme i Betragtning. Et andet Panteretsspørgsmaal forelaa den 18. April 1811, nemlig om Pant i rørlige Ting var gyldigt alene ved Læsning ved Debtors Værneting, eller om der ogsaa krævedes Læsning ved Godsets Værneting. Ørsted havde allerede i Juridisk Arkiv udtalt

sig for den førstnævnte Anskuelse og gjorde det ogsaa i sin Votering men uden at finde Tilslutning, og efter hvad der oplystes, havde det modsatte Princip med den videregaaende Læsning flere Gange før været antaget i Højesteret. Om Lejetagerens Pligt til at betale betinget Afgift, naar det lejede inden Lejemaalets Udløb ved ulykkelig Hændelse forgaar eller bringes i ubrugbar Stand, faldt der en Dom i Overretten den 3. Aug. 1807, skrevet af Ørsted under Dissens. Hans Standpunkt var, at Betalingspligten bortfalder, og dette var efter de store Ildebrande i Hovedstaden en Afgørelse af betydelig Rækkevidde. Senere affattede han under Enstemmighed en Dom, der fritog Forpagteren for Lejeafgift af et Jordstykke, hvoraf Fjenden i 1807 havde borttaget Afgrøden (5. Nov. 1810). Hermed kan sammenstilles en Dom af 27. Juni 1811 angaaende Fæstes Forbrydelse efter D. L. 3-13-2, fordi Fæsteren ikke havde holdt Gaarden i passende Drift. Aarsagen var i det foreliggende Tilfælde, at Fæsteren havde været indkaldt til Krigstjeneste, og Spørgsmaalet var, om de i Art. 1 opregnede Pligter for Fæsteren skulde opfattes rent objektivt. Ørsted vilde begrænse Retsvirkningen til, at Fæsteren havde udvist Modvilje eller høj Grad af Skødesløshed. Colbjørnsens Anskuelse, der nøjedes med at betone Hindringen som en vis major, blev den sejrende. En anden Dom vedrørende Fæsteforhold afsagdes den 15. Marts 1811: nogle Fæstebønder paa Laaland vilde være fritagne for overensstemmende med deres Fæstebreve at svare Landgilde in natura, efterat de i en Aarrække havde erlagt modererede Landgildepenge. Man fulgte Ørsted, der nægtede Hævd, fordi den anvendte lempelige Afviklingsmaade var at opfatte som en Villighed fra Godsjerens Side.

Blandt de *obligationsretlige* Domme kan fra Ørsteds første Tid nævnes Hof- og Stadsrettens Dom af 19. Dec. 1803 (stadfæstet 9. Maj 1804), der udelukkede Vindikation af stjaalne til godtroende Erhverver afhændede Ihænde-haverstatsobligationer. Begrundelsen lød: „efterdi det modsatte vilde stride imod saaanne Obligationers Natur og Bestemmelse, formindske Tilliden til samme formedelst den Usikkerhed, hvormed deres Besiddelse i saa Fald blev forbunden, samt have en skadelig Indflydelse paa Kreditvæsenet i Almindelighed“. Denne Afgørelse skyldtes dog ikke Ørsted, idet han tvertimod havde næret Betænkelse ved at give efter for de nævnte af ham som „politiske“ betegnede Argumenter, hvis prak-

tiske Værd han sikkert har følt. Han „fandt ikke in jure nogen tilstrækkelig Grund“, og fra sin Opfattelse af, hvad der var Lovgiverens Mening, lod han sig ikke friste bort af politiske Argumenter. Allerede ved sit Referat af Dommen var han dog kommen til den Erkendelse, at det drejede sig om Retsgrunde, idet man deraf kunde slutte, hvad Kongens Vilje havde været. Den 4. Sept. 1809 skrev Ørsted en principiel Dom, hvori det fastslaas, at Debitor overfor et Konkursbo kan likvidere sine Tilgodehavender i dette dog under Forudsætning af, at Fordringen ikke er erhvervet fra Tredjemand, efterat Boet er taget under Behandling.

Endelig var der Ørsteds Arbejde med *civilprocessuelle* Spørgsmaal. Her var ogsaa et Omraade, hvor han satte Spor ved sin selvstændige Søgen efter Begrundelse og Sammenhæng i alt juridisk Stof, der kom til at foreligge for ham. Procesmaaden var jo udenfor Højesteret den skriftlige og Bevisbedømmelsen formbunden med Regler for, hvad der skulde til for at udgøre fuldt Bevis, Forskrifter om Vidners Habilitet, Tilvarsling osv., den korporlig aflagte Ed af Vidner, Syns- og Skønsmænd og Parter spillede en Hovedrolle. Ørsted, der allerede i en af sine Prøveforelæsninger havde behandlet Æmnet Benægtelseseed, fik snart Lejlighed til at reagere overfor den Opfattelse, han mødte i Praksis, at det i Processen var en Begunstigelse, et beneficium juris, at komme til at understøtte sin Benægtelse med Ed. Det burde tvertimod opfattes som en Begunstigelse for den Modpart, der havde Bevisbyrden (uden at have været i Stand til selvstændigt at fyldestgøre den), at kunne kræve Benægtelsen skærpet ved Edsaflæggelse. I Domme af 4. Nov. 1802 (som Enedommer i Gældskommissionen), af 3. Okt. 1803, 16. Juli 1804 og 16. Maj 1808 fremførte og gennemførte han denne Opfattelse i forskellige Anvendelser, saaledes naar den, der skulde aflægge Ed, var død, hvoraf fulgte, at Producenten af en Forskrivning paa Dødsboet saa maatte føre selvstændigt Bevis for Ægtheden. En Dom af Ørsted af 25. April 1808 præciserer, at Temaet for en Benægtelseseed ikke kan være andet end noget faktisk og ikke maa rumme noget juridisk Skøn, i det givne Tilfælde at der var tilbudt „saadanne Dokumenter og Beviser, som kunne henføres til og antages for lovbefalet Sikkerhed og Prioritet“ for et vist Laan; det er klart, at derved vilde Parten blive Dommer i sin egen Sag. Det er ret karakteristisk for Ørsteds stærke

og ubetingede Krav om Sanddruhed i Retsforhold, der ogsaa viste sig i hans stærke Fordømmelse af Menedsforbrydelsen, at han havde Tilbøjelighed til at udstrække Brugen af Benægtelsesed udover borgerlige Sagers Omraade. I Voteringer af 31. Aug. og 7. Sept. 1805 gennemførte han saaledes at paalægge en Skipper Benægtelsesed i en Bødesag, der drejede sig om, at han ikke havde standset sit Fartøj efter Ordre fra Karantænevæsenets Baad. Under Votering i Højesteret den 29. Juli 1812 vilde han ligeledes i en Bødesag om Vold, hvor der forelaa nogen Bestyrkelse af Sigtelser, paalægge Tiltalte Benægtelsesed, men dette fandt ikke Tilslutning, og det fremgik i hvert Fald af Voteringen, at Højesteret var yderst utilbøjelig til at anvende Ed i slige Sager. I Dom af 25. Sept. 1809 fastslaar Ørsted, at der ved offentlige Dokumenter ikke behøvedes det i Reglen ved Ed førte Ægthedsbevis, idet der her kunde opstilles Formodning om Ægthed.

Indenfor Rammen af den legale Bevisordning maatte den interesserede Dommers Opgave være i størst muligt Omfang at bringe de reelle Bevismomenter til Gyldighed. I denne Retning peger Ørsteds, senere stadfæstede, Dom af 21. Januar 1806, hvori det statueredes, at den saaredes Angivelse af Gerningsmanden til Volds handlingen, selv om han ikke føres som Vidne og uanset om han som i D. L. 6-6-15 forudsat bukker under for Livsfaren, staar ved Siden af en Vidneforklaring. Ligeledes hans Dom af 13. Februar 1809, der antager et Vidnebevis gyldig tilvejebragt ved flere Vidners overensstemmende Forklaringer, ihvorvel Vidnerne til forskellig Tid og paa forskellig Maade er kommen til Kundskab om Sagen, hvilket ikke kunde svække Værdien af det ved deres Forklaringer frembragte Bevis. I Dom af 26. Nov. 1810 fik han statueret, at Politibetjente maa nyde fuld Troværdighed som Vidner, uagtet de forklarer om Fornærmelser mod dem selv i deres Stilling. Skønt det var langtfra, at han indenfor Retterne var at anse som en Reformator af Bevisbyrdebehandlingen, idet han tvertimod nærmest kun tilegnede sig, hvad der i Forvejen praktiseredes, saa ydede han dog den Indsats hyppig i sine Domsaffattelser at gøre omhyggelig Rede for de Retshensyn, der førte til at lægge Bevisbyrden paa den ene eller den anden Maade mellem Parterne, jfr. Domme af 20. Nov. 1802, 26. Maj og 17. Sept. 1804, 15. Juni 1805 og 5. Januar 1807. Lignende Bemærkninger om Ørsteds Stilling til

Praksis kunde gøres med Hensyn til Principet for Bedømmelse af Udeblivelsessager, nemlig at den udeblivende ordentligvis antoges at tilstaa de i Stævningen angivne Fakta — ikke som Teoretikerne hævdede at nægte dem — og med Hensyn til Kravene om, at Proseserklæringer for at komme i Betragtning maatte være bestemte, saavel som at Benægtelse maatte fremsættes udtrykkeligt og betimeligt, jfr. Domme af 5. Aug. 1805, 2. Marts 1807, 9. s. M. og 21. Dec. 1807. Fremsættelse af Modkrav krævede et af Indstævnte anlagt Kontrasøgsmaal, der behandlede i Forbindelse med Hovedsøgsmaalet, og Besiddelsen af Haandskrift fritog for saadanne Kontrasøgsmaal med Hensyn til illikvide Modkrav. Fra Ørsteds Pen foreligger nogle Domme, af 20. Dec. 1802, 22. Sept. 1805 og 4. April 1808, der bragte Klarhed i dette Æmne, der i hvert Fald fra teoretisk Side var forvirret, nemlig pæget af Tendens til at begrænse Adgangen til Kontrasøgsmaal det mest mulige, hvilket ikke fra den materielle Retfærdigheds Synspunkt kunde være tiltalende.

En Tendens til Rummelighed og en Utilbøjelighed til at begrænse Domstolens Frihed til at prøve Sagen i dens nu foreliggende Skikkelse kan man vel ogsaa finde i Ørsteds Standpunkt ved Afgørelse af Tvist om Rækkevidden af allerede foreliggende Domme eller af Domme, der er forbeholdt andre Retter. En Militærperson sagsøgte ved Hof- og Stadsretten efter en Obligation, og efterat han havde gjort Mindreaarighedsindsigelse gældende, drejede Sagen sig om, hvorvidt han var erstatningspligtig ved at have skuffet Kreditor med en falsk Daabsattest. Dette var jo et strafbart Forhold, og om Straf for ham kunde kun Krigsretten træffe Afgørelse. Skulde nu Hof- og Stadsretten af denne Grund erklære sig inkompetent i Erstatningsspørgsmaalet, idet Antagelsen af Erstatningspligt involverede Antagelse af strafbart Forhold, eller kunde man holde sig til, at der alene var Tale om at statuere en borgerlig Retsvirkning og at Afvigelsen fra en eventuelt modstridende Krigsretsafgørelse kun vilde komme til at ligge i Præmisserne? Ørsted mente det sidste, bl. a. fordi den eventuelt erstatningsberettigede ellers overhovedet ikke vilde faa Retshjælp, hvis de militære Myndigheder ikke bestemte sig til at rejse Straffesag. I Voteringen af 26. Juni 1802 gik Flertallet dog i modsat Retning. Men i den analoge Sag, der paadømtes 20. Okt. 1806, gennemførte han under Dissens sit Synspunkt. Den ordinære Ret tog her et

Søgsmaal om Erstatning for Næringstab ved en andens ulovlige Næringsdrift under Paakendelse, uagtet det alene tilkom Politiretten at afgøre, om Ansvar for Næringsforseelse var begaaet. Den 5. Sept. 1808 var han med i en Voldgiftsdomstol til Afgørelse af et Søassurancespørgsmaal, hvorunder det havde Betydning, om den engelske Priserets Prisdømmelse af et Skib som ikke værende dansk Ejendom var bindende, hvilket Ørsted, der skrev Votum, udførlig besvarede benægtende, idet han fremhævede, at kun selve Afgørelsen ikke dens Grunde var retskraftige i andre Sager. Medens han sejrede i Voldgiftsretten, gik Højesteretsafgørelsen i modsat Retning. Da han selv sad i Højesteret, indkom den 19. April 1811 en tilsvarende Sag, hvori han ogsaa havde dømt som Voldgiftsdommer. Voteringen i Højesteret, der fulgte samme Linie som første Gang, viser dog at nogle af Dommerne nærrede Tvivl, om Præjudikatet havde været rigtigt.

Ogsaa i *Forhold til Administrationen* var Ørsted paa sin Post for at forbeholde Domstolens Handlefrihed. Det forekom, at Justitsaktion angik Forbrydelser, hvis Paatale var forbeholdt private. Der var da Tendens til at tage dette til Følge, fordi Domstolene ifølge den dagældende Ordning overhovedet savnede Kompetence til Indgriben og Kritik overfor Kollegierne. Efter Ørsteds Opfattelse var Spørgsmaalet imidlertid ikke, om Retten var kompetent overfor Sagsøgeren men derimod om den var det overfor Sagvolderen. Under to Voteringer af 13. Okt. 1801 og 3. Dec. s. A. havde han maattet nøjes med at dissentiere i Spørgsmaalet om at dømme efter offentlig Aktion angaaende mundtlige Injurier og Vold. Men som det fremgaar af Votering til Dom af 23. Juli 1805 trængte hans Anskuelse igennem, og man frifandt senere i saadanne Tilfælde „for Justitiens Tiltale“, jfr. Voteringer af 25. Juli 1809 og 11. Dec. 1810. I denne Forbindelse maa omtales den manglende Selvstændighed hos Domsmagten, der gav sig Udslag i, at man raadspurgte Kancelliet om konkrete Værnetingspørgsmaal, om Nødvendigheden af at tilkalde Meddomsmænd i visse Sager etc. Herom kom der saa en Resolution, men i et saadant Tilfælde fra 1808, hvor man ønskede afgjort, om en Sag burde hjemvises for at faa Meddomsmænd tilkaldt, afslog dog Kancelliet at samtykke i nogen Forandring i den ved Loven foreskrevne Procesmaade og overlod Retten selv at finde ud af Sagen.

ANDERS SANDØE ØRSTED
Fotografi efter Hans Hansens Maleri (1806).
(Det nationalhistoriske Museum, Frederiksborg).

Hermed sluttes Oversigten over Ørsteds Virksomhed som Dommer. Det maatte fra første Færd være klart, at han var gaaet dertil med den største Interesse og tillige med overlegne Evner. Trods sine unge Aar kom han i Hof- og Stadsretten og i Overretten i mange Tilfælde til at gaa i Spidsen, og Gang paa Gang viste det sig, at det blev hans Anskuelser, der i hvert Fald efter nogen Tids Forløb trængte igennem og bestemte Rettens Standpunkt. Her fik det da Betydning, at hans Selvstændighed var forenet med sejt Udholdenhed, og han skriver senere²¹⁾ om sin „Pligt, den jeg aldrig har svigtet, som Dommer af al Kraft at søge at gøre min Overbevisning gældende“. Han følte sig nemlig aldeles ikke bundet af andre Præjudikater end Højesterets, men dette saa ogsaa ifølge Overbevisning om Retsenhedens højere Ret og ikke blot som „et Klogskabsraad til Betyggelse mod Ansvar“. Eksempelvis havde han en Særmening om Beregningen af Vekselrenter, og denne ser man Aar for Aar komme frem i smaa Dissenser. Sine „individuelle Meninger“ kunde han kun aflægge, naar Højesteret gik imod dem og i saa Fald kun som Dommer; Forfatteren forbeholdt sig sine Anskuelser. Det havde været det selvfølgeligste Maal for hans Ærgærrighed at komme ind i Højesteret, men naturligvis var hans Indflydelse som yngste Medlem væsentlig ringere end i Overretten, og man skulde tro, at han maatte savne noget i denne Domstol, der kun talte til Samfundet gennem sine Doms-konklusioner; netop Doms-konciperingen med de fyldige juridiske Redegørelser havde været hans særlige Felt. Men idet Ørsted forlod Dommergerningen, efterlod han en Domssamling for hele sin Dommertid, og dermed havde han tilvejebragt et Rustkammer af største Værdi for hele Retsanvendelsen, ligesom det for ham selv blev den Jordbund, hvorfra store Dele af hans Forfatterskab skulde suge Næring.

III. PRIVATLIV. PERSONLIG KARAKTERISTIK

Ved Siden af den embedsmæssige Dommervirksomhed var det — bortset fra „Brødsyslen“ Manuduktion — den frie Forfattervirksomhed, der beslaglagde Ørsteds Arbejdskraft. Men inden der

gaas over til Omtalen af denne, maa Traaden tages op, hvor den slap ved hans personlige Forhold og Udvikling. Han boede efterat have forladt Ehlers Kollegium en Tid sammen med Broderen paa Hjørnet af Amagertorv og Hyskenstræde, og i 1801 blev han alene her, efterat Broderen var rejst ud paa en 3-aarig Studierejse. Ved denne Tid skete det, at Ørsted, der ofte fulgtes hjem med den unge Digter Oehlenschläger til dennes Fader, der var Fuldmægtig paa Frederiksberg Slot, gjorde Bekendtskab med Vennens Søster Sophie Wilhelmine Bertha og — som Oehlenschläger²²⁾ skriver — „uden at sige mig et Ord derom havde de forlovet sig paa egen Haand“. Sophies Moder var død Aaret før; hun havde i Modsætning til sin kraftige og joviale Mand lidt under en tiltagende Melankoli og Svaghed, og den da 19-aarige Sophie (født 16. Juli 1782) havde længe haft Husførelsen hjemme.

Ørsted havde truffet sit Valg tidlig, og han havde ikke truffet det indenfor Rangklasserne, som han foreløbig heller ikke selv tilhørte. Men Sophie Oehlenschläger hørte aandelig til samme Kreds som Ørstederne. Faderen, der tillige var Organist ved Frederiksberg Kirke, var ganske vist helt ulitterær, og det samme gjaldt om Moderen, der i sin Tid ligesom han havde haft Kondition hos Grev Moltke. Forældrene havde givet Datteren en religiøs Opdragelse med en nødtørftig Skoleundervisning. De om Vinteren afsides Omgivelser paa Slottet, Moderens Svaghed og en som Barn død Søsters Vanførhed havde trykket Forholdene i Hjemmet og vænnet hende til en Ensomhed, der bidrog til at udvikle hendes aandelige Anlæg. Disse gik i samme Retning som Broderens, i hvis Tankeverden hun var stærkt medlevende. Grundtonen heri var den samme alvorlige Begejstring, der ogsaa opfyldte Ørsted, og paa dette Grundlag havde de altsaa følt et saa stærkt Fællesskab, at Raadførelse med Adam om Forbindelsen havde været overflødig.

Hvor Oehlenschläger²³⁾ omtaler sin Hustrus Søster, Fru Kamma Rahbek (født 1775), Bakkehusets berømte Værtinde i Aarene 1798—1829, sammenligner han hende med Sophie og ikke uden Grund, thi det Ørstedske Hus fik ved sin Husfrue en lignende Betydning for nogle af „Guldalderens“ udmærkede Mænd, som Bakkehuset havde for sin Kreds, hvortil iøvrigt ogsaa Ørsted og hans Hustru kom til at høre. Oehlenschläger skriver: „Fru Rahbek var altid elskværdig og interessant, og dog var hun aldeles forskellig fra min

Søster Sophie ... Sophie lignede Kamma i mange Ting; hun var ligesaa vittig, aandfuld og levende; men hun havde ikke den Lyst til Sprogene og den mekaniske Færdighed som Kamma. Denne havde læst overordentlig meget, Sophie grumme lidt; men med utrolig Hurtighed forstod hun snart at sætte sig i Besiddelse af det nødvendige ... Hun var meget poetisk; Vemodens stille Fryd var hun fortrolig med, hendes letvakte Følelse eksalterede hende stundom for meget. Aldrig lærte hun noget andet fremmed Sprog end Tysk, og selv det kunde hun ikke grammatikalsk ... Hun klædte sig med Smag, syede selv alt hvad hun brugte, pyntede sig gerne (hun var meget velskabt) og spaserede gerne ... Min Søster var meget huslig, holdt kun een Pige og fejede selv sine Stuer, hvad man ikke skulde have formodet af hendes hvide Hænder. Hun havde i sin Barndom lidt meget af Kopper; dog var Arrene voksende temmelig ud, hun havde røde Kinder og store venlige levende Øjne.“ Vielsen fandt Sted i Frederiksberg Kirke den 10. Juli 1802, og det unge Par indrettede sig i Ungkarlejligheden, hvorfra de i 1804 flyttede til en af en Farver ejet Ejendom paa Vestergade, nuværende Nr. 22. Oehlenschlægers Forlovede Christiane Heger skriver til sin fraværende Søster Kamma, at de ikke havde villet opsætte Bryllupet, for at Sophie ikke skulde blive syg igen, og der saa aldrig skulde blive noget deraf. Begge de unge havde at kæmpe med Svagelighed. „Havde den gode Ørsted kun ikke skrantet saa meget dengang, en Følge af altfor ivrige Studeringer!“, skriver Oehlenschlæger²⁴). „Ogsaa min Søster led ofte af en Skarlagensfebers Følger, og naar hun gik stærkt, følte hun en underlig Bank i Brystet formodentlig en Aareforstoppelse. Dette var dog ikke i Stand til at svække hendes livlige Munterhed.“ I Marts 1806 skriver Sophie Ørsted til sin Broder, der var bortrejst i August 1805: „Vi har, siden du rejste, levet som saa. Anders er aldrig frisk, han arbejder og lider med den ham saa egne milde Taalmodighed. Gud i Himlen give ham bedre Dage, han fortjener dem vist. Jeg har i den sidste Tid været temmelig frisk og skal se mig lig i mine sunde Dage²⁵).“ I Marts 1807 skriver hun: „Jeg er i Vinter temmelig frisk, lille Asse [Anders] som han plejer, dog ret munter²⁶).“ I 1812 havde han en lang Sygdomsperiode, hvorom mere senere. Ægteskabet kom til at savne Børn, et Forhold der vel hidrog til, at Sophie Ørsteds Liv fik en mere udadventt

Retning, og at Hjemmet paa Vestergade gennem dets Venner og Omgangsfæller blev et Voksested for Aandsliv i en videre Kreds.

Om Oehlenschläger skriver Ørsted²⁷): „Endnu i en noget senere Tid, efterat jeg (i 1802) var blevet gift med hans herlige Søster, var det for en stor Del ved hans Forelæsning, at jeg blev fortrolig saavel med hans som med andre fortrinlige Digtværker, men ogsaa hendes dybe Opfatning og levende Kærlighed saavel for Poesiens Frembringelser som for alt, hvad der ellers drager ædlere Aander til sig, havde en velgørende Virkning paa mig.“ Her er Erkendelsen af, at Ørsted i stort Omfang var modtagende overfor Kredsen, og tillige Beviset for at han ikke følte sig udenfor ved Hustruens Venskabsforbindelser. I de første Aar var Digterbroderen den centrale Skønaand. „Hos min Søster,“ skriver han²⁸) ... „havde jeg mit egentlige Standkvarter, og der læste jeg højt for hende og Ørstederne næsten hver Aften. De Værker, som vi i denne Tid nød med hverandre og om hvilke vi siden taledede og dømte, var Vosz' Homer, Tiecks Don Quixote, Schlegels Shakespeare og Calderon, Goethes, Schillers, Tiecks og Novalis' Værker.“ I August 1805 rejste Oehlenschläger udenlands og var borte i 4½ Aar; Oplæsningen i Kredsen paa Vestergade af de af ham hjemsendte Værker var da de store Begivenheder. Efterat han i Maj 1810 var blevet gift, blev Samkvemmet naturlig mindre hyppigt, men hun levede med i hans Digtning som før, og hendes kloge Dom gjaldt meget for ham:

Og som en Musa varmt og blidt
begejstred du din Broder tit —

skrev han efter hendes tidlige Død.

Jens Baggesen, F. C. Sibbern og H. C. Ørsted er de andre Navne, der træder i Forgrunden.

Baggesens Forhold til Oehlenschläger er et stort Kapitel i Litteraturhistorien, og et vigtigt Islæt heri er Sophie Ørsteds Forhold til Baggesen. Efter flere Aars Fraværelse i Udlandet kom den da 42-aarige Digter i August 1806 tilbage til København. Som Ven af den fraværende Adam indførtes han i Kredsen, og i September ledsagede Fru Ørsted ham til Korsør for at se denne hans Fødeby og hente hans halvvoxne Søn August; Baggesens Hustru Fanny boede i Paris, og Besøget i København var egentlig beregnet paa

kortere Varighed, men han kom først afsted 26. Maj 1807. Den 3. Marts 1807 skriver Sophie til Adam²⁹⁾: „Du ved vel, at Baggesen bor hos os. Kort før han skulde rejse, ønskede han det, da han ingen Lejlighed havde, og nu bliver han her, til han rejser. Jeg vilde gerne skrive dig, hvorledes vi har lært at kende hinanden, men det er for vidtløftigt, og jeg overlader det til Baggesen mundtligt at fortælle dig det. Kun dette vil jeg sige dig, at vi holder af ham, og han holder inderligt af dig. Du siger i dit Brev, at du har svaret ham offentligt paa hans offentlige Breve; nu vel det har du og det godt, men stod der intet skrevet paa det offentlige Brev, som kunde fortjene et Par private Linier?“ Baggesen var som A. S. Ørsted Tilhænger af den kritiske Filosofi; her havde de Berøringspunkter og med sin stærke Indleven i tysk Aandsliv, hvis Betydning for Datidens Dannelse paa det nærmeste var jævnyrdig med dennes danske Elementer, kunde han have meget at meddele Ørsted. For Fru Ørsted var det om at gøre — hvad ogsaa ses af Brevets Slutning — at befæste Alliancen mellem Broderen og den betydelige Smagsdommer, som Baggesen var. Til Oehlenschläger skriver H. C. Ørsted den 20. September 1806³⁰⁾: „Baggesen er her. Han kommer meget i min Broders Hus ... Din Søster arbejder ej ganske uden Held paa at omvende ham til Goethe.“ Goethe var hendes store Ideal, men til ham havde Baggesen hidtil forholdt sig kølig. For Baggeseens digteriske Produktion var hans Ophold i Ørsteds Hus en gunstig Tid. Der blev rimet og digtet meget i den Dagligstue, han havde faaet overladt til sit Brug, saaledes „at han og Asse raadede for den ene Ende af Huset“. Og Inspirationen til denne nye Periode i hans Digterliv udgik fra den Kvinde, hvis Gæstfrihed var forenet med saa aandfuld Skønhed og forstaaende Beundring; men Sladderer var i Hælene paa dem. Fru Ørsted var en sand og tillige stolt Karakter, ret ligegyldig for Uvedkommendes Mening og Kritik, Egenskaber hun iøvrigt ganske delte med sin Mand. Udendørs Selskabelighed yndede man ikke men desto mere at samle Husets egen Kreds. Baggeseens Digte til „Lilia“ og endnu mere hans Dagbogsoptegnelser kunde give Mistanke om et erotisk Forhold, men dette vilde være en plump Misforstaaelse, og Baggesen leverer selv Dementiet i et Brev af Februar 1807 til sin Ven Reinhold³¹⁾: „Du ved, at min Fantasis Føstre levede og døde i selve min Fantasi, og at jeg ikke har det

paa min Samvittighed at have overført min Fantasis Drømmebilleder fra Poesiens Verden ind i det prosaiske Livs Virkelighed. Dig kan jeg sige det, thi du vil forstaa mig, at vi alle tre sværmede med hverandre i dette Ords højeste Betydning (Weltbedeutung), idet vi alle tre ringeagtede Verdens sædvanlige Adspredelser og ikke anerkendte nogen anden Mennesket værdig Nydelse end den aandelige eller i det mindste den oplivende og besjælende, idet at vi under filosofisk, religiøs og ægte poetisk Lektüre og Samtale som oftest er os selv nok og i det højeste kun spørger om nogle enkelte, hvoriblandt den guddommelige Kemiker H. C. Ørsted staa øverst. Sandheden er, at mit Indres skønneste og tillige varmeste Ønske som Verdensborger er, at hver Mands Hus engang maatte blive med Hensyn til Humanitet og sand Værdighed ligt min nuværende Eremitage. Thi to slemme Ting vilde i det mindste da være mindre paa vor Jord: Brøde og Dumhed.“ Alle Breve taler ganske aabent, og gamle Oehlenschläger paa Frederiksberg, der senere i 1810—11 tog sig af August Baggesen, var med i det Dusbroderskab, der gjorde ham til Baggesens „Fader“ og Sophie til dennes „Søster“. Ved Baggesens Tilbagekomst i Nov. 1811 modtog Fru Ørsted ham imidlertid koldt. „Vi ser ham kun sjældent hos os, hvilket i Følge den Overbevisning, jeg har om ham, er det, jeg ønsker mest,“ skriver hun til F. C. Sibbern, og A. S. Ørsted skriver den 6. Februar 1813 til sin Broder: „Baggesen er her i Vinter og ventede vel, at Naadens Dør engang skulde aabnes for ham, men forgæves. Han kommer naturligvis ej til os ikke heller til Oehlenschläger“³²). Baggesen havde aabenbart med sin upaalidelige Natur skuffet Tilliden, og det var gaaet med dette som med saa mange af hans fortrolige Venskaber: det havde ikke udholdt Aarenes Prøve.

F. C. Sibbern, den senere mangeaarige Professor i Filosofi, var født 1785 altsaa 3 Aar yngre end Fru Ørsted, hvis Venskabsfølelse overfor ham ogsaa havde en mere moderlig Karakter. Sibbern studerede Jura og tog Embedseksamen i 1810, men havde tillige dyrket Filosofien og andre Videnskaber, og i 1811 blev han Dr. phil., hvorpaa han i to Aar var udenlands. I Foraaret 1808 deltog han i at vaage hos Ørsted under dennes Sygdom. Noget senere blev han Ven af Huset og var hyppig Fruens Ledsager paa hendes daglige Spadsereture mest omkring paa Frederiksberg, hvor Ørsteds

laa paa Landet hver Sommer til langt ud paa Efteraaret. Boligen var i Smallegade ligeoverfor Gadekæret i en lav Stueetage. Paa Ture i Frederiksberghave viste hun sig gerne i Søndagspublikummet med sin elegante Holdning og smagfulde Paaklædning, og i Trælysthuset i Søndermarken forelæste Sibbern for hende af Homer, Sofokles og Platon. Under hans Rejse optog de en Brevveksling, der førtes paa Tysk for Sprogøvelsens Skyld, og Sibbern vedligeholdte gennem Aarene sin varme Beundring og Venskab for Ægteparret. Ogsaa han betoner, at Ørsted trods sin Travlhed ikke stod udenfor Husets Omgangskreds; han holdt nemlig op med Arbejdet Kl. 9 om Aftenen for at adspredde Tankerne inden Sengetid³³). „Han var ikke den Mand,“ siger Sibbern, „der indesluttede sig i sit Arbejdsværelse men med en sjælden Aabenhed og Villighed var han tilgængelig for enhver, deltog gerne i selskabelige Samkvem og var saa livlig i dem, at vi meget vel kender hans mangfoldig spillende Vid og hans Sjælefrihed, som saa let syntes at kunne kaste Arbejdets Tryk fra sig, og hvori altid den livligste Godmodighed og Menneskekærlighed spillede.“ Denne Sjælefrihed besad Sibbern dengang ikke selv i sit Forhold til Ørsteds Hustru. Han kæmpede med en dyb Forelskelse, som det først efterhaanden lykkedes hans energiske Optimisme at omstøbe til Venskab. „Gabrielis Breve“, som han skrev 1813—14 men først udsendte 1826, gemmer Minderne om denne Bølgegang i hans Sind og lader Sophie Ørsteds Billede træde frem med hele Guldalderens Idealitet. („Gabrielis, næsten ganske som den er udkommen, fik jeg forelæst hende i hendes sidste Leveaar. Hun hørte den med Interesse“ (F. C. Sibberns Optegnelser tilhørende Frk. P. Scharling)).

Det nære aandelige Fællesskab, der op gennem Aarene havde bestaaet mellem de to Brødre Ørsted, kunde ikke blive mindsket ved, at den yngstes Hustru var traadt til. Hun havde Berøringspunkter nok ogsaa med Hans Christians særlige Interesser, og hans hele Personlighed harmonerede paa det bedste med hendes. Hun skriver den 8. Marts 1806 til sin Broder³⁴): „Af min lille velsignede Svoger lærer jeg Astronomi i Vinter. Han lever godt; det er en Trøst at se det Menneske, han er tilfreds med Nutiden, glæder sig til Fremtiden, er bestandig i Aktivitet, og den sødeste Harmoni, man kan ønske sig, hersker i hans Sjæl.“ Et Brev af 5. August 1806 fra H. C. Ørsted til Oehlenschläger fortæller om deres Læs-

ning af Fichtes nye Skrifter ³⁵): „Jeg har læst en Del deraf for din Søster, som ret godt kan følge hans Gang. Dersom det var muligt at helbrede hende for en vis Hypokondri, som du ved, at hun nu og da falder til, og som vel tildels grunder sig i hendes Sygelighed, men dog langt mere i en ikke ganske tilfredsstillet Trang til noget højere, saa vilde Fichtes rene Aand udrette det. Ved et Sted, som talte om denne Trang til det højere og om den Følelse, et ædlere Væsen maatte have, naar den blev utilfredsstillet, brast hun uvilkaarlig i Taarer; thi det var hendes eget Væsen, som var afbildet.“ Det følgende Aar kom Fichte iøvrigt paa Besøg i København, og Sophie fortæller i et Brev til Baggesen om hendes og hendes Mands lige dybe Betagelse, da Dr. Ørsted uventet mødte dem med den beundrede Filosof: „Een Scene ønskede jeg saa inderligt, at du havde været Vidne til, det var Fichtes og Ørsteds Sammentræffen. Saa længe jeg lever vil det uudsletteligt staa for mine Øjne. De mødtes i Haven. Jeg gik med Fichte. Ørsted kom ilende bleg som et Lig men med mere end tidobbelt Liv i sine gennem Taarer funkende Øjne. Fichte stod rolig, ventende, til han kom saa nær, at han kunde række ham sin Haand. Ørsteds Stemme var kvalt, han forsøgte at sige noget. Fichte saa ham lige i Ansigtet, og da han havde set ham ret, trykte han ham inderligt til sit Bryst. Jeg saa paa dem med mere end jordisk Salighed, vendte mit Blik til Himlen, og de varmeste Glædestaarer vædede mine Kinder“ ³⁶). H. C. Ørsted, der først blev gift i 1814 nemlig med Sophies gode Veninde den dygtige og sympatetiske Birgitte Ballum, kom til Stadighed i den „huslige Kreds“ paa Vestergade, hvor der kunde faas Tankeudveksling og Munterhed. Et Fødselsdagsbrev fra 1809 (ledsagende en Garnvinde) viser den lyse Tone, og man bemærker Iagttagelsen af Tiltaleformen „De“ ³⁷): „Af gammel Erfaring ved jeg, hvor meget det glæder Dem at faa godt Folk i Deres Garn. At se, hvorledes de maa dreje og vende sig, eftersom Deres Vilje fører Traaden, er Deres største Lyst. Kommer der nu og da en Kurre derpaa, saa er det Deres mindste Sorg. De har Deres Fornøjelse af at se, hvorledes den arme fangne trækkes frem og tilbage, indtil alt igen kommer i Rigtighed. Jeg har tit beklaget, at De i mangan ensom Time ingen havde, som De saaledes kunde tyrannisere. Jeg sender Dem derfor til Deres Fødselsfest to sorte Negere med smukke hvide Tænder, som altid er rede at lyde Deres Bud. Undertegnede giver

sig iøvrigt den Ære at forsikre, at han fremdeles er villig til at leve under det gamle Tyranni og ønsker Despoten et langt Liv og mange glade Dage.

Allerunderdanigst

H. C. Ørsted.“

Blandt Husets Venner kan endnu nævnes Lægen Bernt Winckler, Søn af Slotsgartneren, der havde været Sophies og Adams Legekammerat i Barndommen. Af hans Brevveksling med Adam læser man med Sikkerhed ud, at han er dybt forelsket i dennes Søster. Et Brev fra hende, der berører hans underlige Væsen, giver Indtryk af, at det ikke er gaaet op for hende³⁸). Naar Fru Ørsted i saa stort Maal fik forelæst og blev hjulpet tilrette af andre — foruden Digterværker drejede det sig især om større historiske Værker, som Sakso og Snorre — var hendes Mand ikke udenfor dette, Tværtimod: „Ingen har dog læst mere for hende end Ørsted selv, der altid fandt Tid dertil,“ skriver Sibbern (Optegn., se foran). Søndag Formiddag sad de i deres Have paa Frederiksberg, og her læste de Ting, der krævede Eftertanke, f. Eks. Fichtes Værker: „Han forklarer mig da, hvad jeg ikke forstaaer,“ skriver hun, „og jeg kan aldrig sige, hvor lykkelig jeg er, naar jeg ret fatter og forstaaer det; det forekommer mig, som jeg havde en Aabenbaring“³⁹).

Til Sibberns foran gængivne Karakteristik af Ørsted kan føjes den af Filosofen Henrik Steffens givne. Begge Ørsteder havde været blandt hans Tilhørere paa Ehlers' Kollegium, og han kom indtil til Bortrejse i 1804 stadig hos Ørsteds med sin Hustru, der var Fruens Veninde. „Han har en paafaldende Personlighed,“ siger han, „han er stille, synes blød, eftergivende, taler lidet, sagte og mildt og viser sig højst beskeden. Han træder ingenlunde bestemt frem, og enhver tror at kunne beherske denne eftergivende Mand. Men med Forbavselse mærker man, hvorledes der hviler en klar Fasthed bag denne tilsyneladende Ubestemthed. Naar Samtalen bliver heftig, tier Ørsted, men naar den efter en lang Strid endes, lader han nogen Tid gaa hen og ytrer sig da stille, næsten frygtsomt men saa overbevisende og træffende, at man maa tilstaa, at han har afgjort Striden“⁴⁰).

Om Sommeropholdet paa Frederiksberg er allerede talt. Naar Sophie i længere Tid ad Gangen boede paa Frederiksberg Slot,

passede Albertine Ørsted Huset for sin Broder. Han følte sig nær knyttet til denne sin muntre Søster, der var forlovet med Nordmanden Georg Bull, tidligere Oehlschlægers Husfælle hos Md. Möller. Nogle Aar efter (1808) blev de gift i Norge. Først efter nogle Aars Forløb kom det til, at Ørsteds gjorde en lille Rejse i Nordsjælland, men i 1807 under Bombardementet blev Hjemmets Fred alvorlig forstyrret. Den 12. Sept. 1807 skriver Fru Ørsted til Baggesen ⁴¹): „Den første Nat, da København blev bombarderet, tilbragte vi paa Vestergade i vore Værelser i den største Livsfare; der regnede Bomber, og rundt omkring slog de ned; der brændte adskillige Steder i Nærheden af vor Bolig, men den gode Gud bevarede os. Dagen efter forlod vi Huset og flyttede herud paa Christianshavn. Den derpaa følgende Nat var Angrebet endnu stærkere og varede til anden Dags Middag. Der slog da ogsaa Bomber ned i vort Logis paa Vestergade, og i det Værelse, hvor vi havde opholdt os, og som vi havde søgt at sikre ved paa Loftet at lade lægge en Alen højt Hestegødning, blev Loftet knust og Vinduerne slagne ud; var vi blevne, var vi bleven lemlæstede eller dræbte. Tredje Nat var Bombardementet uendelig meget stærkere, og da brændte Frue Kirke, Tømmerpladsen og en stor Del af Byen. Nu blev der sagt, at man ikke længere var sikker paa Christianshavn, og vi flygtede da, som vi stod, ud paa Amager; thi nu vilde Fjenden sigte efter Christianshavns Kirker og Laboratoriet. Paa Amager tilbragte vi en gyselig Nat og ventede paa den kommende Morgen med angstfuld Forventning — den kom og med den den fortvivlede Fred. O du gode Gud! Hvad det er og bliver for en evig Jammer.“

Dagene var for Assessor Ørsted først og fremmest Arbejdsdage, i Retten og i Studerekamret Heri indgik juridisk Manuduktion med et betydeligt Timetal; i Fortalen til sit Supplements 1. Bd. (1804) opgiver han det til i det mindste 5 daglige Timer. En Udvidelse fik denne ved hans „Institut til tilstundende juridiske Embedsmænds pragmatiske Dannelse“, hvortil han den 25. Oktober 1805 udsendte Indbydelse i sit Tidsskrift. Dette var planlagt til videregaaende Undervisning af juridiske Kandidater i etaarige Kursus ved Forelæsninger og skriftlige Øvelser. Han skriver, at han ikke tilforn har fundet Omstændighederne saa føjelige for denne Plan som nu, og han har maaske da kunnet indskrænke sin daglige Manuduk-

tion noget. Det var et Konkurrenceforetagende til det juridisk-praktiske Selskab (i dette blev han i 1812 Præses i „Overretten“), idet han dog for det første ikke kunde love nogen Øvelse i mundtlig Procedure og Votering som i Selskabets „Overret“ (svarende til Højesteret). I sin Mindetale over Retshistorikeren Professor Kolderup-Rosenvinge (Vidensk. Selskabs Fhdl. 1850. S. 97) siger Ørsted om sin Manuduktion, at den „gik ingenlunde ud paa at føre de unge Mennesker ad den genneste Vej til Eksamen, men jeg arbejdede efter Evne paa at sætte dem saaledes ind i de Videnskaber, der hørte til Retsstudiet, at de i Sandhed tilegnede sig samme ... Da dette var temmelig bekendt, og man derhos vidste, at jeg i meget havde andre Tanker end Universitetets Lærere og Eksaminatorer, saa var det naturligt, at jeg fornemmelig blev søgt af og for dem, hvis Maal gik noget videre end til at komme vel fra juridisk Eksamen.“ Da K.-R. i 1810 meldte sig, tog Ørsted imod ham, uagtet han da var ved at indskrænke sin Manuduktion. Til den frie Forfattervirksomhed kom Arbejdet med Udgivelse af Domme og det af andre Forfattere leverede Stof til Tidsskrifterne. Ved Reskr. af 13. Januar 1809 oprettedes der endvidere efter Forslag af Sjællands Biskop et Seminarium for teologiske Kandidater i Stiftet til deres fortsatte gejstlige Uddannelse, og ved dette Pastoralseminarium, der fik sit Auditorium i Bispegaarden, ansattes Assessor Ørsted som Lærer i Kirkeretten „i hele dens Omfang“; hvert Kursus heri skulde tilendebringes paa et halvt Aar. Seminariet bestyredes af dets Lærere under Ledelse af Stiftsprovst Plum. Dermed havde Ørsted faaet en Anerkendelse af sine særlige videnskabelige Forudsætninger. En anden smuk Anerkendelse blev ham til Del, da han den 21. December 1810 som en „ved Skrifter bekendt Lærd“ blev indvalgt i det kgl. danske Videnskabernes Selskab (Beretning 1811. S. 8).

Om hans skrantende Helbred er tidligere talt. I Slutningen af denne Periode indtraadte et langvarigt Sygdomsforfald. Han var fraværende i Højesteret den 13. til 23. Oktober 1812 og derpaa atter fra 2. November til 1. Februar n. A. Her skal til Slut meddeles et af de ikke mange Breve, der haves fra hans Haand til Broderen, og som omhandler denne Modgang. H. C. Ørsted var i Udlandet og havde opfordret ham til at tage Forstrækning af de Penge, han indelaa med for ham. Brevet ⁴²⁾ er dateret 29. Decbr. 1812.

„Kære gode Broder!

Jeg har nu allerede nogle Postdage været saa vel at jeg har kunnet tænke paa at skrive dig et Par Linier til. Men da jeg dog stedse, naar det er kommet til Værket, har følt min Svaghed, har jeg ladet det bero til næste Postdag i Haab om da at være bedre skikket. Men det kære velsignede Brev af 11. d. M., som jeg først i Søndags modtog, gør al Opsættelse umulig. Hav ret inderlig Tak for dette Brev; det gjorde et usigeligt Indtryk paa mig; dersom det var muligt, at min Tro paa din Kærlighed og dit Brodersind kunde stige, saa maatte det være sket herved. Jeg har forresten allerede forud gjort Brug af de Penge, jeg havde i Bevaring for dig. Abrahamson havde nemlig ingen Penge modtaget; thi jeg havde vel ofte ved tilfældigt Møde sagt ham, at jeg havde Penge til Udbetaling til ham, men de Par Gange, jeg havde søgt ham hjemme, havde jeg ej truffet ham, og han sagde, jeg skulde ej oftere ulejlige mig, da han vilde komme til mig. Imidlertid kom han ikke herud, før at jeg alt var bleven sengeliggende. Den Sum, hvormed jeg indesad, var ellers for Juli Kvartal kun 2 à 300 Rd., efterat adskillige til Krumm udbetalte Summer og nogle andre Udlæg som Indkomstskat osv. var afdragne. Men efter min Sygdom har jeg tillige ladet hæve den største Del af, hvad du for Oktober Kvartal havde at fordre og disse Summer, saavel som det, jeg forud havde i Behold, har jeg i den Forlegenhed, min Sygdom havde sat mig i, i Tillid til din Godhed betjent mig af; jeg tror, det bliver omtrent 800 Rd. jeg saaledes har brugt af dine Penge. Dersom jeg efter min Bestemmelse kan fra Nytaar overtage mine Manuduktioner, behøver jeg ikke det, der endnu er at oppebære. Skulde dette Haab imidlertid slaa fejl, saa tør jeg nu med desto større Ro og Tillid benytte mig af denne Udvej til at afhjælpe den Forlegenhed, min langvarige Svaghed har sat mig i. I alle Tilfælde bliver dit kærlige Tilbud mig et uforglemmeligt Bevis paa dit Sindelag mod mig. Forresten har jeg Grund til at tro, at jeg ved din Hjemkomst kan erstatte dig det hele; thi fra nu af vil jeg dygtig forhøje Taksten for mine Manuduktioner, og Collin har skaffet mig et rentefrit Laan af Kongens Kasse paa 1000 Rd., som ej skal tilbagebetales før nærmere Bestemmelse. Dog skal det ikke foraarsage mig Uro, hvis Omstændighederne skulde tvinge mig til længere at blive i din Gæld.

Det gaar forresten langsomt med min Restitution. Paa de sidste 3 Ugers Tid er Appetit, Fordøjelse kort alt det animalske aldeles i sin Orden; men Hovedet er endnu saa svagt, at jeg nu ikke har kunnet nedskrive disse Linier uden flere Gange at afbryde. Dog er og i den Henseende mit Tiltagende kendeligt, saa jeg vel efter Nytaar kan tiltræde mine Manuduktioner, dog at jeg formindsker Timernes Tal og ikke læser over en Time i Rad. I Højesteret kommer jeg næppe i den første Maaned. Jeg har i denne Sygdom foruden Callisen brugt Dr. Wendt [Winckler?], med hvem jeg har fundet mig vel. Han spørger flittig til dig og beder dig paa det venskabeligste hilset.

Mere tillader min Tilstand mig ikke at skrive dig denne Gang, uden at Sophie, som har skrantet af og til men nu er taalelig vel, hilser dig paa det kærligste, at det i Roskilde staar vel til, og at Fader, som for en Tid siden har været her tillige med Oehlenschläger, Spies [Embedsmand i tyske Kancelli] og flere Venner hilser dig. Om kort Tid venter jeg at kunne sende dig et ordentligt Brev ej alene fra mig selv men og fra Sophie, der længes meget efter at underholde sig med dig men ej i min Sygdom har kunnet faa Ro eller Stemning dertil. Hvor meget vi begge ved denne Lejlighed har savnet dig, lader sig ej beskrive.

Lev nu vel elskede Broder og lad os snart igen høre noget fra dig. Jeg lever i det glade Haab, at vi snart skal se hinanden igen sunde og veltilfredse; jeg skal da tage Erstatning for det sørgelige Liv, jeg har tilbragt i dette Efteraar.

Din evig hengivne

A. S. Ørsted.“

Efter sin Hjemkomst fra Udlandet i 1804 holdt H. C. Ørsted med offentlig Understøttelse naturvidenskabelige Forelæsninger, blev i 1808 Medlem af Videnskabernes Selskab og noget senere Professor. Hans Interesser gik i denne Periode navnlig i naturfilosofisk Retning, dog saaledes at han undgik tysk Spekulations Yderligheder. Senere vil vi vende tilbage til den af H. C. Ørsted fremstillede Verdensopfattelse, hvilket ogsaa vil uddybe Forstaaelsen af A. S. Ørsteds Idéliv, selv om der her uden Tvivl var nogen Forskel mellem Brødrene. Hos begge var det Kant, der havde lagt Grunden. A. S. Ørsted var vel noget mere teologisk præget, og H. C. Ørsted

var i hvert Fald som den mere spekulativt og digterisk begavede den af dem, der følte stærkest Trang til at give Udtryk i Tale, Skrift og Digt for sit højere Idéliv. Der er dog ikke Tvivl om, at hvad han saaledes udviklede, i alt væsentligt ogsaa gav Udtryk for Broderens Synsmaader. Deres forskellige Arbejdsfelt havde ført en vis Adskillelse med sig, men de voksede som to Stammer paa samme Rod, hvis Kroner breder sig hver til sin Side.

IV. FORFATTERSKAB

Det fjerde Led i Skildringen af Ørsted i hans Assessorperiode udgøres af hans Forfatterskab. Det vil være bekendt, at der i 1878 — Hundredaaret efter hans Fødsel — i Danmark og Norge indsamledes Midler til et Fond for ad litterær Vej at hædre og fastholde hans Minde, og at dette Fond i Aarene 1885—1906 foranstaltede udgivet et Værk i 4 Bind af C. Goos, J. Nellemann og H. Øllgaard om „Ørsteds Betydning for den danske og norske Retsvidenskabs Udvikling“. Værket kom, da det omsider var færdigt, til at udgøre over 1400 Sider, hvad næppe oprindelig var Meningen, men det vil forstaas, at Opgaven i nærværende Biografi forsaauidt maa være mindre. Vel var Ørsted den store og produktive Forfatter, men efter sin egen Opfattelse var han dog navnlig „Forretningsmand“ — et Udtryk jeg formoder han har fra Kant, der i Indledningen til „Der Streit der Facultäten“ (1798) kalder Statens studerede Embedsmænd for Geschäftsleute oder Werkkundige der Gelehrsamkeit i Modsætning til Professorer og Doktorer. Hans mangehaande Forretninger kræver derfor fyldig Omtale, for at Billedet ikke skal helt fortegnes, og for det nærmere litterære Studium maa der henvises til Samlingsværket. Dertil kommer, at det maa være Biografens særlige og egentlige Opgave at belyse de personlige Faktorer i Forfatterskabet. Det vil derfor være klart, at der hverken paa dette Sted eller i det senere Afsnit, der behandler Fortsættelsen og Afslutningen af hans juridiske Forfatterskab, kan ventes bibliografisk Fuldstændighed og Redegørelse for enhver juridisk Mening og Udtalelse af Ørsted, hvorimod en Hovedvægt vil blive lagt paa at fremstille den heromhandlede Side af hans Virksomhed i Sammenhæng med hans Personlighed og hans Livsomstændigheder.

Hans selvstændige Værker var i dette Tidsafsnit „Supplement

til afdøde Generalauditør Nørregaards Forelæsninger over den danske og norske private Ret“, hvoraf første Bind udkom 1804, andet 1806 og tredje 1812 henholdsvis paa 337, 347 og 451 Sider. Dernæst „Systematisk Udvikling af Begrebet om Tyveri og denne Forbrydelses juridiske Følger samt andre dermed forbundne Retsmaterier tilligemed Vink til vor Tyvslovgivnings rigtige Bedømmelse“, der udkom 1809. Endelig „Ny dansk Formularbog“ (1811). Hertil kom henved 70 større og mindre Tidsskriftartikler, udgørende over 2000 Sider i lille Format.

Lauritz Nørregaard, født 1745, var fra 1782 til sin Død i 1804 Professor i Lovkyndighed, desuden Generalauditør ved Søetaten og ekstraordinær Assessor i Højesteret. Han var en anerkendt dygtig Docent og Forfatter til fuldstændige Universitetslæreboøger, der i god Form byggede videre paa ældre Læreboøger. Hans Privatret betegnes af Ørsted et Sted som den mest ansete Lærebog over den danske Lovkyndighed, vi besidder. Hvorledes han som Dreng havde studeret Nørregaards Naturet og som Student samlet Noter til Privatretten paa gennemskudte hvide Blade i sit Eksemplar af Bogen, er foran omtalt. Det var ifølge hans Fortale netop disse Notater, der udgjorde Stammen til Supplementet. Tanken havde været, skriver Ørsted, at de skulde „tjene som Materialier til et nyt System, hvortil jeg fandt vor Lovkyndighed saa højlig trængende, og hvis Udarbejdelse det var min faste Agt at paatage mig, saafremt ikke en dueligere Haand forekom mig“. Han udvikler nu, at vel „de for den størstse Del interessante Forretninger,“ som er forbundne med Assessorembedet, langtfra er ufrugtbare for Teorien, idet Embedet tvertimod giver „Teoretikeren rig Anledning til at skue dybere ind i mange Retsforholds Væsen, end han vilde have været i Stand til uden dette Hjælpemiddel,“ men da han tillige maatte ofre meget af sin Tid paa Manuduktion, raadede han kun over „yderst faa Fritimer“. Derfor kunde hans Fremstilling ikke hæve sig over Noteformen. „Et nyt Systems Udarbejdelse har jeg vel ikke turdet paatage mig, thi den totale Reform, som jeg finder fornøden i de hidtil udkastede Systemers Organisation, fordrer en dybere og mere vedholdende Overtænkning, end jeg i min nærværende Situation kan anvende.“ Længe havde han bestemt sig til „at resignere paa al omfattende litterær Virksomhed, men dog opvaagnede omsider min gamle Drift igen“.

Saa fulgte da Ørsted det Nørregaard'ske System, der (efter en Indledning om gældende danske og norske private Love, Lovkyndighed og ældre Love) som første Part omhandlede Personernes Ret. Herunder faldt i første Bind diverse Inddelinger: efter Personernes indvortes Stand, efter Formuen, efter Agtelsen, efter Friheden, efter Husstanden i Særdeleshed Ægtestanden, og i andet Bind handledes der i Kapitlerne 6—11 om Fædrestanden og Værgemaal, om Herre- og Tjenerstanden, om fremmede, om de egentlige saakaldte Borgere, om Øvrighed og om Adel. Det var i og for sig et mærkeligt Foretagende, at en Assessor, der manuducerede Studenter og paatog sig Kandidaters videregaaende Uddannelse, ogsaa udsendte en omfangsrig Fuldstændiggørelse af Universitetets vigtigste Lærebog. Det maatte være kendeligt, at han var ved at erobre sig Plads som en betydende Faktor i Retsundervisningen ved Siden af Fakultetet. Hans ringe Tid forklarer den lidet bearbejdede Form. Motivet til at fremskynde Udsendelsen har vel foruden Frygten for, at han med sin Svagelighed ikke skulde naa at faa sit Tankearbejde bevaret, ogsaa været det økonomiske at skaffe Indtægt til Huse. I Fortalen til tredje Del skriver han ligefrem, at han ifølge sin økonomiske Stilling maatte lade sig den Tid, han anvendte paa Forfatterarbejder, erstatte. Da Forlæggeren Soldin ikke kunde forhøje „Nominalbeløbet af det aldrig anselige Honorarium,“ han hidtil havde erholdt, saaledes at den reelle Værdi kunde naa blot Halvdelen af den oprindelige, blev dette Grunden til, at Fortsættelsen standsede inden Fuldførelsen. Til Undskyldning for det lange Ophold skriver han iøvrigt med et Anstrøg af Munterhed at maatte „oprigtig tilstaa, at den første Aarsag har ligget i den Omstændighed, at det Kapitel, som jeg skulde begynde med hører til de tørreste og uinteressanteste Partier i Lovkyndigheden, hvorfor jeg, skønt jeg kort efter at have tilendebragt det andet Bind, lagde Haand derpaa og lod de første Ark trykke, dog snart blev fristet til at lægge det til Side for at anvende den liden Tid, mine øvrige Forretninger levnede mig, paa andre interessantere om mindre møjsommelige litterære Arbejder“. Det saa ufordelagtigt omtalte Kapitel handlede om Købstedborgere, altsaa navnlig om Lavs- og Næringsret, og ved det følgende Kapitel om Bønder henvises der kort og godt til, at den nyere Lovgivning herom findes hos forskellige Forfattere, hvorpaa der gaas over til anden Part,

Tingenes Ret. Her behandles først Inddelinger af Ting og Tingenes Ret dernæst Ejendom i Almindelighed, offentlige Ting i Særdeleshed, offentlige Stiftelsers Ting, ingens Ting, visse Forretter, der forundes Ting tilhørende Kongen, offentlige Stiftelser m. v., og sluttelig private Ting i Almindelighed. Der slutes med et Tillæg, stort 170 Sider, til alle 3 Bind, altsaa Noter til Noter, hvorved det hele just ikke blev mere overskueligt.

Til yderligere Forsvar for foreløbig at standse Planens Gennemførelse — det samme Ørsted havde maattet gøre med Skriftet om Trykkefrihedens Grænser — henvises der til, at Skriftet om Tyveri kunde anses som en Del af Supplementet samt at en hel Del Stof var meddelt i Afhandlinger i Juridisk Arkiv og ogsaa noget i Indledninger i Formularbogen. „Jeg tør derfor tro,“ skriver han, „at det, saafremt en lykkelig Forandring af Omstændighederne vilde sætte mig i Stand til at anvende 2 à 3 Timer daglig paa Supplementet, skulde blive mig muligt i faa Aar aldeles at tilendebringe dette Værk, hvorefter det ej skulde vare længe med det nye System.“ Planen til et saadant, altsaa en original sammenhængende Fremstilling af hele den gældende Ret fastholder han saaledes paa dette Tidspunkt. Som Momenter, der talte for at fortsætte Udgivelsen, henviser han til „den lykkelige Vending, som min Sundhedstilstand i de senere Aar har taget,“ til sit indsamlede juridiske Stof og til det hædrende Bifald, sagkyndige havde skænket hans videnskabelige Bestræbelser⁴³). I Københavnske lærde Efterretninger for 1810 har en anonym Recensent indgaaende og meget anerkendende anmeldt Tyveriafhandlingen og det udkomne af Juridisk Arkiv og Supplementet⁴⁴). Det maa erkendes, at Ørsted var saa heldig at henvende sig til en særdeles forstaaende Læsekreds. Naar Recensenten retter nogle Indvendinger mod Stilen, maa man vistnok give ham Ret: den kunde have vundet i Letforstaaelighed ved større Sammentrængthed, og ved Sondring mellem egen Fremstilling og Imødegaaelse af Indvendinger. I det hele havde Forfatteren vel ikke haft Tid og Lejlighed til at ofre altfor megen Opmærksomhed paa Formen for alle de nye Realiteter, han havde paa Hjerte. Det havde først og fremmest været nødvendigt for ham at foretage sin Indsamling af Materialier. Nævnte Recensent vilde „ikke tilbageholde det Ønske, at Forf. i sin litterære Virksomhed vilde bestige et højere Trin og ligesom begynde en ny Løbebane. Han har for-

eviget sig selv i sine Værker, men endnu bærer ingen af hans Værker Evighedens rette Stempel“. Efter Gennemgangen af Juridisk Arkiv Nr. 3—22 udtales en Beklagelse af, at saa mange fortrinlige Mænds Bestræbelser rettes paa Bearbejdelsen af Lovkyndighedens mange Dele i Stedet for at bruges til at frembringe et bedre System af Love.

Denne sidste Betragtning var Ørsted selv inde paa i sin Forerindring til Tyveriafhandlingen, hvorom det iøvrigt oplyses, at Trykningen allerede var paabegyndt i Foraaret 1807 men at „det fjendtlige Tog“ og andre Forhindringer deriblandt Sygdom sinkede den ikke afsluttede Udarbejdelse. Han slaar nemlig til Lyd for en Kodifikation af Straffelovgivningen, idet han udvikler, at det vel i Skriftet har været ham en kær Pligt at fremhæve de lyse Sider af Forordningen 20. Februar 1789 [om Straf for Tyveri] „dette skønne Fænomen af Humanitet og Visdom i vor Straffelovgivning“ og at gendrive dem, der mener, at Samfundets Sikkerhed har tabt ved dette første afgørende Skridt til vor gamle Straffelovs Reform, men at han dog ikke har kunnet holde sig tilbage fra med Frimodighed at paavise de endnu tilbageblivende Ufuldkommenheder i den ældre Lovgivning. Dem kunde der vel nu „være Tid at raade Bod paa, især hvis Landsfaderen snart maatte finde Tiden moden til at skænke os en ny fuldstændig Straffekodex“. Dette Arbejde peger da fremad mod Lovgivningsfaget, og det er betegnende for Ørsteds særlige Interesse for det strafferetlige, at han afbrød Supplementets planmæssige Fortsættelse for at indskyde dette 418 Sider store Værk mellem Hovedværkets 2. og 3. Bind.

Ogsaa Formularbogen (1811) kom ind imellem. Den var 3. Udgave af et paa Soldins Forlag udkommet tidligere vistnok anonymt Værk. Det var nu „næsten aldeles omarbejdet og forsynet med udførlige Anvisninger“. Forordet viser, at Ørsted var kommen lidt hovedkulds ind i dette Arbejde, der blev større end ventet. Bogen oplevede flere Oplag.

Dernæst vil vi lade Tidsskriftartiklerne passere Revue med særligt Hensyn til, hvad der foreligger om Motiv og Anledning til de enkelte Bidrag; de mange kortfattede Noter til Domme kan naturligvis ikke nævnes.

I 1801 oplæste Ørsted i Selskabet For Sandhed et Manuskript om Regeringens Ret til at ophæve eller forandre Stiftelser, som pri-

vate Mænd har oprettet, senere trykt i Selskabets Skrifter. I Juridisk Maanedstidende skrev han i 1802 om Hjemmelspligten i velgørende Kontrakter, om Hensigt til egen Fordel ved Tyveri og Ran (herved Hensyn til Praksis), om Tyveri af Ting, hvori haves Part, om Enkers juridiske Stilling (Bemærkninger til J. K. Høsts Prøveforelæsning herom), om Ejendomsret over vestindisk Slave i Europa, jfr. Domme herom, om Aagerlovgivning (Anmeldelse af et Skrift af Oldenburg), om Ejendomsbevis i Tyverisager, jfr. Domme herom, om animus lucri faciendi hos Stimand og om Straffes Kumulation (med Henviisninger til Praksis), i 1803 om Trolovelses juridiske Virkning, om private Forbrydelsers Forfølgning under Justitsag (med Angreb paa Praksis), om Norske Lovs Anvendelighed i Danmark, om Danske Lovs Dato som Grænse for Forordningers Gyldighed, om Kumulation af trede 6 Lod Sølv-Bøder, jfr. Domme herom, om forskellige juridiske Materier: Benægtelsesed, Spindehusstraf og Sædvaner, alt med Tilknytning til behandlede Retssager ligesom den sidste Afhandling om Lovfortolkning.

I Juridisk Arkiv skrev Ørsted i 1804 om Ejerens Møde i Tyvsager, jfr. Domme herom, om Erstatnings Tilkendelse ved en Domstol, der ikke er kompetent til at straffe, med Kritik af en afsagt Dom, om Bedømmelsen af Udeblivelsessager (med Henblik paa Praksis), Anmeldelse af „Bibliothek für die peinliche Rechtswissenschaft“, om Vindikation af Ihænderoverobligationer (i Anledning af en afsagt Dom) og om Godsejer Bechs Afhandling om Aarsagen til de hyppige Tyverier, i 1805 om Bevisbyrden (illustreret ved Domsmateriale), Anmeldelse af Feuerbachs Kritik af Kleinschrods Straffelovsudkast, om Testators Anordning af Værgemaal, om Straffen for Kirkeran, jfr. en afsagt Dom, om Tinglysning af Købekontrakt, om Kleinschrods Revision af Kritik af hans Udkast og om Straf for Selvmordsforsøg, jfr. en afsagt Dom, i 1806 om Definitioner i Schlegels Naturret, om at Benægtelsesed ikke er et Bevismiddel, jfr. Praksis, om Kendemærkerne paa verbelle Injurier efter D. L. 6-21-2 med Kritik af Praksis, om Besiddelse er en Ret i Tingen, jfr. Domme, om Sikkerhedsstillelse for Arrest med Henviisning til Føgedpraksis, om juramentum ignorantiae og modsagte Haandskrifters Retskraft med Udgangspunkt i en afsagt Dom, og om Forfatterens Ansvar for et af Politimesteren approberet Skrift, ligeledes, i 1807 om Schlegels Naturret, Svar paa Antikritik (denne

havde staaet i Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for 1807, hvori Ørsted havde recenseret Naturrettens 2. Udg.; dennes 1. Udg. anmeldte Ørsted sammensteds i 1799), om D. L. 5-5-4 er anvendelig paa svigagtige Besiddere, om beneficia legis, om Fortolkning af D. L. 1-6-19, om juridisk Visheds Natur og Væsen, jfr. en afsagt Dom, og om Procesomkostningers Tilkendelse og Ophævelse (Tilknytning til Afhandling af Weber, med Henvisning til Praksis), i 1808 om Inhabilitetsekceptioner mod Dommere, om den lejede Tings hændelige Undergang, jfr. afsagte Domme herom, om Pantegælds Forfald ved Renteudeblivelse, om landsforvistes Fædrenermagt, om nødvendig Appel i kriminelle Sager, i 1809 om Kumulation af visse Straffe med Polemik mod Praksis, om Injurier mod moralske Personer, om Pant i Debtors nuværende og tilkommende Formue (skrevet efter Opfordring af en Embedsmand i Norge), om solidarisk Bødepaalæg, om nyere preussisk Tyverilovgivning, der er et udsondret Afsnit af Tyveriafhandlingen, Kritik af Eggers' Udkast til Straffelov for Slesvig og Holsten og om ulovbestemte Forbrydelser, i 1810 om Teorien om prorogatio jurisdictionis, jfr. en afsagt Dom, om Modregningsret overfor Konkursboer, om Rangspersoners adelige Rettigheder, om exceptio non numerata pecuniæ, om Stemmeferhedens Udfindelse ved Domstolene, om Servituters Erhvervelse ved Hævd og om Stifførældres Underholdspligt samt endelig i 1811 Indledningsforelæsning i Pastoralseminariet, om Loves tilbagevirkende Kraft og om Forsæt eller Ugatsomhed skal formodes ved bevist Overtrædelse.

Desuden indeholdt Arkivet en Række Forelæsninger over Forligsvæsenet, holdt i Ørsteds Institut, og i flere Afsnit en „Indledning til Kriminalretten“. I Skandinavisk Litteraturselskab, hvoraf Ørsted siden 1801 var Medlem, forelæste han i 1807 Afhandlingen „Om Forhold mellem Religion og Stat“ (tildels udarbejdet flere Aar forinden) og i 1811 „Over Grænserne mellem Teori og Praksis i Sædelæren“, begge trykt i Selskabets Skrifter. Endelig indeholdt Nyt juridisk Arkiv i 1812 Afhandlinger om den Vishedsgrad, der bør have om en lovstridig Handlings Følger, naar Straffen derpaa beror (med Tilknytning til et Skrift af Stübel), Forsøg til at opløse de Retsproblemer, som D. L. 5-5-4 N. L. 5-13-2 indeholder, kortere Artikler om tvistende Parters Vedtagelse af Sagens Afgørelse ved Ed og om Fortolkningen af D. og N. L. 5-2-25 (Bemærkning til

Schlegels og Nyerups Udgave af Koefoed Anchers Skrifter) samt en udførlig Omtale af Skrifter, der kritiserede Baron v. Eggers' af Ørsted lavt vurderede Udkast til en Kriminallovbog for Hertugdømmerne (hvori Ørsted med Skarphed vender sig mod Gönners Optræden som Kriminalist, hvilken han tilskriver „Forfængelighed og Avindsyge mod den Mand, der har leveret det skarpsindigste Kriminalrets System“ [Feuerbach]).

Hele denne Skribentvirksomhed frembyder Billedet af en frodig voksende Skov af juridiske Tanker. De Æmner og Opgaver, som i Øjeblikket laa for, enten rejst ved Retssager, der — mulig under Meningsforskel — havde været paadømt, eller fremkaldt ved nyudkomne Skrifter, der æggede til Modsigelse eller krævede Sammenligning med danske Forhold, maatte fortrinsvis lægge Beslag paa det Timetal, der kunde vies Arbejdet ved Skrivebordet. Med Mellemrum optraadte saa Perioder af Overanstængelse og Svagelighed, som hemmede Frembringelsen; Ørsted skulde efter sin Konstitution arbejde med jævn Kraft og taalte ikke den stærke Anspændelse i kortere Tid ⁴⁵). De store Opgaver, der stedse laa ham paa Sinde, kunde derfor ikke naa frem til Løsning saa tidlig, som det i Planlæggelsens optimistiske Øjeblik havde forekommet ham. Vi saa, at Trykningen af den i 1809 udkomne Tyveriafhandling var begyndt i Foraaret 1807, og han meddeler i dens Fortale at have begyndt paa Trykningen af Supplementets tredje Bind, som han haaber at kunne bringe til Ende i den tilstundende Sommer, men det kom først i 1812. Paa dette Sted taler han iøvrigt om Tid efter anden i særskilte Værker at afhandle enkelte andre juridiske Genstande af udstrakt Omfang f. Eks. Injurielovgivningen og Kriminalprocessen — Planer der ikke blev til noget. Da han havde bundet sig ved en Subskriptionsindbydelse paa Supplementet, var han nødt til at fremkomme med disse Redegørelser.

For at vinde et Overblik over Afhandlingernes Mangfoldighed maa de ses dels i deres indbyrdes Sammenhæng dels i Forhold til de foreliggende ældre Fremstillinger. Om det sidste maa henvises til Omtalen af de enkelte Emner. Hvad det første Synspunkt, det indre, angaar, saa havde Ørsted — som det maatte ventes efter hans oprindelige stærke Fordybelse i Dydslærens og Retslærens Principer — fortsat med at udforme sin almindelige Retsanskuelse. Det Helhedsbillede heraf, han allerede i dette Tidsrum naaede til

at fremstille, maa blive vort naturlige Udgangspunkt, og det saa meget mere som hans almindelige Retsideer ikke blot paa det nøjeste hænger sammen med hans hele Personlighed men ogsaa altid var virksomme i hans Behandling af foreliggende Æmner. Hans Forestillinger om Retsordenens Maal og Eksistensgrundlag var ogsaa bestemmende for hans Forestillinger om, hvorledes man skal bygge Love, og hvorledes man skal fortolke og anvende dem, kort sagt for hans Metode. Hans almindelige Udviklinger staar der ikke som Pynt og Zirat eller af blot konventionelle Hensyn men for at tjene til at gøre Arbejdet med Opgaverne des mere helstøbt og som Udtryk for en Livsanskuelse.

I Trykkefrihedsskriftet havde Ørsted „stiltiende“ taget Afsked med de naturretlige Systemer specielt Fichtes, se foran S. 9 og 29, for at udtrykke sig paa sin egen Maade. „Kort og almenfatteligt“ havde han fremstillet Retsvidenskabens Grundprincip saaledes: Fornuften tilsiger, at Menneskets Attraa efter en mod Indgreb og Forulempelse betrygget Tilværelse („udvortes Frihed“) kun kan tilfredsstilles, naar Staten træder til med sine Magtmidler og bestemte Love, og da kun med den Begrænsning der følger af, at andres udvortes Frihed ogsaa skal betrygges. At underordne sig Staten, saalænge den ikke helt er hørt op at svare til sit Øjemed, er derfor moralsk Pligt. Hermed kan sammenholdes en prægnant Udtalelse i Supplementet III 290: „Den eneste Maade hvorpaa Retslæreren kan sikre det borgerlige Samfunds Grundvold, er, naar han godtgør, at Staten er den eneste retmæssige Form for det menneskelige Samliv, og at Fornuftbudet om at leve i en Stat er uden praktisk Betydning og Virkekraft, naar man ej anser det for enhvers Pligt at ære de Former, hvorunder der i den ham omgivende Virkelighed eksisterer en Stat uden al Forskning over Maaden, hvorpaa samme fra først af blev stiftet; en Pligt der saaledes langt fra at skulle deduceres af den private Rets Teori om Forbund, tvertimod en Basis for hele den private Ret altsaa og for Forbundsretten.“ Og endvidere sammesteds S. 349: „Den naturlige Retslære er ej andet end en Videnskab om den Form for det udvortes Samliv, som for Menneskets Bestemmelse er den fordelagtigste.“ Han er altsaa ude over Teorien om Statens Dannelse ved en Overenskomst mellem Borgerne. Han grunder heller ikke Staten paa den fra en Hersker eller en styrende Klasse udgaaende Magtudfoldelse. Han gaar

tilbage til hvert enkelt Samfundsmedlems moralske Fornuft og finder Begrundelsen deri, at denne Fornuft med Kompassnaalens Sikkerhed peger mod Statens Bestaaen som alles Maal og er indforstaaet med, at Vilkaaret herfor maa være Lovenes ensartede Afmaalen af hvers begrænsede Plads.

Naar Ørsted taler om Fornuftbudet, er hans Synspunkt som bemærket det moralske, og den moralske Drivfjeders Virksomhed tages som en Kendsgerning, jfr. foran S. 26. Ikke Personen selv i sin Isolation er Maalet for denne Impuls men Personen i nødvendigt Samhør med andre. Ørsted gør den Bemærkning, at Naturens Fordele af Goder kun har omfattet Individernes Legemer. Idet han saaledes abstraherer fra den gældende Rets Ejendomsfordeling, gør han det indlysende, at Samvirksomhed er enhvers fornufmæssige Leveform.

Staten er da ifølge Ørsted grundet paa Moralen, Statsmagten er dannet ved Enernes moralske Vilje til at leve i lovordnet Samliv. Hele Synsmaaden gaar ud fra Harmoni mellem Fornuften, der erkender Lovefterlevelsen som psykologisk nødvendigt Vilkaar for Samlivsgodernes Fremkomst, og Enkeltmandsviljen til at bøje sig for denne Erkendelse — en Harmoni som Talsmanden for denne Retsanskuelse personlig besad i fuldt Maal. Den Optimisme, der bringer ham til paa denne Maade at bygge sin Opfattelse paa Frivilligheden — og det ikke en nøgternt købslaaende Retspagt-Borgers men den samvittighedsbundne Borgers Frivillighed — bærer Mærket af den Tid og det Aandsliv — H. C. Ørsteds, Oehlenschlägers, Thorvaldsens —, som man har givet Navn af den danske Guldalder. Selv om denne Harmoni Gang paa Gang maatte briste overfor Menneskenaturens Hæmninger, vil den dog hos de fleste være nogenlunde tilstede. Grundopfattelsen er da trods alt objektivt rigtig, og nogen Drømmer om et idealt Samfund paa den syndige Jord var Ørsted ikke.

Endnu et personligt farvet Træk kan vistnok med det samme tilføjes. Kants Retsformel, se foran S. 26, lod det være afgørende, om Personens fri Vilkaarlighedsevne „kunde bestaa med“ alles Frihed efter en almindelig Lov. Man kunde tænke sig en Formel for Retfærdigheden, der mindre betonede den fra Helheden udgaende Begrænsning og mere positivt fremdrog de forskellige Grupperes Krav paa Livsudfoldelse. Den Kantiske Retsformel synes at se Maalet

deri, at Staten forbliver bestaaende, og den synes ligesom at paa-lægge den, der kræver en ny Retsstilling, en Bevisbyrde for, at dette gaar an uden at forrykke Ligevægten i Samfundet. Denne neutrale Betragtning af de enkelte Personers og Grupperes Stilling passer ganske paa Ørstedes Indstilling som „Forretningsmand“. Han befandt sig i Hovedsagen i Harmoni med Stat og Samfundsorden i dens bestaaende Skikkelse. Opvokset i beskedne men for ham selv tilfredsstillende Kaar og derpaa under gunstige Forhold indtraadt i Embedsstanden havde han aldrig følt sig knyttet til et Befolkningslag, der krævede væsentlig Samfundsomdannelse for at afhjælpe social Uret. At Statens øjeblikkelige Styrelseform opfyldte sin Mission, stod for ham fast, og ligeledes at Statens Lovgivning maatte kræve ubetinget Lydighed og det af Domstole saavel som af Borgere. Kun paa det bestaaendes Grund og kun med Agtelse af bestaaende Rettigheder kunde han derfor ønske Reform. Naar han ivrigt og ihærdigt ønskede juridiske Reform, fremtraadte disse Ønsker derfor altid med et iboende Maadehold.

I Afhandlingen af 1807 om Forholdet mellem Religion og Stat gør Ørsted op med den af nyere Filosofer særlig Fichte opstillede snævre Formulering af Statens Opgave som begrænset til at betrygge Borgersikkerheden, nærmere bestemt som det Øjemed at hindre det ene Menneske i at forstyrre det andets frie Virksomhed. For denne Opfattelse maatte Religionen i Modsætning til tidligere, da den regnedes som „et selvstændigt og højt vigtigt Statsøjemed og som det kraftigste og ene betryggende Værn om de øvrige Statsøjemed“, falde udenfor Begreberne om Ret og Stat. Men den Norm, Staten følger i sine Bestræbelser, bør være bestemt ved Menneskehedens Totaløjemed. Alt det gode, der lader sig bevirke ved udvortes Foranstaltninger, maa indbefattes under Fornuftens Plan med retlige Forholds Stiftelse. Om Religionen udtaler han sig paa følgende Maade: „Ethvert Menneske, der ikke i tanke-løs Adspredelse taber sig udi de enkelte Momenter af sin Tilværelse, men har Mod og Kraft til at tænke over sig selv, den ham omgivende Verden og Menneskelivet i det hele, maa finde, at alt det endelige og forgængelige intet har, der kan tilfredsstille hans Gransken eller fylde hans Hjerte, saafremt der ikke gives noget evigt og uforanderligt, hvoraf det blot er Genskinnet. Uden denne Idé bliver det hele System af menneskelig Viden et tomt Spil af

Forestillinger uden Indhold og Betydning, Menneskehedens og hvert enkelt Individ's Skæbne et planløst Kredsløb, en tantalisk martrende Stræben, al Nydelse der søges i andet end det, der pirrer Sandseligheden med Lyst, et barnagtigt Fantasispil. Selv Ideen om Ære og Retskaffenhed kan uden Religionens Hjælp ikke forstaaes og retfærdiggøres; thi naar Ideen om Gud tænkes bort, har den ingen Realitet; den har blot sit Sæde i dens Dyrkers subjektive Forestilling uden at staa i nogen levende virksom Forbindelse med Universum. Den i sin Form fornuftmæssige Handling har ingen virkelig Indflydelse paa en Fornuftplans Iværksættelse.“ Videre udvikles det, at den ægte Dyd og Retskaffenhed forudsætter, at det højeste Gode og den egentlige Nydelse søges udenfor den sanselige Verden i blot Harmoni med Fornuftideer, hvilken Tænkemaade allerede er Religion, som Sindelag betragtet. Kun naar hertil kommer en religiøs Overbevisning, vil der dog vindes fuldkommen Klarhed, Fred, Ligevægt og Fasthed. Forholdet mellem Religionen og Moralen maa bestemmes saaledes, at Moraliteten er det første men Religionen det største.

Han undersøger nu først, om Staten, som Stat betragtet, har nogen væsentlig Interesse i, at dens Medlemmer har Religion, og dernæst om det er fysisk og moralsk muligt ved offentlige Foranstaltninger at sørge for denne Interesses Fyldestgørelse.

Selv i den som blot Sikkerhedsindretning konstruerede Stat maa der være Interesse i Religionen som Mittel for Statens Formaal. Vel hævder nogle, at Staten kun behøver at betjene sig af udvortes Midler til at opretholde den udvortes Orden, nemlig en mod de udvortes Goder rettet Tvang, der rammer Egennyttens. Hertil bemærkes straks, at en Stat, hvor enhvers Ret paa det fuldkomneste var betrygget, men ene ved Hjælp af Frygt for Rettersteder og Fængsler, uden at Retskaffenhed, Kærlighed, Tillid og Æresfølelse havde Indflydelse paa Statsstyrernes eller Undersaatternes Handlinger, vilde være en højst modbydelig og stødende Genstand. „Hvo vilde ikke hellere leve i en af vore virkelige Stater med alle deres Mangler og Fejl, med alle de mangehaande Farer hvorfor den retlige Sikkerhed i disse er sat blot, end i en Stat anlagt efter hin Idé?“ Men det er heller ikke rigtigt, at Tvangsanstaltternes fuldkomnere Organisation kan ophæve Sikkerhedens Afhængighed af Borgernes gode Vilje. Fichte søger forgæves at udtænke et System,

der skal sikre Opdagelse af alle Overtrædelser. Og gaar man videre til Retsplejens Indretning, vil man ingen Vegne kunne komme, naar der ikke kan stoles paa Vidners Paalidelighed, der atter beror paa deres Moralitet og Religiositet. Meget udførligt udvikles det endvidere, at det bliver umuligt, som man har forsøgt det, ved udførlige Love at binde Dommernes Virksomhed til at følge snævert afgrænsede rent logiske Baner. De maa skønne over Beviset, over Handlingens retlige Karakter og over dens Retsfølger, saaledes at der overalt maa søges Støtte i deres Retsind og Samvittighedsfuldhed. Tilsvarende Betragtninger gælder Ihændehaverne af den højeste Statsmagt. Staten har derfor Grund til samtidig med at fuldkommengøre sine Straffelove og andre Tvangsanstalter at uddanne alle de Indretninger, der kan tjene til at kvæle den indvortes Drift til Uret og at nære det retkære Sindelag.

Det sidste Spørgsmaal om Muligheden af at sørge for Fyldestgørelse af Statens Interesse i Borgernes Religiositet besvares bekræftende. Staten kan paalægge Bidragspligt til vedkommende Indretninger, Staten kan beskytte Religionsudøvelsen mod Angreb og bekæmpe vantro Lære. Afgivende Trossamfund bør have fuld Frihed, naar de underkaster sig den borgerlige Orden. Efter Ørstedes nærmere Udvikling vil de positive Religioner betjene sig af en vis Antropomorfisme, der nødvendiggøres ved Erkendelsens Ufuldkommenhed; naar denne er symbolsk og ikke dogmatisk, er den „aldeles uskadelig“. De Grundartikler, hvori Læren finder sit Udtryk, tænker Ørsted sig iøvrigt som noget, der efter Samfundets forandrede Forestillingsmaade kan modificeres. I Trykkefrihedsafhandlingen S. 119 havde han skrevet om „det mindre væsentlige Indhold i Kongeloven fornemmelig det om den herskende Religion“ som noget, der efter hans Tanker ingen Retsvirkning havde, idet den ene Generation ikke kan foreskrive den anden noget i denne Henseende, og der ingen lovlige Tvangsmidler var mod Kongen om han ikke bekendte sig til den luthersk-kristelige Religion eller vældigt haandhævede og beskærmede den. Disse Udtalelser, navnlig den første, ligner ret stærkt de Udtalelser i den langt senere Afhandling om Kirkeforfatningen (1826), der voldte hans Afskedigelse fra Pastorseminariet m. v.; her ses de ikke at have vakt særlig Opmærksomhed.

Afhandlingen af 1811 om Grændserne mellem Teori og Praksis

i Sædelæren bevæger sig, som Titlen viser, paa det etiske Omraade, hvor Ørsted vender sig mod Schleiermachers Fordring om Dragelsen af en saadan skarp Grænselinie mellem det befalede og det forbudte, der skulde gøre det let med god Vilje altid at finde den rette Vej i Livets forskellige Tilfælde. Overfor dette gør Ørsted opmærksom paa det individuelle Betydning. Fornuften fremstiller sig ikke blot som Fornuft overhovedet men hos ethvert menneskeligt Individ i en vis bestemt, dette Individ alene egen og hans Væsen som fornuftigt Individ bestemmende Skikkelse. De fornuftige Væsner kan ikke levere deres Bidrag til den fælles Fornuftplans Udførelse anderledes end hver i den ejendommelige Form for hans fornuftige Natur. Dette kommer i Betragtning ved den enkeltes Valg af den særegne Del af det store Fornufttrige, til hvis Bearbejdelse han fornemmelig ofrer sit Liv og sin Kraft, og i Maa-den hvorpaa han virker i denne Kreds. At enhver troligen udvikler og fremstiller det evige i den Form, hvori det vil fremstilles ved ham, maa være hans ædleste Bestræbelse. Ikke saaledes at forstaa, at enhver skal følge sin individuelle Natur, saaledes som han een Gang forefinder den. Vi bør efterforske Grundformen for vor fornuftige Individualitet, udgrunde hvilken den Idé er, som den Evige har søgt fortrinligvis at aabenbare gennem os, og hvorledes han har villet aabenbare den; og det saaledes udfundne Fornuftkald skal vi forblive tro, men alle de urene og fremmede Bestanddele, som vi har optaget i vort Væsen, har vi at afsondre og bortkaste. Hertil udfordres vistnok megen Anstrængelse og Selykamp. Intet er jo heller almindeligere, end at Mennesker af Ladhed, Forfængelighed eller Egennytte forsømmer deres egentlige Fornuftkald eller griber efter et tilsyneladende større Formaal end det, som deres Natur pegede paa. Der forefindes en utallig Mængde forskellige Individier, hvert med sin Ejendommelighed, uden at noget af dem nogensinde kan smelte sammen med et andet eller med den absolute Fornuft selv; Individualiteten sætter Skranke for Fornuftens Stræben efter at gennemskue Sammenhængen mellem Enhed og Mangfoldighed. Imidlertid vilde der dog kunne frembringes en Lære om den ved de forskellige Anlæg bestemte forskellige Kreds af Pligter og her fremsættes en Udtalelse, der viser Forstaaelse af det nationale: „Ethvert Folk, naturligvis ikke den Mængde af Mennesker, som en vilkaarlig Politik har forbundet til eet Legeme, men

hvad der af Naturen er gjort dertil, har sin bestemte alt i Fysiognomierne sig tilkendegivende Ejendommelighed, ligesaavel som hvert enkelt Individ, og atter staar flere Folk i et saadant naturligt Slægtskab, at de igen danner et større Hele. Naar man grundigen kender denne eet Folks Nationalitet, saa indser man, hvilken Del af den fælles Fornuftplan den Evige i Særdeleshed har villet betro dette Folk, og naar man endvidere har udgrundet Nationernes indbyrdes Slægtskab, ved man, hvilke Nationer der er bestemt til at slutte dem til hinanden for ved fælles Kraftanvendelse at medvirke til en større Del af Fornuftplanens Realisation end den, der er falden i hvers særskilte Lod. For hvert enkelt Individ, der ej er bestemt til blot at arbejde i de engang indførte Former, men som med selvstændig Kraft vil virke for Menneskehedens højere Øjemed, maa dette have de vigtigste Følger for hans Livsbane, ikke blot fordi den Nations Ejendommelighed, hvoraf han er et Lem, har Indflydelse paa hans egen, men tillige fordi det er med og paa denne Nation, han umiddelbar skal virke for middelbar at virke med og paa det hele Broderkøn.“ Kants etiske Formel: indret dine Handlinger efter saadanne Maksimer, som du fornuftigvis kunde ville optage i en almindelig Lovgivning, maa ikke opfattes som udelukkende et Hensyn til Ejendommeligheden. Men et System af Etiken maa dog være langt mere end en Analyse af hin „nu ligesaa miskennte som tilforn afgudisk beundrede og langt over dens Kræfter vurderede Formel,“ idet det maa hente Realgrunde fra en grundig Kundskab om den menneskelige Natur og om de Genstande, som frembyder Stoffet for den menneskelige Virksomhed.

Men Teorien i Sædelæren vil ogsaa paa anden Maade end overfor det individuelle finde sine Skranker. Ved Pligterne til at udfolde en vis positiv Virksomhed staar Mennesket overfor en Vrimmel af forskellige Formaal, hvilke skal i hver Situation foretrakkes? Det er redelig Pligt at underordne sig Statens Retspligter, men som Ørsted allerede i Trykkefrihedsafhandlingen havde udviklet, kunde der komme et Punkt, hvor denne Pligt bortfaldt. „Men hvor meget Bedømmelsen heraf beror paa den umiddelbare Takt, hvormed man opfatter Virkeligheden, ser enhver.“ Ved Forsøget paa at opstille Regler for Lovgivningsvirksomheden kommer et lignende Forhold frem; de rene Fornuftkonstruktioner kan her ikke føre til Maalet, hvilket let kan godtgøres ved et Overblik over Lov-

givningen. Det vilde være ønskeligt, om de Skribenter, der kræver den rette Grænse og Form for enhver menneskelig Virksomhed forud nøje afmaalt efter etiske Begreber, forsøgte dem „paa den vistnok etisk betydelige Forretning, hvorved Statens Overhoved danner Lovene for det retlige Samliv.“ Heller ikke naar en Lov er givet, er det muligt at finde saa sluttede Formler for de deraf følgende Pligter, at Grænserne ikke ofte kan være tvivlsomme. Til et lignende Resultat vil man endog komme ved den tilsyneladende saa klare Sanddruhedspligt, naar man prøver Udstrækningen i det virkelige Liv.

Det sædelige Liv er efter det foranførte ikke blot Videnskab men Kunst, og hvad Videnskaben kan gøre for at danne denne Kunst, er blandt andet at levere en hensigtsmæssig Bearbejdelse af den moralske Kasuistik, hvorved den sædelige Takt vejledes i Bedømmelsen af de Tilfælde, der ligger paa Grænserne af de etiske Begreber og Formler. „Forresten vil vi, selv forsynede med den grundigste etiske Viden, den mest levende og dannede etiske Takt og de bedste Indsigter i Naturen af de Livsforhold, hvis Behandling falder i vor Virkekreds, ofte hvor sædelige Opfordringer af modsat Slags møder, være i Uvished om, hvad der bør vælges. I denne Uvished har vi at handle efter den rimeligste Indsigt, vi ved at skaffe os, og maa da berolige os ved den Tanke, at om vi end ikke træffer det rette, saa har det dog ikke manglet os paa redelig og virksom Vilje til at skaffe os den bedste Kundskab og at udføre den erkendte Pligt. En absolut Sikkerhed i vor Handlen kan vi i den relative Sfære, hvori vi har at bevæge os, ikke vente, fordi dertil fordredes en absolut Sikkerhed i vor hele Viden om Gud, Menneskene og Verden, af hvilken Viden Rigtigheden af vor Handlen er betinget.“ Den af Kant og Fichte opstillede Lære om Samvittighedens Ufejlbarehed kan ikke fastholdes. Ørsted slutter sin smukke og tankerige — her i et Grundrids gengivne — Afhandling med den Bemærkning, at vi vel ugerne erkender Afstanden mellem Teori og Praxis i Etiken, men at det paa den anden Side ikke kan nægtes, „at der ogsaa gives et ligesaa uudsletteligt Grundtræk i vor Natur, der afskyer at indknibe det hele Menneskeliv og dets Bevægelser under staaende al ejendommeligt og fri Behandling af de os mødende Forhold udelukkende Formler. Disse to stridige Drifter passer sig og vel sammen hos et Væsen, hvis Bestem-

melse er en evig fremskridende Udvikling, ikke en fast Besiddelse.

De omtalte to Afhandlinger oplyser paa een Gang, hvad Ørsted søgte at inddrage under sin almindelige Retsbetragtning, og hvad han udskilte fra denne. Hans Respekt for gældende Ret bringer ham ikke til at blive staaende ved at erkende Retstilstanden af Dags Dato. Han søger tilbage til de Drivfjedre, der holder den oppe, han finder disse Drivfjedre dybt inde i den almene Livssammenhæng og forstaar, at de samtidig med at lade Retsordenen bestaa stadig driver paa dens Omdannelse. Hans Betragtning begynder ved det subjektive (moralske) som Statens sande Grundvold. Men fra denne Tankebaggrund henter han ikke umiddelbart konkrete Retssætninger. Her bliver de Realgrunde afgørende, som Livsforholdene frembyder. Den Virkelighedssans, hvormed disse opfattes, er ligesaa objektiv og nøjagtig, som i den samtidige Billedkunst Maleren Eckersbergs. Den objektive og over et vidt Register spændende Virkelighedssans var vel overhovedet Ørsteds intellektuelle Særpræg og Driften til at oplyse og gavne overensstemmende med denne Erkendelse hans moralske.

Ørsted har ikke leveret nogen Fremstilling af „Naturretten“. I Supplementet I 95 ff siges det vel, at Indsigt i Naturretten er fortrinlig vigtig for den danske lovkyndige paa Grund af Lovbøgernes Ufuldstændighed og kasuistiske Fremsættelsesmaade; Udtrykket varieres med „den naturlige Retslære“ og „almindelige Retsgrundsætninger“. Men efterat han i 1807 havde haft sit store Opgør med Forfatteren af den sidste Fremstilling af Naturretten, Professor Schlegel — et personligt saavelsom et videnskabeligt Opgør — betjente han sig ikke af dette Begreb. Han taler i Stedet derfor om Lovgivningspolitik eller om nomotetiske Grundsætninger og i Liv I 145 ff udkaster han Ideen om en „Retsfilosofi“, der paa Grundlag af saadanne Grundsætninger kunde give en fyldig Fremstilling af Retsforholdene, der ikke var indskrænket til Naturrettens fattige Deduktioner fra et øverste Retsprincip, altsaa det som senere Goos har meddelt i sin almindelige Retslære. Denne Betegnelse bruges iøvrigt allerede hos Schlegel, der kaldte sit Værk Naturrettens eller den almindelige Retslæres Grundsætninger.

Som foran S. 96 oplyst var Ørsted Schlegels Anmelder allerede i 1799 efter første Udgave; da Ørsted i 1801 ændrede sit eget Syn

paa Retten, kunde han allerede af denne Grund ikke forholde sig ens overfor Forfatteren, da anden Udgave udkom; men ret væsentlige Modsætninger var der iøvrigt allerede tilstede i 1799. Medens Schlegel fulgte Kant i at opfatte Morallærens Princip som tillige indeholdende Retslærens, sondrede Ørsted med Fichte skarpt mellem Retslærens og Moralens Principer, og medens Schlegel i sin Retslære vilde beskæftige sig med den saakaldte Naturstand, ansaa Ørsted ikke dette som en reel Videnskab, idet Begrebet Ret forudsætter Staten og den borgerlige Forfatning. Efterat have gjort Rede herfor gik Recensenten af første Udgave over til en stykkevis Gennemgang af Bogen. „Han anser den for et særdeles vigtigt Værk, især med Hensyn til, at det er den, der for største Delen vil bestemme, hvor lys og vigtig Indsigt de fleste af vor Lovkyndigheds Dyrkere vil faa i den Del af deres Videnskab, uden hvilken det øvrige, som Kant siger, vel kan være smukt nok men lig Æsopi Skabilkenhoved ingen Hjerne har.“ Han udtaler sin Anerkendelse af Forfatterens Arbejde i Retsfilosofien dels ved dette Værk dels „fornemmelig ved sine akademiske Forelæsninger, hvorved han har bidraget saare meget til at udbrede Filosofi og filosofisk Aand blandt Lovkyndighedens Dyrkere“. Nogle Strøbemærkninger vil give Indtryk af Naturretens ejendommelige Synspunkter. Den naturlige private Rets første Hoveddel omhandler den rene eller medfødte Naturret, og her udledes af det almindelige Retsprincip to permissive Regler 1) „Du er berettiget til at fordre af andre, at de undlader alle de Gerninger, hvorved din udvortes Frihed vilkaarlig indskrænkes“, 2) „Du er beføjet til at foretage alle de udvortes Gerninger, hvorved andres Frihed ikke vilkaarlig indskrænkes“. Af Frihedsprincippet deduceres Menneskets negative Ret til Agtelse, og Schlegel deducerer videre et Par af de Regler, som Ørsted allerede her tog Afstand fra: at det er retstridigt at udtale sig om en andens virkelig begaaede Forbrydelse, naar man ikke selv har været Genstand for den, og at der er Retspligt til ikke at krænke afdødes Ære. Ved Siden af nævnte Princip opstilles som formelt Princip det om den udvortes Lighed og et subjektivt Princip: „Brug ikke udvortes andre Mennesker som blot Middel men altid tillige som Øjemed.“ Endelig opstilles et materielt Princip: „Frem en saadan Forening, hvorved Menneskene (du selv og andre) muligt betrygges for at bruges som blot Middel af hin-

anden indbyrdes, uden at de taber noget af deres lovmæssige Frihed.“ Den private Retslæres anden Hoveddel er den hypotetiske eller anvendte Naturens Ret, hvorunder først den naturlige Ejendomsret behandles. Schlegel deducerer denne af den førstes Bemægtigelse, hvortil hans Recensent bemærker: „Dette Fundament for Ejendomsretten finder vi saare svagt, og vi undrer os højlig over, at en Mand af Prof. Schlegels Indsigter og Tænksomhed har kunnet antage en saa løs Teori“; i en længere Udvikling paaviser Ørsted, at Ejendomsretten først kan erhverves i et borgerligt Selskab. Videre omhandles den naturlige Tvangsret (en Strafferet haves ikke i Naturstanden, hvor et Overherredømme savnes), Forbund, hvor Deduktionen af Gyldigheden falder meget anstrængt ud, det ægteskabelige Selskab, hvor det samme gælder „Beviset“ for Monogamiets Ret, og det faderlige Selskab. Derefter gaas der over til Statsretten — den tilgrundliggende Retspagt opfattes ikke som historisk Kendsgerning men som Fornuftidé — og herunder dvæles særlig ved Strafferetten, hvor Schlegel med Kant ud fra en moralsk Betragtning opstiller Gengældelsesprincippet, medens Recensenten med Fichte deducerer til Sikkerhed som Straffelovenes Øjemed og Rettesnor. Recensenten forkaster Dommernes Berettigelse til at „afsigte Domme efter Fornuftens Fordringer og Lovgivningens Analogi og at paalægge overordentlige Straffe for overordentlige Forbrydelser“ og bemærker herom bl. a.: „Ogsaa er den Domstolene tilstaaede eller af dem usurperede Myndighed til at supplere og korrigere Loven aabenbar en Aarsag til den Søvnagtighed, hvormed Lovgivningens Forbedring i Almindelighed drives. Naar alle Tilfælde, som ikke var afgjorte ved Lovene, i Stedet for at decideres efter Domstolenes Godtbefindende, blev indberettede til en Lovkommission, der havde at udarbejde en ny Lov over dette Tilfælde for Fremtiden, saa vilde snart Lovgivningen naa en høj Grad af Fuldstændighed, især da et saadant Tilfælde let vilde give Lovkommissionen Anledning til at tænke paa og bestemme mange andre, idet den eftersøgte det Princip, hvorefter det skulde decideres.“ Det behøver ikke at bemærkes, at Ørsted ikke fastholdt denne snævre Opfattelse af Domstolsopgaven, men vi ser her hans Utaalmodighed efter Lovforbedringer, der fremsættes med den anonyme Recensents Kækhed i Tonen. Sluttelig behandles Folkeretten, og Recensionen sluttes med Paaberaabelse af Sagens Vig-

tighed som Grund til de mange Erindringer mod Forfatterens Arbejde og med fornyet Anerkendelse af dette.

Da Naturrettens 2. Udgave kom i 1805, meddelte Ørsted først i sit Arkiv nogle kritiske Bemærkninger over Definitionerne paa Forsæt og Uagtsomhed m. v. og leverede derpaa i 1807 i Kjøbenhavnske lærde Efterretninger en udførlig Anmeldelse, som han indleder med at bemærke, at han nu tror at have vundet et modnere og friere Blik paa denne Videnskab, og at han nu kendte Bogen nøjere fra daglig Gennemgang med yngre studerende. „Desuden har dels en mindre rigtig Metode dels en Tilbageholdenhed, som var en Virkning af min Agtelse for Hr. Forfatterens Kundskaber og Virksomhed samt af det Forhold, hvori jeg da nylig havde staaet til ham som min Lærer, gjort, at jeg i hin ældre Bedømmelse har forbigaaet meget, som jeg nu finder at være vigtigt til rettelig at karakterisere Bogen.“ Med Hensyn til sit eget Standpunkt oplyser han, at han som før med Fichte er enig i, at Begrebet Ret ikke bestemmes ved Moralloven, men at han antager, at et ægte moralsk Livs Frembringelse er en Genstand for Retssystemet. Han bebrejder Forfatteren dels ikke at have taget Hensyn til hans Kritik af 1. Udgaves Fremstilling af Retsbegrebet, dels stadig at operere med Begrebet Naturstand dels endelig at overskride Teoriens Rammer ved at gaa ind paa Æmner fra den empiriske Retslære. „I dette sidste Tilfælde bestaar den hele saakaldte retsfilosofiske Operation i, at man bringer det igen ud af Begrebet, som man først fra Empirien har ført ind med sig.“ Der følger derpaa en detailleret Gennemgang af formentlige Fejl og Ukorrektheder, og Ørsted lægger ikke Skjul paa sin Fortrydelse over, at alle hans Afhandlinger, bortset fra Prisaafhandlingen og Forelæsningen om Gesandter, var ganske ignorerede af Schlegel. Denne syntes ham aandelig at være gaaet i Staa. Han slutter saaledes: „Usigelig kært havde det været mig, om jeg kunde have rost i Stedet for at dadle. Den og i anden Henseende fortjente Forfatters Foretagende at lægge den kritiske Filosofi til Grund for sine Forelæsninger over Naturretten var fra Begyndelsen af en højst agtværdig og for den studerende Ungdom gavnrig progressiv Tendens. Skade at den saa snart vendte om paa den regressive Side. Forfatteren sluttede tidlig sin egen Fremskriden paa den filosofiske Bane og synes at for-dre, at Videnskaben selv med det samme skulde standse sin Frem-

gang ... At jeg ikke har skrevet min Recension uden Ulyst, vil man kunne skønne af den lange Tid, jeg har ladet dette Arbejde henhvile, skønt det alene bestod i at nedskrive nogle af de Bemærkninger, jeg allerede for længe siden har gjort over Bogen. Men jeg var af mere end een Aarsag opfordret til at meddele min Dom over Værket og kunde ej med Samvittighed dømme anderledes, end jeg har gjort.“

Som Tillæg til vedkommende Nummer af Tidsskriftet kom Professorens Antikritik, holdt i stejl og afvisende Form. Han hævder dels at være misforstaaet, dels at hans Udtalelser i ond Tro forvanskes af Ørsted. Denne bebudede i en kort Replik et udførligere Svar, der kom i Arkivets Nr. 11 samme Aar. Her gennemgaas paa ny Uoverensstemmelserne, ikke uden Bitterhed idet det saaledes hævdes, at Schlegel, ladende som om Ændringer i 2. Udgave skyldtes egen Eftertænkning har benyttet Ørsteds Kritik, som han lader uomtalt. Han forsvarer sig roligt mod Beskyldningen for allerede i sin første Anmeldelse at have været partisk og henviser til, at Professoren paa dette Tidspunkt „kunde have betydelig Indflydelse paa min Lykke“ — nemlig under Adjunktkonkurrencen — og at han ikke nærede Tvivl om trods Anmeldelsen at vedligeholde den velvillige Stemning, hvorpaa han tilforn havde haft Prøver. Ligeledes at hans Recension af Astræa i 1800 havde været præget af „den godmodigste Stræben efter at udhæve det gode“. Han beklager sig dybt over Beskyldningen for Usandhed og slutter med nogle Bemærkninger om Eksempler i Litteraturen paa Forfatteres Tilsidesættelse af Hensynet til Ære og Retskaffenhed. „Ved slige Syn gribes Sindet af Vemod og Skræk. Hvo som endnu staar, han anraabe sin Skytsengel om at bevare sig for et saadant Fald.“

Schlegel fortsatte ikke Striden, og som Forfatter var Ørsted færdig med at beskæftige sig med Faget Naturret. Han skrev i 1813: „Hvad der, af *almindelige Grunde*, er *nødvendigt* til at frembringe et ordnet Menneskesamfund, er efter mit Begreb grundet i Naturens Ret — i den eneste Betydning, hvori jeg kan tænke mig noget reelt ved denne Videnskab“ (Nyt jur. Arkiv IV S. 179 Note). Som Manuduktør maatte han stadig arbejde med Schlegels Bog, og hans Misfornøjelse havde ikke mindst sin Rod deri, at han undte Studenterne bedre aandelig Føde, end det udlevede Fag kunde yde. Hvis det antipatiske Møde kunde faa nogen Betydning for ham,

maatte det være som en Tilskyndelse til i sin Fremstilling altid at betone det empiriske og Realgrundene i Modsætning til de tvivlsomme Deduktioner fra de øverste abstrakte Retsprinciper.

Der gaas herefter videre til en Gennemgang af Hovedpunkterne i den behandlede Kreds af Æmner.

Ørsteds Teori om Ejendomsrettens Væsen er indeholdt i hans Afhandling af 1801 i For Sandhed om Regeringens Ret til at opheve eller forandre Stiftelser, som private Mænd har oprettet. Allerede efter Tidspunktet for Afhandlingens Fremkomst maa Foranledningen til den antages at være rent litterær, en Forløber havde den i Anmeldelsen af Schlegels Naturret, jfr. foran S. 108; mod Sædvane nævnes det ikke, hvem der har ført den Diskussion, som Ørsted i sit Indlæg vilde bringe Opløsningen paa ved at føre Spørgsmaalet ned paa en dybere Basis nemlig til Problemet om Ejendomsrettens absolute Karakter; ifølge Liv I S. 263 er der sigtet til Enevold Falsens Skrift om det norske Universitet. Naturretslærerne havde opstillet Teorien om en Ret til ved Bemægtigelse eller ialtfald Bearbejdelse af Tingen at vinde en overfor andre ubetinget Ret over den, indbefattende Retten til testamentarisk at bestemme over Tingen. Men det eneste, Naturen har givet ethvert Individ udelukkende Frihed over, er hans Legeme. Ejendomsretten — hvorved forstaas en med Hensyn til Genstand, Øjemed eller begge Dele bestemt udelukkende Ret (Eneret) — kan kun have sin Grundvold i en menneskelig Fællesordning, et Ejendomsforbund, nemlig et saadant „som Menneskene ved at stifte Ejendom fornøftigvis kunde have vedtaget“. Efter denne Teori bliver der Plads for den nødstedtes Indgreb for at redde Liv eller andet uerstateligt Gode, for den uskadelige Brugs Ret og for Regeringens Overejendomsret eller Myndighed til ved almindelige Lovbud eller som overordentlig Foranstaltning at begrænse al privat Ejendom, saaledes som Statens Tarv kræver det. Medens det er et naturligt Tilbehør til Ejerbeføjelserne at kunne testere til Fordel for bestemte Personer, ligger Sagen anderledes ved Testation til Stiftelser. Kun hvor Stiftelsens Formaal stemmer med det almindelige Bedste, har Staten Grund til at tillade saadanne Dispositioner, og efter Tid og Omstændigheder maa der indrømmes Statsmagten Ret til at gøre Forandring endog i de af Regeringen bekræftede Stiftelser. Ved en saadan Ophævelse af en Stiftelse tilkommer der ikke

den Erstatning, der blot havde et ubestemt og almindeligt Haab om Fordele ved Stiftelsen.

Denne Afhandling af den unge Ørsted havde væsentlig og blivende Betydning baade som en Landvinding fra Naturretten og ved den skete Indtrængen i Forstaaelsen af et Grundbegreb i den borgerlige Ret. Naturligvis kunde det give og gav det Anledning til Kritik, at man savnede Holdepunkter for Afgrænsningen; her kunde kun henvises til Takt og Billighed ikke til noget logisk udfundet Maal. I den udførlige Omtale, Ørsted senere, jfr. Liv I 114 ff, skænker Afhandlingen, nævner han da ogsaa, at den efter hvad han erfarede havde gjort et ugunstigt Indtryk paa nogle alvorlige tildels højstaaende Mænd. Som man vil forstaa, var det Indtryk fra Landboreformerne — hvorom der, ialtfald for Medlemmerne af Selskabet For Sandhed, stod særlig Glans — der havde været normgivende for ham, naar han tog Afstand fra Ejendomsrettens absolute Karakter. Hans Standpunkt til Spørgsmaalet om Bevarelsen af Ejendomsret til en vestindisk Slave paa dansk Grund, jfr. foran S. 70, kan nævnes i Forbindelse hermed. Medens andre holdt paa, at den engang erhvervede Ejendomsret til Slaven var bevaret, foretrak Ørsted efter sin Forstaaelse af det relative i Ejendomsbegrebet at sige, at de her gældende personretlige Regler udelukkede Stiftelse af Ejendomsret over Slaven og med Hensyn til Udøvelsen af alt erhvervet Ret kun efterlod visse begrænsede Beføjelser, saaledes at Ejendomsret i egentlig Forstand var suspenderet under Opholdet paa dansk Grund.

Af Indholdet af Supplementets 1. Bd. kan nævnes de ret udførlige Udviklinger om Lovfortolkning, der findes i Indledningen. I Kapitlet om Husstanden findes S. 253 den allerede i Afh. af 1803 fremsatte Mening, at Brud paa Ægteskabsløfte (uden Besvangrelse, thi i saa Fald greb Fdg. 5. Marts 1734 ind) ikke affødte Pligt til Erstatning („Reparation“), forudsat at ikke allerede Løftets Afgivelse var svigagtig. Han fandt, at der efter Sagens Natur maatte kræves positiv Hjemmel for at antage, at Brud paa et saadant ikke gennemtvungeligt Løfte var retstridigt. Medens denne i Teorien nye Anskuelse vandt Indgang, var det samme ikke Tilfældet med den Fortolkning af Fdg. 4. Januar 1799 (der havde afskaffet Trolovelse mellem uprivilegerede), at selve Retstilstanden Trolovelse endnu bestod, kun stiftet ikke ved Akten hos Præsten med ved Løftet og

Lysning til Vielse. I denne Forudsætning undersøger han stadig Trolovelses Retsforhold, men Praksis behandlede Institutet som bortfaldet; dette faldt iøvrigt ganske sammen med Ørsteds Opfattelse af almindelige Lovgrundsætninger, men positivt turde han ikke gaa den Vej. Overfor Nørregaard hævdede han, at Manden ikke havde Revselsesret over Hustruen.

Af Supplementets 2. Bind kan fra Værgemaalsafsnittet nævnes Udviklingen om, at Testationsretten ikke indbefatter Ret til at anordne Værgemaal over det borttesterede, smgn. Afh. af 1805. Ny var hans Lære om, at en Person paa 18 Aar kunde forpligte sig ved Fuldmagts-, Arbejdsleje-, Tyendekontrakter og lign., hvorefter Praksis hurtig naaede til at give saadanne fri Raadighed over deres selverhvervede Gods. Ligeledes hævdede han med Tilslutning i Domme overfor ældre Forfattere, at Kurator kunde give den mindre-aarige en almindelig Bemyndigelse til at drive en Forretning paa egen Haand.

Værkets 3. Bind gaar bl. a. ind paa Dele af Tingenes Ret og gennemgaar ligesom de foregaaende Dele et mangearartet Stof. Her, hvor en Regrænsning til Hovedpunkter er nødvendig, skal ingen Enkelthed fremdrages.

Indenfor de mindre Afhandlinger er det heller ikke de *privatretlige*, der falder stærkest i Øjnene. Ørsted hævdede den nye Mening, at den i D. L. 5-5-4 for Besidderen hjemlede Frugtoppebørselsret bortfalder, naar Besiddelsen er svingagtig (Afh. 1807). Han hævdede mod Nørregaard og Brorson, at der i velgørende Kontrakter ikke var Ansvar for Vanhjemmel (Afh. 1802). I Tilfælde af den lejede Tings Undergang hævdede han Lejerens Frihed med Hensyn til Erlæggelse af Vederlaget (Afh. 1808), og han undersøgte enkelte Forhold i Pantematerien (Pantegældens Forfald ved Renteudblivelse (1808) og Pant i Debtors nuværende og tilkommende Formue (1809)). Endelig kan nævnes hans Paavisning i Afh. 1810 af, at kun synbare Servituter kan erhverves ved 20-aarig Hævd, og hans Fortolkning i Afh. 1812 af D. L. 5-14-4, hvori han bl. a. hævder Panterettens Bortfald ved Forældelse.

Gaar vi over til de *civilprocessuelle* Æmner, viser det sig, at disse endnu i dette Tidsrum ikke udgjorde nogen fremtrædende Part af Ørsteds Produktion. Som det i Omfang anseligste Bidrag maa nævnes de i Vinteren 1806—07 i hans Institut for Kandidater holdte

Forelæsninger over Lovgivningen om Forligelsesvæsenet. Her blev de herhenhørende Spørgsmaal behandlet paa grundlæggende Maade med Henvisning til den foreliggende Domspraksis for den halve Snes Aar, der dengang var forløbet under den af Samtiden saa højt vurderede Lovgivning.

Nogle interessante almindelige Betragtninger over Dommervirk-somheden indeholdes i Afh. af 1807 om juridisk Visheds Natur og Væsen. Der polemiseres heri mod en Opfattelse, der var almindelig i Litteraturen, og som navnlig havde været stærkt fremme i Aarene 1797—99, da Trykkefrihedsspørgsmaalet optog Sindene: at den juridiske Vished, som Dommeren handler efter, er ganske forskellig fra den saakaldte moralske og skal erhverves paa en særlig, i Loven nøjagtig fastsat Maade. Ørsteds Stilling her minder om hans Stilling overfor Naturretsprinciperne: baade i Normen og i Dommen er for ham Tankestoffet dannet af den praktiske Fornuft, det kunstige og konstruerede har ingen Realitet for ham. Hans Udvikling ligger iøvrigt nær op ad det, han havde fremsat i Afh. om Religion og Stat, jfr. foran S. 100. Den juridiske Vished er en Art af den historiske og forskellig fra den metafysiske eller apodiktiske. Den fremkommer ved en Akt af den reflekterende Dømmekraft og er tilstede naar Visheden har naaet Objektivitet eller almindelig Meddelbarhed, saaledes at Grundene hos enhver, der er udrustet med velorganiseret Forstand, bevirker tilsvarende Overbevisning. Dommeren maa anvende sin frie Dømmekraft baade naar det gælder at danne et Begreb om, hvad der faktisk er foregaaet, og naar dette Faktum skal indordnes under Lovens Begreber. At gribe ind her ved særlige Love er ikke raadeligt, og Lovgivningen maa da ogsaa opfattes saaledes, at Bevisførelse ved sammenstø-dende Kendsgerninger er berettiget.

Et andet omfattende Æmne var Reglerne om Bevisbyrdens For-delning, hvorom han skrev i 1805. Afhandlingen har Tilknytning til en bestemt Retssag og gaar iøvrigt ud paa at opstille ledende Grund-sætninger i Tilknytning til nyere tyske Skribenter. Efter den til-strækkelige Grunds Princip findes hvert Part at maatte godtgøre de Omstændigheder, der i og for sig er nok til at gennemføre hans Paastand. Men ved Siden heraf gælder andre Regler saasom at den, der uden mindste Skade er i Stand til at føre Beviset f. Eks. ved at fremlægge et Dokument, skal gøre dette. Ørsted var allerede

nu i Stand til at illustrere sin Fremstilling ved Eksempler fra Hof- og Stadsrettens Domssamling og derved at frugtbargøre Rettens Arbejde for en videre Kred. Thi, som han senere skrev, Liv I 193, kom Retten næsten altid til det rigtige Resultat, skønt der ikke udtaltes almindelige Grundsætninger.

I en lille Afh. fra 1804 om Bedømmelsen af Udeblivelsessager paaviste Ørsted, i Forbindelse med Fremhævelsen af det nødvendige i at benægte klart, at den udeblivende Indstævnte ikke kunde opfattes som benægtende men tvertimod maatte behandles som bekræftende den mødende Sagsøgers Anbringender. Dette var den i Praksis herskende Anskuelse, om hvis Rigtighed han ved nærmere Overvejelse maatte finde sig overtydet, hvorpaa han gjorde sig til dens Talsmand i Litteraturen, hvor den modsatte Teori herskede.

Allerede inden sin Ansættelse som Assessor havde Ørsted i sin Konkurrenceforelæsning om Benægtelseseden, der ligger til Grund for Afh. af 1803, kastet nyt Lys over dette Institut ved at fastslaa, at Benægtelseseden ikke som Sigtelseseden er et Bevismiddel men en skærpet Proceserklæring. Det er ikke en Fordel at stedes til Aflæggelse af denne Ed men tvertimod en Byrde at skulle understøtte sin Benægtelse med Ed for at faa den taget for fyldestgørende; Ørsted viser, at man med dette Udgangspunkt maa komme til en ændret Bedømmelse af adskillige processuelle Situationer.

I Afh. af 1804 anstillede han en Undersøgelse af Retternes indbyrdes Competence, hvorved han i Modsætning til gængs Opfattelse antog en Ret kompetent til at afgøre Erstatningspligten, skønt den, f. Eks. fordi Sagsøgte stod under Krigsret eller Forseelsen hørte under Politiret, ikke kunde straffe for vedkommende Lovovertrædelse.

Derimod havde han Praksis med sig, naar han i Afh. af 1806 overfor Brorson hævdede, at civil Arrest kunde gøres for omtvistede Krav mod Sikkerhedsstillelse, og at denne stilledes til Fogdens ikke til Rekvisiti Betyggelse.

Endnu kan nævnes Afh. af 1807 om Procesomkostningers Tilkendelse og Ophævelse, hvori han som Tyskeren Weber efter Sagens Natur vilde anvende Skadeserstatningsreglen, Afh. af 1808 om Behandlingen af Inhabilitetsindsigelser mod Dommere med Sondringen mellem almindelig og speciel Inhabilitet, Afh. af 1810 om Fravigelse af Værneting ved Vedtagelse særlig i Kontrasøgmaals-

tilfælde, Afh. af s. A. om Stemmeferhedens Udfindelse, naar flere Dommere medvirker i Paadømmelsen, og en Afh. af 1812, der hæveder Parternes Adgang til at vedtage Sagens Afgørelse ved Ed.

Hermed er det vigtigste nævnet, og det giver jo et stærkt Indtryk af Ørsteds Alsidighed ogsaa som Processualist. Det viser hans utrættelige Drift til at gaa i Gang baade med Æmner, der ikke forhen havde syntes at behøve nærmere Omtale, og med Æmner hvor Praksis forekom at maatte ligge ganske fast. Det viste sig altid, naar han forlod Æmnet, at der var kastet nyt Lys derover.

Fyldigst udfoldede Ørsteds Forfatterskab sig dog paa det *strafferetlige* Omraade, og her havde han ikke som i Supplementet bundet sig til at holde Trit med en Forgænger. Opgaverne og Æmnernes Form er altid selvvalgte, og de udføres con amore. Strafferetten maatte som Gren af den offentlige Ret og ifølge sin særlig tydelige Sammenhæng med det moralske ligge Ørsted særlig nær. Tillige havde han paa dette Felt fyldige praktiske Erfaringer. Endelig var det den Side af Lovgivningen, hvor man nærmest var betænkt paa Reformer, og at komme til at virke for saadanne var et stort Formaal for Ørsted.

Paa en Indbringelse af det moralske Element i de strafferetlige Retsregler beroede Kants Straffeteori: at der straffes, fordi Fornuften vil, at der med en retstridig Handling skal forbindes ulykkelige Følger for dens Ophavsmand, hvilket er et kategorisk Imperativ; og som Norm for disse Følger tjener Gengældelsen, Talionen. Ørsteds Tilslutning til denne Lære var ialtfald allerede opført i hans Konkurrenceafhandling om Strafferettens Grundlag (Minerva 1800). Her gjorde han med Fichte et skarpt Skel mellem Ret og Moral og satte Straffens Opgave i at værne om Borgernes Rettigheder ved udvortes Motiver d. v. s. Tvang, der virker paa den personlige Interesse. Som tidligere skildret forlod han meget snart Fichtes System i dets Ensidighed og anviste Moralen en vigtig Plads som psykologisk bærende Element i Retsordenen, men den Grundopfattelse, at Straffen kun var til for Retssikkerhedens Skyld, fastholdt han uforandret. Han finder dette Formaal virksomt paa dobbelt Maade: „Straffelovenes Øjemed er først og fremmest at forebygge Forbrydelsen og dernæst, hvis denne, uagtet det Straffeonde, hvormed Loven har truet, alligevel skulde ske, da at hindre Forbryderen i at begaa flere Retsbrud“ (Kjbh. 1. Eft. 1800.

43). Og fremdeles: „Straffelovenes Hovedhensigt er ikke at hindre den individuelle Forbryder i at begaa nye Forbrydelser men ved Truslen af en Lidelse, der skal forbindes som uadskillig Følge med Forbrydelsen, at opvække Frygt hos enhver, der ellers kunde være tilbøjelig til Forbrydelsen og saaledes standse den onde Viljes Udbrud.“ Begge disse Sikkerhedssynspunkter bør forenes i enhver Straffebestemmelse (Jur. M. Td. 1802. II 175).

De herhenhørende Hovedarbejder er „Prøve af en Lærebog i Kriminalretten“, der i Aarene 1808—12 kom i Juridisk Arkiv Nr. 15, 21, 22, 29 og 30, for de sidste Afsnits Vedkommende med Tilføjelsen „indeholdende sammes almindelige Del“, ialt 326 Sider, og Tyveriafhandlingen af 1809.

Begge disse Skrifter er anlagt som systematiske Behandlinger af større Afsnit af Lovgivningen. Lærebogen handler i 6 Kapitler om Kriminalrettens Omfang og Stilling i Retssystemet, om Begreberne Forbrydelse og Straf i Almindelighed samt de øverste Grundsætninger for Strafferetten, om de forskellige Maader, hvorpaa en Straffelov kan overtrædes nemlig dels med Hensyn til Overtrædernes Sindelag dels med Hensyn til selve Handlingens Form, om Misgerningers og Straffes Inddeling, om de Grundsætninger, Dommeren har at følge ved Straffelovens Anvendelse, og om Strafskylds Ophævelse. Anledningen til Udarbejdelsen var en Gennemgang af Kriminalretten i Ørstedes Institut i Vinteren 1808 „efter saadanne Theses, som her leveres Begyndelsen til. Lærebogen selv kan ellers formedelst de adskillige andre litterære Arbejder, jeg før har at levere, sandsynligvis ikke ventes i mange Aar“.

Af Lærebogens Indhold kan nævnes Udredningen af Strafferettens øverste Grundsætninger. Der sondres mellem absolute Teorier eller Gengældelsessystemet og relative eller Sikkerhedsteorier. Gengældelsen kan opfattes som materiel eller formel, og Ørsted bemærker, at Professor Bornemann i Astræa havde leveret en ejendommelig med megen Anvendelse af Skarpsind og Flid udført formel Gengældelsesteori. Selv om Teorien i denne Form er mindre angribelig, overser den dog, at det ikke kan være Statens Opgave at tilvejebringe Ligevægt mellem Brøde og Lidelse men kun at sikre mod Brøden. Af Sikkerhedsteorierne lægger nogle Vægt paa Præventionen overfor den enkelte, andre paa den almindelige Virkning af Straffetruslen.

Den Paastand, at enhver Forbrydelse maa forudsætte en udtrykkelig forbydende Lov, forkastes. Det kan kun kræves, at Handlingen indeholder Forstyrrelse af en uomtvistelig Rettighed paa en saadan Maade, at Staten ikke kunde modvirke den ved andre Tvangsmidler, thi her fordrer Fornuften med Nødvendighed Straf.

Med Hensyn til det subjektive omtales de forskellige Former af Forsæt og Uagtsomhed. Paastanden om, at vore Love skulde indeholde et almindeligt Princip om, at Forsæt til en Del af Forbrydelsen er lig Forsæt til hele Gerningen, forkastes. Det ubestemte Forsæt anerkendes, og Forskellen mellem Forsæt og Hensigt eller Bevæggrund paapeges. Det fremhæves, at de borgerlige Love normalt først sætter Straf for den Handling, der har Følger. Høj Grad af Beruselse, ogsaa den selvforskyldte, borttager Forsæt, medmindre Rusen er fremkaldt for at befordre Gerningen. Der bør tages noget Hensyn til, om Forbrydelsen har sit Udspring af en mere eller mindre ond og fredsforstyrrende Bevæggrund. Vore Love indeholder ingen Hjemmel for at anvende nedsat Straf paa meget stupide og fjantede Mennesker, som handler forsætligt. Heller ikke Sagens Natur taler herfor, „thi det kan ej antages, at der behøves mindre stærke Motiver til at virke paa slige Mennesker end dem, hvorved andre kan holdes inden Lovens Grænser“.

Med Hensyn til selve Handlingens Form udredes Forskellen mellem den fuldendte og den (i Henseende til alle objektive Virkninger) fuldbragte Misgerning endvidere mellem Forberedelsen til Misgerningen og dens Begyndelse, der atter kan indeholde et nærmere og et nærmeste Forsøg. Staten bør straffe ethvert Skridt til Lovens Overtrædelse men — for ikke at gøre det ligegyldigt, om der fortsættes — med lavere Straf end for fuldendt Forbrydelse. Dette gælder, om end vore Love ingen almindelig Forskrift indeholder i denne Henseende. Træder Personen af egen Drift tilbage fra Forsøget, bør han efter Fornuftens Grundsætninger være fri for al Straf. Da Straffelovens Genstand er selve Handlingen, burde efter almindelige Grundsætninger Forskellen mellem fuldendt og fuldbragt Misgerning ikke medføre forskellig Straf. Deltagelse i en Forbrydelse kan foreligge enten ved umiddelbar Udførelse af Handlingen eller ved som psykologisk Aarsag at opvække eller styrke Forsættet hos en anden, overtale eller raade til Handlingen, fremdeles ved at understøtte i selve Udførelsen eller ved senere at være

behjælpelig i at opnaa Forbrydelsens Øjemed eller afværge de juridiske Følger, som den ellers vilde paadrage ham. Snart bør der i disse Tilfælde være fuldt Ansvar snart kun et mildere. Den, der bestemmer en anden til at begaa en Forbrydelse, burde efter Sagens Natur straffes lige haardt, enten denne blev iværksat eller ikke, men Loven bestemmer anderledes. Ligeledes kræver Loven, at Gerningsmandens særlige, strafferetlig skærpene personlige Forhold ikke faar Betydning for den medvirkende, men fastsættes Straffen arbitrært, kan der tages Hensyn til at det personlige Forhold f. Eks. ved Vold mod Forældre ogsaa gør den medvirkendes Forbrydelse til en grovere. Angivelse af begaaede Misgerninger er ordentligvis ikke Borgerpligt.

Herefter følger Redegørelse for en Række Sondringer indenfor Forbrydelserne og en Oversigt over den positive Lovgivnings Straffesystem. Spørgsmaalet om Livsstraffes Retmæssighed besvares i Forbigaaende bekræftende.

Under Overskriften „Over de Grundsætninger, Dommeren har at følge ved Straffelovenes Anvendelse“, meddeles der en Række almindelige Betragtninger i kortfattede Paragraffer, hvoraf nogle skal omtales. En Straffelov bør ikke have tilbagevirkende Kraft, men at Loven formildes, kan ikke paaberaabes af den, der overtraadte den ældre Lov og tilsidesatte dennes stærkere Trusel. Fortolkningsreglerne er de sædvanlige, saaledes at den bogstavelige Fortolkning maa tages til Udgangspunkt. At den mildeste Regel i Tvivltilfælde skal anvendes, er kun en Anvendelse af den tilstrækkelige Grunds Princip. Den bestemte Lovregel taaler ikke Fravigelse i konkrete usædvanlig grove eller milde Tilfælde, men noget andet er, at der med Handlingen kan være forbundet Omstændigheder, der maa opfattes som en ulovbestemt Forbrydelse, der kræver Tillægsstraf. Vore Love indeholder ikke Hjemmel for at straffe med lavere Straf, hvor der kun er tilvejebragt Formodning mod Sigtede. Hvor Dommeren har Frihed i Strafudmaalingen, kan han ikke gaa frem efter almindelige Fornuftgrundsætninger men maa følge Lovgivningens Analogi; den nærmere Udvikling her gives meget udførligt. Dernæst omhandles Strafarternes indbyrdes Strænghed og endelig det Tilfælde, at der under samme Sag skal afgøres flere Lovovertrædelser af samme Person. Slutningskapitlet handler om Strafskylds Ophævelse, hvorunder der gø-

res nogle Bemærkninger om den i vore Love næsten ukendte Præskription af Strafskyld, som Ørsted ej heller finder legislativt tilraadelig.

Den meddelte Liste over Ørsteds Afhandlinger vil have vist, at han navnlig paa Strafferettens Omraade, ogsaa gav sine Læsere Oplysning om Drøftelserne indenfor tysk Litteratur, der saa afgjort var den, hvortil dansk Retsvidenskab maatte være henvist, naar den søgte ydre Impulser. I Juridisk Arkiv Nr. 3 (1804) findes saaledes i Anmeldelsesform en Undersøgelse af Uagtsomhedsteorien i tysk Litteratur, og i Forbindelse hermed kan nævnes dels hans skarpe Kritik af Baron v. Eggers' Udkast til Straffelov for Slesvig og Holsten i Nr. 21 og 22 (1809—10), forsaavidt angaar uagtsomme Forbrydelser, dels en Undersøgelse i Nr. 29 (1811) over det Spørgsmaal, om der i Straffesager skal formodes Forsæt eller Uagtsomhed med Hensyn til den beviste Lovovertrædelse. Ørsteds Standpunkt var, at Dommeren, naar Tilstaaelse ikke foreligger, lader det bero paa samtlige Sagens Omstændigheder, om Handlingen kan udledes af Uforsigtighed eller maa forklares af ond Vilje. Fremmede Forfattere havde derimod opstillet en Formodning for Forsæt. I 1805 anmeldte han udførlig i Arkivets Nr. 4 Feuerbachs skarpe Kritik af Kleinschrods Udkast til Straffelov for de kurphalzbayerske Stater, hvorved han dog tager adskillige Forbehold overfor den iøvrigt af ham saa højt vurderede Feuerbachs Bemærkninger. Med Kleinschrods Antikritik beskæftigede han sig i Nr. 6.

De øvrige Afhandlinger skal ikke nærmere gennemgaaes. Flere af dem angik Spørgsmaal i Æmnet Tyveri m. v. og gik derfor op i den Afhandling, der straks skal omtales. Æmnet Kumulation, der tidlig vakte hans Opmærksomhed, blev atter behandlet af ham i Lærebogsindledningen; andre har Hensyn til tidligere omtalte Domme. Afh. fra 1806 om verbelle Injurier efter D. L. 6-21-2 fastslaar, at dette Begreb foruden Paasagn, der vilde kvalificere til Straf af Ærens Tab, omfatter saadanne, der vilde berøve medborgerlig Agtelse, og i en lille Opsats af 1809 hævdede han, at Injurier ikke kan fremføres mod ubestemte Kredse af Personer, idet han bebudede et større Arbejde om Injurielovgivning, der dog ikke fremkom.

Den 418 Sider store Afhandling „Systematisk Udvikling af Begrebet om Tyveri og denne Forbrydelses juridiske Følger“ maa

betragtes som denne Periodes Hovedværk. Den behandler Æmnet ud i de mindste Detailler og med Belysning af Domspraksis samtidig med, at det sættes i Forhold til Rettens Grundprinciper. Saaledes findes der deri almindelige Udviklinger om Begrebet Besiddelse, om Ejendomsrettens Væsen, om Pligten til at angive Forbrydelser og om Forsøgs Strafbarhed. Fremstillingen stopper ikke op ved de materielle Regler men afrunder Billedet ved at medtage Tyvsbeviset, hvorom der i den positive Lovgivning forelaa de særlige Regler om det „ekstraordinære Bevis“ ved uhjemlet Besiddelse af Koster, med Hensyn til hvilke Tilhjemlingsed og Ejendomsbevis førtes. Herunder var der Lejlighed til Udviklinger om egen Tilstaaelses Beviskraft i Straffesager og om Indiciebevisets Anvendelighed. Reglerne om Straffen indledes med en Udvikling af de almindelige Grundsætninger angaaende Maalestokken for Straffedelingen altsaa den almindelige Straffeteori. I Begrebsbestemmelsen er der lagt Vægt paa Fravendelsen af Tingens Proprietet fra en anden, ikke paa Tilegnelsen, og med Hensyn til det subjektive betones det, at Forsættet ikke rummer Vindesyge som Motiv men kun den til den objektive Gerning svarende Bevidsthed. Forfatteren havde sikkert Grund til i sin Forerindring at udtrykke Haabet om Bifald saavel fra Teoretikeres som fra Praktikeres Side. Foreningen mellem disse Retslivets to Sider var gennemført paa den lykkeligste Maade og saaledes, at ingen af dem kom til kort. Bogen staar som det modne Udtryk for, hvad Ørsted i denne Periode var naaet til ved Gennemarbejdelsen af sin Retsopfattelse og sin juridiske Arbejdsmetode, og som Udtryk for, hvilke Maal han stiller for sin Skribentvirksomhed, nemlig den rette Anvendelse af de gældende Love og Forberedelsen af Forbedringer i disse. Af og til rummer hans Form Reminiscenser af en naturretlig Udtryksmaade, som han sikkert ikke dengang tillagde egentlig Realitet. Saaledes naar han S. 80 drøfter Pligten til at angive: „Ved Statens Stiftelse paatog Borgerne sig nemlig at skaffe hinanden den størst mulige Betyggelse mod Fornærmelser. Heraf følger nu, at de er pligtige til at anvende al deres Virksomhed for at befordre de til Værn for Sikkerheden givne Loves Overholdelse.“ Ligeledes S. 104, hvor det med Henviisning til Fichtes Naturret hedder, at Lovens Overtræder „har gjort Brud paa de Betingelser, under hvilke Staten har tilstaaet ham Sikkerhed for sine Rettigheder,

følgelig ogsaa forbrudt den betingede Sikkerhed. Staten kunde af denne Aarsag, saalænge den ej ved Love havde givet ham Løfte om at slippe med en bestemt Straf, uden at gøre ham Uret, paalægge ham endog det allerstørste Onde for den ringeste Forbrydelse“. Der kan ikke her gaas nærmere ind paa den Mangfoldighed af Retsspørgsmaal, der er bragt ind under denne Monografis Ramme. Tiltrods for eller maaske netop paa Grund af Lovgivningsgrundlagets relative Forældelse læses den fremdeles med det største Udbytte.

Skriftet slutter med „Vink til vor Tyvslovgivnings rigtige Bedømmelse“, hvorunder der dels føres et Forsvar for Bestemmelserne i Fdg. 20 Februar 1789, der var blevet angrebne for deres fordærvelige Mildhed, jfr. Ørsteds Kritik af Godsejer Bechs Skrift herom i 1804, dels udkastes en Plan for Straffeudmaalingen med væsentlig Hensyntagen til Værdien af det stjaalne, et Synspunkt Ørsted ikke senere fastholdt.

Som Appendiks til Skriftet kom samme Aar i Jur. Arkiv „Kritisk Fremstilling af den nyere preussiske Tyvslovgivning“ (95 Sider). Denne Lovgivning udgjorde et Afsnit af Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten, der blev gennemgaaet meget nøje i Afhandlingen, saa at Ørsted selv til Slut udtaler, at den megen Detail har noget særdeles trættende for baade Forfatter og Læsere. Han finder imidlertid det Udbytte derved, at det sammenlignelsesvis godtgør dels vor Tyvslovgivnings gode Standpunkt, dels at den berømte preussiske Lovgivnings Værd ikke er saa betydeligt: „Naar man ser, i hvilken Grad et saa vigtigt Kapitel er mislykket, vil man næppe kunne tro, at det hele bærer Præg af det sikre og gennemtrængende Blik, af den frugtbare, Tilfældenes mulige Forviklinger beregnende Kombinationsevne, af den aldrig sovende Agtpaaagivenhed paa det Hele og paa de mindste Artikulationer, af den stadige Omhu for Klarhed, Bestemthed, Orden og kærnefuld Korthed i Foredraget, der er Faktorerne for en god Straffelovgivning. Og fra den Dom, man finder sig beføjet til at fælde over denne Lovgivning, vil man vel omtrent kunne slutte sig til, hvor vidt Tidsalderen i det Hele har bragt det i den Kunst at udkaste Straffelove.“

Her maa ogsaa nævnes hans Polemik i Dansk Litteraturtidende 1811 Nr. 38 ff. og 1812 Nr. 7 f. mod Kapellan N. Wergeland

(Fader til Digteren Henrik W.) i Anledning af dennes af Selskabet Norges Vel prisbelønnede Skrift „Mnemosyne“ ang. et Universitet i Norge (trykt i Selskabets historisk-filosofiske Samlinger 1811). Han var meget misfornøjet med det „umodne og usammenhængende“ Skrift, der var opfyldt af en „snæver, sygelig Nationalisme“ i Modsætning til „den blide Broderaand og den udvidede Fædrenelandskærlighed, hvorved Tyge Rothes og Falsens Blade gjorde et saa smukt Indtryk“. I 1793—95 havde der under Indflydelse af den revolutionære Periode været en Agitation for det norske Universitet, hvis Oprettelse nu var besluttet i 1811. Med sædvanlig Samvittighedsfuldhed gennemgaas Bogen i en c. 90 Sider lang Anmeldelse, ved hvis Slutning Recensenten (der er anonym) erklærer, at „Arbejdet har været ham et af de ubehageligste, han i lang Tid har overtaget sig. Længe ked af al Polemik har han i adskillige Aar paa ganske enkelte Undtagelser nær afholdt sig fra Bedømmelse af andres Arbejder“. W.s Bog havde imidlertid gjort et saa voldsomt Indtryk paa ham, at han ansaa det for Borgerpligt at tage til Genmæle navnlig paa Grund af „de grundfalske Forestillinger om det danske Folks Sindelag mod det norske og begge Nationers gensidige Forhold“. Han slutter med formildende Ord og Ytring af Glæde over Universitetets Komme. I sin Replik til W. fastholder han Kritiken.

Et Tilbageblik paa Ørsteds Produktion i dette Tidsrum viser, at han allerede havde ydet noget betydeligt til Udvikling af de almindelige Retsideer og Oplysning i Lovkyndighedens forskellige Grene. Han havde ikke begrænset sig til nogle enkelte Æmner men — med det Kierkegaard'ske Udtryk — omsejlet Tilværelsen, juridisk set. I senere Perioder vil vi se ham forny sin Omsejling tildels saaledes, at Skrifter fra nærværende Periode kom til at danne Underbygning for nye fuldstændigere Værker.

TIDEN TIL 1835

I

VIRKSOMHED SOM KANCELLIEMBEDSMAND

Kancelliembedsmand var Ørsted fra 1813 til 1848 altsaa i over en Menneskealder. Hans Arbejdsindsats som saadan overragede langt de 12 Aars Dommergerning og kunde kun sammenlignes med hans samlede Forfattervirksomhed. Selvsagt maa den biografiske Fremstilling ogsaa her paalægge sig en Begrænsning, og idet jeg sætter det som denne Bogs Opgave at give et Billede af Mennesket og Juristen Ørsted, kommer jeg naturligt til at maatte fremdrage dels hans Virksomhed paa det egentlige Lovgivningsomraade dels saadanne embedsmæssige Foretagender og Oplevelser, der bidrager til hans personlige Karakteristik, medens meget andet Stof maa overlades til den historiske og retshistoriske Forskning. Foreløbig følger vi ham kun til Aaret 1835, hvor en helt ny „halvparlamentarisk“ Opgave kom til at paahvile ham som kgl. Kommissarius i Stænderne. Nærværende Tidsrum er ogsaa karakteriseret derved, at han saalænge vedligeholdt sin juridiske Forfattervirksomhed i samme Spor som tidligere, og det nævnte Aar betegner derfor paa dobbelt Maade et Skel paa hans Livsbane.

En Forløber for Ansættelsen i Kancelliet var Ørsteds Tilkaldelse i September 1812 til at deltage i de Overvejelser i Finanskollegiet, der førte til Udstedelsen af Fdg. 5. Januar 1813 om Pengevæsenets Forandring og Rigsbankens Oprettelse¹⁾. Med Hensyn til Omregningen af Kurantdalerens Værdi i Forhold til den nye Rigsbankdalers gav han Stødet til en Ændring i Planerne nemlig saaledes, at der ved Obligationsgæld og almindelig Regningsgæld toges Hensyn til Tiden for Gældens Stiftelse og gaves Debitorerne Lempelse efter stigende Skala, jo yngre Gælden var, regnet fra

11. September 1807. Gæld i Kurantdaler, ældre end dette Tidspunkt, skulde gaa over til Gæld i Rigsbankpenge, Daler for Daler d. v. s. være betalbar med en Nedskrivning fra 6 til 1; ved Gæld yngre end 10. December 1812 naaede Skalaen ned til, at 100 Kurantdaler betaltes med 20 Rigsbankdaler. Da Loven var udkommen, blev Ørsted Medlem af en Kommission til Behandling af de ved denne fremkaldte tvivlsomme Spørgsmaal, hvoraf der var særdeles mange ^{1a}). Han afgav i denne Egenskab Betænkning om Gyldigheden af Forordningen overfor den, der inden Tinglysningen havde faaet Kundskab om den, og besvarede dette Spørgsmaal bekræftende, hvorhos han henstillede at give Regler om en anden almindelig Offentliggørelsesmaade end ved Tinglysning ²).

Man havde i Kancelliet Brug for Ørsteds friske Arbejdskraft, og for ham maatte Virksomheden som overordnet Kancelliembedsmand være meget tiltrækkende. At udarbejde Betænkninger og Vota i Kollegiet og derigennem være med til at udvikle Lovgivningstilstanden var en Opgave, der laa nærmere ved Forfattervirksomheden end Arbejdet som voterende i Retssager. Arbejdet i Retten havde vel forsynet ham med et uundværligt Stof for hans Overvejelser af de rette Regler, men disses Udformning var hans Hovedformaal. Dette sit Speciale vilde han jo netop faa Lejlighed til at dyrke i legislative Udviklinger, og sin litterære Virksomhed vilde han beholde underbygget med det nye Stof Virksomheden i Kancelliet kunde bringe. Den 14. April 1813 udnævntes han til 4' Deputeret i Danske Kancelli og Chef for dettes 2' Departement, der omfattede Retsvæsenet. Ved omtrent samtidige Resolutioner forbeholdtes der ham Tilbagetræden til Højesteret med Anciennitet i Henseende til Sæde og Gage og tildeltes ham Etatsraadstitlen. Dannebrogsmænd var han blevet ved Kongens Fødselsdag den 28. Januar s. A. Han fik nu sin Virksomhed i Kancellibygningens Hovedfløj paa 1' Sal.

I 1815 blev han fra 1. Juli „Redaktør, Forlægger og Udgiver“ sammen med den Deputerede P. J. Monrad af den siden 1798 udkommende Kollegialtidende, der bragte Meddelelser om de i Kollegierne behandlede Sager; fra 1834 var han alene om dette Hverv. Der var ved denne Tidende i et vist Omfang indført Offentlighed i Regeringsvirksomheden, og Udgivernes Privilegium udvidedes i 1815 til at omfatte Oplysninger om Bevæggrundene til vedkommende Regeringsforanstaltninger efter Forestillinger og Akter. Ør-

sted fik herved et nyt Organ for sin Produktion, som han undertiden benyttede som Surrogat for sine private Publikationer, efterat han var hørt op med disse.

Ifølge Kollegialordningen traf de Deputerede deres Afgørelser ved kollegial skriftlig Behandling af Sagerne, som de forberedte hver i sit Departement; tillige tiltraadte Præsidenten (Kaas) og Generalprokurøren (Cold). Danske Kancellis Omraade var de efter senere Opfattelse justitsministerielle Sager; desuden Kommunalvæsen, Fattigvæsen og Næringsvæsen samt Kirkens og Folkeskolens Anliggender, alt kun i Kongeriget. Derimod var Universitetet og de lærde Skoler i 1805 overgaaet til Styrelse af en særlig Direktion.

Efterat de nye Skoleanordninger af 29. Juli 1814 var traadt i Kraft, truedes Gennemførelsen af denne Reform i længere Tid af den Bevægelse, der rejstes omkring den lancasterske eller indbyrdes Undervisningsmetode, der skulde muliggøre at spare stærkt paa Lærerkrafterne. I den pengeknappe Tid havde dette Værdi, og Kongen, der var paavirket af sin Adjutant Kaptajn I. N. B. Abrahamson, havde stor Interesse for at udvikle Metoden, saa at den kunde befales indført i Skolerne, medens mange Skoleautoriteter var uvillige. Resultatet blev i 1822 Meddelelsen af en Tilbudelse til Anvendelsen i Almueskolens nederste Klasse, og endnu i adskillige Aar voldte denne Sag Uro i Skolevæsenet. Ørsted for sit Vedkomende havde hele Tiden været imod Metoden men maatte opponere med Forsigtighed. Sagen kom til at staa i Forbindelse med det senere hen stærkt drøftede Spørgsmaal om Udskillelse af Kirke og Skolevæsenet fra Kancelliets Ressort, idet Kravet herom søgte Støtte i den Paastand, at Kancelliet havde Ansvar for det Tilbageskridt, der truede fra Metoden. I den af Ørsted redigerede Ny Kollegialtidende for 1846 Nr. 39 ff gøres der særdeles udførligt Rede for de herom i Stænderforsamlingen, i en Kommission og i senere Forhandlinger fremsatte Opfattelser, idet Ørsted polemiserer mod Professor H. N. Clausens i et Skrift fremsatte Kritik af Kancelliets Egnethed til fremfor Kirkens eller Skolens egne Mænd at styre de paagældende Anliggender. Et Par af disse Udtalelser skal med det samme anføres. Flertallet i Kommissionen (hvori Clausen bl. a. overfor Ørsted og Mynster havde været i Mindretal) bemærkede: „Det turde være en Miskendelse af Rets-

studiets Væsen, naar man synes at antage, at dette skulde have en saa stræng positiv Karakter, at det ikke skulde tilstede den liberale og omfattende Aandsretning, som kan behøves for at behandle de mere aandelige Forhold. Retsvidenskaben uddannes og udvikles stedse ved Hjælp af en tro Opfatning af de Livsforhold, hvorpaa Retsbegreberne bliver at anvende, og den ægte retskyndige kan derfor vel behøve et indtrængende og fast Blik i disse Forhold.“ Clausen havde om den juridiske Dannelse udtalt, at den førte til Tilbøjelighed til at lade det formelle gælde som Hovedsag, til en skeptisk om ikke benægtende Retning med Hensyn til det ideelles Gyldighed og en lønlig Mistro til det aandeliges Magt samt en Stræben efter at tilvejebringe Garanti ved det positive Bud. Overfor dette henviste Ørsted til sin hele retsvidenskabelige Virksomhed, hvorigennem der gaar en fortsat Bekæmpen af en saadan Forestillingsmaade: der var næppe nogen, hvem den døde juridiske Formalisme, hvori Forf. fandt Juristernes Virtuositet, var inderligere imod, end han. Han mente, at Juristen med den fornødne aandelige Sans lettere vilde forbinde en gavnlug Uafhængighed af Partistandpunkter, og nægtede sig ikke den Ironi at henvise til, at en Udsondring af Skolevæsenet lettelig kunde have ført til, at Lancastermetodens ivrige Forkæmper, den senere Biskop Mønster i Aarhus, var blevet Almueskolens Leder — noget der i højeste Grad vilde have været Clausen imod. Selve Sagen blev dengang stillet i Bero.

Med sin stærke Oplysningsinteresse og ikke ringere kirkelige Interesse bl. a. som Lærer ved Pastorseminariet opfyldte Ørsted sikkert for sit Vedkommende alle Krav til en overordnet Leder af Kirke- og Skolevæsenet, og han skriver da ogsaa i Liv III S. 177, at disse Forretninger i Kancelliet stedse havde tiltrukket ham, uagtet de i enkelte Perioder havde gjort ham større Kummer end nogen anden Del af hans Virkekreds. Den første af disse Perioder fremkom ved den overdrevne Iver for den indbyrdes Undervisning. Den anden fremkom ved Resolutionen af 12. August 1828, „der i de skarpeste Udtryk foreskrev en aldeles bogstavelig Overholdelse af de for ministerielle [præstelige] Forretninger foreskrevne Formularer, hvilken Indskærpelse blandt andre Ulemper fremkaldte det mest forhadte Spejderi fra et vist Partis Side“. Skønt Ørsted var Medlem af en Kommission til Kirkelovenes For-

bedring, havde P. Chr. Stemann, der Aaret forud havde efterfulgt Kaas som Kancellipræsident, faaet Resolutionen udfærdiget to Dage før Ørsteds Hjemkomst fra en Rejse til Norge. Den Grundtvig-Lindbergske Retning fremkaldte straks en Række Disciplinærsager mod Præster, der ikke nøje havde fulgt Alterbogen, og som Leder af Kancelliets Minoritet insisterede Ørsted paa en Ændring i Resolutionen. Dette blev efter nogle Aars Forløb ogsaa forsaavidt Resultatet, som man stiltiende lempede dens Anvendelse³). Den tredje Periode — Baptistbørnenes Tvangsdaab — hører en senere Tid til.

Modsætning og Brydning manglede det overhovedet ikke paa indenfor Kancelliet, mindre dog i Kaas' Tid, end efterat den aldrende og myndige Stemann fra sit Amt i Sorø var kommen ind paa Administrationens første Plads. En saadan prætenderede Kancelliet at have i Forhold til de andre Kollegier, fordi der „gennem Kancelliet som Kongernes Skriverstue udfærdiges alle Ordre til de andre Kollegier og Bestallinger til disses Medlemmer; men en Tilvækst fik denne Myndighed under Christian Colbjørnsen, for hvis Veltalenhed, Advokattalent og Satire alt maatte bukke sig, og det var man dengang altfor villig til“. Saaledes skriver den fremragende Finansebedsmand, Ørsteds frisindede Ven fra Ungdomsaarene Jonas Collin, idet han om den Deputerede Lassen anfører, at han fulgte sin Læremester Colbjørnsen, og at det var en Skæbnens Ironi, at han med sin Mangel paa humanistisk Dannelse var Gejstlighedens Værges i Kancelliet. Om Ørsted siger han derimod, at han var „et mæglende Princip, thi for ham havde vi alle Agtelse og Hengivenhed“⁴); her tænkes nærmest paa en af de talrige Kommissioner, hvori Ørsted sad sammen med Mænd fra andre Kollegier. Den regelmæssige Modsætning var i lang Tid paa den ene Side Stemann med Lassen og Bentzen, paa den anden Ørsted med Lange og Hansen, og den faldt sammen med Modsætningen mellem Statsmagts Hævdelse og Hensyntagen til individuelle Forhold⁵). Et lignende Vidnesbyrd som af Collin gives Ørsted af Historikeren P. V. Jacobsen, der som Kancellist kendte Forholdene i Danske Kancelli. Han skildrer (Breve 1899 S. 90) i Januar 1830 de hyppige Samenstød mellem Stemann og den Deputerede Monrad: „Ved saadanne Lejligheder er det gerne Ørsted, som agerer Fredsmægler. Denne i alle Henseender fortræffelige

Mand er ogsaa ypperlig skikket hertil; thi skønt han selv nok holder paa sine Meninger, modsiger han dog sjælden i det mindste ikke uden megen Omsvøb. Naar man siger eller skriver noget mod ham, siger han sædvanlig: dette er vistnok en grumme forstandig Mening og foruden hvad Hr. N. N. alt har sagt for denne Mening, kan der endnu anføres — og nu anføres en Snes understøttende Argumenter, men, tilføjer han saa, imidlertid synes dog følgende herimod at stride, og nu kommer da et saadant Forraad af uigendrivelige skønt paa det høfligste indklædte Modgrunde, at man til Slutningen maa tage sig om Næsen og sige til sig selv: Herre Gud hvad var det dog for Sludder, du kom frem med.“

Værre var det, at Ørsted to Gange kom i Modsætningsforhold til Kongen, uden at dette dog rokkede den dybe Hengivenhed for Frederik VI, som han delte med de bedste af denne Konges Mænd. Den første af disse Episoder forefaldt i 1817. Den 25. Juni udbrød et organiseret Oprør i Tugthuset paa Christianshavn — det københavnske „Tugt- Rasp- og Forbedringshus“ —, og Præsident Kaas overbragte Dagen efter mundtlig Ordre fra Kongen til Kancelliet om Udfærdigelse af et Kommissorium for en ekstraordinær Domstol i denne Anledning. Det samme var sket to Aar før efter lignende, men mindre ondartede Tumulter i Tugthuset, og skønt Ørsted dengang havde været noget ilde ved, at der var nægtet Appel til Højesteret, havde han overfor en klar Ordre ikke haft andet at gøre end at deltage i Ekspeditionen. Da Kongen senere for det bedre Udseendes Skyld havde forlangt udfærdiget en fingeret Forestilling af samme Indhold, havde han ogsaa fundet sig nødt til at deltage heri. Dette maatte falde saa meget mere stødende, som en af de første Foranstaltninger paa Justitsvæsenets Vegne, Ørsted havde været med til, Plakaten af 31. Aug. 1813, havde lovgivet om dette Forhold og forbeholdt Adgang til Appel til Højesteret fra den særlig Domstol for Tugthuset, ved Livsstraffe endog som nødvendig. Nu derimod skulde Kommissoriet have det skærpede Indhold, at hvis de rette skyldige ikke kunde udfindes, skulde — efter Analogi af Krigsloven om Mytteri — Decimation (Henrettelse af hver 10' efter Lodtrækning) finde Sted. Kommissoriet blev udfærdiget men uden Ørsteds Medunderskrift. Han havde forstaaet Kaas saaledes, at der ikke forelaa nogen ubetinget Ordre til ham som Kollegiemedlem, men Kongen lod ham

kalde og gav ham en skarp Tilrettevisning med Tilføjende, at en Afskedsansøgning fra ham vilde blive bevilget. Kongen bebrejdede ham endvidere, at han altid lagde Misfornøjelse for Dagen og som Skribent og Embedsmand bragte fordærlige Grundsætninger i Omløb samt i Særdeleshed foranledigede Domstolene til at antage Meninger, der var skadelige for Samfundets Fred. Ørsted udbad sig Tilladelse til at forsvare sig skriftligt og forklarede derpaa dels Misforstaaelsen af Ordren dels det urigtige i den af „hans Anklagere“ rejste Sigtelse. Skønt Kaas bruste op ved Synet af Skrivelsen, skete der derefter ikke videre⁶).

Ørsted forsvarede sig i Skrivelsen meget frimodigt og vistnok ganske forbavset over det Angreb, han var kommen ud for. Helt mærkeligt var dette nu ikke. I Eunomia for 1815 havde han optrykt sin i 1801 i Selskabet for Sandhed oplæste Afhandling om Ophævelse af offentlige Stiftelser, hvis Teori om Ejendomsrettens Væsen havde forekommet flere at bringe en uheldig Usikkerhed ind i dette Begreb; i 1812 og tidligere Aar havde han skaanselsløst kritiseret den i flere Retninger betydelige og ialtfald i Regeringskredse ansete Overprokurør for Hertugdømmerne Baron v. Eggers' Udkast til en Straffelovbog for Hertugdømmerne, og i 1807 havde han haft en heftig Holmgang med Professor Schlegel paa Naturrettens Vegne. Den kritiske Side var fremtrædende i hans Forfatterskab, og han fulgte i denne Retning Grundsætningen *amicus Socrates, magis amica veritas*. Til Beskyldningen for at ytre Utilfredshed svarer han: „Som Skribent kan jeg ikke have paadraget mig en saadan Bebrejdelse. I denne Egenskab har jeg endog fra min tidligste Periode stedse med Fynd beføjet tøjlesløse Frihedsbegreber og søgt at befæste Tillid til Regeringen og Tilfredshed med dens Foranstaltninger; og jeg tvivler paa, at der kan nævnes en eneste blandt Danmarks nuværende Skribenter, der ærligere, ufortrødnere og omhyggeligere har arbejdet for disse Maal end den Mand, der saaledes er beført for sin Konge som en Misfornøjelsens Prædikant. Jeg vover her allerunderdanigst blot at nævne tre af mine litterære Arbejder. I en Tid, da alt, hvad der gjaldt i Litteraturen, var fuld af Misnøje over Forordningen om Trykkefrihedens Grænser af 27. Sept. 1799, stod jeg som et ungt Menneske uden alle Forbindelser med nogen, som havde Indflydelse i Staten, frem for at blotte de overspændte Begreber og vrang For-

tolkninger, som laa til Grund for hin Misnøje (først i en Recension i de daværende lærde Efterretninger fra 1799 og siden i et særskilt udførligt Skrift udkommet i Aaret 1801, af hvilket jeg nogle Aar senere har givet mig den Frihed allerunderdanigst at overrække Deres Majestæt et Eksempplar). Vel har jeg i at retfærdiggøre Forordningens væsentligste Grundsætninger tillige gjort Erindringer ved nogle enkelte Punkter; men at dette skete paa en aldeles sømmelig og beskeden Maade, derfor tør det uden Tvivl være Bevis nok, at Deres Majestæts højsalige Hr. Fader kort efter (29. Maj 1801) udnævnte mig til surnumerær Assessor i Hof- og Stadsretten med Ret til med første Vakance at oprykke til virkelig Assessor sammesteds. Da i Aaret 1811 et af [skal være: for] Selskabet for Norges Vel skrevet Nidskrift mod Danmark og Norges fælles Regering udkom af den siden saa berygtede Wergeland, var jeg den eneste, der stod frem, og det lykkedes mig saaledes at lægge hans Ondskab og Usselhed for Dagen, at han fra det Øjeblik af blev Genstand for almindelig Foragt baade i Danmark og i Norge, i hvilket sidste Rige især mit Arbejde vandt udmærket Bifald. Senere har jeg med Varme og Omhu søgt at udrydde de Fordomme, som herskede mod Deres Majestæts Forordning af 5. Januar 1813; og saa vanskeligt det end er at tale Folk til Rette i en Sag, der saa mægtig rører ved hver Mands Interesse, tør jeg dog tro, at jeg ikke har skrevet forgæves og det uden Tvivl, fordi mit Værk har rolig Prøvelses og ærlig Sandhedskærligheds Præg. I Provinserne, hvor min personlige Karakter er mindre bekendt, har jeg maattet døje Insinuationen at have skrevet for at vinde Yndest og Belønning, men tryk ved min Selvbevidsthed har jeg kunnet foragte saadanne Insinuationer.“

Til de øvrige Beskyldninger svarer han: „Dersom Deres Majestæt vil have den Naade at opfordre mine Anklagere til at nævne de Læresætninger, hvormed jeg skulde have skadet den offentlige Sikkerhed, tvivler jeg meget paa, at de vilde være i Stand til at nævne end en eneste. Jeg leder for at gætte en Sætning, der kunde frembyde et endog blot tilsyneladende Stof for denne Klagepunkt. Men al min Leden er forgæves. Overdreven Lemfældighed i Misgerningers Afstraffelse vil man dog næppe beskyldte mig for. Baade som Skribent og i mine Embedsstillinger har jeg langt oftere været af det strængere end af det mildere Parti. Isærdeleshed har

jeg saavel i Kancelliet som i Højesteret jævnligen fraraadet Be-naadninger, som de fleste Stemmer erklærede dem for. Blandt andet indrømmer jeg ikke Opdragelse, foregaaende Vandel, Formuestilstand og andre deslige Aarsager, hvorved man saa let skuffes, den Grad af formildende Virkning som de fleste tillægger samme, men holder for, at Handlingens Skadelighed og Farlighed for Samfundet er den overvejende Synspunkt ved Straffelovgivningen og sammes Anvendelse. I Materien om Bevis i kriminelle Sager har jeg med Omhu modarbejdet den dog endnu temmelig herskende Mening, at egen Tilstaaelse og enstemmige Vidners umiddelbare Forklaringer om den Handling, hvori Forbrydelsen bestaar, er det eneste, der kan fælde en Forbryder, og vist, at baade Sagens Natur og Lovens Aand hjemler Bevis ved Omstændighedernes Sammenstød. Den paa den Tid, jeg traadte frem, i det mindste blandt Teoretikerne meget udbredte Mening, at ingen Handling retfærdigt kan straffes, naar ikke en Lov udtrykkelig erklærer den for Misgerning, har jeg ligeledes bekæmpet, jeg tør sige ikke uden Virkning; og den Sentens, som forhen alle vore Lovfortolkere ved hver Lejlighed førte i Munden, at den mildeste Mening altid bør foretrækkes, har hos mig kun en indskrænket Virkekreds . . .“⁷).

Selvfølgelig blev der ikke Anvendelse for den drakoniske Befaling om Decimation; ved at sætte sig ud over Fordringen om Skyldbevis gik denne iøvrigt ud over Reglerne i Krigsartikelsbrevet af 9. Marts 1683. Derimod skærpedes Plakaten af 1813 ved Pl. 16. Juli 1817 i Retning af Livsstraf (med Hovedet at sætte paa Stage og Kroppen at lægge paa Stejle og Hjul) for al Deltagelse i Sammenrottelse om Vold mod Ordensmagten eller paa Bygning, Materialier m. v. Ogsaa Passiviteten skulde straffes paa Livet, men Angivelse eller Forebyggelse belønnes. En Standret af 3 Dommere skulde dømme uden at være bundet til de legale Bevisregler, og Anke til Højesteret kun undtagelsesvis kunne ske. (Hertil sluttede sig iøvrigt senere Fdg. 11. Marts 1818 om skærpet Straf for Undvigelse fra Straffeanstalterne og Pl. 1. Febr. 1826 om Sammenrottelse i saa Henseende). Kongen havde gennem Kancellipræsidenten forlangt sig forelagt Udkast til skærpede Regler. Kaas foreslog 1. Juli Kollegiet følgende Grundlag: naar Militæret efter et voldsomt Optrin har bragt Ro tilveje, opfordres Fangerne til at opgive Ophavsmændene og i det hele oplyse Sammenhængen. Sker

ANDERS SANDØE ØRSTED

Fotografi efter C. W. Eckersbergs Maleri (1821).
(Statens Museum for Kunst.)

dette ikke, erklæres alle lige skyldige, og hver tiende henrettes. Derefter foregaar nærmere Undersøgelse og Paakendelse. Plakaten udstedtes i alt væsentligt efter Udkast af Ørsted, der tog bestemt Afstand fra Decimation undtagen som Benaadning af overbevist skyldige. Saadant vilde, skrev han, vække Sensation i hele Europa.

Da Kongen anden Gang ytrede Unaade, var Dadelen i første Række rettet mod Ørsteds Forfatterskab, og her ramte ogsaa Indgrebet ved (det hemmeligholdte) Reskript af 21. September 1826, der paalagde ham „at indskrænke og efter nogen Tid at tilendebringe den Virksomhed paa Forfatterbanen, som i flere Henseender vanskeligen lader sig forene med Bestyrelsen af de betydelige Tillidsposter, Vi allernaadigst har anfortroet dig“; Ørsted var siden 6. September 1825 tillige Generalprokurør. Endvidere paalagdes det ham at søge Afsked fra Pastorseminariet, motiveret ved Embedstravlhed. Det bestemtes nærmere, at Juridisk Tidsskrift maatte fortsættes til 30. Hæfte, at Arkiv for Retsvidenskaben maatte fuldendes i 6 Bind, at Haandbogen maatte fuldendes, at Afhandlinger, der fordredes af ham som Medlem af lærde Selskaber, maatte skrives, og at forbedrede Udgaver af ældre Arbejder maatte besørges. Begrundelsen var, at Ørsteds Afhandling i Juridisk Tidsskrift XII (1826): „Behøver den danske Kirkeforfatning en omgribende Forandring?“ havde været „Os mishagelig, fordi Vi deri finder en offentlig Fremstilling af dine individuelle Meninger og Anskuelser, som vi med Hensyn til Genstandenes Beskaffenhed og flere Omstændigheder ikke anser velpassende med din Embedsstilling“. Reskriptet blev opfyldt: Ørsted forlod Pastorseminariet men beholdt dog Gagen som personligt Tillæg; han fratraadte Redaktionen af sit Tidsskrift i 1830, og efter Haandbogens Slutning i 1835 udgav han intet, før Enevældens Tid var omme og han selv ikke Embedsmand, jfr. dog nedenfor ved Note 9.

I August 1825 havde Professor i Teologi H. N. Clausen i sit store Værk „Katholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus“ betonet Frihedens Ret i Kirken og fremhævet den i Skriften indeholdte guddommelige Læres Forrang for Symbolerne. Dette fremkaldte N. F. S. Grundtvigs i Hast skrevne og udgivne „Kirkens Gemæle“, der var af et saa voldsomt og personligt Indhold, at Clausen besvarede det med et Injuriesøgsmaal, som han gennemførte til Domfældelse den 30. Oktober 1826. Selvfølgelig

vakte Striden Interesse mellem Teologerne, men ogsaa fra juridisk Side fremkom der et Indlæg om dette centrale kirkeretlige Spørgsmaal, nemlig fra Professor i Kiel Christian Paulsen, der opfattede de symbolske Bøgers bogstavelige Indhold som ændret ved en Retssædvane, der var bekræftet ved det af Kongen approberede biskoppelige Hyrdebrev, der fremkom ved Reformationens 300 Aars Fest i 1817. Saa var det, Ørsted skrev sin Tidsskriftafhandling. Den kom med den Vægt, hans anerkendte videnskabelige Rang maatte give den, suppleret med Vægten af hans Stilling som autoriseret Kirkeretslærer og som Regeringens raadgivende Jurist. Og da Ørsteds Resultater stemmede med Clausens og Paulsens, havde Symboltilhængerne med Henblik paa Clausens for Retten henstaaende Søgmaal al mulig Grund til Nervøsitet og ivrig Agitation. Ørsted havde lige afsluttet to af sine heftigste videnskabelige Polemiker i Tidsskriftets Bind X og XI, begge udkomne i 1825. I det første Bind havde han to Indlæg mod Professor Howitz (88 Sider) angaaende Problemet Viljesfrihed og Tilregnelse, i det andet sit Svar paa Gønners Angreb efter Ørsteds tidligere Prøvelse af det bayerske Straffelovsudkast (264 Sider). Baade Howitz og Gønner slog til af Hjertens Lyst. Statsraad Gønner var særlig harmfuld over Ørsteds urigtige Forudsætninger om, *at* han havde intrigeret Feuerbach bort fra hans Embede, *at* han havde ledet Revisionen af Feuerbachs Udkast af 1810, inden det i 1813 blev Lov, og *at* det af Ørsted prøvede Straffelovsudkast af 1822 uden videre kunde betragtes som Gønners Arbejde, skønt det udarbejdedes af en af en Statsminister ledet Kommission, hvori Gønner kun var et Medlem — og paa disse Punkter havde Gønner vist desværre Ret, det modsatte var i hvert Fald ikke godtgjort. En lille samtidig Bog af Overrets- og Hof- og Stadsrets-Prokurator I. N. Høst („Statsraad v. Gønner mod Etatsraad Ørsted“) viser, hvilken Opsigt denne Strid vakte. Om begge Mellemværender gjaldt, at de gensidige Beskyldninger for litterær Uefterrettelighed og Inkompetence var saa kraftige, at den, der stod udenfor og ikke kunde paatage sig at dømme om selve Spørgsmaalene, havde god Grund til at beklage det for Ørsteds Stillings Skyld.

Nu traadte Ørsted altsaa atter ind paa en litterær Valplads, hvor man forstaar, at han gerne vilde gøre sit for at sikre Sejren for den Retning, som ikke krævede Bogstavortodoksi men heller ikke

var indifferent, som vilde opretholde den Lærefrihed, man faktisk nød, men holde Forkyndelsen fast ved det væsentlige i Kirkelæren. Han begrunder dette i Modsætning til Professor Paulsen ikke paa en Retssædvane, der ikke vilde kunne ophæve en udtrykkelig modsat Lov, men paa den Adgang til Fortolkning, der maa staa aaben overfor Lovens Forskrift om, at den Religion skal følges, der kommer overens med Skriften, det apostolske, nicæenske og athanasianske Symbol og den augsburgske Konfession. Naar Præsteeden gaar ud paa at forkynde den heri indeholdte himmelske Lære, maa enhver Tid søge at finde denne frem; man vil der ved komme ind paa en Sondring mellem væsentligt og uvæsentligt indenfor de symbolske Skrifter, og Opfattelsen vil i den Henseende kunne ændre sig. Han anvender særlig dette Synspunkt paa den i det athanasianske Symbol indeholdte metafysiske Udformning af Treenighedslæren, som han finder tidspræget. Han besvarer slutte- lig Afhandlingens Spørgsmaal, der iøvrigt ogsaa angaar andre kirkeretlige Æmner, benægtende: en omgribende Forandring kunde ikke være nødvendig eller for Tiden tilraadelig specielt ikke — som af Clausen ønsket — med Hensyn til Præsteeden.

Aktstykkerne ⁸⁾ viser, at Kaas — uvist paa hvilken nærmere Foranledning — nu greb ind og afæskede Ørsted Erklæringer til Forelæggelse for Kongen. Samtidig fremkom nye Stridsskrifter fra Grundtvig og hans Tilhænger Lindberg. Kaas raadfører sig med Politidirektør Kjerulf og Gehejmestatsminister Ove Malling, der begge finder Generalprokurørens Skrift uforsigtigt men tilraader en stilfærdig Behandling af Sagen. Ørsted afgiver udførlige Erklæringer og søger at forklare dels Kaas dels Kongen, at hans Hensigt netop har været at haandhæve Præsteeden og samtidig at vise, at den ikke indeholdt nogen utaalelig Samvittighedsvang. Sagen kunde være ordnet ved, at Ørsted udtraadte af Kancelliet. Dette Valg blev dog ikke stillet ham af Kongen, hvis Standpunkt dengang og senere, da Ørsted i 1829 gennem Stemann søgte om en Ophævelse af Forbudet, kun var, at Skribentvirksomheden skulde høre op, idet han dog uden Afslag akcepterede Ørsteds Ønsker om den nærmere Udførelse heraf, derunder at fuldføre den kirkeretlige Afhandling; senere tilstod han ham at udgive endnu to Hæfter af Tidsskriftet og at fuldføre Haandbogen i flere Bind end først forudsat. Ørsteds Udtalelser gik ud paa at han ved at ønske

Udtræden af Kancelliet frygtede for at faa Udseende af at ville trodse Kongen eller erhverve Publikumsgunst paa hans Bekostning, hvilket højlig var ham imod. Det maa dog antages, at han ogsaa bortset derfra ikke ønskede at skifte Stilling. (Der var Tale om Embedet som Justitiarius i den københavnske Overret, der just blev ledigt ved Falbes Død, og ved indtrædende Ledighed i Højesteret havde Ørsted jo Ret til at vende tilbage til denne). Tabet var tungt for Ørsted, for hvem Opofrelsen af hans litterære Virksomhed efter hans Udtalelse til Stemann var omtrent som at miste den ene Arm; han forstod heller ikke, hvorfor han skulde fratræde i Pastoralseminariet, og hvorfor et Løfte om ikke at skrive noget, der kunde mistænkes at komme i Kollision med hans Embedspligter, ikke kunde være tilstrækkeligt. Fra Kaas' Side ser man fremhævet dels Hensynet til det særlig ømtaalelige kirkelige Æmne dels et almindeligt Mishag ved den overordnede Embedsmands Inddragen i litterære Fejder med deres Angreb paa Personen. Dette maatte føre til et almindeligt Forbud mod at skrive. En Censurordning havde været lempeligere, men den maatte være foreslaaet af Ørsted, og af ham vilde den maaske være følt mere ubehagelig.

Naar man ser hen til, at Kancelliets Majoritet to Aar efter valgte det Standpunkt at faa udvirket Resolutionen af 12. Aug. 1828 om den bogstavelige Efterlevelse af Alterbogen, skønt der var lang Praksis for at fravige denne, er det formentlig ubestrideligt, at administrativ Disciplin ikke tillod et fremstaaende Medlem af Kollegiet at virke i Publikum for derimod opponerende Anskuelser om den rette kirkeretlige Ordning, men Ørsted havde ganske vist ikke nogensinde tænkt sig, at der kunde blive Majoritet for et saadant Standpunkt. Og trist var det, at denne Undervurderen af Bogstavortodoksiens øjeblikkelige Magt skulde medføre, at han ikke længere kunde skrive om Strafferet og anden almindelig Jura. Om han ved Siden af den nye Virksomhed som kgl. Kommissarius paa Stændermøderne, der begyndte ved Afslutningen af hans Forfattervirksomhed, ogsaa havde kunnet overkomme at levere et helt nyt System til Afløsning af Haandbogens Kommentar til Hurtigkarls Lærebog, forekommer mig ganske vist usandsynligt, men efter al Rimelighed vilde han nogle Gange have ønsket at fremkomme med Afhandlinger, der var af en i Forhold til hans Embedsstilling neu-

tral Art, men som vi nu maa savne. Selv trøster han sig med, at han kan lægge saa megen mere Vind paa Lvgivningen. I Stændertidender og Kollegialtidender havde han dog ogsaa Meddelelsesmidler, og der er fra Frederik VI's Tid endog Eksempel paa ialtfald en enkelt anonym Afhandling fra hans Haand⁹⁾, fra Christian VIII's Tid Eksempler paa flere.

Til Belysning af Ørsteds Karakter giver denne pinlige og for ham saa oprivende Episode, der strakte sig over ca. 6 Uger, ogsaa sine Bidrag, som ganske vist er fortolkede forskelligt. Det skønnes nu ikke at kunne ses som en Svaghed, at han ikke frigjorde sig ved at gaa sin Vej men forblev i Tjenesten under Kaas, uagtet han i nogen Grad ansaa sig for snigløben af denne. Ved at blive tog han Kampen op for sine Anskuelser, og i Kancelliet laa der mægtige Opgaver foran ham, som han ikke burde svigte. Han frembyder Billedet af en ærlig Mand, der altereres stærkt, naar Grundlaget for hans Tillid vakler; han føler Afgørelsen som en sviende Miskenelse af sine gode Hensigter og Anstrængelser, men naar han skal træffe sin Bestemmelse, er det Uselvskhed og sejt Udholdenhed, der leder ham, nu som da han sad som Dommer.

En anden Gruppe af Sager, der laa Ørsted stærkt personlig paa Sinde, og hvormed han ogsaa maatte arbejde under Modvind, var *Trykkefrihedssagerne*. Hans hele Indstilling her var parallel med hans Holdning overfor det kirkeretlige. Han undveg Yderpunkterne men vilde med Bevarelse af Lov og Orden skaffe Plads for Aandslivets Frihed. Ligesaa stor Betydning han tillagde Kirkelivets gode Udvikling for hele det borgerlige Livs moralske Grundlag, ligesaa stor Betydning tillagde han den beherskede Ytringsfrihed for en god Ledelse af Borgerlivet. I begge Retninger holdt Kollegiet imidlertid igen.

Trykkefrihedsforordningens § 19 forbød Forfatterens Anonymitet i Journaler og periodiske Blade. Ved Resol. 4. Marts 1814 bemyndigedes Kancelliet dog til at fritage Udgivere af Tidsskrifter herfor. Ørsted havde indenfor Kancelliet insisteret paa, at man burde søge hele Forbudet hævet, men kun hans subsidiære Forslag om at søge den nævnte Bemyndigelse blev fremmet og bifaldet.¹⁰⁾ Derimod kunde han slet intet udrette, da Forordningen kort efter blev fortolket saaledes, at den i vid Udstrækning hjemlede Censur, nemlig overfor Skrifter paa ikke over 24 Ark. Jens Baggesen ud-

gav i 1814 efter Danmarks Krigserklæring til Frankrig nogle Blade med heftige Angreb paa Napoleon. Paa Grund af Krigstilstanden var dette ikke strafbart, men mod Ørsteds Stemme blev Bladet paa Grund af denne blot „usømmelige“ Artikel forbudt, og uagtet Ørsted „af alle Kræfter bestred“ denne Fortolkning af § 26, var den Opfattelse herskende, at Politimesteren, naar han modtog sit Eksempplar, under Rekurs til Kancelliet skulde tilbageholde det, naar han fandt Indholdet „utilbørligt“ om end ikke „strafværdigt“. I Plakat 13. Maj 1814 bestemtes det nu nærmere, at Salg eller Uddeling af disse Skrifter ikke maatte ske, før Politimesteren efter Gennemsyn tillod det, eller en vis til Gennemsynet beregnet Tid var hengaaet. Som Ørsted udvikler, Liv I S. 101 ff., var hin Opfattelse dog altsaa ikke udtrykt i Plakaten, og i Højesteretsdom af 30. Juli 1830 i Sag mod Lindberg blev det fastslaaet, at Afgørelsen af, om noget kunde trykkes, skulde træffes af Domstolene, altsaa efter Synspunktet Lovmæssighed, hvilket i 1834 tydelig blev forklaret Publikum i nogle Bladartikler af den senere Generalprokurør Algreen-Ussing. Da var efter stedfundne Personskifter i Kancelliet Ørsteds Mening omsider trængt igennem indenfor dette, men i de mellemliggende Aar havde Politiets Praksis virket som en Censur, saaledes at Forfatterne rettede sig efter Krav om Ændringer i Manuskripterne, idet man tillige ventede med Skrifternes Rentrykning, til Gennemsynet var overstaaet. Efter Foretagelsen af dette var Domstolene saa paa den anden Side altfor tilbageholdende med at drage til Ansvar, fordi Forfatteren havde en Slags Undskyldning deri, at Skriftet uden Paatale havde passeret Politimesterens Kontrol — alt ialt en utilfredsstillende Retstilstand.

Fra den første Halvdel af Trediverne skal endnu anføres, at det tiltagende Smaabladsskriveri („Raketten“) uden Protest af Ørsted førte til en Skærpelse af den i Reglen bestaaende Censur for Udgiverne af disse Organer (25. April 1835), saaledes at ogsaa aabenbart eller forklædt Æreskænderi mod private skulde kontrolleres. En mod Professor C. N. David, der i 1833 begyndte Udgivelsen af Ugeskriftet „Fædrelandet“, rejst Sag for Indholdet af nogle af de første Numre førte til Frifindelse, hvad Ørsted havde ventet, og det toges da under Overvejelse at indføre Censur ligesom i Holsten for Skrifter under 20 Ark, hvilket Forslag ga-

ves til Behandling i en Kommission, der overvejede de nærmere Bestemmelser for de ved Anordn. 28. Maj 1831 besluttede Stænderforsamlings Virkemaade. Her hævdede Ørsted, navnlig overfor Overprokurør for Hertugdømmerne Höpp, at en saadan Lovregel vilde høre til dem, der krævede Forelæggelse for Stænderne som angaaende personlige Rettigheder, og der skete da ialtfald ikke noget i den paatænkte Retning¹¹).

Af *strafferetlig Lovgivning* er allerede omtalt de Bestemmelser, man fandt det nødvendigt at give til Imødegaaelse af Oprørsaaenden i den københavnske Straffeanstalt. Iøvrigt maa nævnes nogle Reformer af Straffearterne. Fdg. 12. Juni 1816 regulerede Udstaelsen af Fængsel paa Vand og Brød og hjemlede Omsætning hertil af indtil 6 Maaneders Strafarbejde. Fdg. 24. Sept. 1824 afskaffede Straffen Boslods og Hovedlods Forbrydelse dels uden Erstatning (hvor den var forbunden med Straf paa Liv og Lemmer, livsvarigt Frihedstab eller Landsforvisning) dels saaledes at den ombyttedes med Forbedrings- eller Tugthusarbejde i 1 til 3 Aar. Straffen paa yderste Formue (en vis høj Bødestraf) afløstes af Vand- og Brød-Straf, og Straffen Jords Forbrydelse bortfaldt. I Kancelliet forelaa ældre Overvejelser fra 1799 med Erklæringer fra Retterne i København ang. Subsidiærstraffe for Boslods Forbrydelse, naar den dømte intet ejede, og i 1813 var der planlagt en lignende Lovgivning som den nu gennemførte. Forestillingen, der gengives i Koll. Tid. S. 563 er ligesom Forordningen ført i Pennen af Ørsted.

Ogsaa den anden herhen hørende Reform, Landsforvisningsstraffens Ophævelse ved Fdg. 30. Marts 1827, havde en ældre Historie. I Kancelliets Akter findes et i Sommeren 1820 af Ørsted udarbejdet Udkast, hvorom Højesterets Erklæring var indhentet. Det blev i Principet bifaldet af Kongen, men Sagen „henfaldt“ dog. Som Begrundelse for at rejse Sagen var især anført det internationale Hensyn til Staternes Modvilje mod at modtage de saaledes domfældte. Den 17. Sept. 1824 ses der paany at have været Tale om at tage Sagen op. Paa dette Tidspunkt henstod der imidlertid en Sag for Højesteret¹²), og Ørsted tilraader at vente, for at det ikke skulde se ud, som om man vilde indvirke paa Afgørelsen, hvilket kunde ske, hvis Retten fandt den nye Lov mildere end den ældre, saaledes som det forhen var sket med Fdg.

27. Sept. 1799 i Forhold til 6-4-9. Den 9. Dec. 1825 skriver Ørsted atter til Kaas om Sagen. Han meddeler desuden i denne Skrivelse, at han for Tiden er beskæftiget med at udarbejde en Lovgivning om de Forbrydelser, som bestaar i Vold paa Personen. Kaas ønsker Sagen fremmet, og 20. Maj 1826 skriver Ørsted paany om den med Tilføjende, at hans Udkast om Voldsforbrydelser om faa Dage vil fremkomme. Sagen er derefter holdt i Gang, og efter Præsidentskiftet fremkom det af Ørsted affattede Lovudkast med tilhørende Forestilling, der ligger til Grund for Meddelelsen i Koll. Tidende s. A. Nr. 20—21. Forordningen gennemgaar Lovgivningens forskellige Anvendelser af Fredløshed og Landsforvisning og giver i Stedet Anvisning paa Frihedsstraffe af bestemt Størrelse; naar Forvisning efter 4-5-3 for Skipperens svigagtige Forbudning af Skibet ombyttes med Uværdighed til at føre Skib og „anden Straf efter de i Loven hjemlede Grundsætninger for slig Forbrydelses Afstraffelse“, saa skyldes denne Ubestemthed, at Bedrageri overhovedet straffedes „arbitrært“.

En pønitiæ Bestemmelse kom ligeledes frem i Plakat 27. Februar 1827, der for unge Mennesker, som før deres 20. Aar tiltaltes for Forbrydelser, strafbare med Fæstningsarbejde, foreskrev Tugthusstraf, naar de var skyldige til Arbejde for Livstid eller havde forbrudt deres Ære, og ellers Forbedringshusarbejde. Dette var Genoptagelsen af en paa Grund af Straffeanstaltens Brand i 1817 suspenderet tilsvarende Bestemmelse af 1812 vedrørende Forbrydere under 25 Aar.

Endelig skal nævnes Fdg. 21. Aug. 1829 ang. Løsgænger og Betleri, der ogsaa var en ren Straffelov, skønt der under Forarbejdet havde været Planer fremme om at bekæmpe de paagældende Onder, særlig Natmandsfolkets Omstrejfen i Nørrejylland, ved en Forsørgelseslovgivning og andre sociale Foranstaltninger. Sagen var rejst i 1819, og en Betænkning fra Stiftamtmandene Moltke og Schönheyder anbefalede at oprette en stor Tvangsarbejdsanstalt i Viborg i Forbindelse med Tugthuset. Tillige skulde Straffebestemmelserne, der ikke var ens for København, Købstæderne og Landet, gøres ensartede og sættes i et rigtigere Forhold til Forseelserne. Der forelaa herom forskellige Overvejelser, hvoraf følgende Udtalelse af Ørsted skal anføres: „Skønt jeg forudser, at der vil blive skreget meget i og udenfor Landet over

det formentlige Barbari at indføre Legemsrevselsler, saa er jeg dog overbevist om Rigtigheden af, hvad Hr. Etatsraad Lange har ytret desangaaende, og jeg kan ikke skønne, at en slig Straf, som jo endnu stundom anvendes paa Krigsmændene, kan være nedværdigende for det Slags Folk, her omhandles; kun maa jeg holde for, at Straffen for begge Køn bør fuldbyrdes inden tillukte Døre eller i Arrestgaarden. Det vil og blive at overveje, om ej Tamp skulde være hensigtsmæssigere end Stokkeslag.“ Stemann gjorde Ende paa Forberedelserne ved at fremholde, at Finansernes Tilstand nødte til at begrænse sig om det politimæssige, og at der trængtes til Indskærpelse af Straffeaansvaret. Dette blev da Æmnet for den af Ørsted udkastede og begrundede Forordning, jfr. Koll, Tid. s. A. S. 729 Straffen var Fængsel paa Vand og Brød, der ved Løsgænger 3. Gang og ved Betleri 4. Gang afløstes af Forbedringshusarbejde, der ved Gentagelse stadig fordobledes.

Langt det betydeligste Stykke Straffelovgivning var Anord. 4. Okt. 1833 „om de Forbrydelser, hvorved andre angribes paa Legeme og Frihed“. Ørsteds kriminalistiske Studier særlig over Manddrabsforbrydelsen satte her deres Frugt. Først en Oversigt over Lovens 31 Paragraffer: Med Hensyn til Angrebets Omfang er gjort de Sondringer, som i det væsentlige gentages i Strfl. 1866 og paany i Strfl. 1930. Det ringeste Angreb betegnes som Hug og Slag eller anden personlig Vold. Næstefter Angreb paa Livet sættes Berøvelse eller Ubrugbargørelse af Haand, Fod, Øje eller andet Lem af lige Vigtighed eller Skade, hvorved Sjæls- og Legemskræfter i den Grad svækkes, at den overfaldne bliver uskikket til at udføre sine Kaldspligter eller det daglige Livs Sysler for bestandig eller for en ubestemt Tid uden rimelig Udsigt til at kunne hjælpes, og endelig Skade imellem disse Yderpunkter. Er der Forsæt til Vold af ringeste Art, er det tilstrækkeligt, at en større Legemsskade deraf bliver Følgen. Er denne Døden, maa Voldsgerningen dog være overlagt og Drabet forudseligt for at straffe med Liv for Liv. Har der under den nævnte Forudsætning været Hensigt til at skille den anden ved Livet, skærpes Livsstraffen (Hovedet at sætte paa Stage). Simpelt forsætligt Drab straffes paa Livet. De for visse grove Mord fastsatte pinlige Dødsstraffe ophæves, dog at Stejle og Hjul anvendes efter Henrettelsen. Overlæg til Drab straffes paa Livet, selv om der kun er For-

søg. Overhovedet er Overlæg gjort til strafforhøjende Omstændighed, ligeledes Angreb paa sagesløs Mand, medens Nedsættelse gives ved Slagsmaal, og Nødværgeretten er forbeholdt. Brug af særlig farligt Redskab eller af skjult Vaaben kan virke strafforhøjende ligesom fleres forenede Overlæg og Gentagelse af Vold.

Dernæst omhandles en Række særlige Tilfælde: Vold mod kgl. Embedsmand under Udførelsen af en offentlig Forretning eller i Anledning af samme, særlig mod en Dommer, Øvrighedsperson eller Præst, med nærmere Modifikationer; Voldsgerninger paa Tinge, i Kirke eller andet Sted, der staar under særdeles offentlig Varetægt; Overfald paa fremmede Gesandter m. v.; Voldsgerninger i Kongens Paasyn; Vold mod Forældre, hvorved ogsaa Arvetret forbyrdes.

Anordningen omhandler ogsaa den Handling voldelig at binde eller indespærre en Medborger, særlig dette voldelig at bortføre nogen til fremmed Land eller indespærre ham paa et afsondret Sted for lang Tid.

Den, som under selve Udførelsen er Gerningsmanden behjælpelig, straffes, som om han med egen Haand havde udført Gerningen. Nedsat Straf hjemles for den, der ved Løfter, Trusler eller andre Forestillinger har forledet nogen til Handlingen eller paa mindre virksom Maade gjort sig medskyldig i den.

For ved Mangel paa tilbørlig Agtsomhed at tilføje nogen en Legemsbeskadigelse indtræder kun Erstatningsansvar derunder Godtgørelse for Lidelser, Lyde og Vansir, hvorimod Foraarsagelsen af en andens Død omend kun ved en ringere Uagtsomhed bliver straffet og ligeledes Beskadigelser af groveste Klasse, naar særdeles Ligegyldighed er udvist.

Endelig gives Regler om Paatalen, der er privat ved ringe Vold og ved uagtsom Legemsbeskadigelse, naar kun en enkelt var udsat for øjensynlig Fare. Straffene, der anvendes, er foruden Livsstraffen, Fæstnings- eller Forbedringshusarbejde, Fængsel paa Vand og Brød, Bøder og i Forbindelse dermed Afbigt.

Som foran S. 140 oplyst, stammede Ørstedes Udkast allerede fra 1825; efter Akterne synes det at have hvilet et Par Aar, jfr. iøvrigt Koll. Tid. 1833 S. 617 ff. Den 30. Juni afgav Højesteret Betænkning over Forslaget, der overvejedes i Kollegiet navnlig af Lange, Politichef Kjerulff og Præsidenten. Æmnet var, som Ør-

sted skrev, et af de mest ufuldkomne Partier i Straffelovgivningen, og dets Mangler kunde have de skadeligste Følger. Naar det ikke drejede sig om Livets Tab eller Skade af groveste Art, herskede det forældede Bødesystem, der overfor den, der ikke var uformuende, kun betød en svag Reaktion mod Voldshandlinger, foruden at Reglerne var stive og ens for alle Tilfælde indenfor store Grupper. For Ødelæggelse i Slagsmaal af Haand, Fod, Øje, Tunge o. l. var Straffen saaledes kun 3×18 Lod Sølv (å $\frac{1}{2}$ Rbd. Sølv) og 3×9 Lod Sølv for den, der ved Hug og Slag har mishandlet en anden saaledes, at han ikke kan røre sig. Den, der forsætlig ager eller rider paa en anden, straffes efter 6-7-18 med Bøder, naar kun ingen derved omkommer. Overlagt Angreb slap med Bøder af 3×40 Lod Sølv, naar kun ikke et Lem blev afhugget, thi i saa Fald indtraadte livsvarigt Fæstningsarbejde. For Frihedsberøvelse (Voldførsel) kunde Straffen ikke overstige 3×40 Lod Sølv. Derhos frembød Reglerne mange Fortolknings-tvivl. Paa den anden Side var Loven, naar det drejede sig om Angreb paa Livet, ofte for stræng; saaledes fulgte det af 6-6-1, jfr. 6-11-1, at den, der ved en villet Voldshandling af ringeste Art faktisk blev Aarsag til en andens Død, straffedes som forsætlig Drabsmand, altsaa paa Livet. Og der var Anomalier, som naar Vold mod Dommere og Rettens Betjente, naar de sidder i Kongens Ret, straffes paa Livet, men udøvet mod Øvrigheds personer under Udøvelse af deres Embede kun med offentligt Arbejde i 1—3 Aar.

I sin Overvejelse af Principerne forkaster Ørsted forskellige Loves System at lægge Vægt paa Sygedagenes Antal. Han vil sondre mellem de ringeste Voldshandlinger og de groveste samt en tredje Mellemgruppe og iøvrigt lægge Vægt paa Farens Størrelse, selv om ingen Skade sker, paa Overlæg, bestemt Hensigt og Gentagelse alt saaledes, at der gives Dommerskønnet et Spillerum.

Det er karakteristisk at se nogle af Højesterets Indvendinger og Kancelliets Besvarelse af dem. Næsten enstemmig var Retten mod at dømme til Afbigt; det fastholdtes dog og tænktes anvendt med Subsidiærstraffe. I flere Tilfælde ønskede Retten mildere Strafferammer, men det toges ikke til Følge. Ved uagtsomt Manddrab hjemledes der dog Bødestraf som laveste Straf; Ørsted skrev, at han for sit Vedkommende ikke kunde gaa med til Bøder, naar

der forelaa Tab af Menneskeliv. Den foran nævnte Regel i 6-6-1 om Livsstraf for forsætlig Vold, der udenfor Gerningsmandens Forsæt medfører Døden, havde Ørsted i sit Udkast lempet saaledes, at 6-6-1 skulde anvendes, naar der forelaa Overlæg til Voldshandlingen (derunder at den angrebne var sagesløs, eller at Gerningsmanden kun i Tilfælde af Modstand vilde anvende Vold); strakte Hensigten sig til at dræbe, var 6-9-1 anvendelig (Hovedet at sætte paa Stage). Overfor dette krævede Højesterets Flertal, at Hensigt til Drab skulde være godtgjort. To Tilforordnede vilde til Dødsstraf endog kræve Overlæg til Drab. Ørstedes Gendrivelse synes for meget at indblande Bevishensyn: „Tænk jeg mig, at den skyldige med Overlæg har angrebet den dræbte med morderiske Vaaben paa de, efter hvad der er ham bekendt, farligste Steder, eller at han har indgivet ham Gift, saa forekommer det mig, at han ikke bør undgaa Dødsstraf, fordi han paa staar, at han kun har villet lemlæste eller mishandle den dræbte, skille ham ved Sundhed eller Forstand o. d., men ikke har atraaet hans Død, og fordi det ej kan bringes til Evidens, at dette ikke har ligget i hans Hensigt. Jeg frygter for, at den Beskyttelse, Staten skylder Borgernes Liv, vilde svækkes ved Dødsstraffens Ophævelse for slig Forbrydelse, og jeg skulde fejle meget, om ikke dette og vilde blive den almindelige Følelse ved en saadan Lov.“ Han gaar dog „efter nøjeste Overvejelse“ til den Ændring, som derpaa blev Lov, at Dødsstraffen betinges af, at Dødens Indtræden maatte forudses som en Følge, Mishandlingen lettelig kunde føre med sig. Han bemærker, at han med Hensyn til Straffelovgivningens praktiske Formaal anser det for bedre at indrette sig paa Afhjælpning af Haardhed ved Benaadning end at ville gøre Benaadningsretten overflødig ved at gøre Loven saa mild, at der ikke bliver Brug for Benaadning — et Synspunkt der ganske deltes af Stemann, men som ikke er Nutidens.

Formildelse af de med Pinsler forbundne Livsstraffe var ikke medtaget i det oprindelige Udkast som liggende udenfor Anordningens egentlige Formaal, og Højesteret vilde overhovedet ikke have medtaget Angreb paa Livet, men den nævnte højst fornødne Reform kom dog med. Man var med Anordningen naaet et godt Stykke frem i Straffelovgivningens Modernisering ved Reformer, der udførtes i konservativ Aand.

Tyveristraffene tog man fat paa i Pl. 14. Maj 1834, der hjemlede, at de ved anden Gang begaaet Forbrydelse kunde gaa ned til Forbedringshus i 2 Aar, og at Forbedringshus i et vist Omfang kunde anvendes i Stedet for Rasphus; med Rasping af Farvetræ kunde nemlig kun nogle faa Fanger beskæftiges. Skønt Straffesatserne for Tyveri ikke fandtes helt tilfredsstillende, vilde Kancelliet dog ikke for Tiden gaa i Gang med større Reforme.

Jeg gaar over til *Retsplejen*, hvor der var adskillige Lovarbejder i denne Periode. Fdg. 15. Januar 1817 ang. fatalia appellationis (Ankefristerne) i Politi- og andre Ekstraretssager havde ingen længere Forhistorie. Ørsted ekspederede Forslaget, der gik ud paa at skabe Ensartethed og ved Anke fra 1. Instans at forlænge, ved Anke fra 2. Instans at forkorte Fristerne, jfr. Koll. Tid. s. A. S. 97 ff. Som et Kuriosum skal nævnes en i Sagen liggende Skr. af 5. Okt. 1816, hvormed Ørsted til Kaas fremsender en senere af Akterne fjernet Erklæring over et fremsat Forslag om Anvendelse af Gabestok som Tyveristraf. Ørsted siger, at han har fundet store Vanskeligheder ved at iværksætte dette Forslag uden at sætte det i Forbindelse med andre væsentlige Forandringer i Tyvslovgivningen. I en Paategning forbeholder Kaas sig sin Stilling efterat have hørt Kollegiet. Det ses ikke, fra hvem Forslaget stammer, men et saadant kunde dog altsaa endnu i 1816 beskæftige Kancelliet.

Den Sag, der førte til Fdg. 25. Juli 1817 angaaende den jordrotlige Skiftejurisdiktion, var rejst af Ørsted ved en Betænkning af 8. April 1815. Han fremhæver det heri som en betydelig Anomali, at enhver Jorddrot blot som saadan efter D. L. 5-2-90 har Skiftejurisdiktion over sine Bønder og Tjenere med Ret til at beskikke Værger og udøve Overformynderi, og at dette Hverv kunde overlades uden Kontrol til en privat Fuldmægtig. Han minder om Fdg. 3. Juni 1809, der havde indskrænket og kontrolleret den private Kalds- og Birkeret, men han begrænser sig til at kræve, at Forretningerne skal udføres af lovkyndige Personer, der beskikkes af Amtet. Af, dem, der blev hørt over Forslaget, opponerede særlig Amtmanden i Sorø, Stemann. Forslaget omdannedes under Kollegiets Behandling, og det fastsloges, at Besiddere af Len og Ejere af komplette Sædegaarde skulde beholde Jurisdiktionen, medens den for Beneficiariers og andre Jordrotters

Vedkommende helt skulde bortfalde; forsaavidt Fuldmægtig anvendtes, skulde for Sædegaardsejerne Amtet give Beskikkelse, men Eksamenskravet kunde ikke gennemføres (Koll. Tid. s. A. S. 633 ff.).

Af større almindelig Rækkevidde var Fdg. 13. Okt. 1819 ang. Forandring i Retsplejen i de Sager, som efter offentlig Foranstaltning anlægges mod Lovens Overtrædere. Sagen var rejst i 1817 af Prins Christian Frederik som Guvernør i Fyn, og der tilvebragtes en fyldig Samling Erklæringer angaaende mulige Reformer af Retsplejen særlig i Retning af større Simpelhed og Hurtighed. Materialet behandles derpaa af Ørsted i en længere Betænkning, der ligger til Grund for Sagens videre Ekspedition, jfr. Koll. Tid. 1819 S. 715 ff. Det bestemmes, at Dommeren holder Undersøgelsesforhøret alene; kun naar Arrestanten ikke kan fremstilles under Vidners Edsfæstelse, beskikkes Forsvar. Aktor og Defensor opfylder deres Oplysningspligt ved at rette Rekvisition om Forhør til Dommeren. Brugen af Ed begrænses, og Oplysningen af de anklagedes tidligere Vandel maa ikke gøres for omstændelig; overhovedet indprentes Hurtighed. Blandt de indsendte Forslag gik et ud paa at behandle alle Sager ved Overretterne som første Instans, et andet paa at normere Betingelserne for Anvendelse af Varetægtsarrest, over hvis Misbrug flere klagede dels fra et humant dels fra et økonomisk Synspunkt. Prokuratorerne havde for at supplere deres knappe Indtægter Interesse i at faa saa mange Retsmøder ud af Sagerne som muligt. Ørsted bemærker om dem og Dommerne: „Skønt der gives mange maa-delige Dommere, saa er der dog vist nok af denne Klasse Embedsmænd mere at vente end af vore Provinsialprokuratorer, hvoraf en stor Mængde er Begyndere ligesaa blottede for Erfaring og Øvelse i Forretninger som for Dannelse og Videnskabelighed.“ Han mistvivler om at kunne give skarpe Regler om Arrestadgangen og antager, at „Praksis i denne Henseende i det hele holder en temmelig god Middelvej“. Den akkusatoriske Side af Processen i første Instans interesserer ham ikke stærkt: „Jeg tror,“ skriver han, „at man uden Tab aldeles kunde afskaffe Aktorens og Defensorens ved første Instans og lade Dommeren alene uden nogen Sagførers Medvirkning behandle Sagerne fra først til sidst, saaledes som det sker ved vore Krigsretter og ved vore Politiretter.“

Imidlertid skal jeg ikke gaa saa vidt i mit Forslag, da det kunde synes at være en for dristig Nyhed i vor Proceslovgivning, og man ventelig vilde anse det som en Inhumanitet, at de Tiltalte blev dømt uden Forsvar, en Besværing om dog i sig selv ingen synderlig Grund havde; thi Dommeren har baade efter Naturen af hans Embede og efter Befalingerne i Fdg. 3. Juni 1796, 8. Marts 1799 og fl. Anordn. ligesaavel at sørge for den Sigtedes som for det offentliges Tarv, der i Grunden ikke er forskellige . . .“

Fdg. 20. Okt. 1819, der skyldtes et til Kancelliet indkommet Forslag, hvorover Amterne hørtes, hjemlede Udpantningsret for Retsgebyrer og dermed forbundne Afgifter til Kongens Kasse eller Jusitsfonden og Førelse af en Sporteljournal for de Retsbetjente, der selv nød Sportler, Koll. Tid. s. A. S. 731 ff. En Fdg. af samme Dato, ibd. S. 747 ff., hjemlede politiretvis Behandling af Sager om Fornærmelser i Ord og Gerning, medmindre der paastodes 3 Marks Straf, i København foregik dog Behandlingen ved den ordinære Rets 2. Vidnekammer. Denne Bestemmelses Gennemførelse var som saa mange andre indledet med Tilvejebringelsen af et stort Erklæringsmateriale. Der opnaaedes ved den at holde Sagførere udenfor Behandlingen, at aflaste Forligskommissionerne, der, fordi de udenfor København delvis var gebyrfri, blev misbrugt, og at gøre Retsforfølgningen mere effektiv. En processuel Bestemmelse fra samme Aar er ogsaa Fdg. 11. Aug. 1819 om Mulkten for unødigt Trætte, Koll. Tid. s. A. S. 571 ff. Paa Grundlag af en Brevveksling med Overretten fra 1807 tog Ørsted, der før havde behandlet Æmnet litterært, denne Sag op, og der indhentedes Erklæringer om, hvorvidt der erkendtes at burde gælde forskellige Principer for Paalæg af Procesomkostninger og processuelle Mulktter, samt fastsættes Maksimum og Minimum for disse. Dette fik almindelig Tilslutning, og Fdg.n udgaves overensstemmende hermed. Direkte Forskrifter om Procesomkostningerne indeholdt den ikke, og Akterne viser, at Æmnet i 1820 diskuteredes i Kancelliet. Kaas holdt her i højere Grad end Ørsted paa Omkostningernes Ophævelse, men praktiske Udslag fik dette ikke.

I 1823 udkom den 19. August en Kancelliplakat om udvidet Adgang til Brug af tinglæst Skifteekstrakt, nemlig ogsaa overfor Stifbørn og Børnebørn. Plakaten var foranlediget ved et Forslag

fra By- og Herredsfoged Rosenørn i Varde (Koll. Tid. s. A. S. 475 ff.),

Om Virkningen af Fdg. 20. Okt. 1819 om summarisk Behandling af visse Forudsætninger gaves der aarlige Beretninger til Kongen, der nogle Aar senere befalede at forberede en Udvidelse af denne Lovgivning til mindre betydelige Gældssager, efter at Erklæringer var indhentet fra den københavnske Overret, Amtmænd og Retsbetjente. I November 1823 afgiver Ørsted Betænkning over det indkomne Materiale og imødegaar de fra et Mindretal fremsatte Indvendinger. Han henviser heri til sine Erfaringer fra Embedsrejserne (i Henhold til Rsl. 20. Maj 1803 foretog aarlig et af Kancelliets Medlemmer en Rejse for at undersøge de til Justitien, Politiet og god Ordens Vedligeholdelse sigtende Foranstaltninger og Indretninger; i de tre sidste Aar havde Ørsted saaledes besøgt sjællandske Amter). Han havde i Forligsprotokollerne bemærket, at Klagerne ofte lod Sagerne udsætte for at opnaa Møde af de Indklagede og saaledes undgaa Rettergang; heraf slutter han til en Trang til nem og billig Retspleje i smaa Sager. Han fremsætter følgende almindelige Bemærkninger: „Vor almindelige Rettergangsmaade er vistnok en saa vel sammenhængende Bygning og har saa ejendommelige Fordele fremfor andre Landes Rettergangsmaade, at jeg, der ved saa mange Lejligheder har søgt at sætte disse Fordele i Lys, vist ikke skulde tilraade at ombytte samme med nogen fremmed. Men i Bagatelsager at modificere den almindelige Rettergangsmaade saaledes, at det, der er al Rettergangs Øjemed, at skaffe enhver sit, derved med Hensyn til slige Sagers Natur bedre kan opnaas end ved den almindelige Rettergangsorden, hvis større Fuldkommenhed i Hensyn til de vigtigere Sager indrømmes, er vistnok intet Attentat paa vor Rettergangsorden. Ligesom alle andre Love saaledes har og vor Lovgivning ved mange Lejligheder erkendt, at man i mindre betydelige Sager maa opofre noget af det, der kunde befordre den størst mulige Sikkerhed i Sagernes rigtigste Afgørelse for ikke ved for stor Omstændelighed og Bekostelighed at gøre den virkelige Nydelse af ens Ret med al Rettergangens Grundighed og Paalidelighed saa godt som umulig. Hertil hører f. Eks. de Love, som med Hensyn til Sagens Genstand begrænser Parternes Adgang til at faa Sagen prøvet ved højere Ret. Ogsaa de i København og flere

Steder indrettede Gældskommissioner bærer Vidne om hin Tænkemaade. Saafremt det nu end blev bestemt, at alle mindre betydelige Gældssager skal behandles i de for private Politisager gældende Rettergangsformer, saa var dette slet ikke nogen Synderlighed endnu mindre, som Justitsraad Rimestad synes at mene, en Akkomodation efter fremmede Proceslove, thi hin Procesmaade er ligesaa oprigtig dansk som den ordinære Rettergangsmaade; den har ligesom denne uddannet sig efter Sagens og det borgerlige Livs Tarv, saavidt man kan mærke uden synderligt Hensyn til eller engang Bekendtskab med fremmede Landes. Ligesaa lidt indses det, hvorledes der skulde være Fare for, at den i smaa Gældssager indførte Rettergangsmaade, der jo ligefrem blev erkendt for Undtagelse, kunde opsluge den ordinære. Kun hvis det i Tidens Løb fandtes, at den havde saadanne Fordele, at den endog i vigtigere Sager var at foretrække for den ordinære, vilde den blive udvidet, og da var det jo ingen Ulykke.“

Sagen fremmedes videre af Ørsted, og den 6. August 1824 forelaa den praktisk saa betydningsfulde Fdg. om en forandret Rettergangsmaade i mindre betydelige Gældssager. Denne Fdg., hvis Formaal var Hurtighed og Billighed, kom til at gælde Gældsfordringer paa under 100 Rbd. Sølv. Efterat Forligsmægling er forsøgt, lader Klageren Dommeren indkalde Modparten, og i Retsmødet skal Dommeren vejlede Parterne til at afgive Erklæringer og fremskaffe Bevis; han indkalder og afhører Vidner. Allerede første Retsdag bør Tvistens Omfang kunne fastslaaes, saa at der kan gaas over til Bevisførelse, hvorpaa Sagen fremmes uden unødvendigt Ophold. Paa tilsvarende Maade forholdes under Eksekutionen. Retsafgifterne var lave, og kun naar der i særegne Tilfælde var Grund til at bruge Sagfører, kunde Salæret til ham — og da med visse smaa Beløb — falde Modparten til Last i Procesomkostningerne. I København bibeholdtes Gældskommissionen med Enkeltdommer i Sager indtil 20 Rbd. Værdi, ellers med 5 Dommere; Gældskommissionerne i Odense og Helsingør ophævedes.

Et lignende Synspunkt kan anlægges paa Pl. 28. Maj 1825 om Sager ang. Opfostringshjælp til uægte Børn (Koll. Tid. s. A. S. 382). Det bestemtes herved, at Paternitetssager skulde tages under Behandling ved den Politiret, hvorunder den udlagte Barne-

fader hørte og efter Reglerne for private Politisager samt gebyrfit i første Instans. Naar Barnemoderen henvendte sig til Øvrigheden om Fastsættelse af Underholdsbidrag, skulde den foranstalte saadan Politiretsbehandling. Herved gjordes Ende paa den mærkelige Praksis, der var opstaaet i nogle Amter, at Bidrag fastsattes paa Grundlag af den blotte Udlæggelse af Barnefaderen, og at det saa paahvilede denne inden en vis Frist at begære at aflægge Ed. I Sorø Amt maatte Sag herom endda anlægges ved Moderens Værneting ud fra det Synspunkt, at han sigtede hende for falsk Udlæggelse. Ørsteds første Udkast gik ud paa at imødekomme Amterne ved at gøre det valgfrit, hvorledes de vilde gaa frem, men Resultatet blev, at Moderen altid først maatte sørge for Paternitetens Fastslaaen ved Sagsanlæg mod den udlagte Barnefader, hvilket faldt sammen med hans Opfattelse af det rigtige.

Retsplejens Reform gjorde nye Fremstød med Fdg. 16. og 25. Januar 1828. Af disse omtales først den sidstnævnte, der handler om en hurtigere Rettergangsmaade i Sager, der anlægges i Anledning af klare Gældsfor skrivinger. Forhistorien rækker tilbage til 1820, da Ørsted fremkom med Udkast til en saadan Lovgivning tilligemed et paa ydre Foranledning udarbejdet Forslag om Kreditgivning ved Tvangssalg af fast Ejendom. Disse Forslag gaves til Overvejelse i en Kommission af 23. Maj 1820 bestaaende foruden af Ørsted af Deputeret i Rentekamret A. V. Moltke, Højesteretsassessorerne Lassen og Engelhardt og Overretsassessorerne Dall og Koefoed. Da Finansministeren havde Indvendinger mod Auktionsudkastet, kom Sagen til at hvile, men i 1827 tog Ørsted den op for det andet Forslags Vedkommende, idet faldne Domme havde gjort Auktionsforslaget overflødig. (Senere udkom herom Fdg. 11. Sept. 1833.) Formaalet var at bekæmpe Gælds-sagernes Forhaling, og de Bemærkninger, hvormed Ørsted begrundet Forslaget, viser dets Sammenhæng med hans Arbejde for Pengevæsenets Reform. Han ser Forhalingstendensen som Udslag af den økonomiske Depression og deraf følgende Demoralisation og erkender, at denne kan modvirkes ved en Stramning af Haandhævelsen. „Den Følelse for Ret og Ære,“ skriver han, „som forhen drev enhver, der vilde gøre Fordring paa offentlig Agtelse, til at gøre alt muligt for at tilfredsstille sine Kreditorer, er og mærkeligen svækket ved de senere Omvæltningers Indflydelse paa

Tænkemaaden. Ligesom det er vist, at Mangel paa Midler til at betale ofte har været og er Aarsag til Debitorernes Tergiversationer, saaledes er det og uomtvisteligt, at disse atter bidrager saare meget til at gøre det vanskeligt for enhver Debitor at skaffe sig Midler til Betaling. En almindelig Frygt for at udlaane sine Penge til private Folk anderledes end mod haandfaaet Pant, hvilket man uden Proces paa de i Lovens 5-7-2, 3 foreskrevne Maader kan realisere, har bemægtiget sig alle Kapitalister, og skønt denne Frygt tildels er grundet paa Ejendommenes faldne Værdi, hvorved saamange Kapitaler, der forhen ansaas fuldkommen betryggede, er gaaet tabt, saa er det dog vist, at hint Tergiversationssystem deri har en betydelig Andel, og da det desuden er klart, at Ejendommenes faldne Værdi for største Delen har sin Grund i Mangel paa Kredit, saa vilde dette Onde ogsaa formindske sig, saafremt Lejligheden til hine Tergiversationer ved Lovgivningen kunde afskæres. Sikkert vilde derfor en hurtigere Retspleje i Sager, der anlægges til Gældsforskrivningers Indfrielse, især naar dermed kunde forbindes Ophævelse af Forbudet mod at kontrahere i Sedler, virke mægtigen til at genoprejse den næsten aldeles ødelagte private Kredit og derved tillige Ejendommenes Værdi. At bringe denne sidste tilbage til, hvad den var i Landets mest blomstrende Periode, er vel ikke at tænke paa. Men Landet kan og uden det befinde sig i en taalelig Forfatning, især da en Mængde af Grundejerne som Følge af Møntfodens Forandring og de yngre Gældsposters Omskrivning efter Fdg. 5. Jan. 1813 besidder deres Ejendomme for en langt ringere Valuta, end de i hin Periode blev agtet at være værd.“ Derefter udvikler han de Grundsætninger for en eksekutiv Proces, der havde faaet Udryk i Udkastet og som bl. a. var bragt til Anvendelse i Slesvig og Holsten i Modsætning til den gældende danske Ret.

Fdg.n hvis Begrundelse er udviklet i Koll. Tid. 1828 S. 129 ff., hjemlede, at Gældbrevne, der indeholdt Vedtagelse derom, udgjorde Grundlag for Søgmaal, der kun tilstedte Indsigelse om Falsk, Forfalskning, Umyndighed eller indledet Undersøgelse om Aager o. d., alt medmindre Indsigelsen kunde gøres uden at behøve Udsættelse til Bevis, og paa lignende Maade med Modfordringer. Sagsøgte henvistes til efterfølgende Søgmaal; Fristerne for Sagernes Fremme afkortedes.

Fdg. af 16. Januar s. A., Koll. Tid. S. 57 ff., indeholdende nærmere Bestemmelse ang. Rettens vedbørlige og hurtige Pleje, havde ganske samme Opgave at drive paa Tempoet i den ordinære — skriftlige og af Sagførere betjente — civile Rettergang. Den er væsentlig kun en Indskærpelse og Videreførelse i Enkeltheder af den store, af Chr. Colbjørnsen forfattede Fdg. af 3. Juni 1796 med samme Titel. Stødet til den var blevet givet ved en Forestilling fra den kgl. vestindiske Regering, bilagt med Erklæringer fra Øernes Retsmyndigheder, der klagede over Retssagernes Forhaling og stillede forskellige Forslag. Herover afgav Ørsted Betænkning af 31. Okt. 1822. Han skriver bl. a., at da han 4 à 5 Aar efter Fdg. 3. Juni 1796 blev ansat i Hof- og Stadsretten, var allerede adskillige Maksimer antagne, som meget svækkede Virksomheden af denne Anordning, og efterhaanden blev disse mere og mere benyttede til Sagernes Forhaling. Sagførernes Opfindsomhed og Domstolenes Eftergivenhed blev her det afgørende, fordi Lovgivningen maatte overlade Reglernes Anvendelse til Skøn. Debitorernes Interesse i at forhale Realisationen af deres Ejendele gjorde sig ogsaa for nærværende Tid gældende. Idet han imødegaar den vestindiske Regerings Forslag paa flere Punkter, foreslaar han selv, at Fremlæggelse af Indlæg og Dokumenter skal ledsages af bekræftede Kopier, da ellers Originalerne udlaanes Modparten, at Udsættelse over 14 Dage paa Grund af Modpartens Samtykke kræver Samtykke ogsaa af den begærende Sagførers Mandant, at Attest om inden Appelstævningens Udtagelse at have bestilt Aktsbeskrivelse maa fremlægges som Undskyldning for ikke straks at have Akten tilstede ved Inkaminationen i Appelinstansen, at Retsskriverens Fremme af Beskrivelsen ex officio kontrolleres af Overretten, og at Strængthed bør udvises i Anstandslovgivningens Anvendelse særlig ved at forlange Rede og Rigtighed for Anstandsgrundene. Herom gaves der da ogsaa Regler i Fdgn. Andre Bidrag til dens Indhold fremkom ved et Andragende af 28. Nov. 1826 fra Højesteretsadvokat Høegh-Guldberg med Forespørgsel om Fristerne for Skifteretternes Afsigelse af Repartitioner i Boer og om Appelfristernes Beregning i saa Henseende samt ved en Skrivelse fra Amtmanden paa Bornholm af 27. Juli 1827, der klagede over, at de lovbefalede Tider for

Rettens Holdelse — om Sommeren Kl. 8, om Vinteren Kl. 9 — ikke overholdtes. Om disse Æmner gaves der ligeledes Forskrifter efter Ørsteds Forslag.

Vedrørende Retsplejen skal endnu nævnes Fdg. 10. April 1833 om Forandring i D.L. 1-13-8 ang. Vidners Førelse. Det var ved Anordn. om Rettergangsmaaden ved Underretterne paa Island af 15. Aug. 1832 § 13 blevet bestemt, at Vidners Edsfæstelse ikke længere skulde ske forud for Forklaringens Afgivelse men først efter denne, og denne Regel blev nu indført i Danmark, efterat Betænkningen var indhentet fra den københavnske Overret, jfr. Koll. Tid. s. A. S. 249 ff. Det bestemmes nærmere, at Dommeren til Indledning skal give Vidnet en Formaning, og naar den protokollerede Forklaring er oplæst og vedstaaet, eventuelt berigtiget, giver han desuden inden Edens Aflæggelse Vidnet den bagi Lovbogen anførte Formaning. Tillige gentog Fdg.n gældende Rets Regler om Vidners Førelse. I inkvisitoriske Forhør var man i Praksis allerede gaaet over til at udsætte Edsfæstelsen, navnlig fordi Sigtede havde Ret til at paahøre denne og dermed alt, hvad Vidnet forklarede; men det var uhensigtsmæssigt, at han for tidligt blev bekendt med det, der kom frem i Sagen. Samme Vej var man gaaet i Gældskommissionen og Hof- og Stadsrettens 2. Vidnekammer ved de der efter Fdg. 20. Okt, 1819 behandlede Sager. En Del af Rettens Assessorer udtalte sig nu mod at udtale dette til de ordinære Sager, hvori Dommerens Rolle var mere tilbagetrukket, men heroverfor udvikler Ørsted med Varme, at der ved at gemme Edsaflæggelsen opnaas størst Virksomhed af de moralsk-religiøse Forestillinger, hvorpaa Edens Kraft beror, forudsat at Dommeren idelig holder den forestaaende Bekræftelse af Forklaringen i Vidnets Erindring; desuden undgaas herved overflødige Eder.

Den *privatrethlige Lovgivningsvirksomhed* var i Sammenligning mindre betydelig; man hvilede ud efter Landboreformerne og Tidsaanden trængte ikke paa med Krav om Fornyelser. I Ørsteds juridiske Undersøgelser laa der iøvrigt meget af en Fornyelse. Man kan begynde Rækken med at nævne Fdg. 2. April 1817 om Behandlingen af uaffordrede og arvingssløse Kapitaler paa Skifter; denne viser sig dog at gaa tilbage til før Ørsteds Tid, idet Ud-

kast forelaa udarbejdet i 1812, men det blev paa Grund af Pengekrisen henlagt for at skaffe Klarhed over vedkommende offentlige Kassers økonomiske Stilling.

Pl. 8. Januar 1823 om, hvad der skal iagttages ved Testamenter og Beskikkelser, fremkaldtes ved et Andragende fra Notarius publicus i Kjøbenhavn, der tynget af sine Afgiftsrestancer til Justitsfonden henstillede, om hans Embedsomraade ikke kunde udvides. Plakaten, der grundes paa Ørsteds Betænkning, gaar væsentlig ud paa at kræve Notarialbekræftelse som almindelig Betingelse for Testamenters Konfirmation og ligeledes at kræve den ved private Testamenter (Koll. Tid. s. A. S. 33 ff.). Fra samme Aar kan nævnes Fdg. af 7. Februar om Mortifikation paa bortkomne Gældsbreve. Formaålet var oprindeligt kun at lette Omkostningerne ved mindre Gældsbreves Mortifikation i Lighed med den for Hertugdømmerne trufne Ordning, men Fdg.n kom under Udarbejdelsen til at omfatte Reglerne om Betingelserne, og efter derom fra Højesteret indhentet Betænkning gaves der ogsaa i det af Ørsted udarbejdede Forslag Regler om Virkninger for Rentekupons. (Koll. Tid. 1823 S. 105 ff.).

Fdg. 30. April 1824 om Præsternes Embede med Hensyn til Ægteskab (Koll. Tid. s. A. S. 243) udfærdigedes gennem det kirkelige 1. Departement; men det Forslag, der næsten uforandret lagdes til Grund, var afgivet af en tidligere nedsat lille Kommission til Kirkelovenes Revision. Ørsted var Medlem af denne og uden Tvivl Forfatteren. Et Forslag, der indkom i Kancelliet men fuldtud tiltraadtes af Ørsted, var Kravet om Fattigvæsenets Samtykke til fattigunderstøttede Personers Ægteskab. Loven, der i det væsentlige var en Kodifikation af gældende Bestemmelser, var iøvrigt foranlediget ved et i 1822 indtruffet Tilfælde af Uagtsomhed fra en Præsts Side ved en Vielse, hvorfor den ogsaa motiveredes som en Indskærpelse: en 19-aarig Mand var uden Faderens Samtykke blevet viet med et offentligt Fruentimmer, hvorefter Faderen ved kgl. Bevilling havde faaet Ægteskabet omstødt.

Med Fdg. 18. Maj 1825 ang. trasserede Veksler havde Ørsted paa lignende Maade haft at gøre i Egenskab af Kommissionsmedlem. Udkastet dertil var forfattet af Deputeret i Kommercekollegiet Etatsraad Kirstein, og det behandledes derpaa i en Kommission, hvori Ørsted havde Sæde, jfr. Koll. Tid. s. A. S. 339 ff.

Fdg. 23. Maj 1827 gav i Anledning af et i Praksis opstaaet Tvivlstilfælde den Tilføjelse til Fdg. 30. April 1824 § 3 Nr. 3, at Domhaveren i Skilsmisseg kunde udøve Retten til at indgaa nyt Ægteskab 8 Uger efter en af ham foretaget Forkyndelse af Dommen for den dømt, naar denne indtil da ikke havde udtaget Ankestævning (Koll. Tid. s. A. S. 457).

Som et Led i Umyndighedslovgivningen kan nævnes Fdg. 7. Juni 1827 ang. Forholdsregler til Betyggelse for umyndiges og andre under offentlig Bestyrelse eller offentligt Tilsyn staaende Midler. Udgangspunktet var Forespørgsler fra nogle Retsbetjente i 1821, og Sagen havde siden været under Ventilation under Ørstedes stadige Medvirken.

En Fdg. af 7. Maj 1828 hjemlede, at der under Forudsætning af Gensidighed kunde foregaa en Udvidelse af Forbudet i Fdg. 7. Januar 1741 imod Skrifers Eftertryk, saaledes at det blev anvendeligt ogsaa til Fordel for Skrifter, hvortil fremmede Staters Undersaatter havde Forlagsret. I Motiverne hedder det, at man har fundet dette hensigtsmæssigt, skønt Eftertryk af andres Forlagsartikler næsten aldrig havde fundet Sted heri Riget. Den positive Grund til Reglen erfares af Akterne, der viser, at samtlige københavnske Forlæggere androg om at tilvejebringe Beskyttelse imod, at der i Norge fandt Eftertryk Sted af danske Skrifter. Allerede i 1816 havde samme Anliggende været fremme til Behandling, men det var atter stillet i Bero (Koll. Tid. s. A. S. 401 ff.).

Om Slægtnings Forpligtelse til at antage sig afsindige Paarørende udgaves Pl. 19. Nov. 1828, der fastslog, at der ikke i Almindelighed paahviler Familien en saadan Pligt, hvorimod Øvrigheden maa foranstalte det fornødne paa Fattigvæsenets Bekostning. Kun for Børn skulde det gælde, at Forældrenes Underholdspligt i Tilfælde af Afsindighed forlængedes udover Barnealderen, og at de paa samme Maade fik Forsørgelsespligt overfor deres afsindige Forældre. Kancelliet var mest tilbøjeligt til at mene, at der efter D. L. 1-19-7 endnu bestod en Underholdspligt for Frænderne, men Spørgsmaalet var omtvistet, og Opretholdelsen fandtes ikke hensigtsmæssig undtagen i Forholdet Forældre og Børn: „Det har vistnok noget stødende for Følelsen, at Kommunen skal tage sig af den afsindige, der har formuende Forældre eller Børn, der ved saa hellige Pligter er bundne til at sørge for hinanden; og

det kan derhos med Føje siges, at ligesom Forældrenes Pligt til at sørge for Børnene ej kan ophøre i den sædvanlige Alder, naar disse formedelst Sindssvaghed endnu behøver Forældrenes Forsorg og Styrelse, saaledes maatte hin Pligt paany træde i Kraft, naar Børnene siden ved Afsindighed atter kommer tilbage i en Tilstand, hvori de ligesaa lidt som i den barnlige Alder kan sørge for sig selv.“ (Koll. Tid. s. A. S. 905 ff.).

Fra 1828 kan ogsaa nævnes nogle gennem 1. Departement udgaaede Lovbestemmelser, der dog ikke indeholdt væsentlige Fornyelser. Fdg. 30. Maj om Daaben gik ud paa at begrænse Hjemme-daab og fremskynde Daabens Foretagelse ved passende Tvangsmidler; at der skulde være Daabstvang, forudsattes som liggende udenfor Drøftelse. Den kirkelige Kommission, hvoraf Ørsted var Medlem, havde skrevet Udkastet. Pl. 18. April normerede Gaardmænds, Husmænds og Indersters Pligtarbejde til Landsbykirkers og Kirkegaardes Istandsættelse og Vedligeholdelse, og Pl. 5. Juli fastsatte Indsidderses Pligt til at yde en Høstdag til Sognepræsten (Koll. Tid. s. A. S. 488, 345 og 513 ff.).

En ret vigtig men dog ikke væsentlig ny Bestemmelse var Fdg. 25. Nov. 1831 om Retsforholdet mellem Forpagtere (Lejetagere) af Jordejendomme og Købere (Panthavere). Den gaar ligesom Fdg. 4. Dec. 1795 ud paa ved langvarige Brugsforhold at kræve Tinglysning og at normere, hvilke kortvarige Brugsforhold Erhververne ubetinget maa respektere. Den motiveres ved de ulige Fortolkninger, Loven havde givet Anledning til, og paaberaaber Analogien af nysnævnte Fdg. Det er overhovedet den sædvanlige Form for Datidens officielle Lovbegrundelse at fremdrage Overensstemmelsen med eller dog Sammenhængen med de allerede gældende Bestemmelser. Lovgiveren fremstiller sig altid som den, der har bestemt sig til at gøre visse hensigtsmæssige Ændringer i en bestaaende Ordning, der i og for sig har Krav paa Agtelse — en naturlig Følge af, at denne ældre Ordning skyldtes en personlig Lovgiver. Hvad dette Æmne angaar, var Ørsteds tilgrundliggende Betænkning af 20. Maj 1822. Der var indhentet Betænkninger forskellige Steder fra bl. a. fra Højesteret, der anbefalede Sagen, men det synes, at Pengeinstitutterne har øvet Modstand mod at give Ejerne den omhandlede Frihed til at raade over Jorderne (Koll. Tid. s. A. S. 881 ff.).

Af privatretlige Bestemmelser skal endnu nævnes Pl. 14. Maj 1834, jfr. Koll. Tid. s. A. S. 473 ff., der afgjorde et Tvivlsspørgsmaal om Rækkevidden af den i Kanc. Pl. 23. Juli 1819 indeholdte Grundsætning. Naar det nemlig deri var bestemt, at de Fordringer, der i Konkurstilfælde var privilegerede til at have Fortrin for simple kirografariske Fordringer (Haandskriftkrav), ogsaa skulde have Fortrin for Underpant i Løsøre, var der Meningsforskel om Anvendeligheden heraf paa Udlæg. Dette Spørgsmaal afgjordes nu i bekræftende Retning. Plakaten af 1819 var iøvrigt som saa mange Lovregler foranlediget ved Andragende fra en Embedsmand, her en Amtmand, der gjorde opmærksom paa, at Tjenestefolk hyppig i deres Husbonds Bo ikke kunde faa deres tilgodehavende Løn, uagtet denne nød godt af Reglen i 5-14-37 om Fortrin fremfor Haandskriftkrav, Koll. Tid. 1819 S. 511 ff. Det fremhæves, at Underpant i Løsøre, der for det meste kun foretages af meget forgældede Folk og jævnlig medfører, at alle simple Kreditorer taber deres Tilgodehavende, langtfra fortjener samme Begunstigelse som Underpant i fast Ejendom; navnlig ved Datidens generelle Underpantsætninger var dette iøjnefaldende.

Ørsted har sikkert i langt videre Omfang, end her har kunnet fremdrages, ydet Bidrag til Kancelliets Lovgivningsvirksomhed. Eksempelvis kan nævnes Fdg. om Jøders Retsstilling af 29. Marts 1814, ved hvis Akter der ligger kritiske Bemærkninger fra ham, dateret 9. Oktober 1813, til et ældre Udkast, eller Sagen om Sportelvæsenets Reform af 22. Marts s. A. Under de Overvejelser, der i 1814 anstilledes i Kancelliet om en Forbedring af Administration og Lovgivning, paatænkte der udgivet en bindstærk Fremstilling af hele den gældende Ret, der skulde begynde med en af Ørsted udarbejdet Kriminalret. Dette saalidt som Planen om en Lovdeputation til Gennemgang af alle Lovforslag, der sendtes til Kongen, blev dog virkeliggjort. Man omgikkes ogsaa dengang med Tanken om en for Kongeriget og Hertugdømmerne fælles Rigslov¹³). Det Arbejde, der i Virkeligheden kom i Stand, var dog ialt ikke ringe og indenfor Kancelliet var Ørsted ialtfald den bærende Kraft.

Om Ørsteds personlige Stilling kan anføres, at han den 27. Juli 1816 blev 3., den 1. Februar 1826 blev 2. og den 24. April 1834 blev 1. Deputeret i Kancelliet. Den 1. November 1828 blev han

Konferensraad og den 1. August 1829 Kommandør af Dannebrog. Efter Generalprokurør Colds Død udnævntes han den 6. September 1825 til hans Efterfølger, og hans Virkekreds omfattede nu dels Forgængerens Forretninger i Henseende til Fortolkningen af de gældende og Affattelsen af de nye Love dels de den første Deputerede efter Resol. 20. April 1819 paahvilende Kancellireferater i Gehejmestatsraadet. Desuden blev det ved Instruks af 4. Januar 1826 bestemt, at han var pligtig — paa Opfordring af civile Kollegier og Departementer — at tiltræde Forhandlingerne om Redaktion af Anordninger, som derfra skulde udgives, eller derom at meddele skriftlig Betænkning — dog at han kun skulde bemærke, hvad han havde at erindre med Hensyn til den øvrige Lovgivnings Grundsætninger. Herved afgik han som Chef for 2. Departement. Den 17. Marts 1826 blev han Justitsdirektør ved Lottoet i København (Gage 300 Rbd.).

Gentagne Gange blev det paalagt ham at foretage Embedsrejser til sjællandske Amter for at føre Tilsyn med Justits- og Politivæsenet, et Hverv der som foran S. 148 bemærket gik paa Omgang mellem de Deputerede. Tillige blev han selvfølgelig efterhaanden Medlem af adskillige Kommissioner til Varetagelse af specielle Hverv, og i 1818 medvirkede han ved Forarbejderne til Bankoktrojens Udstedelse og afgav en udførlig Betænkning, hvori han holdt paa Navneværdiens Opretholdelse.

Disse forskellige Gøremaal og ligeledes hans Virksomhed i den løbende Administration vilde det dog føre for vidt at komme ind paa. Derimod maa der til Slut tales om Ørstedes Andel i Stænderinstitutionens Tilvejebringelse (det følgende støtter sig til Hans Jensen: De danske Stænderforsamlings Historie 1830—1848 I 1931). I de i Januar 1831 kundgjorte Beslutninger om at skride til Indførelse af raadgivende Provinsialstænder dels i hvert af Hertugdømmerne dels i Kongeriget og derved for Holstens Vedkommende opfylde en forfatningsmæssig Pligt, som U. J. Lornsen nylig havde bragt i Erindring, var han uden raadgivende Del, men derimod havde han som Generalprokurør en Hovedandel i det Arbejde i Kancelliet, der laa til Grund for Anordn. 28. Maj 1831, den foreløbige Norm for de kongerigske Forsamlinger. Paa flere Punkter havde han arbejdet for Forslag, hvis Gennemførelse hindredes navnlig ved Stemanns Modstræben, der var Udtryk for en

Mistillid til dette nye Forfatningsorgan, som Ørsted var langt fra at nære. Dette gælder Forslaget om at der skulde være en fælles Forsamling for Jylland og Øerne, at Nationalbankens Repræsentanter skulde udnævnes af Stænderne, at der burde forelægges Stænderne et Finansbudget, og at der skulde gives Valgret til Fæstere og foruden til Ejendomsbesiddere ogsaa til Repræsentanter for den højere Embedsstand og Videnskaben (disse sidste Forslag gennemførtes dog i det hele).

Der paafulgte et længere Mellemlum inden Fremkomsten af de nærmere Regler om Stændernes Indretning i de fire Fdg. 15. Maj 1834. Præsidenten og Generalprokurøren (Overprokurøren) henholdsvis i danske og tyske Kancelli — Stemann, Ørsted, O. Moltke og Höpp — sammentraadte i en Komité til Forberedelse heraf. Efterat der var plejet Forhandlinger for Hertugdømmerne af „erfarne“ og for Kongeriget af „oplyste“ Mænd, genoptoges Komiteens Møder, hvorunder Ørsted i visse Retninger som med Hensyn til Valgret og Valgbarhed for de med Jordegods beneficerede Præster og for Jøder, som han anbefalede, hævdede en Særstilling. Hans Deltagelse i de oplyste Mænds Forhandlinger havde været som en Indledning til hans senere Optræden i Stændermøderne og havde underbygget hans Folkeyndest. Trods hans Flertal indenfor Kancelliet blev Afgørelsen af Tvistpunkterne i Reglen truffen i den Stemann'ske egenholdende Retning. Han kæmpede, skriver Hans Jensen S. 573, „forgæves mod Overmagten ikke just for at styrke Demokratismen men for at værne „Intelligensens“ Indflydelse under den ny Forfatning; hans Ihærdighed i Kampen vidner i høj Grad om, at han ikke var nogen svag eller modløs Mand“.

Et vigtigt Fremstød var gjort, og det var Kancelliet, der herved havde været førende; skulde nogen enkelt nævnes, maatte det være Ørsted. Noget Brud paa Kancelliets Arbejdsmaade, der indtil var kollegial og udadtil erklæringsindhentende, laa der ikke i den nye Ordning, som nu var forberedt. Den indeholdt disse samme Principer ført ud i større Kredse og bragt i en fast blivende Form.

II. PRIVATLIV

Ved Begyndelsen af 1813 flyttede Ægteparret Ørsted fra Vester-gade til en bedre Lejlighed i Frederiksberggade (hos Hjarup). Desværre var begges — mest vel Hustruens — Helbred ikke godt, og i Foraaret 1814 bestemte man sig til en Baderejse til Driburg ved Cassel, hvortil Ørsted erholdt en Understøttelse (Resol. 26. Maj 1814). Den varede 4 Uger men medførte ingen Bedring; Tu-ren, der gik gennem Weserdalen, Minden, Göttingen, Osterode, Claustal, Ilseburg, Wernigerode og Blanckenburg, var iøvrigt god. I Novbr. 1816 skriver hun: „Min Ørsteds Helsen er ved det gamle, gid jeg kunde sige bedre, men det er alt saare godt i denne Ver-den, naar det kun ikke bliver værre.“ Efter Ansættelsen i Kancel-liet fik Ørsted ikke Ferie, og der blev derfor ikke Lejlighed til Sommerrejser¹⁾. Paa den anden Side bragte den nye Embeds-stilling nye Omgangsfæller til det selskabelige Hjem, og da Em-beds-mænd i tyske Kancelli ofte saas som Gæster, taltes der me-get Tysk. Blandt disse var særlig den af Frederik VI yndede J. O. F. Spiess (1780—1844) — senere Kansler ved Overretten i Gottorp og derpaa Præsident for Regeringen i Slesvig — fortrol- lig Husven. I 1815 udgik af Kredsen Lektor i Filosofi Brandis (Søn af Lægen) og Forfatteren Bunsen (senere tysk Statsmand)²⁾. Her kan citeres af Mindetalen over Kolderup-Rosenvinge, foran S. 87, hvor Ørsted fortæller, at den unge K.-R. blev optaget i hans huslige Omgangskreds: „Til denne liden Kreds hørte nogle ual-mindelig begavede Personer; der faldt megen aandrig Tale for en stor Del blot sindrig oplivende Skæmt men og stundom ind-gribende Bemærkninger over Videnskab og Poesi og over de Livs-forhold, som ligger tænkende og følende Mennesker paa Hjerte. Det var synligt, at den unge Rosenvinge fandt sig tiltrukken ved denne Underholdning, hvori han selv deltog fri for kejtet For-legenhed men og for ubeskednen Paatrængenhed.“

I 1815 deltog Ørsted med sin Hustru i Festlighederne ved Fre-derik VI's Kroning og Salving i Frederiksborg Slotskirke, idet han var med i Optoget, medens hun foretrak en Plads paa Balkonen. Ørsted fik i denne Anledning overrakt Æresdiplomer som Doctor juris ved Københavns og Kiels Universiteter³⁾. I 1816 udnævntes han til Medlem af det gl. norske Videnskabernes Selskab i Trond-

hjem og Aaret efter til Medpræsident i det kgl. danske Landhusholdningsselskab⁴). Den 15. Aug. 1815 var han blevet Meddirektør i det danske Bibelselskab, hvori han i 1835 blev Vicepræsident og i 1844 Præsident. Fra 1817 beordredes han aarlig til at møde paa Højesterets Aabningsdag og iøvrigt efter Tilsigelse af Justitiarius.

Der var da nok af Anerkendelse og Sympati, men der var ogsaa Skyer paa Himlen. Den aarelange Fejde mellem Digteren Oehlenschläger og Kritikeren Baggesen virkede stærkt paa Digterens Søster; hendes Svagelighed (en Underlivslidelse) var tiltagende, og i 1818 var Kræfterne udtømt.

Om Sophie Ørsted Død beretter Sibbern gennem Nicolai Bøgh⁵) saaledes: „Hendes Læge Winckler forberedte snart hendes Nærmeste paa, at hvis hun skulde leve længe, vilde hun komme til at lide meget og dø smerteligt hen. Selv haabede hun, at det ikke maatte vare længe, da hun følte sig saa livstræt. I Slutningen af Januar 1818 blev hun angreben af en hidsig Feber. Onsdagen den 4. Februar tog Sygdommen til i højst betænkelig Grad. Om Torsdagen begyndte hun at fantasere stærkt, og det tog Overhaand om Lørdagen. Ørsted var aldeles fortvivlet, saa alle de Nærmeste foruden med at pleje Sophie havde nok at gøre med at trøste ham. Der var idelig to eller tre hos ham, og da Winckler havde forudset det allersørgeligste, var der straks draget Omsorg for at faa ham hen til hans Broder, hvis Kone var belavet paa, at Sophie vist vilde dø. Ole Hieronimus Mynster [ældre Broder til Teologen M.] var ogsaa tilkaldt som Læge.“

I Oehlenschlägers Erindringer læses S. 389: „Min elskede Søster Sophia, hvis Munterhed og Livskraft i saa lang Tid havde kæmpet med det Knæk, hun havde faaet i den ulykkelige Skarlagensfeber, maatte endelig bukke under. Lige til den allersidste Tid var hun Sjælen i sin Kreds.“ Ørsteds Dødsannonce indeholdt — stemmende med datidig Skik — følgende Udtalelse: „Enhver der kendte hendes rene himmelske Sjæl, vil skænke hendes Minde en vemodsfuld Taare, og ingen der har nogen Godhed for mig, vil uden Deltagelse tænke paa den Tomhed og bitre Kummer, som et saadant Savn efterlader.“ Begravelsen fandt Sted i det Oehlenschlägerske Gravsted paa Frederiksberg Kirkegaard⁶). Den 1. Aug. 1818 ses der at være udstedt „latinsk Rejsepas“ for

Ørsted sammen med J. Collin, K.-Rosenvinge og B. Winckler, vel til en Rekreatjonsrejse med disse Venner.

I denne vanskelige Tid var Sophie Ørsteds Veninde Mathilde Rogert traadt til; hun havde plejet den syge og styrede derefter Hjemmet. Ørsted trængte, som Sibbern skriver til sin Søster i Brev af 16. Decbr. 1818, i mange Henseender til en ny Forbindelse; mindre end andre kunde han undvære en kvindelig Medhjælp, og til Forundring for adskillige men ikke for Brevskriveren var hans Forlovelse med Mathilde Rogert paa dette Tidspunkt blevet deklareret. Han tilføjer: „Med Jomfru Rogert vil han være vel tjent, haaber jeg. Jeg kender hende nok til at haabe det. De første fordelagtige Tanker gav Sophie Ørsted mig om hende, da hun oftere og gerne gjorde opmærksom paa det fortrinlige hos dem, hun holdt af. Men at kalde hende Fru Ørsted er rigtignok ej saa hurtig lært“⁷⁾. Hun var født 25. April 1782 og Datter af Landfysikus i Viborg Dr. med. Johan Ph. R. og Hustru, født Rosenstand-Goiske.

Enkemanden havde da atter bragt sit Hjem paa Fode, en Overgang der naturlig var blevet lettet ved hans anden Hustrus Venindeforhold til den afdøde. Bryllupet fandt Sted den 27. Marts 1819 (Vielsesbrev af 26. s. M.). Ogsaa dette Ægteskab forblev barnløst, men i 1820 tog Ørsted sin Broder, Branddirektør og Købmand Jacob Alberts 4aarige Søn Anders Sandøe i Huset og opdrog ham som sit eget Barn⁸⁾. I en Skildring af Forholdet mellem Ørsted og P. D. Bruun i Viborg, hvortil vi senere kommer tilbage (Saml. til jydsk Hist. og Topografi IV 1), gengiver Heise et Par Breve fra Fru Mathilde Ørsted til den da 16-aarige Reinholdine Schönheyder, Datter af Stiftamtmand S. i Viborg (1824 gift med P. D. Bruun), der i Viborg havde været hendes Elev i Fransk. Brevene viser, at Ørsteds levede ret stille; hans Helbred var bedre, end det nogle Aar tidligere havde været, han befandt sig vel ved at rejse. Schönheyder, der i 1831 vendte tilbage til København som Direktør i Rentekamret, stod ogsaa fra ældre Tid Ørsted nær, saaledes at Familierne omgikkes. Fra et Besøg i København i 1830 skriver Fru Reinholdine Bruun: „Den herlige Ørsted var vi saa heldige at træffe i Gaar“ (Daniel Bruun: Slægts- og Barndoms minder fra Viborg-Eggen, 1925).

Allerede den 26. Juni 1824 blev Ørsted paany Enkemand⁹⁾.

I Biografien af Ørsted i Kofods Konversationsleksikon (1828), der er leveret af ham selv, jfr. Liv I, S. 2, hedder det om hans Hustruer: „Den førstes Død var forberedt ved mange Aars Skrøbelighed, hvorfor omsider den stærke Aand maatte bukke under. Den sidste blev pludselig borttrykket fra ham midt i deres fælles glade Følelse af et lykkeligt Samliv. Begge Dødsfald var skrækkelige Stød for Ørsted. Men midt i sin bitre Sorg maatte han med dyb Taknemmelighed erkende det for en guddommelig Naade, at det havde været ham givet at henleve mange af sine Aar i inderlig Forening med disse ædle. I sin fortsatte Virksomhed for sit Embede og for Videnskaberne og i elskede Venners Omgang har han fundet Midler til nogenlunde at udfylde den Tomhed, saa store Savn har efterladt sig.“

I sit Hjem havde han Plejesønnen, der gik i Borgerdydskolen; han blev Zoolog og Botaniker, Lærer ved Metropolitanskolen og senere Professor. Hertil kom i hvert Fald senere andre Broderbørn og en Svigerinde Wilhelmine Maria Rogert. Familie og Venner — mest Embeds- eller Videnskabsmænd — fortsatte ældre Forbindelser eller afløstes af nye Medlemmer. I denne Kreds udfoldede han da sit milde Gemytsliv, og den Indskrift, man senere valgte til Forsiden paa Ørsted-Medaillen: Hjertelig og vennsæl, borger for, at disse Egenskaber udgjorde et Grundtræk i hans Karakter, medens den overlegne Intelligens, Alvoren og den juridiske Nidkærhed prægede ham udadtil.

At Ørsted var Arbejdsmenneske, er overflødig at bemærke; men han kunde kun kaste et saa mægtigt Arbejde ind paa den frivillig overtagne Forfattervirksomhed, fordi denne stemmede med hans inderste Natur. Hans Fritidsinteresse var formentlig ogsaa — bortset fra det selskabelige, hvori L'Hombrepartier spillede en Rolle — begrænset til det litterære Felt, men indenfor dette alsidig orienteret saaledes ogsaa i æstetisk Retning. Gennem Broderen havde han formentlig en vis Føling med Naturvidenskaben, og som Medlem af Videnskabernes Selskab kunde det ikke fejle, at han gennem Selskabets Skrifter og Møder maatte modtage adskillig videnskabelig Paavirkning.

Kun sjældent forlod han sit Arbejde i København; det ses dog, at han bl. a. i Sommeren 1828 gjorde en Rejse til Norge, hvor han ved Christiania besøgte Filosofen Treschow, Liv III., S. 177

og 323. Han boede Frederiksberggade Nr. 27 til ca. 1818, derefter to Aar i Dronningens Tværgade Nr. 401 B, derefter til 1825 Østerbro Nr. 107 og endelig til 1836 paa Nørregade Nr. 35 (ældre Husnumre). Hans tidligere Tilbøjelighed til Nervefeber hørte efterhaanden op, men han kom i hvert Fald i senere Tid til at lide af Mundkrampe.

Hans Forfatter- og Udgivervirksomhed bragte ham i Berøring med en Del yngre, men det var dog forholdsvis lidt, der blev leveret til hans Tidsskrifter fra anden Side. Adskilligt deraf var iøvrigt ikke skrevet med denne Bestemmelse men var Fakultetsresponsa, Prisaftandlinger eller Disputatser, der blev offentliggjort ad denne Vej. C. F. Lassen skrev om Lovfortolkning, Kolderup-Rosenvinge og I. E. Larsen offentliggjorde retshistoriske Arbejder: I Nyt jur. Ark. for 1817 kom to Afh. (af Kolderup-Rosenvinge og Holm) om Depositarens Ansvar, udarbejdede for juridisk-praktisk Selskabs Medlemmer. Medens Ørsted plejede at ledsage Optagelsen af slige Bidrag med nogle anerkendende Ord, tog han sig i Jur. Tidsskr. VII, 2 (1823) overfor den unge Kandidat Tage Algreen-Ussing for at imødegaa dennes Anmærkninger til Personretten, der forekom ham hyperkritiske overfor det Udtog af Ørsteds Arbejder, der var deres Hovedbestanddel, og i Bd. IX 1 maatte han paany paataale Ussings „Spidsfindighed“ og „Pedanteri“, noget der syntes ham at „gribe om sig blandt dem, der i den seneste Tid træder frem som Forfattere i Retsvidenskaben“ og som desuden idelig anvendtes for at skolemesterere ham, hvorved sigtedes til Prokurator Høsts Anmærkninger til hans Formularbog. Han skriver bl. a. S. 270: „Det er overalt en forunderlig logisk Pedantisme, som ligger til Grund for de mange Forsøg, Hr. Ussing har gjort paa at nedrive mine Arbejder. Han gaar herved stedse ud fra den Fordring, at alt udtrykkeligt skal siges og bevises; han vil ikke, at noget maa forstaa sig selv, at nogen nærmere Bestemmelse i en Sætning, noget Led i Bevisekæden kan udelades i den Forudsætning, at enhver Læser med et sundt Hoved selv vil vide at lægge samme til. Derfor finder han idelig Ubestemthed, Ufuldstændighed, Petitiones principii o. s. v. i mit Foredrag. Men om det end var mig muligt at tilfredsstille hin Fordring, saa kunde jeg dog ingenlunde bekvemme mig til at lempe mig derefter, da jeg derved maatte blive uendelig kedsommelig baade for mig selv og for andre. Jeg maa tilstaa,

at jeg snarere nærer nogen Frygt for, at jeg stundom forfalder til en for stor Omhyggelighed og Nøjagtighed i min Bevisførelse, men jeg haaber hos den mere skarptseende Læser, for hvem jeg vist ofte nok er for omstændelig, at finde Undskyldning deri, at jeg og maa sørge for andre Læseres Tarv.“

Paa dette Sted skal omtales Ørsteds Diskussion med Howitz om Viljens Frihed. Vel fremkom Ørsteds Udviklinger i Tilknytning til en Afh. af Professor Howitz med Titlen Om Afsindighed og Tilregnelse (Jur. Tidsskr. VIII 1, 1824), men jeg ser dem væsentlig ikke som juridiske men som rent personlige Tilkendegivelser af en Livsanskuelse; de fortsættes i Bd. IX 2 og X 1, efterat Howitz havde udgivet Skriftet Determinismen eller Hume mod Kant, og i X 2 efter Howitz' „Ultimatum“.

Howitz definerer Afsindigheden som en Indskrænkning i Fornuften eller Fornuftens Brug formedelst Sygdom i de materielle Organer for Sjælens Virksomhed. Han polemiserer mod Kants Bestemmelse af Friheden som Evnen til at begynde en ny Aarsagsrække. Selv bestemmer han vel Friheden som Menneskets Evne til at kunne handle, som det vil, men han tilføjer, at hvad det vil, maa det ville ifølge et urokkeligt Fatum. Fornuften kommer til den Overbevisning, at vore Handlinger er nødvendige Produkter dels af vort Sindelag dels af vore modtagne Indtryk. Nødvendighedslæren gør dog ikke Straffesystemet uanvendeligt. Tilregnelse foreligger, hvor en Paavirkning af Straffen kan finde Sted.

Ørsted akcepterer Henvisningen til Hjernesygdom, hvorved der dog ikke fremkommer nogen skarp Afgrænsning, og han erklærer straks ikke helt igennem at være Tilhænger af Kants Forestillingsmaader. Men han tager Ordet for at forsvare visse „for Moraliteten og Menneskelivets Værd væsentlige Grundbegreber“. Han henviser til de os iboende Ideer om Rum, Tid og Aarsag og fortsætter: „Fornuften kan ikke blive staaende ved den betingede, tilfældige og forbigaaende Tilværelse, som findes i Legemverdenen. Dennes Udspring maa søges i et Væsen, der er af og ved sig selv, som eksisterer med Nødvendighed og af Evighed, og dette Væsen, uden hvilket intet, der er, kunde være, maa vi tillægge Egenskaber, som aldeles modsiger Tidens, Rummets og alle de andre indskrænkende Betingelser, hvorunder vi maa forestille os den materielle Verden.“ „Saafremt der nu gives en sandere, fuldere, højere Tilværelse end

den sanselige, saa maa der og være et sandere og væsentligere Gode end det, som findes i den sanselige Verden, et højere Maal for vor Stræben end det at vedligeholde den forgængelige sanselige Tilværelse og erhverve de flygtige Goder, denne kan byde. . . . Den Kraft, som vi har i os til at leve et sligt højere Liv, at eftertrægte hint højere Gode, at følge den Lov, som viser os Vejen til dette Maal (Sædelighedsloven), er det, hvori Friheden bestaar.“ Betragtet som virkelig Kraft har Friheden Grader, men som Evne, som Mulighed af at bestemme sig efter en af sanselig Frygt og Haab uafhængig Drivfjeder, har den ikke Grader. Hos de afsindige mangler den. „Hvorledes det forresten gaar til, at et Menneske foretrækker Sansernes Tjeneste for Frihedens og omvendt eller med andre Ord, at enhver antager den Karakter, hvoraf hans Handlinger udflyder, lader sig ikke begribe; thi dersom det lod sig begribe (d. e. hidlede af Naturaarsager), saa ophørte det derved at være en fri Beslutning. Men i det Øjeblik, vi erkender, at der er en anden og højere Verden end den, Sanserne viser os, maa vi og erkende, at der kan gives noget, som ikke er den sanselige Naturs Tvang underkastet.“ „Hvorledes iøvrigt den menneskelige Frihed kan forenes med den hele Tilværelses Afhængighed af den guddommelige Vilje (hvilken dog paa ingen Maade taaler nogen Indskrænkning eller Betingelse), dette Spørgsmaal er den sande og store Vanskelighed i Frihedslæren. Men ligesom de Betragtninger, der findes i den ovenstaaende Afhandling, ikke fører os ind i denne gaadefulde Undersøgelse, saaledes har og i ethvert Tilfælde Læren om en streng ogsaa alle de menneskelige Handlinger omfattende Nødvendighed — men en saadan, der er grundet i en evig Visdoms og Kærligheds almægtige Vilje, — en ganske anden Karakter og en ganske anden Virkning paa Sindet end den, der hidleder alt af en blind Naturkraft . . .“ Han angriber Howitz' Begreb om fri Vilje: „Den konsekvente Fatalist maa tilstaa, at det altid er en Illusion, naar han forestiller sig, at han som et for sig bestaaende Individ bestemmer sig til nogen Virksomhed, den have Udseende af aandelig eller legemlig.“ I sin senere Udvikling bestemmer han Stridspunktet saaledes: „Det, jeg og mine Medstridere har angrebet, er Nødvendighedslæren i den Skikkelse, hvori den af Hr. Professoren er opstillet, den Lære nemlig som vil, at alt, hvad der er i Mennesket og af Mennesket besluttet og virkes, har sin nødvendige Aarsag i hans

legemlige Organisation og de Indtryk, som gøres paa ham udefra. Dette er den Standpunkt, hvorfra Afhandlingen om Afsindighed og Tilregnelser gaar ud. Alle hans Indvendinger drejer sig om den Afhængighed, hvori Menneskets Vilje og Karakter skal staa af Hjernens Organisation og Udvikling, af dens forskellige Vitalitet, af dens Sygdomme samt af Temperament, Opdragelse og af de udvortes Omstændigheders og Forholds Indvirkning.“ Det drejede sig om to forskellige Synsmaader, og i faa Ord kunde Forholdet maaske udtrykkes saaledes, at Howitz kun anlagde et tilbageskuende naturvidenskabeligt Syn paa Viljeslivet, medens Ørsted seende fremad tillige krævede Plads for en Vurdering af Viljen som en iboende Evne til at stræbe henimod et fuldkomment Samliv som alles Foreningspunkt.

Ved Slutningen af sin første Replik gjorde Ørsted den karakteristiske Bemærkning, „at man ikke deraf, at Forbrydelsen ifølge lægekyndiges Dom er fremkaldt eller fremskyndet ved en eller anden sygelig Gemytstilstand, ligefrem kan slutte, at den er uden Tilregnelser. Mennesket huser i sit Inderste Sæden til megen indvortes Forvirring, til mangfoldige Attraaer, der er ligesaa daarligere og uforstandige, som de er stridende imod Ret og Pligt. Selv den, der søger at holde sit Sind i Orden, kan ikke afværge, at slige Attraaer stundom stige op af deres mørke Afgrund, men saasnart de viser sig, søger han at skyde dem tilbage; og skønt dette ofte kan koste ham haarde indvortes Kampe, vil han dog ikke ligge under, naar han altid er paa sin Post. Den som derimod ikke søger at vaage over sit eget Hjerte, kan let blive et Bytte for slige dæmoniske Indflydelser og kan komme til at ende med de rædsomste Forbrydelser foretagne af Bevæggrunde, som for en sund Natur synes særdeles urimelige og intetsigende. Det er ikke sjældent, at en Morder, Mordbrænder eller anden saadan grov Forbryder erklærer, at det var som en indvortes Stemme, der sagde ham, at han skulde begaa den Udaad, som han har udøvet. I de fleste Tilfælde er maaske og en saadan Forklaring ganske oprigtig. Men om man endog vilde indrømme, at denne indvortes Impuls virkelig i Beslutningens og Udførelsens Øjeblik var blevet saa mægtig, at den paagældende ej kunde modstaa, saa var det dermed dog langtfra ikke endnu afgjort, at al Tilregnelser bortfaldt ... man maa vistnok i Almindelighed antage, at der er

givet Mennesket Kræfter og Midler til at sejre over slige indvortes Fjender, og at han er i Brøde, naar han lader dem faa Overhaand.“ I nogle retslægelige Bemærkninger, som Livmedicus Dr. Brandis venskabelig sendte Udgiveren (VIII 2 S. 205 ff) gøres en tilsvarende Sondring: „Dommeren straffer netop den syge Vilje ... Kun den ved falske Forestillinger mislede Vilje tilregnes ikke Individet, fordi dette med Hensyn til samme ikke mere er det samme Individium ..“. Rimeligvis havde Howitz her noget nyt at bringe.

Iøvrigt bredte Debatten sig efterat Howitz havde udsendt sit nye Skrift, og kom ind paa allehaande Spørgsmaal fra Filosofiens Omraade. Ørsted støttedes af Professor Sibbern i Jur. Tidsskr. IX 1 og der fremkom Indlæg bl. a. af J. C. Lange (i Litteratortidenden), af J. P. Mynster og J. L. Heiberg. Tonen, der fra først af havde været særdeles velvillig, blev skarp og bitter, og Ørsted indrømmede ikke Lægen megen Adkomst til at tale med om filosofiske Æmner og Litteratur. Hans oprindelige Bemærkninger, som Howitz allerede havde faaet Lejlighed til at imødegaa i en Forerindring, voksede fra 37 til 193 Sider, inden han træt og ærgerlig sluttede af. Det var gaaet ham som tidligere, at han skrev sig varm og ikke fandt at kunne lade noget Moment af det fra Modparten fremkomne undgaa Paatale og Undersøgelse.

Ørsted har i Liv III S. 302 ff. skildret, hvorledes J. P. Mynster fra 1811 bragte nyt Liv til Vor Frue Menighed, og han, der hørte til Menigheden og i 1812 fik Mynster til Kollega ved Pastorseminariet og lidt senere i Bibelselskabet, har antagelig allerede dengang været blandt dennes Tilhørere¹⁰). Han gjorde i hvert Fald Bevægelsen med bort fra det rationalistiske over til den kirkelige Livsform, som Mynster repræsenterede. Ørsted tæller ham anf. St. mellem sine nærmeste og kæreste og tager hans sunde og ligevægtige Personlighed i Forsvar overfor S. Kierkegaards Angreb. Følgende Brev til Mynster af 4. Oktbr. 1830, der ogsaa viser, at en Brodersøn var blevet konfirmeret fra Hjemmet hos Ørsted, skal anføres her: „Modtag herved, min inderlig elskede Ven, min dybtføjte Tak for hvad De har været for min Christen som for saa mange andre. Jeg har intet større Gode kunnet forskaaffe denne kære unge end at faa ham indviet for Livet af den Mand, i hvem den kristelige Erkendelse og Følelse fører et saa

skønt og kraftigt Liv; og jeg stoler paa, at den dybe Sandhed og Alvor, hvormed De har lagt ham de Lærdomme paa Hjerte, som indeholder Anvisningen til at opnaa Tilværelsens Formaal, vil efterlade sig et varigt og velgørende Indtryk.

Deres af Hjertet hengivne
A. S. Ørsted.“¹¹)

Naar Ørsted — ogsaa som Forfatter — vedblev at arbejde med de almindelige Ideer, fulgte han deri et Eksempel af sin Broder Naturforskeren, for hvem det til det sidste var et Hovedformaal i Taler, Afhandlinger og Digte at udvikle sine Ideer om Verdenssammenhængen og om Naturvidenskabens Forhold i alle Relationer. Som Kroman har sagt (Biogr. Leksikon) synes H. C. Ørsted, der netop levede paa Overgangstiden mellem den saakaldte rationalistiske og den romantiske Periode, nærmest at have forenet begge Perioders gode Sider uden i nævneværdig Grad at være smittet af nogen af de to Perioders Ensidigheder. Paavirket af romantisk Naturfilosofi lærte han dog hurtig at skelne mellem, hvor langt Tanken virkelig kunde føre os, og hvor den subjektive Fantasi begyndte, og paa denne Maade udformede han sig efterhaanden den totale Verdensopfattelse, vi finder i hans „Aanden i Naturen“ I—II. I denne sin „Naturbibel“ (Vilh. Andersen) lærte han, at Naturlovene er Naturtanker og hele Tilværelsen eet Fornuftige (dette gennemført paa Kundskabsevns Væsensenhed i Verdensaltet, Skønhedslovenes Grundlighed og den moralske Verdens lige Grundvæsen). „Naturen retter sig efter evige Love, og disse Love er ganske beskafne som en uendelig fuldkommen Fornufts Forskrifter, saa at Naturens Ven lever i en bestandig Fornuftbeskuelse af den i alt nærværende Guddom.“ „Christendommen og Aandsdannelsen understøtter hinanden.“ „Guds Rige kan vi vel med Rette kalde et Fornuftige, naar vi bruger Ordene i deres rette Betydning og ikke forveksler Fornuften, Guddomsgnist i os, med den Brug deraf, der ytrer sig i Verdens tit uviste Klogskab.“ „Det Guds Rige, der skal herske paa Jorden, er en levende Erkendelse af Guddomsviljen, det er af den guddommelige Fornuft, hvoraf vor menneskelige er en Afbildning om end kun en uendelig svag.“ Han priser Naturvidenskabens som vor Tids Videnskab, „baade fordi den værdigt kan stille en modnet Videlyst, og fordi den kraftigt kan virke

mod det umandige Sværmeri, hvortil en ensidig lærd Uddannelses endelige Overmættelse saa let forfalder“. Denne Synsmaade var forskellig fra den upersonlige Fatalisme, Howitz havde givet Udtryk for. Selv om Mynster lejlighedsvis rejste nogen Indvending mod Ytringer af ham, se II S. 1¹²), gik Naturforskerens Tanker ad Veje, Broderen gerne fulgte. Denne vier ham efter hans Død en beundrende Omtale paa dette Punkt, og hvad han iøvigt fremhæver om ham, kunde være talt om ham selv: „Hans hele videnskabelige Virken bar Præg af en Renhed, Sandhed, Jævnhed og Sindsfred, hvis Lige man sjældent ser. Af alt overspændt, sminket og opskruet var han en afgjort Hader, men enhver redelig og sund aandelig Bestræbelse erkendte han med Glæde.“ Liv III 319 ff.¹³).

Ved Slutningen af denne Periode fremkom en Hyldest til Ørsted i Sibberns Patriotiske Intelligentsblade (1835); efter Titlen var det nærmest i Anledning af Stænderforsamlingen i Roskilde, men Indholdet rører mest ved den Kendsgerning, at Ørsted ved Afslutningen af sin Haandbog havde taget Afsked med sine Læsere. Sibbern, der nu var Professor i Filosofi men var begyndt som Forfatter i Ørsteds juridiske Arkiv, havde de bedste Betingelser for at levere en forstaaende Karakteristik af ham. Idet han spørger sig, hvor Ørsted har Styrken fra til at opretholde sin store Virksomhed trods forskellige Genvordigheder, svarer han saaledes: „Men et Hovedpunkt af væsentlig Betydning netop med Hensyn til denne Virksomhed og Arbejdsomhed hos en ellers virksom og driftig Natur er og bliver hin rene, frie, store, altid aabne, sande Velvilje, som gør vor Ørsted saa elskværdig og saa yndet. Et af Hjertet velvilligt Gemyt er et fra Grunden frit Gemyt, der lever i Verdenharmoniens og Totalitetens Sfære, og hvad skulde, naar dermed en kraftig Virkedrift og et klart og ubestikkeligt Judicium parrer sig, samt hin hurtige og omfattende Hukommelse, der har alt fornødent straks tilstede og paa rede Haand, mere være egnet til at disponere til Kræfternes fulde og til deres bedste Brug? Og den dybe Velvilje rykker nu tillige Sjælen nær hen til de Eksistensens Egne, om jeg saa maa sige, hvor Kraftens Grundkilder rinder. Og naar til de Selvfølelser, som rykker os nær hen til disse Eksistensens Egne, ogsaa den Ydmyghed henhører, som vi lader ses i den rette Betydning, naar vi uagtet alle Følelser skulde være kristelige, dog især føjer dette Tillægsord til den, og kalder den den

kristelige Ydmyghed, saa kan man være vis paa (jeg og mange ved det) at den bor og virksomt lever i denne Sjæl som i enhver dybt følende Sjæl.“ Sibbern haaber, at han kun indtil videre har nedlagt Pennen: „Jeg haaber, at han har Oldingens skønne Dage endnu tilbage; thi, fejler jeg ikke, saa er her Fond nok til et langt Liv og Grundvold nok til en kraftig Alderdom tilstede. Skønne Dage kaldte jeg de Oldingens Dage, jeg saa hen til; thi altid er Oldingens Dage forekomme mig saa for Mænd, der har levet godt og vel, og jeg sammenligner dem med en stille, behagelig fredelig Aften efter en varm Dag fuld af Arbejde, en Aften i stille Kreds med Altandørene aabne til den store Stjernehimmel, Sindet frit og roligt, altid venligt, altid kærligt, snart mildt spøgende, snart opløftet, bevæget og udvidet. Vi ønsker ham alle en saadan Livets Aften i kvægende Velbehag, Jordelivets Travlhed traadt tilbage, Arbejdets Detail for største Del overladt til andre, dobbelt Rum for Velviljen, dobbelt Tid til den.“ Sibbern tænkte sig, at han da kunde frembringe Ting, der havde Sammenhæng med det, der havde opfyldt ham som Barn og ungt Menneske. En halv Menneskealder skulde dog hengaa, før Ørsted fik Lov at være Olding, og den almene Velvilje, han oprindeligt kunde glæde sig ved, var da kendelig aftaget.

III. FORFATTERSKAB

Gennem hele Tidsrummet vedligeholdte Ørsted fra Aar til Aar sin sædvanlige omfangsrige Produktion. Denne fremkom foruden gennem hans Tidsskrifter, se foran S. 37 gennem *Eunomias* 4 Bd. og *Haandbogens* 6 Bd. Indledningsvis skal meddeles en Fortegnelse og Oversigt over hans Arbejder efter Tidsfølgen.

I Nyt juridisk Arkiv finder vi følgende Afhandlinger fra Ørsteds Haand: i 1813 i Bd. III: Om præliminære Kendelsers formelige Beskrivelse og særskilte Paaanke, Over den Broderlod, som Lovens 5-2-19 tillægger den længstlevende Ægtefælle, Kritisk Anmeldelse af „*Themis*“, Bidrag til Lovgivningen af A. v. Feuerbach (fortsat i IV), i Bd. IV: Over de Love, hvorefter en Persons Myndighed bør bedømmes. Er D. og N. L. 6-13-8 og 9 samt Fdg. 19 Marts 1751 og 26 April 1755 [om gentaget Lejermaal] ophævede ved

nyere Lovgivning? i Bd. V: Systematisk Udvikling af Læren om Syns- og Gransknings Forretninger og Om de saakalde villige Vidners Afhørelse, i 1814 i Bd. VI: Over Gæld kontraheret i grov Courant, Over de Spørgsmaal, som er opstaaet i Anledning af Prioritetsgælds Overgang fra dansk Courant til Rigsbankpenge samt Kritisk Anmeldelse af den danske og norske private Rets første Grunde ved Professor Hurtigkarl (fortsat i Bd. VII, IX, XI, XIII, XIV, XXIII, XXIV, XXV og XXVI), i Bd. VIII: Udførlig Undersøgelse over Grænserne for den Indflydelse, der tilkommer den fremsatte Beskyldnings Sandhed i Injuriesager, 1 1815 i Bd. IX: Om det Retsforhold der efter vore Love opstaar ved uanmodet Bestyrelse af en andens Forretninger (*negotiorum gestio*), i Bd. X: Kritisk Anmeldelse af Feuerbachs Skrift Über das Geschwornen Gericht, Over de ved tosidede Kontrakter fastsatte Betalingers Forvandling fra dansk Courant til Rigsbankpenge, i Bd. XI: Bemærkninger over Kammerraad Schäffers Undersøgelser angaaende det Spørgsmaal, om man i Danmark, førend Fdg. 5. Januar 1813 udkom, gyldigen kunde kontrahere i grov Courant, Bemærkninger ved et enkelt Sted i Etatsraad Schmidt-Phiseldecks Underretning om de gældende Pengesorter samt Aktier, Obligationer og andre Pengeeffekter, som er i Omløb i den danske Stat, i Bd. XII: Over Grundsætningerne i det nye Sportelreglement for Retsplejen af 22. Marts 1814 (egentlig bestemt for Kollegialtidende), Bør der tillægges en domfældt Forbryder Ret til at forkaste den i Kraft af Regentens Benaadningsret bestemte mildere Straf og forlange den over ham afsagte Straffedom fuldbyrdet?, Kritisk Anmeldelse af Bredo Henrich v. Munthe af Morgenstiernes Skrift Hvilken Procesmaade i Højesteret den skriftlige eller mundtlige opfylder bedst Fornuftens Fordringer til en god Retspleje? i Bd. XIII: Om Dommeres Ansvar for deres Embedshandlinger, Om nogle Spørgsmaal betreffende det Barnefaderen paaliggende Bidrag til sit uægte Barns Opfostring og Opdragelse, i 1816 i Bd. XIV: Er det Kreditor tilladt at forbeholde sig den udlaante Sums Tilbagebetaling i Navneværdi eller i Sølvværdi efter Godtbefindende? i Bd. XV: Bemærkninger i Anledning af Malthe Bruun Nyegaards Afhandling om Dueller, Yderligere Bemærkninger over de paa Danmarks Landmænd hvilende Skatter, Begært Svar paa nogle processualiske Spørgsmaal, i Bd. XVII: Kan en Fæstebonde efter de gældende Love gyldigen for-

binde sig til under Fæstes Forbrydelse at iagttage en bestemt Dyrkningsmaade? Nogle Indvendinger mod mit Skrift om Pengevæsenet tilligemed mine Svar til samme, Norsk Litteratur, i 1817 i Bd. XVIII: Nogle Spørgsmaal Sportelreglementet af 22. Marts 1814 vedkommende, Om Straffen for falsk Vidnesbyrd og nogle dermed beslægtede Forbrydelser, Er den Paastand velgrundet at Sagvolderen i Rettergang nyder nogen Favør fremfor Sagsøgeren? Kan den i Fdg. 5. Januar 1813 Debitorerne indrømmede Henstand ogsaa af et Døds- eller Konkursbo forbrydes ved eet Aars Udeblivelse med forfaldne Renter? Kriminalistisk Litteratur (indledet med Beklagelse over ikke hidtil at have kunnet levere fyldigere Oversigter) (fortsat i Bd. XXI, XXII, XXIX, XXX), Over en Tvivl med Hensyn til Forstaaelsen af Fdg. 5. Jan. 1813 § 26, i 1818 i Bd. XX: Om Rettigheden og Forpligtelsen til Skadeserstatning efter de dansk—norske Love (fortsat i Bd. XXII), Et Par Ord m. H. t. Justitsraad Neergaards Skrift „Noget i Anl. af Danmarks Skattevæsen“, i Bd. XXII: Om Sølvværdigælds Betaling med virkeligt Sølv, Et Par Ord i Anl. af Kaptajn Müllers Antitheser, i Bd. XXIII: Bemærkninger om en ny Seddel- og Gælds-Reduktion og om Betalingen af Sølvværdigæld, i Bd. XXIV: Spørgsmaal vedrørende Sportelreglementet af 22. Marts 1814, i Bd. XXV: Bemærkninger til en Afh. af N. Lykke om Pengeforlegenheden, i 1819 i Bd. XXVI: Norsk Litteratur (fortsat i Bd. XXVIII), i Bd. XXVII: Polemik med E. C. Müller om Navneværdigældens Reduktion, i Bd. XXVIII: Betragtninger over Lovgivningen om umyndiges og mindreaariges Kredit, Er en Skifteforvalter bemyndiget til selv at diktere Bøder for dem, der under Skifteforhandlingen tilsidesætter den lovbefalede Skikkelighe for Retten? i Bd. XXIX: Om det Værneting hvorved Forbrydelser bør paatales og paakendes (fortsat i Bd. XXX).

Tidsskriftet fortsattes med Juridisk Tidsskrift, hvori vi finder følgende Afhandlinger: i 1820 i Bd. I: Bemærkninger til en Afh. af Tommesen om Fæstes Forbrydelse, Er det i D. L. 5-14-37, N. L. 5-13-35 tilstaaede Fortrin for Tjenestefolks Løn anvendeligt til Fordel for andre end simple Tyende?, Kriminalistisk Litteratur (fortsat i II 2, III 1, III 2, IV 1, VIII 2, IX 1, IX 2, XIII 1, XIII 2, XIV 1, XIV 2), Om Bevisbyrden i de Tilfælde, hvor den Indstævnte vedgaar at have indgaet den paastævnte Kontrakt men

angiver, at denne har været forbunden med en Betingelse, hvis Tilværelse Sagsøgeren nægter, Bemærkninger om Overformynderi- og Skiftevesen (i Anledn. af Aviskritik), Bemærkninger om Gönners Kritik af det danske Forligelsesvæsen, i Bd. II 1: Fornyet Undersøgelse over Begrebet om ærerørige Udtryk, Yderligere Undersøgelser ang. Virkningen af den Sagsøgtes Udeblivelse i borgerlige Retssager, i 1821 i Bd. II 2: Om Intervention og andre Handlinger, hvorved en Rettergangstrætte udvides til flere Personer end dem, der oprindeligt har taget Del i samme, Kritisk Oversigt over nogle nye Rettergangsloves Bestemmelser ang. Virkningen af den Indstævntes Udeblivelse med Henblik paa vor Proceslovgivning, i Bd. III 1: Er det uretfærdigt, at kriminelle Sager paakendes af retslærde Dommere?, Bidrag til Læren om en Lovs Anvendelse paa kriminelle Tilfælde, som er opstaaet førend dens Udgivelse, Om Grænserne for Virkningen af en usvækket Retshandling (res judicata) i Bd. III 2: Om partikulære og specielle Loves og i Særdeleshed Reskripterets Anvendelse udenfor de ved samme udtrykkelig bestemte Tilfælde, Et Spørgsmaal vedr. Fortolkning af Fdg. 9. Juli 1813 § 10, i 1822 i Bd. IV 1: Staar det til en Kreditor paany at gøre Arrest eller Forbud, efterat den først iværksatte Arrest- eller Forbudsforretning formedelst Mangel af lovlig Forfølgning er i Overensstemmelse med 1-21 N. L. 19-20 cfr. 22 op- hævet? Skal den Del af Købesummen for faste Ejendomme, som behøves til vedkommende Pantekreditors Betaling, i Sterv- og Konkursboer indbetales til Skifteforvalteren? Almindelige Bemærkninger over de Forbrydelser, som begaas i Embedsførelsen med Hensyn til nogle fremmede Lovgivninger, Kan en Doms- eller Forligs- akt med Hensyn til Transporter og Pantsætninger anses lige med et Gældsbevis?, i Bd. IV 2: Udførlig Fremstilling af Læren om de Forbrydelser som af Embedsmænd begaas efter de danske og norske Love (fortsat i Bd. V 2); i Bd. V 1: Kritisk Anmeldelse af Betrachtungen über die Oeffentlichkeit und Mündlichkeit der Gerichtspflege af Feuerbach, Over en Misforstaaelse, som det gældende Sportelreglement for Retsplejen har anlediget, Om Straffen for det Drab, som en Tyv under et Indbrud begaar uden foregaaende Overlæg, i Bd. V 2: Endnu et Par Ord om Stemmenheds og Stemmeferheds Principet med Hensyn paa kriminelle Tilfælde, i 1823 i Bd. VI 1: Kritik over det nye Udkast til en Straffelovbog

for Kongeriget Bayern, udkommen i München 1822 (fortsat i Bd. VI 2, VII 1, XI 1 og XI 2), Om Dommen i en Tiendesag, Om Renters Beregning i Konkursboer, i Bd. VII 1: Hvorvidt kan en Afdøds Kreditorer kræve Skifte, i Særdeleshed hvor dennes Enke har Bevilling til at sidde i uskiftet Bo?, i Bd. VII 2: Om Eftertryk, med Hensyn til de nyeste Forhandlinger om denne Genstand, Et Par Ord i Anledning af Hr. Algreen-Ussings Anmærkninger til Personretten, i 1824 i Bd. VIII 1: Et Par Ord i Anledning af F. G. Howitz' Afh. om Afsindighed og Tilregnelser, Er en Godsejer efter Christian den Femtes Lov indskrænket til den Landgilde, som af gammel Tid har været sværet?, i Bd. VIII 2: Endnu nogle Bemærkninger angaaende Trolovelses og Ægteskabsløftets Retsvirkning efter vore Love, En engelsk Retslærds Mening om egen Bekendelse, Fornyet Undersøgelse over nogle til Kontraktlæren og Processen henhørende Genstande, Et Spørgsmaal om Tiendevæsenet, i 1824 i Bd. IX 1: Bemærkninger om en Afh. af W. H. Dreier om overlagte Legemsbeskadigelser, i Bd. IX 2: Bemærkninger til Afh. af L. Nyegaard om Skovforbrydelser, Fortsatte Betragtninger over den menneskelige Frihed og Sædelærens Grundbegreb (fortsat i X 1 og X 2), i 1825 i Bd. X 1: Bemærkninger til Afh. af Lütken om D. L. 3-13-14 og Afh. af Tommesen om Skifteforvalteres Brug af ukonstituerede Fuldmægtige, i 1825 i Bd. XI 1: Den nye Lov ang. Forligelsesvæsenet i Norge, i 1826 i Bd. XII 1: Behøver den danske Kirkeforfatning en omgribende Forandring? (fortsat i XII 2), i Bd. XII 2: Bemærkninger om Læren ang. Collatio bonorum mellem Medarvinger, Over de franske Cassationstribunaler, Om Delegation, i 1827 i Bd. XIII 1: Recension over Brinkmann: Über die richterlichen Urtheilsgründe, En ny norsk Anordning ang. Grænsen mellem den civile og militære Jurisdiction, i Bd. XIII 2: Bemærkninger til Afh. af Thorarensen om Arrest i Gældssager paa Island, i Bd. XIV 1: Om de videnskabelige Anstalters Bedømmelse fra den statsøkonomiske Standpunkt, i 1828 i Bd. XIV 2: Om Tilbagesøgelse af uretteligen erlagte Betalinger, i Bd. XV 1: Om Dødsstraffes Retfærdighed og Hensigtsmæssighed (fortsat i XV 2), i 1829 i Bd. XV 2: Anmeldelse af Juridiske Samlinger (fortsat i XVI 1 og XVI 2), i 1830 i Bd. XVI 2: Om Grundsetningerne for det dansk-norske Hypotekvæsen sammenholdt med fremmede Staters.

Paa Tysk udsendte Ørsted 3 Bind Abhandlungen aus dem Gebiete der Moral- und Gesetzgebungsphilosophie. Aus dem Dänischen mit einer Vorrede des Verfassers. Bd. 1 (1818) indeholdt Afhandlingene om Grundreglerne i Straffelovgivningen, Bd. 2 (1823) Prøvelsen af det bayerske (Gönnerske) Straffelovsudkast, jfr. Jur. Tidsskr. VI 1 m. fl., og Bd. 3 (1826) Retfærdiggørelse af min Kritik over det nye bayerske Udkast, jfr. sammesteds XI. Desuden i 1822 Über das Nothrecht als ein einflussreiches Princip in der Strafrechtsphlege (i Neues Archiv des Criminalrechts VII, hvortil han var indbudt som Medarbejder, jfr. Jur. Tidsskr. XI 1, S. 197).

I 1815 udsendtes 1. Del af „Eunomia eller Samling af Afhandlinger henhørende til Moralfilosofien, Statsfilosofien og den danske Lovkyndighed“. Bindet indledes med de tre ældre lidt omarbejdede Afhandlinger, der er omtalt tidligere: Om Regeringens Ret til at ophæve eller forandre private Stiftelser (1801), Om Forholdet mellem Religion og Stat (1807) og Om Grænserne mellem Teori og Praksis i Sædelæren (1811); desuden indeholder det: Udførlig Fremstilling af Læren om Parters Ed efter den danske Lovgivning prøvet efter almindelige Grundsætninger og sammenlignet med fremmede Love (191 Sider) og Betragtninger over Danmarks nuværende Pengevæsen (262 Sider). Anden Del kom i 1817 og indeholder: Over de første Grundregler for Straffelovgivningen (431 Sider), Over Straffes Kumulation efter de danske og norske Love (25 Sider) og Fortsættelse af Betragtninger over Danmarks Pengevæsen med Hensyn til senere offentlige Ytringer over denne Materie (140 Sider). Tredje Del, der udkom i 1819, indeholder: Systematisk Udvikling af Materien om Manddrab og de dermed beslægtede Forbrydelser efter den danske og norske Lovgivning sammenlignet med fremmede Love (356 Sider), Om Stemmeferhedens Udfindelse ved Domstolene (73 Sider, i det væsentlige Optryk af Juridisk Arkiv Nr. 26), Om en almindelig fri Retspleje (30 Sider) og Udførlig Fremstilling af Læren om egen Tilstaaelses juridiske Virkning i civile Retstrætter (158 Sider). Fjerde og sidste Del forelaa i 1822 med følgende Indhold: Over de Grundsætninger hvorefter vore Domstole kan tage fremmede Love i Betragtning (165 Sider) og Udførlig Fremstilling af Læren om Vidnebeviset efter de danske og norske Love sammenholdt saavel

med fremmede Love som med almindelige Lovgivningsgrundsætninger (600 Sider).

Endelig udkom Ørstedes største sammenhængende Værk: Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed med stadigt Hensyn til (afdøde) Etatsraad og Professor Hurtigkarls Lærebog, 6 Bind. Bd. 1 (1822) omhandler Indledning og om de danske og norske Love, Bd. 2 (1825) om Personernes Inddeling med Hensyn til Agtelsen og med Hensyn til Friheden, om det ægteskabelige Selskab, om det faderlige Selskab og Værgemaal, om det herskabelige Selskab og Hovedinddelinger af Personerne med Hensyn til borgerlig Stand. Bd. 3 (1828) handler om Øvrighed, om privilegerede Personer, om Købstadborgere, om Bønder, om Ting og disses forskellige Inddelinger, om Tingenes Ret og sammes Inddelinger, om Ejendom og sammes Inddelinger og om offentlige og offentlige Stiftelsers Ting. Bd. 4 (1831) handler om de Jorder, der dels i Danmark dels i Norge ejes med fuldkommen Ejendomsret, om Jord der ejes med ufuldkommen Ejendomsret, om Sameje, om Ingens Ting og de Rettigheder, som haves over samme, om Tilvækst eller Accession, om Hævd, om Afhændigelse, om Arv i Almindelighed og Arv uden Testament i Særdeleshed, om Arv efter Testament, om Udlæg og om Servituter. Bd. 5 (1832) handler om Ret til Tingen i Almindelighed og Ret til at fordre Skadeserstatning i Særdeleshed, om Kontrakter i Almindelighed, om Køb og Salg, om Bytte eller Mageskifte, om Fledføringskontrakter, om Laan til Eje, om Hazardkontrakter, om Arvepagter, om Gavekontrakter, om Laan til Brug, om Forvaring eller Gemme, om Interessenskabskontrakter og om Leje. Bd. 6 (1835) omhandler Fuldmagt, Pant og Borgen og Forløfte.

Systemet var den i 1829 afdøde Professor Hurtigkarls; ligesaa lidt nu som ved Udarbejdelsen af Supplementet havde Ørsted fundet tilstrækkelig Grund til paa dette Punkt at vise Selvstændighed. Bogens Plan er som ved Supplementet, at Fremstillingen kun gaar ud paa at berigtige og fuldstændiggøre Professorens, men i stor Udstrækning kommer Ørsted ganske vist til at udtale sig i Sammenhæng.

Skønt Ørsted stadig havde nøje Føling med Domstolenes Praxis, idet han selv ekstraherede de i Tidsskrifterne meddelte Dom-

me, stod han dog ikke længere i samme personlige Forhold til Doms materialet som før, da hans Artikler ofte saa at sige fremkom i Forlængelse af hans egne Domsvoterings. Afhandlingerne er lige alsidig fordelt mellem Privatret, Retspleje og Strafferet, omend Æmnevalget undertiden nærmest maa føres tilbage til Forfatterens administrative Stilling. Han optog stadig nye Spørgsmaal til Undersøgelse, og naar han efterhaanden havde haft flere Punkter i et større Æmne under Behandling, faldt det naturligt at udfylde de tilbageværende Huller saaledes, at der kom en systematisk Helhed ud deraf. Paa samme Maade, som han havde gjort det i Bogen om Begrebet Tyveri, dannede han da samlende og afsluttende Fremstillinger i de store Afhandlinger i Eunomia, der optog meget ældre Stof. Afh. om Grundreglerne i Straffelovgivningen er saaledes en Fornyse af Indledningen til Kriminalretten i Juridisk Arkiv. Det samme gjaldt selvfølgelig Haandbogen, der kan betragtes som en anden Udgave af Supplementet, og som allerede var anlagt i en Række Bidrag i Nyt jur. Arkiv.

Denne Ørsteds Arbejdsmaade medfører, at skønt han har rørt ved snart sagt alle Æmner, er han — ligesom hans egne Domssamlinger forsyner ham med Doms citater — næsten overalt i Stand til at citere egne ældre Udtalelser om samme Spørgsmaal. I sine Fortaler udbeder han sig Overbærenhed med Formen, undskyldende sig med at hans mangehaande Forretninger kun levner ham sparsomme Fritimer. Det har sikkert været lettere for ham at udtrykke sig ret ordrigt end at sammentrænge Talen. Desuden er det ham magtpaaliggende at besvare alle Indvendinger og faa alle Modifikationer med. Derfor kan det ikke nægtes, at hans Undersøgelser samtidig med at gaa i Dybden har Tendens til at gaa stærkt i Bredden, og da han i Tidsskrifterne var sin egen Redaktør, har han haft god Adgang dertil. Men netop denne jævne Form uden Opstilling og uden „Ordbram“ er os saa værdifuld som Kendetegn paa Bestræbelsen efter at naa det fulde Overblik over Stoffet, inden der tages Bestemmelse om dets Ordning. Den tilsyneladende større Sikkerhed og Klarhed hos den formdyrkende Systematiker vil ofte bero paa en ufuldstændig Iagttagelse, der har trukket enkelte Sider frem og overset andre. Jævnside med Forstandsklarheden gaar hos Ørsted altid den varme Interesse for at gøre Ret og Skel i menneskelige Forhold. Hans Retsbetragtning var tillige følelsesbetonet, og

ikke for intet følte han sig stærkt tiltrukken af ildfulde Personligheder som Chr. Colbjørnsen og A. v. Feuerbach.

Man vil have bemærket, at trods Adskillelsen fra Norge i 1814 vedblev Ørsted at arbejde med norsk Ret, og han fulgte f. Eks. interesseret Odelsrettens fortsatte Udvikling. Dette kan sammenstilles med, at han paa Tysk leverede en udførlig Prøvelse af det bayerske Straffelovsudkast. Han var ikke ensidig nationalt indstillet og vilde ikke give Afkald paa det Kulturfællesskab, hvormed han var vant til at regne.

Det bliver nu Opgaven at meddele en Orientering i Ørsteds vidtløftige juridiske Forfatterskab, hvilket selvsagt maa ske i kortere Træk end i det Goos-Nellemann-Øllgaard'ske Værk. Hertil maa de henvises, der ønsker nøjagtig Oplysning om, hvori hans Indsats paa de forskellige Punkter skilte sig fra, hvad Forgængerne havde ydet. Først og fremmest maa dog henvises til selve hans Skrifter, vor Retslitteraturs „*exemplaria græca*“: *nocturna versate manu, versate diurna!* Først Læsningen af større Partier af disse giver Fortrolighed med den Maade, hvorpaa han fordybede sig i et retligt Æmne, drøftede alle Indvendinger overfor den Opfattelse, der havde fremstillet sig for ham som den fornøftmæssige, fastlog en Hovedsætning og samtidig undersøgte dennes Modifikationer ved Brydningen med særlige Hensyn eller maaske endte med at bøje sig for Lovens Ord, naar de forekom ham at paabyde Fortolkeren Resignation. Den Omstændighed, at Ørsted øver sin Kunst med de gamle Lovbøger for sig, virker ikke fremmedgørende; Læserens Underbevidsthed om, at det samme Retsforhold nu mulig foreligger paa en noget anden Maade, giver tvertimod Erkendelsen af vedkommende Sætning større Vægt og fremmer Betragtningens Objektivitet.

En Særstilling indtager Afh. fra 1815 om Danmarks nuværende *Pengevæsen*, der nærmest er af nationaløkonomisk Indhold, og som iøvrigt maa ses i nøje Tilknytning til Ørsteds Deltagelse i det Kommissionsarbejde, der førte til Fdg. 5. Januar 1813. Den udkom altsaa først nogen Tid efter, da Kritiken allerede havde haft Lejlighed til at ytre sig, og mod denne argumenteres der i Afhandlingen. Denne udmærker sig ved sin Ro og Klarhed. Anonymt havde Ørsted i Forvejen med Tilladelse skrevet om Forordningen. Af Litteraturfortegnelsen har det fremgaaet, at Ørsted adskillige Gange maatte gribe Pennen for at drøfte enkelte Spørgsmaal, som

det nye Pengevæsen fremkaldte, og for at imødegaa Kritik. Udenfor det foran anførte kan nævnes en Artikel i Landøkonomiske Tiden-der VI (1817), rettet mod Stephansen og holdt i en skarp Tone (heri omtales iøvrigt en interessant anonym Anmeldelse ved Ørsted af Professor Olufsens Statsøkonomi i Dansk Litteraturtidende 1816). Endvidere et særskilt Skrift (mod Kaptajn Müller): Over Grundejernes og Kapitalisternes Stilling i Forhold til hinanden vd Udløbet af den lovbestemte Henstand med omskreven Gæld (1817, 147 Sider). Ørsted modsatte sig en Forlængelse af den tilstaaede Udsættelse med Ret til Opsigelse af Laan i faste Ejendomme til Udløbet af det andet Aar efter Freden („Indulten“). I et Forord præciserer han, at hans Afhandling i Eunomia ikke var noget autentisk Skrift saaledes som af Müller anført; en Misforstaaelse i denne Retning var ikke uforklarlig.

Indenfor det privatretlige Forfatterskab maa Opmærksomheden navnlig rettes mod *Haandbogen*; Afhandlingerne om fremmed Lovs Anvendelse, Tilbagesøgning og Hypotekvæsenet er det vigtigste, der ligger udenfor denne. Det er karakteristisk, at Ørsted i Fortalen til Hdbg. I — med en Spydighed til dem, der ikkun har Stunder til at læse Fortalen men dog ikke kan holde dem tilbage fra at bedømme Værket — forvarer sig mod Mistanken om paa flere Punkter at have forandret Mening for derved at undgaa Klagen over, at Værket skulde indeholde et nyt Bidrag til at formere den fordærlige Ustadighed i Lovkyndigheden. Denne Opfattelse havde ofte nok mødt ham. Han gør opmærksom paa, at Forholdet hyppig har været dette, at hans Undersøgelser gik ud paa at retfærdiggøre den Mening, som længe havde været gældende ved Domstolene, imod en urigtig Teori, og at han ikke sjældent kun havde angrebet „en aabenbar falsk Abstraktion, en skæv Sætning, hvorved man havde udtrykt noget ganske andet, end man egentlig vilde sige, en Selvmisforstaaelse og indvortes Uoverensstemmelse, saa at der ikke var nogen egentlig Strid mellem ham og hans Formænd men kun skete en Berigtigelse, som de uden Spørgsmaalet selv maatte erkende“. Alligevel er Opfattelsen forstaaelig. I Virkeligheden var ingen mere lovlydig end han; baade som Dommer og som Forfatter bøjede han sig for Lovord, hvis Mening forekom ham klar, selv om de forekom ham meget uheldige. Men det var paa den anden Side hans Overbevisning, at Lovgiveren i stor Udstrækning ikke havde

givet og ikke ret vel kunde give sine Regler udtømmende Karakter, saaledes at der maatte blive et stort Spillerum baade for den videnskabelige Udformning og for Retsanvendelsen. Dette Omraade, hvor han selv med saa stor Sikkerhed tegnede de retlige Ligevægtslinier mellem Grupper og Personer, hævdede han for de juridiske Videnskabs- og Forretningsmænd, medens de naturretlig prægede Forfattere — hvortil ogsaa Hurtigkarl hørte — dels havde dækket sig bag formentlige begrebsmæssige Nødvendigheder dels holdt sig paa Afstand af Livets Mangfoldighed og derved undgaaet at vække Uro.

Om *Lovfortolkning* findes en udførlig Fremstilling i Hdbg. I S. 292—457. Det fortjener først at fremhæves, at Ørsted i Mod-sætning til Nørregaard og endog tildels til sin jævnaldrende, Højesteretsassessor Etatsraad Lassen (i *Nyt jur. Arkiv XVI*) ikke indrømmede Naturretten Plads til at udfylde Lovgivningens Huller endsige til at fortrænge de positive Love men ubetinget tog sit Udgangspunkt fra disse. Ogsaa paa et andet Punkt afveg han fra Lassen: „Den historiske Fortolkning,“ skriver han S. 329, „har Hr. Etatsraad Lassen, saa vidt vi skønner, tillagt meget for lidet Værdi. Han nægter ingenlunde, at den gældende Lovgivning staar i et saadant Forhold til den ældre, at denne afgiver den bedste Vejledning til at indse, hvad Lovgiveren virkeligen har ment ved den gældende Bestemmelse; men han nægter denne Fortolkningsgrund praktisk Virkning, hvor nogen anden Fortolkning frembyder sig. Han paaberaaber sig i saa Henseende dels de Udtryk i Lovbøgernes Fortaler, hvorefter alle forrige Love, som ikke i de nye blev indført, blev erklærede ganske ophævede, og at Lovgiveren ej i nogen Maade vilde tillade, at, saasom de til evig Tid skulde være magtesløse og uden nogen Brug, de da enten af Parterne i nogen Rettergang maatte bruges eller af Dommeren i forefaldende Sager anses. Imidlertid erkender han, at disse Udtryk, der egentligen kun gik ud paa at betage de ældre Love den Autoritet, de hidtil havde haft som Love, ikke forbyder at gøre Brug af disse Love som Fortolkningsmidler. Dog tilføjer han, at naar disse Love paa ingen Maade maa anses, saa flyder det ligefrem heraf, at man ikke paa Grund af de i samme indeholdte Bestemmelser kan til-lægge nogen gældende Lov en Betydning, som man ikke af andre Grunde maatte erkende. Herved maa imidlertid bemærkes, at det

vistnok ikke kan tilstedes paa Grund af den ældre Lovgivning at tillægge et Lovsted en Mening, som det ellers paa ingen Maade kunde modtage, men at derfor dog den ældre Lovgivning kan komme til at gøre Udslag mellem flere Fortolkninger, der ellers kunde gøre hinanden Fortrinnet stridigt. Men fornemmeligen bygger Hr. Etatsraaden sin Mening paa den Grund, at hint Fortolkningsmiddel er utilgængeligt for den almindelige Mand, som bør være i Stand til ved Hjælp af Lovene og den sunde Fornuft at skaffe sig Kundskab om sine Rettigheder og Pligter uden dertil at behøve lærde Studier, der ikke kan være hver Mands Sag. Herved er nu meget at bemærke. Det synes vel at være et umiddelbart Bud af den naturlige Retfærdighed, at en Lov, som alle og enhver er pligtige at lyde, bør have en saadan Klarhed, at ingen kan være uvis om, hvad han har at rette sig efter. Men det gaar med denne som med flere den naturlige Retfærdigheds Fordringer (f. Eks. den at Domstolenes Kendelser bør være grundede paa en fuldkommen ubedragelig Vished angaaende det omspurgte Faktum), at de formedelst de Betingelser, under hvilke de maa fuldbyrdes, maa i Udøvelsen være underkastet betydelige Indskrænkninger. Den store Rigdom af Forviklinger, som det borgerlige Liv kan give, forenet med den menneskelige Kendeevnes og Meddelelsesevnes Indskrænkninger samt den indskrænkede Tid og Evne, der levnes Undersaatterne til at granske i Lovene og gennemtrænge alle Retsforhold, gør det aldeles umuligt, at Lovgivningen kan yde alt, hvad man fra foranførte Synspunkt kunde fordre af samme. Det er dog et ustridigt Faktum, at Retsgranskningen er et særskilt Fag, der udkræver en Mands hele Tid, og at Borgerne i Almindelighed selv de mest oplyste i ethvert Tilfælde af nogen Betydning maa søge Raad hos de retslærde. Dette er endnu ikke den største Ulykke; men langt værre er det, at saavel de indsigtfuldeste Retsforskere som de mest oplyste Domstole ofte er uvisse og uenige om, hvad der er ret. Det var vistnok at ønske, at dette kunde være anderledes; men Tingenes Natur lader sig nu engang ikke forandre. Det Fortolkningsmiddel, som historiske Data og i Særdeleshed Landets ældre Love frembyder, er i sig selv heller ikke mere utilgængeligt end det, som hentes af den hele gældende Lovgivnings indbyrdes Sammenholdning, af Betragtninger over de Begreber, Synspunkter, Grundsætninger og Hensigter, som

deri viser sig, af Undersøgelser over, hvad der i sig er ret og fornøftmæssigt m. v., ja det Fortolkningsmiddel, som den ældre Ret frembyder, er i sig selv det naturligste og mest tilgængelige for Folket. Man maa herved sætte sig tilbage til den Tid, da den gældende Lov blev given, og ikke ved et Spring henføre den nærværende Tid til den, da de nu afskaffede Love var i Kraft. I det Øjeblik, Christian den Femtes Lov udkom, var de almen vigtigste Bestanddele af den ældre Ret Folket bekendt. Just den Omstændighed, at hin Lov saa meget sluttede sig til den ældre Ret, gjorde, at den let blev baade forstaaet og elsket; hvad der i samme var nyt, maatte naturligvis være det, som længst blev Folket fremmed, og hvorom de paagældende lettest kunde være uvidende eller have vildfarende Begreber. Intet var derfor naturligere, end at man da forstod Loven i muligste Overensstemmelse med den ældre Ret. Men var dette rigtigt paa den Tid, Loven udkom, saa kan Loven ikke siden forandre sin Betydning derved, at man er kommet længere tilbage fra den Tid, hvori den ældre Ret var levende i Folkets Bevidsthed. Desuden er den nærværende Tids Begreber og Grundsætninger ikke absolut afsondrede fra dem, som gældte hin Tid; men disse har forplantet sig gennem de forskellige Slægtfølger, skønt naturligvis ikke uden mangfoldig Indvirkning af nye Forestillinger, nye Forhold og nye Love. Saafremt det i sig var gør ligt, at fortolke Lovene, uden Hensyn til de ved disses Stiftelse gældende og siden uformærkt fra Slægt til Slægt overgaaede Begreber, vilde Folket vistnok finde den ny Ret, man saaledes skaffede samme, ganske fremmed; og det vilde kun lidet hjælpe, at man kunde gøre de nye Fortolknings grammatikalske og logiske Rigtighed begribelig, at man kunde bevise deres Overensstemmelse med Retsfilosofien og med Grundsætningerne for det gavnlige og hensigtsmæssige.“

Dette Citat godtgør, hvilken Værdi han tillagde det historiske. Noget andet er, at han ikke havde kunnet overkomme et selvstændigt Studium af Retshistorien. Han bemærker andetsteds: „Iøvrigt vilde jeg vist og hyppigere have gjort Brug af den historiske Fortolkning, dersom min Lejlighed havde været til at anstille det dybe Studium af vore trykte og utrykte ældre Love og hvad der ellers hører til omfattende Indsigt i Retshistorien, som vilde behøves for at udrette noget betydeligt ad denne Vej. Min Stilling

i Forening med min oprindelige Aandsretning og min tidligere Udvikling har medført, at de Midler til at fremme Retsvidenskaben, som jeg nogenlunde har haft til min Raadighed, mere har bestaaet i den Erfaring, som en udstrakt Embedsvirksomhed har givet mig, forenet med den Eftertanke, disse har fremkaldt, end i en Rigdom af lærde Kundskaber.“ Jur. Tidsskr. XVII pag. 251.

Hullerne mellem de udtrykkelige Normeringer — og af dem var der mange — udfyldte han ved Hjælp af „Lovens Aand“, hvorved han forstod alt det i Loven, som leder til at indse, hvad der udenfor det udtrykkelige foreskrevne skal gælde som ret, et videre Begreb end Analogi, der kræver Tilfældenes Lighed, idet der derunder indgaar Følgeslutninger eller Modsætningsslutninger fra Lovstedet til forskelligartede Forholds Ordning. Men i ovenstaaende Citat S. 183 vil det være bemærket, at der som Fortolkningsmiddel ogsaa opføres „hvad der i sig er ret og fornuftmæssigt“. Er dette nu ikke Naturretten? Ørsted opstiller her, se Hdbg. I S. 83 ff., en Modsætning mellem Naturret i retsmetafysisk Forstand og *naturalig Ret*, der netop er saadanne Begreber, han peger paa i Slutningen af Citatet. Uden at være udtrykkelig hjemlet gælder der visse Regler om, hvorvidt Ejeren er berettiget til, hvad der findes i Jordens Skød, at Manden er Familiens Hoved, at Konen følger Mandens Stand, Værneting m. v., at Adelskab alene forplanter sig paa agnatiske Descendenter, at negotiorum gestor handler retmæssigt og faar Krav paa Godtgørelse m. v. „Det Retssystem, som saaledes har dannet sig selv ved den naturlige Retsfølelse, den sunde Fornuft, det borgerlige Livs Tarv, Retsgenstandens Natur og Folkets Sæder, er det ingenlunde den positive Lovs Hensigt at fortrænge, hvorimod den bør søge at bevare, rette og forædle samme. Den af hine naturlige Elementer udviklede Ret vil fuldkomnest stemme med Folkets Tarv; den vil have Meningen for sig, være Folket bekendt og elskes af samme.“ Om andre Sætninger, der nødvendigvis maa bruges til at supplere Loven, gælder ganske vist, at de ogsaa har Plads i den filosofiske Retslære f. Eks. Reglerne om fremmedes Handlinger heri Riget, Lovens Anvendelse paa allerede foretagne Handlinger eller eksisterende Tilfælde, Forsøg paa Forbrydelser m. v., men Sanktionen ligger i Lovens Forudsætning om at saadanne Sætninger maa uddannes. „I Materien om Bevis er der og uendelig meget, som ingenlunde beror

paa udtrykkelige skrevne Lovforskrifter men paa den sunde Fornuft skønt just ikke paa rene filosofiske Grundsætninger, der her vistnok forlader os, hvorimod Menneskekundskab og Psykologi ved Siden af rigtig Indsigt i Retsforholdenes praktiske Natur maa lede den lovkyndige.“

Fortolkningens Maal er at finde Lovgiverens Mening. Der skelnes mellem videre og snævrere samt udvidende og indskrænkende Fortolkning. Den ældre Lære, at Paavisningen af, at visse af Lovens Grunde ikke overalt var anvendelige, var tilstrækkelig til at indskrænke Anvendelsen, tog Ørsted bestemt Afstand fra. At systematisere Fortolkningsoperationerne er dog næppe Ørsteds Hovedinteresse, men hans alsidige Betragtning og sikre Skønsomhed viser sig intetsteds tydeligere end i de specielle vejledende Regler for Lovfortolkningen — 29 i Tallet — hvormed han slutter sin Fremstilling.

Naar Ørsted paa det foran S. 183—84 anførte Sted kun omtaler sine Erfaringer som Embedsmand og egen Eftertanke som den Ballast, hvormed han gik til sine Fortolkninger — og hele hans Forfattervirksomhed staar som F. C. Bornemann fremhævede, Sml. Skr. V S. 4 ff., i Lovfortolkningens, Eksegesens Tegn — saa kunde han ogsaa uden Pral have fremhævet sine enestaaende Kundskaber i fremmed moderne Ret, hvor de andre Jurister kun havde et nogenlunde Kendskab til Romerretten. Den fremmede med filosofisk Almengyldighed foredragne Videnskab forsynede ham med en Mængde Impulser ogsaa til Overvejelser for vore Forhold og det saa meget mere, som Bestræbelserne for at kodificere i dette Tidsrum var stærkt fremme. I Preussen var Landretten givet i 1794, den østrigske alm. borgerlige Lovbog kom 1811. Nye Straffelove og Straffeprocèslove gaves i 1803 i Østrig, i 1805 i Preussen, i 1813 i Bayern, i 1814 i Oldenburg. Særlig i Bayern fremkaldte Regeringen et stort Reformarbejde hvortil Kleinschrods, Feuerbachs og Gönners Navne er knyttet. Ørsted var dog for kritisk til at ville overføre Resultaterne til vore Forhold og vogtede sig for at lade fremmede Synsmaader faa Indflydelse i Fortolkningen af vor Ret.

Ørsted havde ikke sine Forgængeres Betænkelse ved at anerkende *Sædvaners* Retskraft dels gaaende ud fra Betragtningen, at de kan være ældre end Loven, dels fordi de kan være forudsatte, tolererede eller senere udtrykkelig godkendt af Loven. Ved *Billig-*

hed som Retsbegreb forstaar han Forskriften om at tage Hensyn til individuelle Egenskaber og Forhold, der ikke lader sig indbefatte under faste almindelige Regler, noget der efter hans Synsmaade var megen Anvendelse for baade i Straffe- og borgerlige Forhold. Under Fællesbetegnelsen *uskreven Ret* behandler han endnu Højesterets Præjudikater, hvorom Hurtigkarl kun bemærkede, at de ikke havde Lovskraft. Han fremhæver, at Højesteret for at skabe Fasthed i Retstilstanden holder paa sine Præjudikater, og at det maa anses for Pligt for de øvrige Domstole, hvor de er klare over Højesterets tidligere Afgørelser, at følge disse.

Skreven Ret var først og fremmest Landslovene, Danske og Norske Lov. Der var visse Tvivlsspørgsmaal at klare om Tidspunktet for Skæringen mellem disses og de omkring deres Tilblivelse udkomne Forordningers Gyldighed, og iøvrigt leveres der i Hdbg. I S. 7 ff. en interessant *Vurdering af D.L.*, som Ørsted sætter meget højt. Det maa vel indrømmes, at man „forgæves vilde søge den udtømmende Fuldstændighed, den Nøjagtighed i Begrebernes Opfatning, den Præcision i Udtrykket, den i et og alt strænge Konsekvens, som maatte udmærke en fuldkommen Lovgivning. Vigtige Materier er derimod forbigaaede. Lovens Grundsætninger skjuler sig ofte i kasuistiske Bestemmelser og maa altsaa udfindes ved Abstraktion, der ikke sjældent efterlader Tvivl. For Anomalier ja vel Modsigelser er Loven ikke fri. Udtrykket mangler stundom fornøden Korrektion, og enkelte Artikler er ikke aldeles forstaaelige, ligesom det og paa sine Steder er klart, at Lovkoncipisterne har misforstaaet de ældre Love, hvoraf de har øst. Ligeledes er adskillige Materier behandlede efter Grundsætninger, som man nu ikke kan billige . . . Men lægger man Mærke til Lovens Tendens i det hele og glemmer ikke den Tid, hvori den er opstaaet, saa kan man ikke nægte, at den jo udmærker sig ved en høj Grad af Agtelse for borgerlig Frihed og Lighed, ved en mild og human Aand i Forbindelse med en selv i sine Overdrivelser agtværdig sædelig Strængthed, og at dens Bestemmelser for det meste vidner om et sundt og skarpt Blik, om modent Overlæg og omhyggelig Prøvelse; at den ofte i sin Simpeltid har truffet det rette langt bedre end nyere i en mere forfinet Tidsalder udarbejdede Love.“ Disse Synspunkter udføres nærmere. Med Hensyn til det sidste Punkt, Simpeltiden, bemærkes

bl. a.: „Man ser her og ved flere Lejligheder, hvorledes vor Lovgivning ved Bestemmelser for enkelte Tilfælde har ført os rigtigere, end om den havde indladt sig paa almindelige Regler, hvorved det, der i vor Tidsalder, som dog i det videnskabelige er rykket saa meget frem, ikke er lykkedes, sikkert vilde være mislykket for den. Der hører et stort Overblik og en mærkelig Grad af Abstraktionsevne til ved enkelte almindelige Sætninger heldigen at ordne det mangfoldige i den virkelige Verden. Ved et stadigt og sundt Blik paa enkelte Tilfælde vil man lettere se, hvad der med Hensyn til disse er det rette og at bedømme, hvilke andre Tilfælde der med disse er ligeartede, er ofte mindre vanskeligt end at anvende abstrakte Regler. Hermed vil vi forresten ingenlunde have nægtet, at Christian den 5tes Lov jo stundom havde gjort bedre i at være mindre kasuistisk; og ligesaa lidt kan vi tiltræde deres Mening, som fordømmer almindelige Regler i Lovgivningen. Vi paastaar kun, at man ved disse, naar de ikke er meget genemtænkte og prøvede paa en Mængde Tilfælde, løber stor Fare for at forfejle det rette, og at det i Særdeleshed efter den Standpunkt, hvorpaa Lovgivningsvidenskabens dengang stod, i det hele taget er en Lykke, at Christian den 5tes Lov har faaet den Form, som er bleven valgt.“ Man kunde tilføje, at det var en Lykke, at Loven fik en Fortolker som Ørsted, der virkede som en stille Magt ved sin Vejledning af Retsanvendelsen. Men det forstaas, at han med denne Opfattelse ikke var anbefaler af Kodifikationer i Privatretten, som han vel ved sin Udtalelse nærmest havde for Øje.

Paa de Undersøgelser, der hørte hjemme i „en Indledning til Fædrelandets Lovkyndighed“, lægges ifølge Fortalen til Hdbg. I en Hovedvægt. „Disse Materier udgør og de Støtter, hvorpaa den hele Lovkyndighed hviler, og de giver rig Anledning til de interessanteste og vigtigste Undersøgelser. Aarsagen til det meget vaklende og vilkaarlige, som findes i Retssystemets forskellige Dele, ligger netop fornemmelig deri, at de *Grundbegreber* og *Grundsætninger*, hvis Udvikling hører til den almindelige Del, er enten aldeles forsømt eller dog urigtig opfattet eller skævt udtrykt. Man har ikke i at anstille disse Undersøgelser haft Oversigt nok over det Stof, som skal beherskes ved de almindelige Grundbegreber og Grundsætninger og er derved forfaldet til de mest overilede og ensidige Abstraktioner. Ligesom man i den almindelige Del

har tænkt saare lidet paa det specielle, saaledes synes man igen i de enkelte Materiers Afhandling at have glemt de Lærdomme, man har opstillet i den almindelige Del.“ Ørsted havde sin Styrke i at kunne samle alle Traadene, der beherskede vedkommende Problem, og han lægger ingen Vægt paa, om disse Traade fører ind paa Omraader henhørende til forskellige Dele af Retssystemet; han var ikke Lærer i enkelte Systemafsnit men all round-Jurist.

Spørgsmaalet om nye *Loves tilbagevirkende Kraft* var ikke behandlet af vore tidligere Forfattere udover Opstillingen af den Doktrin, at Lovene ikke havde denne Virkning, hvorimod tyske Jurister havde opstillet flere eller færre almindelige Regler herom med udtalt Tendens til i Reformeringsens Interesse at give de nye Love udstrakt Anvendelse. Ørsteds Behandling i Hdbg. I S. 164—259, jfr. tidligere Jur. Arkiv (1811) adskiller sig derfra ved at give Afkald paa at henføre alle Tilfælde under samme Synspunkt. I Stedet derfor gennemgaar han under 24 Punkter Love af forskellige Slags og prøver ved hver Gruppe de særlige Hensyn, som ved denne gør sig gældende. I nogle almindelige Bemærkninger udvikler han, at de, der lever under den ældre Ordning og har indrettet sig med den for Øje, ikke kan vente at forblive uberørt af den nye Lovs Ordning, men paa den anden Side er det dog vist, „at Borgerne, hvis de med Lyst og Mod skulle kunne nyde og benytte deres Ejendomme og indrette deres Handlinger efter forstandige Hensigter, maa kunne stole paa, at den nærværende Tingenes Orden ikke letsindigen forstyrres ved nye Love, der betager Ens Ejendomme sit Værd og giver Ens Foretagender en uberegnet og for den paagældende skadelig Virkning. Lovgiveren bør derfor altid saavidt som mulig skaane de allerede stiftede Retsforhold for bebyrdende Indflydelse af den Lovforandring, han finder det gavnligt at iværksætte, i hvilken Henseende han efter Omstændighederne enten ganske kan undtage slige Forhold fra den nye Lovs Herredømme eller tilføje saadanne særdeles Bestemmelser, at de paagældende intet tabe ved den nye Lovs Anvendelse, eller at dog dette Tab bliver mindre føleligt. Dommeren bør ligeledes, hvor ikke Lovens Form eller dens klare Øjemed bestemt fordrer det modsatte, forudsætte, at denne ikke vil gøre nogen Forandring i allerede erhvervede Rettigheder, og hvor en saadan nødvendig maa antages, maa Formodningen dog være for den muligste Indskrænkning heri.“ Han lader

altsaa Ulempen ved den opstaaende Ujævnhed i Retstilstanden overveje Fordelen ved, at en præsumptiv bedre Retsordning hurtigere faar Indpas: „saa vist det end er, at den nye Lov bør formodes at være i og for sig eller dog med Hensyn til Samfundets nærværende Tilstand den retfærdigste og hensigtsmæssigste, saa er det dog ingenlunde deraf en Følge, at den i sin Anvendelse paa alle rede eksisterende Tilfælde vilde have samme Egenskaber“. En Særstilling indtog efter Ørsteds i Haandbogen — modsat tidligere i Supplementet — hævdede Mening (der faldt sammen med den gangse) den Art Love, der var ejendommelige for den enevældige Lovgiver: de autentiske Lovfortolkninger, der udtalte, at en ældre Lov skulde forstaaes paa en bestemt Maade, som Fortolkningen muligvis ikke ellers vilde antage. Disse Love virkede tilbage i strængeste Forstand.

Det beslægtede Æmne om *fremmed Lovs Anvendelse* ved danske Domstole var ligeledes nyt hos os og i Udlandet kun behandlet af ældre Forfattere. Ørsteds udførlige Behandling i Eunomia IV, jfr. Nyt jur. Arkiv 1812, var forud for sin Tid ved at gennemføre en sondrende Betragtning efter de forskellige Retsreglers Beskaffenhed, saaledes at han lader Retsforholdets Natur efter dansk Retsopfattelse og Hensynet til Hensigtsmæssighed og Billighed være afgørende.

I denne Forbindelse maa ogsaa omtales Afh. i Jur. Tidsskrift (1821) om almindelig Anvendelse af *partikulære og specielle Love (Reskripter)*; ligesom den foregaaende var den et udsondret Afsnit af Hdbg. I. Det drejer sig egentlig om en nærmere Udvikling af Anvendelsen af Begrebet Lovens Aand. Først undersøges nemlig, om der med Hensyn til Bestemmelser, der kun omfatter visse Stænder eller Dele af Territoriet (men indenfor denne Begrænsning er almindelige), kan finde udvidet Anvendelse Sted udenfor. Det kan der ikke uden videre, blot fordi Anvendelsen udenfor ogsaa kunde være hensigtsmæssig, men kun naar Reglen maa antages at være Udtryk for et almindeligt Princip. Hvad Reskripter angaar, er der ingen Tvivl om Gyldigheden af dem, der ligefrem angaar visse Lovgivningsgenstande, saaledes de mange Reskripter der ordnede Trykkefriheden, selv om det var en Uregelmæssighed, at de ikke havde været almindelig kundgjort, men der forekom ogsaa Reskripter til enkelte Øvrigheder eller for enkelte Tilfælde. Medens C. F. Lassen

har holdt for, at den heri mulig udtrykte eller forudsatte Retsanskuelse kun viste Lovgiverens Mening om den almindelige Ordning ikke hans Vilje, der kun var rettet paa det foreliggende Enkelttilfælde, forment Ørsted ikke, at Domstolene turde opfatte Udtalelsen anderledes end som en for andre Tilfælde anvendelig Regel. Han anbefaler dog Forsigtighed med at finde vidererækkende Tilkendegivelser i specielle Reskripter navnlig at antage, at Udfærdigelsen af et saadant altid viser, at Lovreglen uden det vilde føre til et andet Resultat.

De her meddelte Afhandlinger illustrerer godt, hvad Forfatteren udtaler i Fortalen til Hdbg. I, at den Mangfoldighed af Tilfælde, som et Hoved- og Grundbegreb eller en omfattende Læresætning i Lovkyndigheden indeholder, sjældent gaar aldeles op i et enkelt almindeligt Udtryk, og at Læresætningen derfor maa sammenholdes med de mærkeligste Klasser af Tilfælde, hvorpaa den kan anvendes, ved hvilken Prøve man idelig vil faa Lejlighed til at berigtige den ved den almindelige Betragtning udfundne Sætning. Fremdeles at det laa i den ejendommelige Maade, hvorpaa hans vigtigste Retsforskninger for det meste var anstillede, at han maatte bruge denne Metode.

I Æmnet om *Loves Ophævelse og Forandring*, der hos Forgængerne forelaa ganske skematisk behandlet med Opstilling af nogle Terminologier (Abrogation, Derogation, Obrogation og Subrogation) uden real Underbygning, gjorde Ørsted Brug af lignende Synspunkter, som ved Lovfortolkning førte ham til at forkaste at indskrænke Lovens Indhold, hvor ikke alle dens Grunde er virksomme. Han anerkendte ikke med Nørregaard, at Loven ophører, naar dens Aarsag ophører, uden for det Tilfælde, at en ny Lov aldeles bestemt har ophævet den Forudsætning, hvorpaa den ældre Lov uomtvistelig var bygget; saaledes vilde han ikke ombytte den i 5-2-70 ved Kuldlysning foreskrevne Tinglysning med en Tilkendegivelse i anden Form paa det Grundlag, at Lovens Motiv, at Almuen plejede at samle sig til Tinge, ikke længere var anvendeligt. Den Sætning, at ældre specielle Love — bortset fra Privilegier — ophævedes ved senere almindelige derimod stridende Love, tiltraadte han kun, naar der oprindeligt alene havde været specielle Love, eller hvis de specielle Love havde været Anvendelser af den almindelige Lov; men havde de Undtagelseskarakter, formentes

deres Medtagning under Omordningen at maatte kræve en særlig Udtalelse. Naar et yngre Lovbud udtrykkelig bestemmer de juridiske Følger af en Handling, hvis Virkning var anderledes fastsat i en foregaaende Lov, bør denne anses ophævet derved, selv om Bestemmelserne ikke ubetinget er uforenelige; de ældre Regler om Mulkt for ikke at opgive Koncipistens Navn paa en Ansøgning eller Klage er saaledes bortfaldne derved, at senere Lov bestemmer andre Følger heraf, der maa anses for udtømmende, jfr. Hdbg. I S. 276—84 og 474—78.

Ørsted er Ophavsmand til Sondringen i vor Personret mellem *personlig Myndighed og Myndighed i Formueforhold* og i Sammenhæng hermed til Sætningen om umiddelbar Raadighed over det selverhvervede. Han forkastede den Fortolkning af Fdg. 14. Maj 1754 om Kredit til umyndige og Aager (bygget paa Lovmotivernes Svigten), at den stiftede Gælds Nyttighed skulde gøre den gyldig, men fremdrog, at Reglerne om uanmodet Forretningsførelse kan skabe en saadan Forpligtelse. Naar en mindreaarig har betalt Købesum for en Ting, har han paavist, at Modtageren, naar intet særligt ulovligt Forhold er begaaet af ham, ikke skal tilbagebetale Pengene; ved Fortolkningen af 5-3-10 om Køb hos umyndige fremhævede han Begrænsningerne i de uheldige Virkninger for Medkontrahenten, jfr. Hdbg. II S. 421—34, 451 ff., 463—71, Nyt jur. Arkiv (1819).

Den daværende *familieretlige Ordning* gennemgik Ørsted i Hdbg. II paa sin selvstændige Maade, men under Hensyn til det nu saa ændrede Lovgrundlag forbigaas dette. Medens det var almindeligt at forklare Retsforskellen mellem ægte og uægte Børns Stilling derved, at Faderskabet til de sidstnævnte var uvist, forklarer han den ved, at den Naturdrift, som binder Forældrene til Børnene, er stærkere og mere oprindelig hos Moderen end hos Faderen, hvorfor hun maa faa overladt Opdragelsen, naar ikke et Ægteskab identificerer hendes og Faderens Rettigheder. Modsat Nørregaard mener han, at ogsaa det berygtede Fruentimmers Udlæggelse af Barnefader medfører Pligt til at aflægge Benægtelsesed; ved Udlæggelse af flere opstaar der ligesom med Hensyn til Lejermaalsbøder Bidragpligt for dem alle. I Værgemaalslæren hævdede han bl. a. at den, der med Kurators Samtykke har etableret en Næringsvej, derved faar Adgang til fri Raaden indenfor den derved skabte

Ramme uden at behøve særskilt Samtykke. Helt igennem blev Ørsteds Fortolkningssynspunkter bestemmende for den følgende Tids Opfattelse af disse Forhold.

Af samme Grunde som nysanført begrænses Omtalen af de *arveretlige Udviklinger* i Hdbg. IV. Nævnes kan Bemærkningerne om Arv og Legat og om gensidige Testamenter. Ligeledes Ørsteds udførlige Fremstilling af den i den østrigske Lovbog af 1814 hjemlede lineale Arvegangsorden, der ved hans Anbefaling senere blev taget til Mønster for vor Ordning.

Ørsteds altid omfattende Retsbetragtning, hans Indstilling paa at arbejde for mængstemmet Orkester blev bestemmende for hans Opfattelse af *Ejendomsretten*, det centrale Begreb i Tingsretten, jfr. foran S. 111. Han støttede ikke som tidligere Forfattere sin Opfattelse paa et Personlighedsprincip — at Retten beror paa Bemægtigelsen (Frembringelsen) eller fri Overførelse fra andre og udøves overfor alle og enhver — men paa et Samfundsprincip, det tænkte Ejendomsforbund, der deler mellem den enkeltes og Samfundets Rettigheder.

Rent terminologisk kunde han ikke bruge Nørregaards og Hurtigkarls Definitioner over Retten som indbefattende Beføjelse til paa alle mulige Maader at raade over en Ting, hvorved man kom til Begrebet ufuldkommen Ejendomsret, naar Raadigheden over Tingens Substans (Proprieteten), Brugsretten og Frugtnydelsesretten ikke var samlet paa en Haand. Ejendomsretten var for ham den vedvarende, for sig bestaaende og omfattende Raadighed over Tingen, og den bestod, selv om væsentlige Beføjelser som ved Arvefæste uden Ret til at sælge og pantsætte for Tid var overført til en anden, Hdbg. III S. 506—12.

Samfundshensynet aabner Plads for Indgreb i Nødstilfælde, for Udøvelse af en uskadelig Brug og for Begrænsninger til Fremme af Almenhedens Tarv, det bestemmer endvidere, i hvilket Omfang der kan være Adgang til fri Bemægtigelse, og hvorvidt der kan raades over Efterladenskaber. Det bestemmer endelig i mange Tilfælde, at den absolutte Ejendomsret bør fortrænges til Fyldstgørelse af Tredjemands berettigede Interesser. Ørsted var Modstander af en altfor udstrakt Vindikationsret. I nogle Bemærkninger over Vindikationen af Gældsbreve, som lyder paa Ihændehaveren, fra den troskyldige Besidder, Ark. f. Retsv. 1. Del jfr. Jur. Arkiv

(1803), skriver han saaledes: „Man paaberaaber sig, at Ejendomsretten er en Ret i Tingen, og at deri ligger en Ret til at søge samme tilbage fra enhver tredje Mand. Men dette Begreb om Ret i Tingen har man egentligen ganske vilkaarligen taget med sig fra den romerske Ret, hvorfra i Grunden det meste af de sædvanlige Naturretters Indhold skriver sig, og man bringer med liden Møje det igen ud af Begrebet, som man selv har lagt deri. En grundigere Naturret vilde kræve et fra selve Retsforholdets Natur hentet Bevis for, at Ejendomsretten virkeligen er en saadan Ret i Tingen, som man forudsætter. At man kalder Ejendomsret en Ret i Tingen, er en Terminologi, hvoraf man intet kan udlede, men man maatte først af reelle Retsgrunde godtgøre den Sætning, der ligger til Grund for Terminologien. Ejendomsretten er vistnok en Ret i Tingen i den Betydning, at samme ikke grunder sig paa noget særdeles Forhold til en vis Person men kan gøres gældende mod alle og enhver uden noget til samme stiftet Forhold. Min Ejendom er jeg altid beføjet til at beskytte mod enhver, som vil fratage mig samme eller forstyrre mig i dens rolige Nydelse. Men om jeg og, efterat Tingen er kommen ud af mit Værge, kan søge den tilbage fra alle og enhver uden Hensyn til Maaden, hvorpaa denne er kommen i Besiddelse af samme, og uden i noget Tilfælde at være pligtig til at give Besidderen nogen Godtgørelse, det er en ganske anden Sag. Min Ejendomsret ophører ikke at være en Ret i Tingen, fordi den ikke har et saadant Omfang. Det kan være, at det i Almindelighed er rigtigt at forbinde hin Vindikationsret med Ejendomsretten, men den hører ikke til sammes nødvendige Væsen Ligesom Ejendomsret er nødvendig for at give den udvortes Frihed et Stof, hvorpaa den med Sikkerhed kan virke, saaledes maa og de Regler, hvorefter Ejendomsret kan erhverves ved Borgernes indbyrdes Mellemligheder, være saaledes beskafne, at hint Øjemed dermed kan bestaa. Hvor altsaa en ubetinget Ret til Tilbagesøgningen af den En mod ens Vilje frakomme Ting vilde ophæve Ejendoms frie og sikre Benyttelse og saaledes forstyrre den borgerlige Samhandel, der bør denne Tilbagesøgning ikke tilstedes. Det vilde saaledes være stridende mod de Grundsætninger, hvorpaa al Ejendomsret hviler, om Penge skulde være Genstand for slig Vindikationsret. Det kunde endog være meget tvivlsomt, om ikke enhver, der tilforhandlede sig en rørlig Ting, især dem som er af mindre Betydenhed, burde

være sikret ved en aabenlys og i sin Form aldeles uforkastelig Handel, indgaaet med en Person, der er aldeles umistænkelig, ja vel endog har en særdeles Bemyndigelse til at handle med deslige Ting, eller om man ikke i det mindste skulde indrømme den, der havde slig Erhvervelse for sig, Adgang til at faa sine udlagte Penge igen, naar den forrige Ejer ligefuldt maatte anses berettiget til at søge Tingen tilbage fra En. Endnu mere har det for sig, at den Ejer, der ved Laan, Forvaring, Pantsætning eller paa anden Maade selv har afstaaet Tingens Besiddelse til en anden, maa lade sig nøje med Regres til sin Medkontrahent, saafremt denne har misbrugt den ham viste Tillid ved at afhænde eller pantsætte Tingen til tredje Mand. Alle disse Indskrænkninger i Ejendomsretten findes og hjemlede i adskillige Folks ældre og nyere Love.“ Det er Hensynet til den borgerlige Samhandels Betyggelse, som han gør gældende altsaa ogsaa de indirekte interesseredes Interesse i, at deres objektivt behørig Erhvervelser kan forbindes med Følelsen af Tryghed.

I Afh. om Grundsætningerne for det dansk-norske *Hypotekvæsen* sammenholdt med fremmede Staters udtaler han fra samme Synspunkter Betænkkelighed ved at give Adgang til Underpant i *Løsøre*: „Men, saafremt det tillades at give Hypotek i deslige Gods, kan en Mands samtlige Ejendele, naar almindeligt Pant hjemles endog de tilkommende, forsikres en enkelt Kreditor. I saadanne Tilfælde bliver der sjældent noget tilovers for de øvrige Kreditorer dem undtagne som Lovene har privilegeret fremfor deslige Pant. Naar Lovene saaledes som hos os hjemler en uindskrænket Vindikationsret, saa bliver og slig Hypotecering ikke lidet betænkelig for Sikkerheden i Erhvervelsen af rørlige Ting. Det Gods, som er givet en Kreditor til Underpant, maa nemlig Panthaveren, hvis Pantsætteren har afhændet samme eller givet det i haandfaaet Pant, kunne søge tilbage fra den troskyldige Besidder, forsaavidt det til Dækningen af hans Fordring behøves. Det er derhos kun tilsyneladende, at Pantebrevets Indførelse i Pantebogen sætter tredje Mand i Stand til at tage sig vare for saadan Skade. Det daglige Livs Tarv tilsteder ingenlunde, at man ved at tilforhandle sig en eller anden rørlig Ting gaar til Pantebogen for at erholde Kundskab om, hvorvidt Sælgeren maatte have pantsat samme. Men derhos kan Pantebogregistrene aldrig være saa sikre og oplysende i Henseende til slige

Pantsættelser, som i Henseende til Pantsætningen af faste Ejendomme; de forlader En endog ganske, naar Tingen er gaaet gennem en Mellempersons Hænder. Adskillige fremmede Love, som og tilsteder Hypotek i rørligt Gods men som ikke har optaget den omfattende Vindikationsret, vore Love hjemler, men derimod hyl-der den gamle germanske Grundsætning „Hand musz Hand wehren“ har og i Overensstemmelse med denne Grundsætning i dennes i ældre Tid antagne Betydning nægtet Hypotekhaveren i rørligt Gods Ret til at holde sig til samme, naar det med retsgyldig Adkomst er kommet i en troskyldig Besidders Værge, indskrænkende en saadan Panthaver til en Fortrinsret til at nyde Betaling af det pantsatte Gods, saalænge det findes i Debtors Besiddelse, eller naar det ulov-ligen maatte være erhvervet af den senere Besidder“, jfr. S. 113 ff. Nævnte udførlige Afhandling drejer sig helt igennem om, hvad der behøves til Sikring af Ejendomsrettighederne i videre Forstand over- for Tredjemand, der ikke har kontraheret med den berettigede, og gaar altsaa ud fra dennes selvstændige, Ejendomsretten begræn- sende Beføjelser.

Hermed stemmer ogsaa, at han i Stedet for med Nørregaard at begrunde *Ejendomshævden* derpaa, at Ejeren ved ikke at gøre Retten gældende maa antages at have givet Afkald paa den, opfat- ter den som en selvstændig Retserhvervelse: „Den egentlige Ejen- domshævd retfærdiggøres derved, at den er aldeles fornøden, naar den, som ved en i sin Form retmæssig Adkomst har erhvervet en Ejendom, nogensinde skal være sikker paa, at denne virkeligen bli- ver hans Ejendom og ikke kan blive ham fravunden af en fysisk eller moralsk Person, der kan godtgøre, at Tingen for en lang Række af Aar siden har tilhørt ham eller nogen, i hvis Sted han træder, uden at det kan oplyses, at den senere lovlig er bleven ham fraskilt. Naar en Ejendom skal kunne søges tilbage fra enhver Besidder, hvorledes denne end maatte være kommen til sin Besid- delse, vilde man, hvis Hævds Indførelse ej noget modererte dette Princip, aldrig kunne vide sig sikker mod en saadan gammel For- dring.“ jfr. Arkiv f. Retsv. VI, S. 319 f.

Ørstedes Bidrag til Læren om *Tilvækst og Frembringelse* maa ogsaa nævnes i denne Forbindelse. Af N. L. 5-11-5 om Elvesengens Forandring udledtes det Princip, at Grundejerens Omraade ikke ændres ved Naturens Ændring af Arealets Udseende, dog at Til-

skylning og Fraskylning ved Havet forøger og formindsker Landarealet. Anvendelse af fremmede Materialer til Bygning paa egen Grund omtaltes ikke af de ældre Forfattere. Ørsted udelukkede her Vindikation, naar Udtagning ikke kunde foregaa uden Ødelæggelse, og det selv overfor den svigagtigt handlende, men tilstod en Pante-ret for Tingens Værdi som Bestanddel. Ved Saaning med fremmed Sæd opstaar Ejendomsret for Grundejeren med Erstatningspligt uden Pant overfor Sædens Ejer. Ved Sammenføjning af Ting eller Omdannelse af en Ting til en ny Ting omdannes Vindikationsretten hvis Gennemførelsen vilde være skadelig for Tingen, til en lovbestemt Ret i Tingen for den Værdi, der er tilbage. Ved Bygning med egne Materialer paa fremmed Grund antager Ørsted efter Sagens Natur, at der, naar den byggende sad paa Ejendommen i god Tro og med formel Adkomst, maa tilkomme ham et Godtgørelseskrav for Værdiforøgelsen, og ved ringe Arealoverskridelse antager han, at Ejeren af en større Husbygning tør tilegne sig Grunden mod Godtgørelse. Samme Grundsætning anlægger han paa Saaning og Plantning paa anden Mands Grund, jfr. Hdbg. IV, S. 280 ff.

Ogsaa i sin Udvikling af *Ejendomsrettens Overgang ved Overdragelse af Ting* træder Ørsted i Modsætning til sine Forgængere. Nørregaard og Hurtigkarl var gaaet ud fra den naturretlige Sætning, at den blotte Kontrakt var tilstrækkelig, men støttende sig paa Analogien af Haandpant og paa, at den ved faste Ejendomme nødvendige Skødning var at opfatte som en symbolsk Overlevering, ansaa de det for positiv Ret, at der ogsaa ved Løsøreoverdragelse maatte kræves Overlevering. Disse Grunde kunde Ørsted ikke lade gælde, men derfor turde han dog ikke anse selve Læren for forkastelig. At den, der har kontraheret Køb af en Ting, blot derved skulde kunne vindicere fra den, der derpaa i god Tro havde kontraheret med Sælgeren, kunde han ifølge sine almindelige Synspunkter ikke uden videre antage. Dette sker først, naar den forrige Ejer „foruden selve Kontrakten har foretaget sig en Handling, hvorved han fuldender Tingens Afstaaelse og bringer Tingen ind under Medkontrahentens Raadighed. Det kan saa meget mindre antages, at Tingen allerede ved Kontrakten fuldstændigen gaar over i Køberens Ejendom, som dennes ved Kontrakten erhvervede Ret ordentligvis er betinget af Købesummens Betaling. Forinden denne

er foregaaet, eller og Kredit paa Grund af en særlig Overenskomst derfor er givet, kan Ejendoms Afstaaelse ingenlunde siges at være fuldbragt . . . Stundom sker det imidlertid, at Overleverelsen ikke straks gaar for sig, naar Købesummen betales; og da synes, hvis ellers intet andet foretages, hvorved Tingen desuagtet stilles til Køberens Raadighed, denne ikke endnu at have erhvervet den Ret, der ordentligvis erhverves umiddelbart ved Købesummens Betaling, saaledes som omvendt denne Ret, hvis Tingen udleveres ham paa Kredit, antecipando overdrages ham. Vel kunde man anføre, at da Sælgeren allerede ved Købekontrakten har tabt den moralske eller juridiske Mulighed at disponere over det solgte til Fordel for en anden, saalænge Købekontrakten endnu er i Kraft, saa mangler der ham den retlige Mulighed at raade over Tingen, som udgør Ejendomsrettens Væsen, og at denne Rettighed altsaa ikke kan blive hos ham, følgelig da Tingen dog ej kan være herreløs, maa tilkomme Køberen. Men dette er kun at indhulle sig i Ord . . . Sælgeren kan . . ., uagtet han ikke uden for sin Person at begaa Uret kan udøve nogen Raadighed over Tingen, som modsiger den indgaaede Købekontrakt, dog beholde Myndighed til retsgyldigen at foretage saadan Disposition.“ At Tingen fysisk skal overleveres, kræves altsaa ikke. Beholder Sælgeren Tingen uden f. Eks. at afgive Pakhusnøgler eller Konnossement, er det en ny og ganske forskellig Besiddelse, han nu udøver. Sælges f. Eks. Træer paa Roden, der derpaa staar til Afhentning af Køberen, er han bleven raadig over dem. Ved Salg af Ejendommen maa mulig de ufældede Træer følge denne, men var de fældede, vilde Skovejeren blive Tyv ved at tilægge sig dem. Lovbudene antages ikke at indeholde noget mod det udviklede stridende undtagen ved fast Ejendom, hvor 5-3-32 antages at kræve egentlig Overdragelse, jfr. Hdbg. IV, S. 376 ff.

Hævd og Præskription blev traditionelt i Videnskaben og tildels i Lovgivningerne sammenstillede som et fælles Retsinstitut nemlig dette, at Retsforhold kunde forandres ved en Rettigheds Udøvelse eller ikke-Udøvelse i en vis Tid. Saaledes ogsaa hos Nørregaard og Hurtigkarl med en deraf følgende Tilbøjelighed til at overføre Regler fra det ene til det andet. For Ørstedes Kritik, jfr. Hdbg. IV, S. 306 ff., maatte denne Sammenblanding bortfalde. Ligesom Loven gav adskilte Regler, var Grundene forskellige. Om Grundlaget for Hævd er foran talt. Som Præskriptionens Grund angav Hurtigkarl

dette at ville straffe den rethavendes Skødesløshed i at varetage sin Ret, hvortil Ørsted bemærker, at Grunden „maa meget mere søges deri, at en Rettighed, som i meget lang Tid har været upaatalt, sandsynligen ikke er nogen virkelig og endnu vedvarende Ret, men at den enten oprindeligen lider under en Mangel eller og siden er ophævet ved en Begivenhed, som det efter saa lang Tids Forløb ikke længere er muligt at bevisliggøre, og at det i alt Fald vilde være haardt, om Forandringer, der formedelst den rethavendes Tavshed i lang Tid var gaaet ud af den forpligtedes Erindring, skulde kunne gøres gældende. Men ved Siden af disse positive Grunde har uden Tvivl den Betragtning gjort Udslag, at den rethavende, hvis hans Fordring endog i alle Henseender er velgrundet, maa tilskrive sin egen Ligeegyldighed Tabet, ligesom det og for ham maa være mindre haardt at forskertse det, hvorom han i saa lang Tid ej har bekymret sig, end for den anden Part at blive overrasket af en aldeles uventet Fordring. Enkelte Arter af Præskriptioner er derhos bygget paa særegne Grunde.“ Naar det antoges, at Hævd ikke kunde vindes af den, der besad med fejlfuld Adkomst, gjorde Ørsted opmærksom paa, at Loven ved at udelukke Panthaver, Laantager, Lejetager og Depositarius kun udelukker dem, der kontraktmæssig er bundne til at anerkende Ejerens Ret, og som han derfor ikke har Grund til at rejse Paatale overfor, men anderledes er det, naar nogen hævder at sidde som Ejer. Hvad de subjektive Betingelser angaar, vilde man kun nægte Adgangen, naar en Misgerning var begaaet ved Erhvervelsen, medens Grænsen efter Ørsted vel ikke kunde sættes ved Kundskab om manglende Adkomst men ved Tilstedeværelsen af Erstatningspligt. Med Hensyn til Hævdstidens Afbrydelse antager Ørsted, at Besidderen i de 20 Aar kan medregne den Tid, hvori Tingen har været frakommet ham paa en Maade, der tillod ham at søge den tilbage fra Ihændeoveren.

Forfatterne gav Hævden et besynderlig vidt Omraade: baade legemlige og ulegemlige Ting kunde ifølge den hævdes, naar de blot var i Handel og Vandel. Det blev Ørstedes Sag at paavise Begrænsningerne saaledes ved Servituter, at kun de synbare kan erhverves ved 20-aarig Hævd, jfr. Arkiv f. Retsv. VI, S. 319 ff. Han begrundede iøvrigt her Hævdsadgangen i Ejerens stiltiende Samtykke eller derpaa, at han ialtfald ved sin Ligeegyldighed overfor den synbare Indretnings Tilstedeværelse kunde forskyldte, at den

bliver bestaaende. Naboerne til en Ejendom kan ikke erhverve negative Servituter over denne derved, at Ejeren mulig paa Grund af Forbud ikke har benyttet den paa en vis Maade. Ved Alders Tid vilde de ældre Forfattere kun forstaa 20 Aars Tid, men Ørsted lod det omfatte Tiden indenfor menneskelig Erindrings Grænse. Han fastslog fremdeles, at Servituters Fortabelse ikke indtraadte ved manglende Udøvelse men kun ved fortsat modstridende Brug.

Forældelsesreglen i 5-14-4 paavistes af Ørsted overfor de ældre Forfattere at omfatte Pantebreve, dog ikke naar der forelaa Haandpant eller Pant til Brugelighed, jfr. Nyt jur. Arkiv 1812. Analogisk anvendte han Budet paa mundtlige kontraktmæssige Fordringer, Namsdomme og Erstatningsfordringer, sidstnævnte regnet fra Kreditors Kundskab om Fordringen. Overfor Forfatternes Tvivl fastslog han, at Gældsbevets Udstedelsesdag er Fristens Udgangspunkt og ved betingede Kontrakter Betingelsens Indtræden. Medens de fleste Forfattere kun ansaa Debtors Vedgaaelse for afbrydende, medtog Ørsted ligesom Brorson Paakrav fra Kreditors Side derunder forkyndt Forligsklage.

Af de tingsretlige Æmner skal endnu gøres nogle Bemærkninger om *Pant*, der udførlig behandles i Hdbg. VI. Man opstillede ved Siden af Underpant og Haandpant som en tredje Klasse: Pant til Brugelighed. Ørsted viste, at denne tredje Klasse ikke var en særlig Art Pant, og at, naar Talen var om fast Ejendom, Tinglysning ikke kunde undværes ved Stiftelsen, selv om Retten betegnedes som Pant til Brugelighed eller Haandpant. Naar Tingen overleveredes til Tredjemand, kunde ifølge Ørsted ogsaa Haandpant stiftes, hvis denne vilde besidde paa Panthaverens Vegne f. Eks. saaledes, at denne fik sekundært Haandpant, men Pantsætteren kunde ikke beholde Tingen i sit Væрге. Ved Haandpant i Fordringer antog han Panthaveren berettiget til at inddrive selve Fordringen. Imod Hurtigkarl antog han, at Panthaverens Pligt til Agtpaagivenhed ikke var begrænset ved Hensynet til Agtpaagivenhed i egne Anliggender. Naar det i et ældre Reponsum var antaget, at et utinglyst Pantebrev i fast Ejendom gav Fortrin overfor andre personlige Kreditorer, saa paaviste han det urigtige i at antage, at Parterne uden Støtte i Loven kunde vedtage noget med Konsekvens alene for Tredjemand. Ligeledes paaviste han, at rette Sted for Tinglysning ved Pant i Løsøre ikke var det eller

de Ting, hvorunder Godset fandtes, men Pantsætterens Hjemting. Den af de ældre Forfattere antagne ubegrænsede Udløsningsret indskrænker Ørsted til det Tilfælde, at nogen Panthaver er ved at søge Fyldestgørelse i Pantet. Han antager, at der overfor sekundære Prioriteter tilkommer Ejeren en Ombyttingsret, men at der ellers normalt er Oprykningensret. Mellem de lovbestemte Pantrettigheder, for hvis Vedkommende han i det hele forbedrede Systemet, opfører han ogsaa Tilbageholdelsesretten og gennemgaar de forskellige Tilfælde, hvori en saadan maa anerkendes.

De *obligatoriske Retsforhold* — „Rettighederne til Tingen“ — naaede for Størstedelen først i Haandbogens 5. og 6. Bind, altsaa ved Slutningen af Ørsteds Forfatterskab, at blive underkastet hans Behandling, hvilket iøvrigt ogsaa gælder væsentlige Dele af Tingsretten. Foruden i Formularbogen havde enkelte Æmner som *negotiorum gestio*, Skadeserstatning, Eftertryk og Tilbagesøgningsret dog været Genstand for særskilte Afhandlinger. Hverken Nørregaard eller Hurtigkarl havde været kritiske med Hensyn til Overførelse til dansk Ret af romerretlige Sætninger, og ogsaa iøvrigt var Ørsted selvfølgelig i Kontraktslærens almindelige Del i Stand til at uddybe deres Fremstillinger. Enig med Hurtigkarl var han i, at det blotte *Løfte* var bindende under Betingelse af, at Modtageren vilde have Giveren bundet. Med Hensyn til Tvang var han ikke enig i at kræve voldsom Tvang, men blot ulovlig Tvang af tilstrækkelig Styrke. Forsømmelse af Vedersigelse til Tinge kunde ifølge ham kun bevirke Tab af Adgang til Edsaflæggelse, ikke af den materielle Ret. Grunden til Ugyldigheden af den ved Medkontrahentens Svig fremkaldte Kontrakt saa han ikke i manglende Samtykke men i et retstridigt Forhold, der forpligtede til Erstatning. De ældre Forfattere antog derhos Ugyldighed, naar Kontrakten var indgaaet paa Grund af en uovervindelig Vildfarelse i Henseende til Gerningen (*error facti*). Her bemærker Ørsted, 5. Bd. S. 103: „Det er enhver af Kontrahenternes Sag at se sig for og skaffe sig behørig Kundskab om de Omstændigheder, som kan have Indflydelse paa, hvad han foretager sig. Hvilke Forestillinger om den kontraherede Genstand og de samme vedkommende Forhold han maatte gøre sig, er slet ikke Medkontrahentens Sag, saalænge denne ikke har meddelt ham disse Forestillinger eller gjort sine Rettigheder betingede af sammes Rig-

tighed. Det er det udvortes tilkendegivne Samtykke, som indeholder Grunden til det bindende i Kontrakter, og kun hvad der i den udvortes Verden er foregaaet som betingende dette Samtykke, kan faa Indflydelse paa dets juridiske Virkninger; de for Medkontrahenten skjulte Betingelser og Forudsætninger for den tilkendegivne Vilje kan aldeles ingen Indflydelse faa, saafremt man ikke vil gøre al kontraktmæssig Forpligtelse usikker. Man vil dog vist ikke antage, at den der efter en endog meget rimelig Spekulation paa god Afsætning for en vis Varesort havde indladt sig i Handel desangaaende, kunde træde tilbage fra denne Handel, fordi de Forhold, der laa til Grund for hans Spekulation, siden forandrede sig, eller maaske befindes allerede skønt ham dengang uafvidende at være forandrede paa den Tid, Kontrakten blev oprettet.“ Ørsted gør opmærksom paa, at samme Ugyldighed, som ved Modstrid med Lov og Ærbarhed, indtræder, naar der kontraheres om noget uanstændigt, og endvidere „naar der er forsømt at iagttage, hvad Loven har foreskrevet for at betrygge den ene Part mod Følgerne af Overraskelse eller Mangel paa Indsigt og Erfaring eller af en Forlegenhed, som kunde bringe ham til at kontrahere under Vilkaar, som var skadelige for ham eller endog umiddelbart for det offentlige“; herved tænkes paa visse Kontrakter mellem Jorddrot og Fæster. Om den, der har erlagt den misbilligede Ydelse, kan kræve Vederlaget, beror paa Omstændighederne. Tilbagesøgning kan kun ske, naar Modtageren har den væsentlige Skyld.

Cession, som han ikke vilde have behandlet under Novation, gav ham Anledning til at levere en nærmere Fortolkning af Fdg. 9. Febr. 1798: „Vel handler denne Forordning umiddelbart kun om *exceptio solutionis*; men Aarsagernes Lighed kræver, at Debitor, som iøvrigt naturligvis maa være mægtig og myndig til at forpligte sig, ogsaa i andre Henseender maa taale i Forhold til Tredjemand at bedømmes blot efter sin Forskrivnings Indhold, uden at han imod denne kan benytte de i Forskrivningen uhjemlede Indsigelser, som han maatte have mod den oprindelige Kreditor f. Eks. *exceptio compensationis*, *non numeratæ pecuniæ*, *usurariæ pravitatis*. Baade vilde Lovgiverens Øjemed med hin Forordning aldeles ikke opnaas, naar den, der erhvervede et Gælds brev, var udsat for deslige Gælds brets Indhold modsigen-

de Indsigelse, og tillige er det ligesaa vel i disse Tilfælde som i det, der er Forordningens Genstand, Udstederens egen Skyld, at han for Tredjemand apparerer som Debitor, hvor han ikke virkeligen er det, eller for et større Beløb end han virkeligen er det.“ 5. Bd. S. 173 f. Han anser Fdg.n anvendelig paa Sparekassebøger og Receptisser for haandfaaet Pant derimod ikke paa Doms- eller Forligsakter, jfr. Afh. i Jur. Tidende (1822). Grundsætningen om, at der maatte ske Paategning paa Gælds brevet, gjorde han ogsaa anvendelig paa Erhvervelsen af Rettigheder over Gælds brevet, og om Debtors Betaling udtalte han S. 141 f.: „Uagtet Debitor er pligtig at forvise sig om dens Kompetence, til hvem Betaling erlægges, saa kan dette dog ikke, hvor Gælden er bygget paa Haandskrift, strække sig videre end til, at denne Person er i Besiddelse af Gælds brevet i Forbindelse med en i sin Form tilstrækkelig Fuldmagt eller Cession. Dersom Fuldmagten eller Transporten ikke desto mindre skulde være falsk, bør dette ikke komme ham til Skade, da der ikke efter Lovenes Grundsætninger og heller ikke uden at bebyrde den borgerlige Samhandel med overdrevne Forsigtighedsregler, kan fordres videre Legitimation af den Vedkommende. Ved de offentlige Kasser og ved Pantebøgerne vilde det især faa en højst besværende Indflydelse, om der, uagtet de originale Gælds breve fremkom til Paategning, Ekstradition eller Udsløttelse, kunde fordres et nøjagtigt Bevis for Fuldmagters, Cessioners eller Kvitteringers Underskrift af de Personer, i hvis Navn de var udstedte, hvilket dog blev ueftergivneligen nødvendigt, saafremt Betalingen og uden hin Betingelse med Sikkerhed kunde ydes.“

Men Hensyn til Pligterne i Kontraktsforhold var Ørsted tilbøjelig til at give *Hjemmelspligten* et vidt Omfang ogsaa omfattende Ansvar for Tingens faktiske Egenskaber. Overfor Nørregaard og Brorson hævdede han, at der ved velgørende Kontrakter (derunder om Brug) om individuelle Ting kun er Ansvar for culpa. Ved andre Kontrakter indvirker Hjemmelspligtens Svigten paa Retten til Vederlaget, men udenfor culpa antages der dog ikke at være noget Pengeansvar bortset fra Hjemmelsansvaret i snævrere Forstand, naar Sælgeren var inkompetent. Han udvikler nærmere Culpaansvarets Omfang i forskellige Tilfælde, og overfor en da almindelig Mening, at Skyldnermora ikke forelaa uden

Tilregnelser, skrev han i Afh. i Nyt jur. Arkiv XVIII (1817) S. 183 f. (om Gældsforpligtelser): „Det er uden Tvivl og et urigtigt Begreb om mora, hvorefter samme under alle Omstændigheder skulde forudsætte en forskyldt Mangel af den kontraktmæssige Forpligtelses Opfyldelse. Den Debitor, der ikke betaler i Tide, er at anse som debitor morosus, hvad enten nu Grunden ligger i Uvilje, i Ødselhed og slet Husholdning eller i uforskyldt Uheld. Grundsætningerne om Tilregnelighed kommer her ikke i Betragtning, men her hvor der spørges om en obligatio ex contractu, kommer det alene an paa, hvad der er betinget; thi der er intet til Hinder for, at man kan forpligte sig sub conditione casuali. Nu er det indlysende, at Debitor ved en Gældskontrakt ligefrem forpligter sig til at betale til aftalt Tid og i Mangel heraf at underkaste sig de Følger, som Loven eller Kontrakten maatte tillægge saadan Mangel uden mindste Hensyn til, om der findes nogen Skyld hos ham eller ikke. En modsat Forstaaelse af Gældskontrakterne vilde gøre Kreditors Rettigheder aldeles usikre og vakkende og derved tilintetgøre Krediten, saa at Debitor vistnok har god Grund til at underkaste sig hin Strenghed som den eneste Betingelse, under hvilken Kredit er at faa. Selv den Ret, Loven indrømmer Kreditor til at belægge Debtors Person med Arrest, bortfalder ingenlunde derved, at Debitor uden sin Skyld er blevet sat ud af Stand til at betale.“

Ørsteds Behandling af en Række specielle Kontraktforhold frembyder vel i Sammenligning med de ældre Forfatteres meget af Interesse og Betydning, men maa dog paa dette Sted forbigaas. Hans Behandling af de *kvaskontraktmæssige Forhold*: negotiorum gestio og Tilbagesøgning af urettidig erlagt Betaling, der forelaa i særlige Afhandlinger, var grundlæggende for Forstaaelsen af disse.

Ogsaa Læren om *Erstatning udenfor Kontraktforhold* fik ved Ørsted et nyt Grundlag, jfr. Nyt jur. Arkiv (1818—19) og Hdbg. V S. 4 ff. Naturrettens ogsaa af Nørregaard og Hurtigkarl opstillede Regel var, at Ansvarer fulgte den selvirkede Handling, hvorfor ogsaa Barnet og den sindssyge blev ansvarlige; positivretligt blev dette lagt ind i Ordet „forsætlig“. Ørsted krævede for det første, at Handlingen maatte kunne betegnes som uberettiget: Det vilde være „en aabenbar Modsigelse, at man skulde være be-

rettiget til en Handling, hvoraf Tab og Skade for en anden fulgte, og dog være ansvarlig for dette Tab, denne Skade (qui suo jure utitur, injuriam non committit). Hvor urimeligt, at en Dommer, der ved en retfærdig Dom, et Vidne, der ved at udsige en Sandhed, skadede nogen, skulde give denne Erstatning, eller at en saadan kunde fordres af den, der ved en Opdagelse, ved at fortrænge en Mode, ved at fraraade et vist Forbrug eller andre deslige Midler indskrænkede en andens Næring og Indtægt, eller af den, der overbød en anden paa en Ejendom eller Varer, som han vilde købe, og derved hindrede ham i at gøre et fordelagtigt Køb o. s. v.“ Ved Nødret er Handlingens relative Lovlighed betinget af, at der gives Erstatning. Dernæst krævede han, at Retsbruddet var udført af en tilregnelig, og det baade efter Forholdets Natur og efter Lovgivningen. De rasendes Foretagender maa betragtes som Naturvirkninger; noget andet er, at de selv maa bekoste deres Bevogtning. Den tilregnelige Person maa endelig have haft Forsæt til at bevirke Skaden eller have udvist Uagtsomhed. Om dette sidste Begreb bemærkes bl. a.: „At fordre den højeste i sig mulige Agtpaagivenhed, vilde være en Urimelighed, da de mange Genstande, mellem hvilke Mennesket i det daglige Liv har at dele sin Opmærksomhed, ej tilsteder den mest spændte Opmærksomhed paa enhver enkelt Genstand. Det er derimod kun den Opmærksomhed, som en forstandig Mand vilde med Hensyn til Genstandens Beskaffenhed have anvendt paa samme, hvis Handlingen blot angik ham selv, der kan udgøre Maalestokken, og denne Opmærksomheds Grad kan alene den sunde Forstand og Dømmekraft in concreto bestemme. Vore Love har og paa mangfoldige Steder erkendt, at Ansvar ikke begrundes derved, at en større Forsigtighed i og for sig havde været mulig men at der maa ses paa det billige, sædvanlige og til det virkelig Liv passende . . . Naar saaledes ingen skarp Grænse kan trækkes mellem de Uheld, der i Lov og Ret bør betragtes som Hændelse (et Begreb, der efter det forhen udviklede ingenlunde bør i Retslæren tages i metafysisk Forstand) og dem, der maa tilskrives Uagtsomhed, men Graden af den Agtpaagivenhed, der bør vises, maa bero paa, hvad der med Hensyn til det borgerlige Samlivs Tarv billigen kan fordres, saa kan denne Fordring vist ogsaa være at lempe efter Naturen af det Retsforhold, hvori den, der sigtes for at have ladet

det mangle paa tilbørlig Agtpaagivenhed, har indladt sig," Hdbg. V S. 12 ff.

De „skadelige Følger, som ikke staar i nogen rimelig Sammenhæng med en ulovlig Handling“, kan ikke tilregnes som uagtsomme: „Skønt disse Følger ikke vilde være indtraadte, hvis den ulovlige Handling ikke var begaaet, saa staar de dog ikke i nogen Forbindelse med det ulovlige i Handlingen, men kunde ligesaa let have været foranledigede ved en aldeles tilladelig Gerning, og den ulovlige Handling kan ligesaa let tilfældigvis forhindre sligt Uheld, som den tilfældigvis foranlediger samme. Det vilde derfor være unaturligt, om Erstatning derfor ubetinget kunde fordres. Saaledes vilde den, der kom til Skade ved en Tingrejse, som en andens ulovlige Medfart havde foranlediget ham til at gøre, ikke derfor kunne kræve Erstatning: ej heller den, der ved pligtstridigt Forhold er Skyld i en Rejses Forsinkelse, drages til Ansvar for den Ulykke, som tilfældigvis møder paa denne Rejse, og som, da Skibet, Vognen o. s. v., om Forsinkelsen ej havde været, vilde i ethvert givet Øjeblik have befundet sig paa et andet Sted, og i det mindste ej saaledes, som den nu er foregaaet, vilde have rammet, dersom den paagældende havde gjort sin Pligt,“ ibd. S. 11.

Retsplejens Teori befandt sig, da Ørsted begyndte, i en ringe Forfatning, fragmentarisk fremstillet som den var hos Nørregaard og Brorson. Med dens Praksis stod det sikkert bedre til, og Ørsted har altid med Agtelse omtalt, hvad han fik at se i Retterne. Men Praksis, der under Trykket af at skulle overholde Arbejdsplanen sysler med Dagens blandede processeuelle og materielretlige Op-gaver, trænger til at faa de processuelle Momenter trukket frem for sig selv, sammenstillet med hverandre indbyrdes og vurderet paa en Maade, der giver et friere Overblik. Dette Arbejde udførtes af Ørsted, og paa væsentlige Omraader gjorde han det færdigt, saa at der, saalænge de daværende Processystemer bestod, ikke var meget at gøre for efterfølgende Processualister. Retsplejens Problemer blev ham jo paatvungne, da han selv kom i Praksis, og hans juridiske Samvittighed tillod ham ikke at udføre Arbejdet uden at gennemtænke dets Principper; til Støtte herved havde han den store tyske Proceslitteratur, blandt hvis Navne Gönners, Grollmanns og Webers var mellem de første.

Med Klarhed fastslog han Reglerne for *Proceserklæringer*, Eun.

III S. 492 ff. Begge Parter har en Pligt til at udtale sig om Sagens Faktum, og den Part, der ikke inden behørig Tid eller med behørig Bestemthed har meddelt sin Erklæring, maa taale, at hans Tavshed, Tilbageholdenhed eller Forsømmelse udlægges saaledes, at han, forsaavidt den bestemte Modsigelse mangler, antages at erkende de faktiske Omstændigheder, hans Modpart har opstillet. Det ligger heri, at den erklærende ikke kan dække sig ved at tage et ubestemt Forbehold, ligeledes at det bliver uden Betydning, om han ikke var berettiget til at give Afkald; der foreligger nemlig en Prækclusion og ikke et Samtykke. Han fik ogsaa Bugt med den Praksis, der ikke kunde faa Benægtelserne specielle nok og endog benægtede Modpartens Beviser.

I Konsekvens heraf maatte Ørsted, jfr. foran S. 115 slutte sig til den i Praksis fulgte Opfattelse af den rette Virkning af *Indstævntes Udeblivelse* første Tægtedag, nemlig at han anses at have forsømt at bestride Sagsøgerens Fremstilling, der lægges til Grund medmindre den svækkes ved sit eget Indhold, Jur. Arkiv Nr. 3 (1804). Hurtigkarl fastholdt Teoretikernes modsatte Mening, saa at Ørsted i Afhandlinger i Juridisk Tidsskrift 2. Bd. maatte vende tilbage til Æmnet.

Spørgsmaalet om, i hvilket Omfang der er Adgang til *Kontræsøgmaal* for Modkrav, kom ogsaa hurtig til at beskæftige ham. Efter Loven gav „rigtigt og purt Haandskrift“ Ret til at faa afvist illikvide Modfordringer (saadanne, der ikke støttes paa Haandskrift), men dette var ikke Tilfældet, blot fordi Sagsøgerens Fordring ikke blev bestridt. Retten til med et konneks Modkrav at drage Sagsøgeren fra hans sædvanlige Værneting for at opnaa Kompensation bestod ogsaa overfor Haandskriftskrav, naar Modkravets Rigtighed ikke blev bestridt. Disse Resultater blev overfor Uklarhed i Teorien fastslaet i Domme paa hans Tid. Senere, Hdbg. VI S. 458 ff., fastslog han, at der uanset Afvigelsen fra den sædvanlige Værnetingsregel maatte kunne gives positiv Dom for det overskydende, saaledes at Delingen blev undgaet.

I en Afh. i Jur. Tidsskr. 1821 behandlede Ørsted *Intervention* og andre Handlinger, hvorved en Rettergangstrætte udvides til flere Personer end dem, der oprindeligt har taget Del i den; hans Udviklinger heri er dog ikke helt trængt igennem.

Men vi gaar over til det Æmne, der blev Hovedgenstanden for hans processuelle Indsats, nemlig *Bevislæren*. Efter hvad der tidligere er fremstillet om Ørsteds Forfatterindividualitet, vil det være iøjnefaldende, at dette i højeste Grad maatte ligge for hans Pen. Han mødte her med sin filosofiske Udrustning, sin erkendelsesteoretiske Interesse for at undersøge den menneskelige „Kendevnes“ Rækkevidde. Endvidere var der Anledning til at undersøge, i hvilket Omfang der maatte indrømmes Domstolene frie Hænder til at gaa frem efter deres samvittighedsbundne Skøn — et af hans Yndlingsemner. Og først ved Granskningen af det bevismæssige kunde Undersøgelsen af de materielle Retsforhold faa den Afrunding for Opfattelsen, der gjorde dem helt levende og virkelige. I sine privatretlige Undersøgelser arbejder Ørsted stadig med Sideblik til den materielle Regels Vilkaar under Rettergang; saaledes paaviser han det i ældre Besiddelse liggende Bevis for Ejendomsret, der skal muliggøre at gennemføre en Vindikation.

Sin Opfattelse af Dommerskønnets Psykologi havde Ørsted allerede tidligere fremsat, derunder ogsaa sin Mistillid til lovbundne Bevisregler, se foran S. 114. En senere Udtalelse i Jur. Tidsskrift IX 1 (1824) S. 106 modificerer i nogen Grad det forhen udtalte: „Jeg har ofte tilforn udbredt mig over den juridiske Visheds Natur og derved vist, at den ingenlunde er en metafysisk Vished men i sin Natur blot en mærkelig Sandsynlighedsgrad, der fremkommer ved alle de tilvejebragte Oplysningers Forening og ikke kan opløses i almindelige nøjagtigt bestemte Normer; ligesom jeg og i Særdeleshed har godtgjort, at selve den Bevisnorm, der synes at være den mest bestemte, den nemlig som foreskriver, hvad der hører til et fuldt Vidnebevis, overlader særdeles meget til Dommerens Skøn, idet Vidnernes personlige Troværdighed, deres Forklaringers indvortes Sandsynlighed og Konsekvens samt Enstemmighed ganske eller dog for en stor Del beror paa Dommerens Opfatning af Tilfældets Individualitet. Det er saaledes klart, at Bevisreglerne dog ingenlunde binder Hænderne paa Dommerne saaledes, at man derved betrygges mod Vilkaarlighed og Vildfarelse, og paa den anden Side er det vist, at de i samme Grad, som de dog er noget bestemte f. Eks. ved positivt at udelukke visse Vidner, kan lede til et Resultat, som en Tilfæl-

dets Individualitet overskuende Dømmekraft ikke bifalder. Imidlertid er det ogsaa vist, at Dommerne, naar Loven aldeles ingen Ledetraad indeholder for, hvad der hører til Bevis, let kunde forledes til enten af en overdreven Skepticisme, der ikke vil lade noget gælde for vist, hvoraf det modsatte er tænkeligt, at forkaste ethvert Bevis eller til at lade sig nøje med enhver løs Sandsynlighedsgrund. Jeg skulde derfor, uagtet jeg anser Spørgsmaalet for meget tvivlsomt, dog holde for, at Lovene heller bør indeholde nogen Ledetraad for Domstolene end efter den franske Kriminalinstruktions Eksempel overlade Sagen ganske og aldeles til deres subjektive Skøn. En Regel som den, at to troværdige Vidners paa behørig Maade afgivne enstemmige og ved intet andet Datum svækkede Forklaringer indeholder fuldt Bevis, er vel intet i og for sig selv ufejlbarligt Kendemærke paa Sandhed, og den er, som Udtrykket viser, langtfra at være saa nøjagtig bestemt, at der intet ved sammes Anvendelse overlades til Domstolenes Skøn. Imidlertid kan man dog efter Erfaring og Refleksion med Grund antage, at man, naar Vidnerne omhyggeligen er afhørt, og Reglen anvendes med behørig Dømmekraft, kun i yderst sjældne Tilfælde vil fejle ved at stole paa hint Bevis, og at man derimod vilde være meget udsat ved at kræve mindre.“ Disse Overvejelser havde jo iøvrigt paa dette Tidspunkt kun teoretisk Interesse¹).

Parallelt med denne erkendende Virksomhed gaar hos Dommeren den juridisk klassificerende, som Ørsted paa de samme Steder havde paavist, jfr. senere Nyt jur. Arkiv X S. 61 (1815): „Der maa, inden det oplyste Faktum kan subsumeres under Loven, foregaa en Refleksion, hvorved samme reduceres til det Begreb, hvormed Loven byder, at en vis kriminel Virkning skal forbindes. Feuerbach har selv godtgjort denne næsten almindelig oversete Sandhed, som jeg for Resten selv ved flere Lejligheder har gjort mit Publikum opmærksom paa, og om jeg ikke fejler, tydelig udviklet.“

Efter hvilke Grundsætninger Dommeren skal fordele *Bevisbyrden* mellem Parterne, havde Ørsted allerede i 1805 underkastet en Undersøgelse, se foran S. 114, idet han paalægger hver Part Bevisbyrden for de Omstændigheder, der ordentligvis er tilstrækkelige til at begrunde den Retsstilling, han gør gældende. Ud fra dette Princip behandlede han senere i Eun. III S. 562 ff.

Læren om den saakaldte kvalificerede Tilstaaelse — den med visse Indskrænkninger forbundne Tilstaaelse — hvor han kommer til det Resultat, at der ikke kan eftergives den tilstaaende nogen Del af Bevispligten. Hovedbetydningen laa formentlig i de af Ørsted opstillede Specialregler og Eksempler, hvorimod det maa ses som en Mangel, at han gav efter for Tidens Tilbøjelighed til at opstille et øverste Princip, hvorfra der skulde deduceres, i Stedet for blot at lade Principet være Retsplejens Tarv, jfr. Nellesmann S. 122 f.

De forskellige Bevismidler fik i dette Tidsrum en udførlig Behandling i afsluttende Fremstillinger. Afhandlingen om *egen Tilstaaelses* juridiske Virkning i civile Retstrætter, Eun. III S. 462 ff., bragte paa det rene, at den først og fremmest gælder som Disposition over Sagens Genstand og forsaavidt ikke er Bevismiddel, men at den ved Siden deraf ogsaa paa samme Maade som i Straffe-processen og ifølge samme Synspunkt kan faa Virkning som Bevis for Rigtigheden af det indrømmede Faktum.

Ørstedes Behandling af *Vidnelovgivningen*, se Eun. IV, blev mere end en Afhandling, den blev Grundlag for en ny Retsdannelse, der først senere ved Fdg. 8. Sept. 1841 blev optaget i den skrevne Ret, jfr. Nellesmann S. 130. Han stod overfor D.L.s stive Regler, og opfattede dem delvis uhistorisk som positive Indskrænkninger i den frie Bevisbedømmelse. Han gik nemlig ud fra, at denne ogsaa efter Lovbogen maatte tilkomme Dommeren overalt, hvor den ikke udtrykkelig var udelukket, og denne hans Anskuelse blev reciperet af Retterne. Legislativt var der kun Grund til at glæde sig over denne Udvikling. Af Ørstedes herhenhørende Udviklinger skal nogle Træk anføres. De mange kyndige og modne Betragtninger, han anstiller i sine Vurderinger af Vidnebeviset, bevarer deres Værdi ogsaa efter Indførelsen af den frie Bevisbedømmelse.

Efter Gennemgangen af 1-13-19 om de paa Grund af „Udædskhed“ eller Æreløshed *ulovfaste Vidner* opkaster han det Spørgsmaal, om Loven kun vil kendes ved fuldt lovfaste og helt ulovfaste Vidner, hvad han besvarer benægtende: „Det lader sig ikke ved faste og nøjagtige Fornuftlove bestemme, hvad der skal anses for juridisk Bevis; og den Sætning, at to fuldgyldige Vidners enstemmige Forklaringer skal anses for et tilstrækkeligt Bevis,

har ingenlunde en absolut paa metafysiske Principer hvilende Gyldighed, som Retslærerne ofte synes at indbilde sig, men den udtrykker blot den Rimelighedsgrad, hvorved man med Hensyn til det borgerlige Livs Tarv bør lade det bero ... Men har det saaledes ikke været Lovgiverens Sag at bestemme Reglerne for Vidners Troværdighed med en saadan Nøjagtighed, at intet maatte betros Dommernes Skønsomhed, saa er der heller ingen Grund, hvorfor Domstolene ikke maatte være beføjede til at tillægge visse Vidner en indskrænket Troværdighed, naar de hverken efter Sagens Natur eller efter Lovens Bud eller Anologi kan anses som aldeles upaalidelige, men de dog har saadanne Data mod sig, at de ingenlunde kunde anses saa troværdige som Vidner af fuldkommen uplettet Ære og Redelighed, naar disse saavidt vides, er fri for al Interesse i Sagen.“ Samme Synspunkt anlægger han ved alle de andre Inhabilitetsregler for Vidner. Med Hensyn til de i 1-13-16 omhandlede *vildige Vidner* (visse Slægtninge m. v.) banede Ørsted Vej for den Praksis, at de kunde nægte at afgive Vidneforklaring idet han dels lægger Vægt paa Pl. 16. Sept. 1778 dels modsætningsvis paa Artiklens Ord „da skulle de vidne, der afveed“. Disse Ord, der altsaa hjemler Vidnepligt, naar andre Vidner ikke kan skaffes, vilde han i Modsætning til, hvad der senere antoges, ogsaa anvende paa Vidner efter 1-13-17 (dem, der har været med i Gerningen), idet han erklærer det for en Uting, at nogen skulde have Ret til at beskærme sig i Retskrænkelser. „Naar altsaa hans edelige Forklaring behøves i en anden Retssag, synes den Mulighed, at han derved kunde komme i den Nødvendighed under Edens Baand ogsaa at blotte Sandheder, som kunde være ham selv til Skade, ikke at kunne hjemle ham Befrielse fra den almindelige Borgerpligt, L. 1-13-17 foreskriver“, jfr. ogsaa Nyt jur. Arkiv V (1813). Til disse Vidner vilde han iøvrigt ikke have henregnet den fornærmede og Angiveren, forudsat at de ikke har Pengeinteresse i Sagens Udfald.

Reglen i 1-13-1 om to Vidners overensstemmende Forklaring som udgørende et Vidnebevis forstaar han som Angivelse af en vis Maalestok for Bevisets Styrke. Samme Bevis kan udkomme ved flere tildels lovfaste eller endog ulovfaste Vidners Forklaringer eventuelt i Forbindelse med Indicier, og paa den anden Side svækkes Bevismagten allerede ved eet modstaaende Vidne.

Med Hensyn til Kravet om Forklaringernes Overensstemmelse advarer han mod ogsaa at kræve Overensstemmelse i Henseende til Maaden, hvorpaa den samme Ting er erfaret. En fuldstændig Fremstilling af Reglerne om *Vidnesagens* processuelle Anordning slutter den store Afhandling.

I Afh. i Nyt jur. Arkiv V (1813) havde han leveret en lignende Oversigt over *Syns- og Gransknings* Forretningerne, et Æmne som Forgængerne ikke havde dyrket stærkt. Ejendommelig er her den gennemførte Sondring mellem Synsforretninger som analoge med Forklaring af specielt tilkaldte Vidner og Skønsforretninger som analoge med Dommervirksomheden. Han antog, at Skønsmændenes Stemmer maatte sammenregnes med Overskønsmændenes, hvis der derved udkom en anden Majoritet end indenfor Overskønnet taget for sig.

Dokumentbeviset er, forsaavidt offentlige Dokumenter angaar, behandlet af ham i Afh.n om Vidner S, 420 ff. og 465 ff. Kun hvor Embedsmandens Erklæring foreligger i de bestemte lovlige Former, afgiver den fuldt Bevis, og overfor Nørregaard hævdede han, at Modbevis ikke var udelukket. Betydningsfuld var ogsaa hans nye Opfattelse af private Dokumenters Beviskraft. Fordi den angivne Udsteders Adgang til at fralægge sig Dokumentet under Ed, jfr. D, L. 5-1-6, betegnedes som *exceptio manus*, opfattede man det saaledes, at han havde Bevispligten, at altsaa det private Dokument i sig selv var relativt bevisende, hvorved man kom til, at det overfor et Dødsbo kunde suppleres med Producentens Sigtelse eller endog undvære denne. Ifølge Ørsted havde det ingen Beviskraft men kun det Beneficium, at Fralæggelsen kunde kræves bestyret ved Ed, naar Vedkommende var i Stand til at aflægge den, Eun. I S. 204 ff., 222 ff.

Paa grundlæggende Maade behandlede Ørsted ogsaa i Vidneafh. Læren om *Modbevis* og Kollision mellem Bevismidler af samme eller forskellig Art. Loven gav her ingen Rettesnor og de af ham udviklede Synspunkter blev fremtidig normgivende.

Endelig var der Æmnet *Parters Ed*, hvortil Ørsted vendte tilbage i Eunomia I, og hvor han tidlig havde været den, der bragte Klarhed tilveje. Ligesom i Afh. om Vidner leverer han sin Fremstilling paa bred Basis under Jævnførelse med fremmed Lovgivning og fremmed Litteratur. Kun Sigtelseseden har Plads mellem

Bevismidlerne, Benægtelseseden er en Skærpelse af Erklæringspligten. Heraf følger bl. a. Forskel i Henseende til, hvem der kan stedes til at aflægge de forskellige Eder. Ørsted viser sig i sine Retssammenligninger som en Tilhænger af Edens Anvendelse. Han var endog tilbøjelig til at mene den anvendelig i visse Straffesager, hvad Praksis allerede da var ved at arbejde sig bort fra. Dette hans Standpunkt maa ses i Forbindelse med hans stærke Hævdelse af den moralske Sandhedspflicht, og som senere skal vises hans Krav om meget strænge Straffe for Edens Misbrug ved upaalidelige Retsforklaringer.

Sine Anskuelser om faldne *Retsafgørelsens Rækkevidde*, som han havde fremsat som Dommer, jfr. S. 75, fastholdt og uddybede han i spredte Udtalelser, jfr. Jur. Tidsskr. II 2 S. 15 f., III, S. 212 ff. og XIII, S. 167 ff. Dommen gælder kun Sagens Parter og Tredjemand behøver altsaa ikke at appellere eller intervenere. Heller ikke behøver Dommeren ex officio at undersøge Parternes Kompetence.

Ogsaa til Spørgsmaalet om *Processens Omkostninger* vendte han tilbage i Afh. i Arkiv for Retsv., 5. Del (1828) efterat Fdg. 11. Aug. 1819 havde ændret Grundlaget. I Modsætning til tidligere kom han til det Resultat, at Retsvildfarelse efter Omstændighederne giver Grund til at ophæve Omkostningerne, jvf. herved 1-6-13; men han vilde dog kun lade en virkelig og alvorlig Tvivl have denne Virkning og stillede sig i Modsætning til Praksis, der altfor let ophævede Omkostningerne ved særlig Tvivl.

Den ældre Afh. om *Stemmeferhedens Udfindelse ved Domstolene* blev med Ændringer og Tilføjelser optaget i Eunomia III.

Her kan omtales nogle Betragtninger om *Dommes Affattelse og Begrundelse* særlig ved Højesteret, som Ørsted til forskellig Tid fremsatte. I Jur. Tidsskr. XIII 1 (1827) anmeldte han en Bog af Professor i Kiel Rudolph Brinkmann om dette Æmne. Forf. tager Ordet for ved de slesvigske og holstenske Retter at give Parterne Adgang til at lære Domsgrundene at kende, som de dengang ikke havde, hvad Ørsted naturligvis tiltraadte. Forsaavidt Forf. havde udviklet, at hvor Dommen afsiges uden Præmisses, er det umuligt for en Dommer ved sit Embedes Udøvelse at erhverve en velgrundet Anseelse som kyndig og skarpsindig retslærd, og at Domstolen aldrig vil kunne vinde den offentlige Tillid, ligesom der

ikke vilde opstaa en ensformig og sig selv lig Praksis, bemærker Ørsted, at vi her i Riget i Højesteret har et kraftigt Erfaringsbevis for det modsatte: Dog „maa jeg herved bemærke, at hvad der gælder med Hensyn til Højesteret, ingenlunde kunde være gældende for andre Domstole. Den offentlige Procedure og den Omstændighed, at Sagen allerede forud er paakendt ved andre Retter, hvis Domme enten stadfæstes eller forandres, gør, at man for det meste kan af selve Sagens Udfald nogenlunde slutte sig til den Hovedgrund, hvorved dette er blevet motiveret. Hvad Hr. Forf. anfører om, at Dommere, der ikke skal give Præmisser til deres Domme, let kan lade sig beherske af ubestemte, uklare Følelser og derved undgaa den Møje, som grundig Eftertanke fordrer, er aldeles uanvendeligt, hvor Rettens enkelte Medlemmer, skønt ingen Domspræmisser kundgøres, dog omhyggeligen maa motivere deres Votum, thi ingen kan være ligegyldig ved at vedligeholde sine Kollegers fordelagtige Mening om den Indsigt og Omhu, hvormed han behandler sit Embede. De i Voteringsprotokollen opbevarede Grundsætninger og Lovfortolkninger, hvorpaa en Dom er grundet, og hvilke tillige er bevarede hos Rettens enkelte Medlemmer dels i disses Hukommelse dels i private Optegnelser, sikrer og mod den af Forf. befrygtede Ulempe, at Retten ideligen skiftede Meninger og Synspunkter, og det er bekendt, at vor Højesteret netop holder stærkt over Præjudikater og yderst sjældent omskifter Grundsætninger og Lovfortolkninger. Man maa ingenlunde forveksle en saadan Omskiftning med blotte Nuanceringer i de Maksimer, hvorfra man gaar ud ved Anvendelsen af de Normer, der ingen nøjagtig Bestemthed har f. Eks. større Lempelighed eller Strængighed i Bevisernes individuelle Bedømmelse, i Straffes Udmaalning o. s. v. I saa Henseende kan let Tid efter anden foregaa en Forandring, der fra først af er næsten umærkelig men efter længere Perioders Forløb kan blive betydelig. Dette kunde imidlertid heller ikke beskrevne og kundgjorte Domspræmisser forebygge, og det var heller ikke *ubetinget* ønskeligt, at det blev forebygget.“ Ørsted nævner den Fordel ved kundbare Domspræmisser, at de bidrager til at udvikle og befæste Retsvidenskaben, men naar Forf. ytrer, at Fordelen bortfalder, hvor Lovgivningen har bundet Dommeren til bogstavelig Anvendelse af Lovene, spørger han, om der gives nogen Stat, hvor

Lovenes døde Bogstav hersker saa uindskrænket, uden at de Grunde som Lovgivningens Sammenhæng, Motiver og Øjemed frembyder, kan komme i Betragtning. Der maa altid blive en stor Virkekreds tilbage for en Fortolkning, der blev mere end en blot Analyse af Lovens Bogstav. „Hvad civile Tilfælde angaar, er det aldeles nødvendigt, at de Tilfælde, som ikke kan indbefattes under noget Lovsteds Bogstav, afgøres efter Lovgivningens Analogi og de Grundsætninger, som enten kan ved rigtige Slutninger uledes af Lovens Forskrifter eller som iøvrigt med Føje kan antages at være forudset i Lovgivningen. Heller ikke har nogen Lovgiver nogensinde villet, at ingen Ret skulde kunne faas, hvor Lovens Bogstav slap. Kun har man stundom villet, at saadanne Tilfælde skulde af Dommerne indberettes til Regenten eller til de Kollegier, til hvilke Omhu for Lovgivningen er betroet.“

Brinkmann tog Ordet for, at *Højesteret vilde meddele Grundene til sine Domme*, hvilket antagelig vilde bidrage til Retsvidenskabens Uddannelse og Grundsætningernes Fasthed uden at kunne stride mod Rettens Værdighed som dømmende i Kongens Navn. Ørsted bemærker hertil, at der er „en Omstændighed, som lægger en betydelig og maaske uovervindelig Hindring i Vejen for Kundgørelsen af Højesterets Præmisser, den nemlig at der vanskeligen vilde vindes Tid for de Tilforordnede i Højesteret til at udarbejde og forenes om de Domsgrunde, der skulde kundgøres, naar dette skulde ske med den omhyggelige Overvejelse af hvert Udtryk, som vilde være aldeles nødvendigt, for at ikke denne Kundgørelse skulde virke Forvirring i Retsgrundsætningerne og Lovfortolkningen i Stedet for at opklare og befæste samme. Det er begribeligt, at der i en saa talrig Ret ofte vilde behøves vidtløftige Overvejelser for af de Voteringsgrunde, som de enkelte Medlemmer umiddelbart efter den mundtlige Processes Slutning har fremsat, at danne Domsgrunde, der var saaledes affattede, at de ingen Anledning kunde give til Misforstaaelser eller til billige Kritiker. Vel kunde en Del Tid spares derved, at Domspræmisserne ikke umiddelbart efter Sagens Forhandling og Voteringen udarbejdedes, men at kun Domsslutningen da affattedes og oplæstes og derimod Udkast til Præmisserne siden blev ved Hjælp af Voteringen opsat enten ved en af Rettens Medlemmer eller en af Sekretærerne. Men der vilde dog gaa ikke liden Tid hen med at prøve Udkastet og

overveje de Forandringer, som de forskellige Medlemmer af Retten kunde deri have foreslaaet. Den Tid, der saaledes medtoges, kunde let sætte Retten ud af Stand til at fremme alle forekommende Sager. Denne Ulempe lod sig ikke forebygge ved en Forøgelse af Rettens Personale uden at give Slip paa saare væsentlige Fordele, som vor Højesterets Organisation giver; thi dersom Højesteret blev delt i flere Senater, saa bortfaldt for en stor Del den Enhed og Fasthed i Grundsætninger, som den nærværende Indretning giver; hvorhos ogsaa store Vanskeligheder vilde møde med Hensyn til Advokaterne, der dog ikke kunde fungere ved begge Rettens Afdelinger paa een Gang. Det er derfor i det mindste et Problem, om Kundgørelse af Højesterets Præmisser kunde forbindes med den mundtlige Procedure og den hele øvrige Indretning af Højesteretsprocessen, hvorved Landet i en saa lang Række af Aar har fundet sig vel.“

Overfor Forf. Udredning af Principerne for Dømmes Affattelse tilraader Ørsted større Korthed og Begrænsning til Hovedpunkterne. Han bemærker, at Dommeren i Almindelighed handler forsigtigst i ikke at udtale nogen bestemt Mening angaaende et eller andet under Sagen omhandlet maaske meget indgribende Rets-spørgsmaal, naar der gives andre for denne Sag mere særegne i sig afgørende Grunde, der bestemmer hans Resultat. Derved vilde han nemlig uden Nødvendighed være bunden, hvis der senere forekommer en Sag, hvori hint Spørgsmaal nødvendigvis maa afgøres. I særlig Grad maa dette anbefales i Retter af flere Medlemmer, indenfor hvilke der altsaa i Løbet af nogen Tid kan danne sig Flertal for en ny Mening. Overrettens Domme lader derfor hyppig almindelige Retsspørgsmaal uafgjort ved at benytte Vendingen „om det endog in jure kunde antages ... saa dog“.

Om *Højesteretsproceduren* havde Ørsted udtalt sig i en Anmeldelse i *Nyt jur.* Arkiv XII (1815) fortsat i Bd. XVII (1816), af en Bog om Spørgsmaalet skriftlig eller mundtlig Procesmaade i Højesteret. Forfatteren var hans fhv. Kollega Morgenstjerne, se foran S. 36, nu Kancelliraad Højesteretsadvokat og Søkriksprokurator i Christiania, der med Henblik paa norske Forhold energisk tog Ordet for mundtlig Procesmaade efter dansk Mønster dog med nogle Ændringer saasom at Voteringsordenen skulde ske ved

Lodtrækning, at Assessorer og Advokater skulde offentlig konkurrere om deres Poster og at Selvmøderens Adgang til at lade oplæse et skriftligt Indlæg skulde bortfalde. Han udtalte sig mod at meddele Præmisser væsentlig for at Retten ikke skulde binde sig ved sine Præjudikater.

Af de nævnte Ændringer tiltraadte Ørsted kun den første, og han hævdede, at den skriftlige Procedure ikke havde saa betydelige Mangler i Sammenligning med den mundtlige, som Forf. antog. Alt ialt mente han ikke, at den mundtlige Form gjorde Behandlingen hurtigere for alle Vedkommende, og han kunde ikke indrømme, at Behandlingen af skriftlige Sager var løsere. Morgens tiernes Mening om Præjudikater, som han var bekendt med fra sin Hof- og Stadsretsperiode, kunde han aldeles ikke tiltræde. Han vilde dog ikke bestemt udtale sig for, at Højesteret burde give Præmisser og siger, at han overalt finder det betænkeligt i et Institut, der saa hæderligt har staaet Tidens Prøve, at gøre nogen væsentlig Forandring. Sluttelig berører han et Forslag, gjort af Collet „for en Del Aar siden, da denne Genstand hørte til Dagens Orden i vor Litteratur“, nemlig at de Tilforordnede skulde *votere for aabne Døre*: „Næppe vilde noget være mere fordærveligt for Retsplejen end dette Forslags Udførelse. Naar Retten ikke blev besat med Væsner, der var hævet over menneskelige Svagheder, vilde Følgen ufejlbar blive, at Lyst til at gøre et behageligt og Frygt for at frembringe et ubehageligt Indtryk paa den tilstedeværende for en stor Del uforstandige og ofte lidenskabelige Mængde fik en Indflydelse paa Voteringen, som vilde gøre Sandheden og Retfærdigheden det største Afbræk. I Særdeleshed kunde da ikke Dommen længere blive et Resultat af fælles Overlæg og Bestræbelse for at udfinde det rette; thi hvo vilde vel nedsætte sig i det tilstedeværende Publikums Øjne ved at fratræde den Mening, han engang havde ytret om endog hans Collegers Vota havde bevist ham, at han i en eller anden Punkt havde fejlet? At det ofte vilde blive vanskeligt for de tilstedeværende at høre end sige at fatte og samle de fremsatte Grunde, og at deraf vilde flyde hyppige Misforstaaelser, er og indlysende ...“

Med Hensyn til *Retternes og Dommernes Stilling* kan anføres, at Inkompetence til uden særlig Bemyndigelse at paakende Spørgsmaal om Øvrighedsmyndighedens Grænser næppe kunde om-

tvistes efter de derom givne Bestemmelser. Ørsted maa efter sine Udtalelser antages at have fundet dette stemmende med Forholdets Natur, jfr. Hdbg. III S. 15. At Retsbetjentene (Underdommerne) ikke uden højere Myndigheds Samtykke kunde overdrage til andre at udføre deres Embedsforretninger, fastslog han i Jur. Tidsskr. X 1 S. 243, og i Nyt jur. Arkiv XIII (1815) skabte han Klarhed over Dommernes Ansvar for deres Embedshandlinger, hvorom Anskuelserne var usikre. Han forstod 1-5-3 saaledes, at der kun er Erstatningsansvar for Forsæt og grov Uagtsomhed nemlig under Hensyn til, at Dommerne er pligtig at handle paa eget Ansvar. For Forsæt var der tillige Strafansvar, og dette uvidedes i nogle Tilfælde ved Fdg. 23 Dec. 1735 til at gælde for grov Uagtsomhed nemlig som Bødeansvaret „pro meliori informatione“ og tredje Gang Embedsfortabelse. Bevisbyrden for, at Tab er lidt f. Eks. ved en Skyldners senere Insolvens, antages at ligge hos den private.

Fdg. 17. Maj 1690 forbød at give særskilt Beskrivelse af præliminære Kendelser („Afskeder og Interlokutorier“), saaledes at særskilt Paaanke derved udelukkedes. Forstaaelsen heraf var i Praksis højst uklar, idet man indblandede Regler om Adgang til øjeblikkelig Appel af Rettens Fornægtelse, hvilket anvendtes paa selve Nægtelsen af at levere Beskrivelsen. Ørsted fortolkede Bestemmelsen efter dens Formaal at hindre Forhaling, hvorefter det afgørende blev, om Dommeren byggede sin følgende Virksomhed paa Kendelsen og derfor vilde standses ved Appellens suspensive Virkning.

Skønt Ørsted er kommen med vægtige Udtalelser om mange andre Retsplejespørgsmaal, maa der standses her, idet det straffeprocessuelle i Overensstemmelse med Datidens Systematik først skal omtales i Forbindelse med Strafferetten, hvortil der nu gaas over.

Indledningsvis hidsættes nogle Brudstykker af Fortalen til Afh. om *Grundreglerne for Straffelovgivningen*: „Dette mit Arbejde indskrænker sig ingenlunde til det i de filosofiske Skoler saa berømte Spørgsmaal om Kriminalrettens øverste Grundsætning. Denne vist nok vigtige Undersøgelse har jeg endog fundet at kunne behandle forholdsmæssig kort. Derimod har jeg med særdeles Omhu søgt at udvikle de mere praktiske Grundbegreber og Grund-

sætninger, der udgør Mellemlid mellem Straffelovens øverste Princip og dettes Anvendelse paa de enkelte Forbrydelsers Afstraffelse, og som afgiver Stoffet for de almindelige Forskrifter, hvormed en velindrettet Straffekodeks efter det, alle kyndige er enige om, bør begynde.“ Efter Undskyldning for sit ufuldstændige Kendskab til de sidste Aars kriminalistiske Litteratur fortsætter han: „I ethvert Tilfælde haaber jeg, at dette Tab vil være mere end erstattet ved den udbredte Deltagelse i kriminelle Sagers Behandling, hvortil mine Embedsstillinger har givet mig Lejlighed. Det store Antal af kriminelle Sager, der i Særdeleshed i de 12 Aar, hvori jeg har beklædt vigtige Dommerembeder, har været under min Overvejelse, har maattet give mig god Anledning til at bekræfte, berigtige og berige min Teori over Straffelovgivning, hvilket jeg altid ved enhver mærkelig kriminel Sag har haft for Øje, saaledes som atter min hele kriminalistiske Erfaring svæver mig i Tankerne, naar jeg befatter mig med hin Teori. Denne Omstændighed maa det fornemmelig tilskrives, hvis jeg i enkelte Partier er kommet det sande og anvendelige nærmere end andre Forfattere af langt overlegne Evner og Studier.

Med Hensyn til selve Begrebet om, hvad det er, der ved Straffelovgivning skal udrettes, stemmer jeg overens med Feuerbach, hvorimod jeg mærkelig afviger fra denne berømte Reformator i Kriminalretten med Hensyn til de Grundforestillinger om Retsvidenskabens Væsen, hvorpaa hint Begreb hos ham hviler, de Grundsætninger han stiller ved Siden af dette, og de Følger han deraf uddrager. Feuerbachs System har sin Oprindelse fra en Tidspunkt, da Retsvidenskabens fuldkomne Selvstændighed var det Maal, hvorefter dens Dyrkere stræbte. Alt gik ud paa at gøre Retsopgaven saavel med Hensyn til dens Indhold som til de Grunde, hvoraf samme maa hidledes, og de Midler, ved hvis Hjælp den skulde opløses, uafhængig af alle religiøse og moralske Forestillinger og Bevæggrunde. Den udvortes Samfundsorden skulde frembringes ved Tvang; paa Gudsfrygt, Kærlighed, Retssindighed og Ærefølelse skulde intet bero; men ved en psykologisk Mekanisme, der bandt enhver Egenlyst til den udvortes Iagttagelse af de Lovs, Samfundets Vedligeholdelse krævede, skulde Fred og Orden frembringes mellem de samlevende Mennesker. I denne Mekanisme maatte Frygt for Straf være Hovedhju-

let. Ved vel beregnede og strængt paaagtede Straffetrusler var det, man skulde bringe (udvortes) Ret og Retfærdighed til at bygge og bo i Landet, om end alle gode Følelser var drevne i Landflygtighed. Feuerbach var en af de Granskere, der mægtigst var grebet af hin Tanke om en aldeles afsondret og for sig bestaaende udvortes Ret; og det kunde ikke undgaa hans skarpe Blik, at Retslæren, saa meget den end brammede af den Selvstændighed, den havde erhvervet ved de senere Bearbejdelser, dog ikke endnu havde revet sig løs af Sædelærens Lænker. I sine tidligste Arbejder søgte denne skarpsindige Tænkter aldeles uafhængig af Fichtes omtrent samtidige vist nok mere omfattende, dybere øste og videre udførte Forsøg at give hin Videnskab den Selvstændighed, hvorefter den i saa mange Aar forgæves havde bestræbt sig. Kort efter kastede han sig med sin hele videnskabelige Kraft og Kækhed paa Kriminalretten, og hans Maal var da at give denne Videnskab den Renhed, Selvstændighed og udvortes Fasthed, der hidtil manglede samme. I denne Aandsretning indeholdes Grunden til, at han aldeles forviste Frihedsbegrebet fra Straffelovgivningen, at han ikke blot afsondrede den juridiske Tilregnelser fra den moralske men endog mellem disse fandt de mest skærende Modsætninger, at han krævede en saadan Bestemthed i Straffelovene, at der lidet eller intet skulde komme an paa Dommernes Retsindighed . . .

Saaledes som det Feuerbachske System i min Fremstilling er blevet modificeret, vil det næppe kunne anses gendrevet ved de Indvendinger der er gjort mod samme. I Særdeleshed tror jeg og, at hvad sandt og rigtigt, der ligger til Grund for de nyeste Angreb paa dette Systems Aand, derved maa bortfalde. Maaske vil man imidlertid bebrejde mig Synkretisme, Akkomodation og deslige; men saadanne Benævnelser indeholder endnu intet Bevis for Inkonsekvens. Derimod holder jeg mig sikker for, at man ikke mod mig som mod Feuerbach vil komme frem med det bekendte Mundheld: det kan være ret i Teorien men duer ikke for Praksis, en Sentens, der kan have sin gode Betydning, naar den betragtes som en Advarsel imod at sætte sindrige og med Grundigheds Præg fremtrædende men ikke endnu tilstrækkelig prøvede Teorier i Udøvelse, men misbruges naar den forstaas, som om der virkelig var Forskel mellem den sande Teori og den rigtige

Praksis. En Teori angaaende de menneskelige Forhold, der ikke passer sig til disse Forhold, kan umulig være rigtig, thi det er jo disse Forholds Væsen den skulde lære os at kende. Den er maaske ikke i et og alt urigtig, men der maa dog mangle de nærmere Betingelser og Bestemmelser, dens Sætninger behøver. En Praksis, der ikke retter sig efter Lovene for de Forhold, den har at behandle, er blind og træffer i altfald kun ved et lykkeligt Tilfælde det rette. Om Teoretikerne eller Praktikerne har størst Skyld i den Vægt, der er givet hint Mundheld, er vanskeligt at afgøre og kan ogsaa omtrent være ligegyldigt. Men vigtigt er det, at der gøres Ende paa den Splid mellem Videnskaben og Livet, som det udtrykker og vedligeholder. Det bør erkendes, at ingen nok saa dybsindig Granskning kan være nok for grundigen at kende og viseligen at lede de menneskelige Anliggender og ordne de forviklede Forhold i Livet. Men ogsaa bør det tilstaaes, at det heller ej er tilstrækkeligt at have oplevet meget og samlet mange enkelte Bemærkninger uden at have gransket over de mødende Forholds Væsen og henført disse til almindelige Love ...

I Straffelovgivningen bør uden Tvivl det filosofiske og almindelig menneskelige Element have en mægtigere Indflydelse end i Civillovgivningen. De vægtfulde Advarsler en af vor Tids lærdeste og genialeste Jurister (von Savigny) har givet sit Folk og sin Tidsalder mod nye Lovbøger, passer sig i det hele ikke paa den kriminelle Lovgivning. Dog gør de Indvendinger herfra en Undtagelse, som han havde hentet fra den ringe Tro, han har til de nuværende retslærdes Evner, samt fra Manglen af et for en Lovbog værdigt Sprog. Men dels er der uden Tvivl noget overdrevent i hans Nedsættelse af Tidsalderen, dels er det vist, at ligesom den Forandring en ny Civillov gør i et Folks Tilstand, er uendelig betydligere end den, som fremvirkes ved en ny Kriminalkodeks, saaledes kræver den første og en saadan omfattende og klar Overskuelse af alle borgerlige Forhold, en saadan dyb Indsigt i alt hvad der kan befordre Nationens moralske og intellektuelle Udvikling, dens Tillid og Hengivenhed til Statsbestyrelsen, Nationalvelstanden, Familiernes Ro og Lykke og derhos i Særdeleshed i de Lande, hvor den romerske Ret hidtil har været gældende, en saa uhyre Lærdom, at man vel maa ræddes for denne Opgave, hvormed den at udarbejde en konsekvent og hensigtsmæssig Straffe-

lov aldeles ikke kan sammenlignes. Desuden er Straffelovgivningsfaget det, som i vor Tid er blevet bearbejdet med størst Omhu og Indsigt, og vi turde vel deri ligesaa bestemt overgaa Romerne, som disse ustridigen var os overlegne i, hvad der hører til Civilretten.“

De citerede Udtalelser kan gælde som Program for Ørsteds kriminalistiske Virksomhed. Han understreger deri, at Hovedæmnet for ham er Udviklingen af Strafferettens almindelige Del, dernæst at han ser med Praktikerens Øjne paa Problemerne, og endvidere at hans Syn paa Strafferettens System ikke bygger paa blotte Frygt- og egoistiske Motiver som det psykologiske Grundlag. Endvidere maner han til Forsoning og Samarbejde mellem Teori og Praksis og fremholder som det overkommelige Maal at tilvejebringe tidssvarende Straffelove. Naar han tillige kommer ind paa sin Stilling til tysk Videnskab og nævner sin Overensstemmelse med Feuerbach, saa rører han ogsaa her ved en væsentlig Side af sit Forfatterskab, en Side der i den sidste halve Snes Aar af hans Arbejde i Tidsskrifterne blev end mere fremtrædende.

Litteraturfortegnelsen vil have vist, at han baade selv henvendte sig til den tyske Læseverden og i udstrakt Grad arbejdede for at gøre sine indenlandske Læsere bekendt med den tyske Litteraturs Stilling til disse Æmner. Over 2000 Sider fylder dette Stof i Tidsskrifterne. Særlig fremtrædende her blev hans Indlæg i Drøftelsen af det i 1822 udkomne Udkast til en ny Straffelovbog for Bayern; Hovedmanden for dette Lovarbejde var Gönner, mod hvem Ørsted tidligere havde polemiseret, se S. 97. Dette Indlæg og dets Fortsættelse i 1825 med en Besvarelse af Gönners Antikritik udgør ifølge Goos III S. 24 Ørsteds mest omfattende samlede Behandling af den almindelige Strafferet, men dets Form af Kommentar til Udkastet, der iøvrigt ikke blev til Lov, gør det ikke let tilgængeligt. Naar Gönner antoges at have omdannet Feuerbachs Udkast til den i 1813 udkomne Straffelov og derpaa formentlig fortrængt ham fra hans Embede, var Ørsteds Sympati fuldtud hos Feuerbach. Hans Kritik af Gönners eget Udkast stemplede det som helt forfejlet, og navnlig i Fortsættelsen kom Tonen højt op. Om Antikritiken siger han, at den er fuld af de groveste Beskyldninger for Usandhed, Uforsømmethed, Ondskab, Uvidenhed og Uforstand, uden at Forf. nogensinde kan komme

ud af sin lidenskabelige Stemning og svare rolig paa en eneste Indvending: „Det være langt fra mig at gengælde denne Tone. Min Sag er for ren og sikker til, at jeg kunde komme i en saadan Harme som den, der har bemægtiget sig min Modstander; og var den ikke det, saa vilde jeg dog indse, at han ved sin modbydelige Skældetone og sine evige trivielle Deklamationer vilde have fordærvet det for sig hos Læserne. Det gør mig kun ondt, at jeg har været Anledning til, at en Mand af Hr. Gönners Talenter og Anseelse har saaledes nedværdiget sig. En Beskyldning er der dog, som jeg for mit Selvforsvars Skyld maa paa kraftigste Maade give ham tilbage; den om Usandhed. Min Modstanders Værk vrimler nemlig af saa grove Usandheder og Fordrejelser, at jeg tvivler paa, at der vil findes Mage dertil i den hele tyske Litteratur.“ Han undskylder ham dog med at være helt forblindet af sin Lidenskab. Gönner hævdede bl. a., at Ørsted havde tildelt ham en større Rolle ved Udarbejdelsen af Udkastet, end rigtigt var, og Ørsted erkendte, at hans detaillerede Analyse af hvert Ord kunde se ud som Chikane. Svaret er i hvert Fald skrevet med en varm Pen, der af og til former en fyndig Ytring som denne: „En Kriminalist, der ikke er hjemme i Retsvidenskabens øvrige Grene, er for mig ganske utænkkelig; ja jeg er overbevist om, at en purus putus jureconsultus tillige er en slet Jurist, XI 1 S. 221.

Baade i disse over 600 Sider store Afhandlinger og i sine øvrige Recensioner kom Ørsted ind paa alle mulige Æmner: almindelige og specielle Strafferegler, legislative, processuelle og pønitentiære Spørgsmaal. Han taler i 1815 om, „at ny fremmed Litteratur, især den juridiske, nu er saa sjældnen i vor Boghandel“, Nyt jur. Arkiv X S. 4; uden Lyset fra hans Lampe, der var tændt i en rigere Tid end i de mere matte Perioder, man nu var inde i, vilde der næppe være trængt synderligt af denne Kundskab ind over vore Grænser. Og for ham selv som dansk Forfatter maatte det være af største Betydning, at han saaledes ikke blot fulgte med i men selv arbejdede med i den internationale Videnskab.

Et af de herhenhørende Æmner var *Edsvorneretternes* Hensigtsmæssighed. I Nyt jur. Arkiv X (1815) anmeldte han udførligt et Skrift af Feuerbach herom. Indledningsvis bemærker han, at den Opgave ved en hensigtsmæssig Organisation af Retsplejen vedbørlig at sikre Straffelovenes Kraft og Uskyldighedens Rettig-

heder overgaar den Opgave at tilvejebringe et rigtigt Forhold i selve Straffelovgivningen og det ligesaa meget i Vanskelighed som i Vigtighed — en ganske interessant Udtalelse der ogsaa viser, at det ikke er Lovreglerne som selvstændigt Aandsprodukt men deres Virksomhed i Livet, der interesserer ham.

Feuerbach gengiver Juryens Idé saaledes: Den straffende Magt vilde undergrave Folkets Frihed, hvis den var overdraget til de af den øverste Magt beskikkede Dommere alene. Derfor maa Udøvelsen knyttes til en af Magthaverens Vilje uafhængig Betingelse, hvilket sker ved at overdrage Afgørelsen om Klagens faktiske Sandhed til en af Magthaveren uafhængig Myndighed nemlig Folket, „der er ubestikkeligt, uafhængigt, upartisk og retfærdigt“. Folket maa dog dømmes gennem nogle dertil udvalgte Personer. Den anklagede bør kunne forkaste et vist Antal foreslaaede edsvorne. Disses Kendelse skal afgives paa Grundlag af deres sunde Fornuft og Overbevisning og efter det dem mundtligt forelagte. De kan ikke drages til Ansvar, ligesom Appel er udelukket. Kontrollen bestaar i Offentligheden.

Feuerbach udmaler med stærke Farver den bayerske Inkvisitions Mangler, men mener dog, at Juryinstitutionen ikke lader sig overføre til denne Stat. Juryen hører til Demokratiet. Lovtalerne derover begejstres i Virkeligheden over dens politiske ikke dens kriminalistiske Værd. Under en fastgrundet udelt Regeringsform er der ingen Fare, mod hvilken Juryen skal sikre. Her bør Doms magten være hos uafhængige Dommerkollegier. At indrette Doms stolene efter visse Stænder lader sig ikke gøre uden Uretfærdighed. Om Juryen betragtet blot som kriminalistisk Indretning mener han, at den er ufyldstgørende, da Juryen bliver partisk og mangler klar Forstaaelse, hvorved han fremhæver, at Skyldspørgsmaalet ogsaa rummer et Retsspørgsmaal.

Hertil sluttede Ørsted sig. Efter sit Syn paa Dommerens Virksomhed var han inderlig overbevist om „den almindelige ej dertil dannede Menneskeforstands Udygtighed til at paakende en Anklagets Skyld eller Uskyld“. At man selv i det mest ubundne Monarki kan hos et saadant dømmende Kollegium finde et trygt Værn for den personlige Sikkerhed og Frihed, derom kan jeg frimodigen paaberaabe mig de tvende Tribunaler, hvori jeg er stolt af at have haft Sæde, som Bevis. Med fuld Fortrøstning henven-

der Borgeren sig til disse Domstole, selv naar han efter den højeste Regerings umiddelbare Befaling anklages, og han er vis paa at findes sagesløs hjem, dersom han er uskyldig. Vel var det i den Tid, da den franske Revolution havde beruset vore Skribenter, Mode at føre Klage over, at de Domstole, der skulde kende mellem Regeringen og de Undersaatter, som sigtedes for at have fornærmet samme, var med Hud og Haar afhængige af det ene Parti; ligesom man ikke sjældent hørte, at de i Sager angaaende Trykkefrihedens Misbrug — thi disse laa dem naturligvis nærmest paa Hjærtet — afsagte Domme bar Præg af denne Afhængighed. Enhver der, nu Rusen er forbi, vil gøre sig bekendt med nogen af de Sager, som disse Besværinger havde Hensyn til, vil finde, at Dommerne, hvis de ikke stundom har været mildere end Lovene, aldrig har været haardere end disse, og een af dem, der skreg mest og ved sin Formastelse omsider tildrog sig efter Højesterets Dom Straf af Landsforvisning²⁾, har siden i en modnere Alder aldeles afsondret fra sit Fædreneland offentlig bevidnet denne øverste Domstols almindelig erkendte Billighed og Uafhængighed (Malthe Conrad Bruun, i sit geografiske Værk). Resultatet var altsaa, at Ørsted efter omhyggelig Prøvelse af Edsvorneinstituttet forkastede det, idet han manglede Tillid til de Edsvornes Evne til at træffe vigtige Afgørelser. I sin strafferetlige Prøveforelæsning (Minerva, 1800 S. 294) havde han iøvrigt ganske kort anbefalet det engelske System med Mænd af den anklagedes Lige til at afgøre Faktum.

I en Recension fra 1820 af et lignende Skrift af Mittermaier, Jur. Tidsskr. I S. 273, omtales den livlige Diskussion, der knyttede sig til, om Institutionen skulde opretholdes i Rhinprovinserne efter deres Tilbagevenden til tysk Ret. Forf. er Tilhænger af *Inkquisitionssystemet* men foreslaar det forbedret ved Tilføjelse af en offentlig Forhandling, hvorunder nye Afhøringer skulde finde Sted. Herved vilde der dog efter Ørsteds Mening kun være lidet vundet. „Saa meget der end kan ivres mod den List eller Haardhed, hvorved den anklagede ofte bringes til Bekendelse, maa man dog indrømme, at man, hvis man vil give Slip paa dette Bevismiddel, enten maa indføre en almindelig Strafløshed eller som i England tage til Takke med meget svage Beviser [eet Vidnes Udsigende som fuldt Bevis (Note)]. Dette vilde vistnok sætte

Uskyldigheden mere i Fare end den Bestræbelse for at skaffe Tilstaaelse tilveje, der er herskende under den inkvisitoriske Proces; thi under en retsindig og forstandig Inkvisitor vil det nok ikke let kunne hænde, at en uskyldig ved hine Bestræbelser bringes til at fælde sig ved falsk Tilstaaelse ... Dersom den Protokol, der er optaget, inden Sagen kommer til offentlig Forhandling, skal være fuldkommen bevisende og de under det foreløbige Forhør afgivne Tilstaaelser bindende, saa ses det ikke, at noget synderligt vindes for den anklagedes Sikkerhed ved de gentagne Forhør, der inden aabne Døre holdes over den Tiltalte og Vidnerne. Derimod er det klart, at denne Gentagelse maa virke en betydelig Forhaling af Sagerne og være yderst byrdefuld for Vidnerne samt foraarsage en Del Omkostninger.“ En Hindring for Appel vil det dernæst være, at der kun skulde foreligge en af „Gesvindtskrivere“ gjort Ekstrakt over de mundtlige Forhandlinger, der er langt mindre paalidelig og fuldstændig end en formelig Protokol, hvortil Forklaringerne dikteres til Skriveren, der siden forelæser det tilførte og faar det godkendt. De Mangler, Forf. fandt i den tyske Kriminalproces, genfandtes formentlig i det hele ikke hos os.

I næste Aargang vendte Ørsted tilbage til *Edsvornespørgsmaal*, efterat han var kommen i Besiddelse af Betænkning udfærdiget af den af Kongen af Preussen udnævnte Immediat-Justitskommission angaaende Justitsforvaltningen i Rhinprovinserne. Heri erklærede man sig for Edsvorneinstitutionen og imødegik Feuerbachs Argumentation, navnlig at det juridiske Skøn der indgaar i „Bevisskønnet“ var af væsentlig Betydning eller ikke egenede sig for de edsvorne, medens det paa den anden Side fremhævedes, at de edsvorne skulde være af den anklagedes Type, for at der kunde have Sikkerhed for, at Loven virkelig havde været forstaaet af ham. Disse Grunde har dog ikke ændret Ørsteds Syn. De Mænd, der sidder paa de edsvornes Bæk og endnu mere Dommeren, der vejleder dem, er ikke af „den raaere Folkeklasse“, som Forbryderen ofte tilhører: „Det er altsaa ingen afgjort Sag, at fordi hine oplyste skønt ikke retslærde Mænd kan indse Handlingens Lovstridighed, derfor og den stakkels Forbryder har været i Stand til ligeledes at blive sig denne bevidst.“ Men Sagen er, at en tvivlsom Forestilling, en dunkel Følelse heraf allerede maa være nok.

I denne Sammenhæng kan nævnes en 145 Sider stor kritisk Anmeldelse af Feuerbachs Betragtninger over *Offentlighed og Mundtlighed* i Retsplejen (Jur. Tidsskr. V 1822); de er holdt i ret stor Almindelighed og omfatter borgerlige saavelsom Straffesager.

Vi forlader Ørstedes Recensioner og gaar over til hans selvstændige Fremstillinger. Blandt disse skal først nævnes hans *straffeprocessuelle Bidrag*. Jævnside med C. F. Lassen fik han anerkendt de herhenhørende Bevisreglers Selvstændighed, saasom at „Tilstaaelse“ kun gælder med Hensyn til det, den Tiltalte har personlig Kundskab om, og at det i uhjemlet Besiddelse af Koster liggende Tyvsbevis kan afkræftes ved Tilvejebringelse af nogenlunde begrundet Formodning for hans Foregivendes Rigtighed. Ofte udtrykker han Betænkelighed ved at domfælde paa det enkelte Indicium, der her foreligger, men iøvrigt traadte han i Skranken for at dømme paa Indicier, hvortil han fandt Hjemmel i Fdg. om Inkvisitionscommissionen af 30. Dec. 1771 § 10 (Bevis ved Omstændighedernes Rimelighed).

Med Hensyn til Betingelserne for i Straffesager at anvende *Varetægtsfængsel* polemiserede han med Hurtigkarl, der kun i Bødesager vilde aabne Adgang til at slippe herfor mod Kavtion. Han forbeholder Myndighederne en betydelig Frihed ved Afgørelsen af, om Fængsling skal ske, om den kan afværges ved Pant eller Kavtion og (med nogen Tvivl) ved Fastsættelsen af Størrelsen af den Sum, der forlanges stillet, jfr. Hdbg. VI S. 373 ff.

Afh. om *Grundreglerne for Straffelovgivningen* fra 1817 er Ørstedes almindelige strafferetlige Hovedværk; i Erkendelse heraf udsendte han det Aaret efter paa Tysk. I Modsætning til Lærebogsindledningen gaar det ikke særlig ind paa den positive danske Ret. Det indeholder Udviklinger efter Forholdets Natur og leverer et Overblik saavel over forskellige Lovgivninger som over Litteraturen. Der fremkommer derved en særdeles smuk afrundet Fremstilling. Forf.s almindelige Syn paa Straffens Formaal er uforandret dette, at Lovens Trusel og, naar den svigter, Straffen skal afholde den onde Vilje eller Skødesløsheden fra at give sig Udslag i Handling. Ved Omtalen af nysnævnte Forarbejde foran S. 117 ff. er der allerede gjort Rede for, hvilke Standpunkter han kom til i en Række Hovedspørgsmaal. Det vilde derfor føre til Gentagelse og blive for bredt at gennemgaa Skriftet, og der er

saa meget mere Grund til at lade dette ligge, som Æmnerne vendte tilbage til ham i legislativ Form. Ørsteds Holdning var i Strafferetten som overalt den ligevægtige. Han var Lovens Mand, opfyldt af Tanken om Straffens Nødvendighed og Berettigelse; med den, der brød Lovens Hegn, kunde han ikke føle Medlidenhed, og i hvert Fald hindrede hans Lovlydighed ham i at gaa med til tvivlsomme Lempelser i Lovens Strænghed. Han taler et Sted om „det bekendte Barmhertigheds-Princip, der har maattet tjene til Skærm for saa mange Lovfordrejelser“, Eun, III S. 187. Men i lige Grad var han nidkær for, at Skyldbeviset maatte være fuldstændigt, at Varetægtsfængslet ikke misbrugtes, og at Aktionens Omkostninger ikke uden Grund paalagdes Tiltalte.

Til Fortegnelsen over Afhandlingerne henvises med Hensyn til de forskellige specielle Æmner, Ørsted tog op til ny eller fortsat Behandling. Den omfangsrigeste af dem er Skriftet om *Manddrabsforbrydelsen*, dette centrale Forbrydelsesbegreb, hvortil hans Dommervirksomhed havde forsynet ham med et Anskuelsesmateriale af lignende Omfang som Tyveriforbrydelsen.

Det samlede Arbejde, Ørsted i tidligere Aar havde tænkt at levere over Injurielovgivningen, og som kunde have haft Tilknnytning til Ungdomsarbejdet om Trykkefrihed og til hans Afhandling om Sandhedsbeviset og Begrebet naturlig Vanære, kom han ikke til at tage fat paa. Det sidste af hans strafferetlige Arbejder blev den fyldige Afh. om *Dødsstraffen* (1828). Efter sin Sædvane fremsætter han sine Udviklinger paa Grundlag af en anden Forfatters Fremstilling, her et fransk prisbelønnet Skrift af Ch. Lucas; det giver ham Lejlighed til at komme ind paa pønitentiære Æmner, som han ellers ikke havde drøftet. I Modsætning til Forf., der bekæmper Dødsstraffen, hævder Ørsted dens Berettigelse og Nødvendighed som Samfundets Forsvarsmiddel. Han ser imidlertid det tidsbestemte i Problemet og erkender, at hvis Folkemeningen skulde tage den Vending, at den — i Modsætning til, hvad hidtil havde været Tilfældet — fordømte Dødsstraf, vil Afskaffelsen være tilraadelig.

Hermed sluttet Fremstillingen af Ørsteds egentlig juridiske Forfatterskab. En kritisk Vurdering af det udover den under selve Fremstillingen givne Karakteristik skal ikke forsøges; i denne Henseende henvises foruden til det Goos-Nellemann-Øllgaardske

Værk til Carl Ussings Disputats Anders Sandøe Ørsted som retslærd (1884) og Frantz Dahls Foredrag af samme Navn (1927)³). Dog vil vi give ham selv Ordet for hans eget Tilbageblik. I Biografien hos Kofod skriver han om sine „Grundforestillinger og Grundtendenser“: „Hvad der nærmest falder i Øjnene, er en levende Stræben efter at overskue enhver Retssandhed i alle dens Forhold, i alle dens Følger; tilligemed Grundene for enhver Sætning ogsaa at udvikle og prøve Modgrundene, at bringe Videnskabens Grundbegreber og det mangfoldige i den virkelige Verden, hvorpaa de skal anvendes, i den rette Vekselvirkning, at hævede og befæste hine men ogsaa rense dem og anvise dem de rette Grænser. Saa meget han elsker faste Grundsætninger og en sikker Metode, saa varsom er han med at opstille noget som absolut Grundsætning; tværtimod griber han enhver Lejlighed til at udvikle den Relativitet, som de moralske og juridiske Begreber er underkastede i deres Anvendelse paa den virkelige Verden.“ Og endvidere: „Naar man for at gøre Ære af hans Bestræbelser har sagt, at han har gjort en Revolution i sin Videnskab, saa har denne Ros aldrig været efter hans Hjerte. Hvad han har villet, er ikkun Udvikling til større Klarhed og Fæstethed. — Man har og anprist ham for Filosofiens Anvendelse paa Retsvidenskaben, men denne Ros er ham og noget tvetydig. Intet er længere fra ham end at ville gøre en filosofisk Betragtning til Fører i Retsvidenskaben; at forstaa Lovene og de Forhold, som disse gaar ud paa at ordne, i deres sande Væsen og Betydning, er det, hvorpaa han altid gaar ud.“ Hermed kan sammenholdes hans Udtalelser i Slutningen af Fortalen til Haandbogens 1. Bd.: „Det er overalt en yderst urigtig skønt maaske temmelig herskende Forestilling, at de videnskabelige Retsforskninger skulde gøre Retsplejen mindre fast og sikker, end den vilde været, naar Videnskaben ikke blandede sig heri. Saafremt ingen videnskabelig Lovkyndighed gaves, saa vilde der blive en ubegrænset Lejlighed for den vilkaarlige paa Lykke og Fromme grebne Menen, hvorved al Ret vilde vakle. En efter stræng Metode fremskridende Videnskab kan ene forjage denne vilkaarlige Menen.“

Ud fra disse Grundsætninger kæmpede og sejrede Ørsted, og naar han i Afskedsordene til sine Læsere i Fortalen til Haandbogens 6. Del ytrer Haab om at leve i venlig Erindring hos Vi-

denskabsdyrkerne, ogsaa efter at hans Arbejder ikke umiddelbart benyttes, vil dette Haab ikke beskæmmes. Han er fremdeles vor Lærer i Kraft af sine Tankers Styrke og Sikkerhed, sin Forms Klarhed og Jævnhed. Vor Tids Lovgivningstilstand med dens Forholdstals-Parlamentarisme i Stat og Kommune, dens offentlige Forsorg, kollektive Aftaler og Ligeret for Kønnene er unægtelig forskellig fra hin Tids Enevælde og Embedsstyre, patriarkalske Ordning af Familie- og Arbejdsforhold, Inkquisition i den kriminelle og skriftlig Forhandling i den civile Proces m. v. Men Rettens Grundprinciper er dog til enhver Tid de samme, og Forskellen i Udformningen belyser netop Ideernes Bestaaen.

TIDEN TIL 1848

Vi vil begynde dette Afsnit af Ørstedes Livshistorie med at betragte den nye Virksomhed, han kom ind i ved at skulle være Medlemled mellem Kongen og Stænderforsamlingerne. Posten som kgl. Kommissarius ved begge de kongerigske Forsamlinger i Roskilde og Viborg blev betroet ham i disses fem første med et Aars Mellemrum afholdte Samlinger. De fandt Sted til følgende Tider:

	Roskilde Stænder	Viborg Stænder
1835—1836	$1/10$ — $26/2$	$12/4$ — $30/7$
1838	$24/9$ — $24/12$	$21/5$ — $25/8$
1840	$15/7$ — $22/9$	$14/10$ — $19/12$
1842	$7/7$ — $21/9$	$12/10$ — $20/12$
1844	$15/10$ — $21/12$	$9/7$ — $11/9$

Som det ses, var Samlingernes Længde aftagende; den samlede Tid han maatte opholde sig i Stænderbyerne, gik dog indenfor de 10 Aar, her er Tale om, op til 2 Aar 4 Mdr. 3 Uger, hvilket allerede giver et Indtryk af denne Virksomheds Omfang, og der arbejdedes flittigt i lange Møder. Æmnernes Mangfoldighed stillede store Krav til Kommissarius' Alsidighed, og det personlige Møde med Folkets Repræsentanter maatte give ham andre og kraftigere Indtryk af Befolkningens Krav, end den cancellimæssige Forhandling ved Hjælp af Embedsindberetninger kunde have givet. Den Tillid og Højagtelse, hvormed han mødtes, gjorde det let for ham at holde Forhandlingerne i et strængt sagligt Plan, og han bevægede sig uden Vanskelighed i den mundtlige Form baade ved de saglige Drøftelser, og naar Anledningen krævede festlig og højtidelig Tale. Ved Slutningen af Roskilde-Stændernes første Samling betegnede Præsidenten, Schouw, ham som den efter hele Folkets Mening eneste Mand i Landet, som fuldelig havde kunnet overtage Hvervet som Mægler mellem Kongen og Stænderne: „Kongen kaldte denne Mand, og saaledes blev i denne Forsamling ej blot Folkets Mænd,

men ogsaa Kongens Mand i Virkeligheden valgt af Folket.“ Som Parallel til denne stærke medborgerlige Hyldest¹⁾ skal gengives en samtidig Haandskrivelse fra Kongen, der viser dennes venlige Om-sorg for Ørsted, da han var bragt i Forlegenhed ved en Medhjæl-pers Sygdom²⁾:

„Min kiere Conferentsraad Ørstedt! Jeg beklager meget den brave Justitsraad Jacobsens farlige Tilstand og den sørgelige Stilling, dette maa sætte Deres Sindsstemning i.

Jeg [har] derfor formaaet Deres brave Broder Etatsraad Ørstedt at begive sig til Dem. Finder De det nu nødvendigt saa kom paa et Par Dage hertil Kiöbenhavn. Jeg har til den Ende vedlagt en Befaling til Etatsraad Beck³⁾, at fungere, saalænge Toldsagen varer. Jeg overlader nu det hele til Deres egen Beslutning.

Gud styrke Dem.

K. d. 10. Februar 1836.

Deres altid meget hengivne

Frederik.“

Den 28. Oktober 1836 benaadedes han med Dannebrogordenens Storkors.⁴⁾

Hvis Ørsteds Livsbane var blevet afbrudt omkring dette Tids-punkt, vilde Erindringen om ham i den almindelige Bevidsthed have været omgivet af en sjælden Glans. Han vilde ikke blot som nu have staaet som vor Retsvidenskabs Heros, men han vilde have staaet som Forkæmperen for det konstitutionelle Liv i Danmark; Sorgen over, hvad man i denne Henseende havde mistet i ham, vilde havde været stor og oprigtig. Men man havde ikke ret kendt, hvad der boede i Ørsteds Personlighed. Den forandrede sig ikke, men dog var der kun hengaaet faa Aar af Stændertiden, før Folkestem-ningen overfor Ørsted var ganske afkølet, ja i vide Kredse fjendt- lig, saa at hans Udgang af det offentlige Liv vilde være blevet hilst med Glæde, og saaledes vedblev det at være under Resten af hans offentlige Fremtræden. Skulde Harmonien have været bevaret, maatte han paa væsentlige Punkter have ændret sin Opfattelse af Stat og Samfund, men en saadan Tillempning efter herskende An- skuelser laa ham fjærnt. Ved Siden af meget frugtbart Arbejde i Lovgivning og Administration fik han derfor mangan Kamp at bestaa mod Opinionen. Som Kongens Mand maatte man lade ham

staa, men man saa ham som en Dæmning mod Fremskridtets Flod, som en Fyrstetjener, der fornægtede Folkets nationale Interesser. I Liv III, S. 203 f. (1855) minder han om de tilsvarende Stemnings-svingninger, for hvilke hans beundrede Chr. Colbjørnsen i Anledning af Trykkefrihedssagen havde været udsat, og han tilføjer, at det ikke er „for af denne Sammenligning at hente den Trøst, som kunde indeholdes i den Omstændighed, at Colbjørnsen, efterat Lidenskaben var blevet kølnet, igen har opnaaet retfærdig Anerkendelse. Jeg behøver i Sandhed ingen Trøst; thi langt fra, at den senere Tids Miskendelse skulde have nedtrykt mig, er det mig klart, at denne Tid har givet mig en fastere Holdning, en mere tilfredsstillt Selvfølelse end den Tid, hvori den offentlige Mening saaledes bar mig paa Hænderne, at jeg ofte følte dyb Undseelse i Erkendelsen af det overdrevne og partiske deri. Ved at overtænke mit hele Forhold til Tidens Bevægelser har jeg aldrig haft Anledning til at fortryde noget Skridt, hvorved jeg har stemmet mig mod den saakaldte offentlige Menings Opbrusning, medens jeg ikke har en saa fuldkommen Sikkerhed med Hensyn til alt, hvorved jeg er kommet denne Mening imøde, men dog har den Forvisning, at det aldrig er sket for Bifaldets Skyld, men stedse har været grundet paa en ved rolig upartisk Prøvelse vunden Overbevisning“.

Den følgende Fremstilling vil gennem denne Ørsteds Modsætning til det nye, som han ikke kunde følge, kaste fornyet Lys over, hvad der var hans Standpunkter, og den vil forstærke Opfattelsen af de Karakteregenskaber, der var Rygraden i hans Virken. Uden at foregribe Enkeltheder kan det siges, at Ørsteds Reformtrang var ringe, naar det gjaldt egentlige Forskydninger i den sociale Lagdeling, men vaagen naar det drejede sig om Omraader, hvor den almindelige borgerlige Lovgivning eller Retsmaskineriet var blevet forældet. For ham, der ved Norges Fraskillelse allerede havde lang Embedstid bag sig, var Staten i dens Helhed det fundamentale, Befolkningsdelenes Ejendommeligheder noget mindre væsentligt.

Som bekendt var det Provinsialstændernes Opgave at være raadgivende overfor Regeringen med Hensyn til de af denne forelagte Udkast til Love, der til Genstand havde Forandring i Borgernes personlige eller Ejendoms-Rettigheder eller Skatterne og de offentlige Byrder, hvorhos Stænderne kunde fremsætte Forslag til Forandring i Love eller Indretninger eller Besværinger over Lovenes

ANDERS SANDØE ØRSTED
Fotografi efter C. A. Jensens Maleri (c. 1840).
(Det nationalhistoriske Museum, Frederiksborg.)

Overholdelse eller Indretningernes Bestyrelse. Medlemmerne var dels konge- dels folkevalgte. Til hver Forsamling valgte Kongen 7 Medlemmer (2 Gejstlige, 1 Professor, 4 Grundejere); de folkevalgte repræsenterede dels Købstæderne (derunder Hovedstaden), dels de komplette Sædegaarde, dels Landejendommene, alt efter ret høj Census, og i et Antal for Østifternes Forsamling (hvorunder Island og Færøerne) af henholdsvis 23, 17 og 20, for Nørrejylland af 14, 12 og 22; Livsfæstere regnedes for Ejere.

Ved at give Stænderforfatningen havde Regeringen været forud for den offentlige Mening, men da Institutionen traadte i Virksomhed, var det med interesseret Tilslutning i Befolkningen, en Tilslutning der først vendte sig mod de foreliggende Opgaver for ny Lovgivning, men som ogsaa vilde gøre Stænderne til storpoltiske Organer dels ved at drøfte en Videreudvikling af Institutionen dels ved at drøfte Danskhedens Stilling i Slesvig. I November 1842 var man i Viborg-Stænderne midt i en politisk Forhandling af førstnævnte Art, da Efterretningen indløb om de bevægede Scener i den slesvigske Stænderforsamling, efterat de danske Medlemmer havde besluttet at hævde Danskhedens Ret ved at tale Dansk. Ørsteds Standpunkt under den „Opbrusning“, som i denne Anledning fra Viborg bredte sig Landet over, var dette, at Sagen ikke kunde drøftes af Stænderne, at den, der som Hjort Lorenzen talte godt Tysk, ikke burde bryde den i Slesvig gældende og i Stænderne hidtil anvendte Regel om tysk Forretningssprog, og at de nationale Stemningsudbrud overalt burde beroliges. Dermed havde han forskertset sin Plads paa Popularitetens Piedestal^{4a}). Han, der i 1842 havde faaet Sæde i Statsraadet som Gehejmestatsminister (den 10. Juni 1841 Gehejmekonferentsraad), fik — skønt kun en enevældig Konges Raadgiver — Ansvar for alt, hvormed det højtaltende nationalliberale Parti var utilfreds. Fremskridtspartiet udpegede ham — Regeringens Organ i Stændersalene og i Kollegialtidenden — som sin reaktionære Modpol, og dog havde han i 1840 i en Række Breve til Christian VIII indtrængende raadet denne til at skride til en Videreudvikling af Forfatningsværket.

Med Hensyn til Ørsteds Privatliv i denne Periode kan der først efter Heise og Daniel Bruun, se foran S. 162, anføres nogle Træk fra Stændermøderne i Viborg. Han havde Værelser i det til Stæn-

derhus ombyggede ældre Domhus ved Domkirkens Nordside, men Bolig først i Mogensgade, senere en bedre i den store Gaard paa Hjørnet af St. og L. St. Hansgade. Hans Broder Professorens to Døtre Karen (forlovet med Kemikeren Scharling) og Marie (senere gift med Provst Hasle) ledsagede ham i 1836, og i 1838 ledsagedes han af Karen og Søsteren Sofie, der var forlovet med Kommissariats-Sekretæren Dahlstrøm. Helt festlig for de unge Damer var Kørslen med Firspand op gennem Jylland, og baade i Viborg og i Byer, der passeredes paa Vejen, manglede det ikke paa Festligheder til Ære for den populære Kommissarius. Gennem Assessor P. D. Bruuns Hustru Reinholdine født Schönheyder, hvem Ørsted satte meget højt jfr. hans Breve, fik man fast Tilknnytning til Hjemmet paa Asmild-Kloster paa den anden Side Viborgsøerne. Herhen gik Ørsteds daglige Spaseretur over Dæmningen, og for de Bruun'ske Børn var han „Onkel Anders“ ligesom for de to københavnske „Pigebørn“, der var med for at hygge lidt om ham. Han var stadig noget smaaskrantende. I Brev til Viborg af 16. Maj 1836 (Univ. Bibl.) giver hans Ven Dr. Winckler ham nogle Diætforskrifter og skriver „Kl. 6 bør du være paa Benene og disse i Gang.“

I Begyndelsen af Opholdet bragtes der engang Ørsted et Fakeltog, hvorom den 9-aarige Magdalene Bruun i en Stil beretter: „Ørsted gik flere Gange op og ned ad Gulvet og tørrede sine Øjne; da Moder kom hen til ham, sagde han, det var altfor meget.“ Paa Hjemrejsen i 1836 gæstede han Rudkøbing efter 22 Aars Forløb. Samme Aar modelleredes hans Buste af Professor Bissen, og et Marmoreksemplar bestiltes af Stænderne til Opstilling i Stænderhusets Forhal (nu i Vestre Landsret). Assessor og Stænderdeputeret P. D. Bruun, der i 1839 kom ind i Højesteret, nærede den største Beundring for Ørsted som fremragende Embedsmand og Jurist, men den i Samlingen 1842 fremtrædende Forskel mellem de to Mænds politiske Retning fjernede dem ogsaa i nogen Grad personlig fra hinanden, selv om de stadig omgikkes.

I sit Familieliv var Ørsted nu Broderen, Svogeren og Onkelen. Georg Bull, Søsteren Albertines Mand, blev i 1836 Justitiarius i Norges Højesteret; en Søn i dette Ægteskab havde faaet Navnet Anders Sandøe og en Datter Navnet Sophie Vilhelmine Bertha. Brodersønnen, Botanikeren Anders Sandøe Ørsted, der var opvok-

set i Farbroderens Hus, forblev ogsaa som gift i København, og hans tre Brødre: Søren, født 1812, der senere blev militær Overlæge, Christen, født 1814, og Sophus, født 1818, der senere blev Præster, opholdt sig i Aarrækker i Ørsteds Hus. Det samme gjaldt Søsteren Karen Albertine, der var ugift. Hun og Sophus, der var Tvillinger, var de yngste af den tidlig afdøde Broder Alberts Børn, og havde været hos Onkelen fra Børn. Sophus, der ikke som sine Brødre fik Regensen eller Ehlers Kollegium, forlod først Hjemmet i Halvtredserne som Kapellan i Rudkøbing.

Siden Ørsted anden Gang var blevet Enkemand, var hans Broder Professorens Hus blevet hans andet Hjem, som han saa at sige hver Aften besøgte. Aften- og Nattearbejder var han nemlig ikke, men derimod Morgenmand, og Samtale og Samvær kunde han ikke undvære. Af Døtrene her blev Karen i 1839 gift med Kemikeren Professor Scharling, og der opvoksede hos dem to Sønner og tre Døtre. Sophie blev i 1843 gift med Dahlstrøm, der var Embedsmand i Kancelliet og Auditor, og Marie ægtede Sognepræst senere Provst Hasle i Asnæs. Datteren Mathilde, der senere udgav Faderens Brevveksling, var ugift. En Søn var Jurist og en anden Polytekniker. For de ældre og yngre Broderbørn blev han i dette Tidsrum — hans 57. til 70. Aar — den hjælpende, beundrede og elskelige Onkel Anders. „Min inderlig kære gode Broder!“ skriver han til Professoren og til Broderdatteren: „Kære søde Sophie!“ Hans Ophold i Roskilde og Viborg kom ogsaa Broderdøtrene tilgode; i 1842 var saaledes Mathilde med ham i Viborg. I Sommeren 1846 omtales en Forfriskningsrejse paa 14 Dage, som han foretog til Bregentved, Islinge, Møn og Laaland til Grev Reventlow sammen med Søren Ørsted og Kolderup-Rosenvinge. Han gjorde ogsaa gentagne Gange Sørejsen til Christiania for at besøge Albertine Bull (Moder til 8 Børn), medens hun til sine Genbesøg foretrak Vogn ad Landevejen gennem Sverige. Hans Svigerinde Frøken Wilhelmine Maria Rogert havde i mange Aar Ophold i hans Hus. Dette styredes af Jomfru Elisabeth Kirsten Bohn — Børnenes „Tante Lise“ —, om hvem han i sit Testamente af 1850 skriver, at hun „i en lang Række af Aar ikke alene har med trofast Omhu forestaaet mit Husvæsen men og med at gøre mig Livet saa hyggeligt som muligt og derhos med inderlig Kærlighed antaget sig min afdøde Broders Børn.“ Om Tors-

dagen samlede Familien i København hos A. S. Ørsted, og paa dennes Fødselsdag 21. December samlede Vennekredsen hos H. C. Ørsted. Bopælen var fra 1837—50 Gammeltorv Nr. 6.

At eftervise Ørsteds Virksomhed i Lovgivningen i alle dens Enkeltheder er mindre let, efterat Stænderforsamlingerne er blevet medvirkende og paa mange Punkter foranlediger Ændringer gjort i de af Kancelliet ved Generalprokurøren udarbejdede Udkast. For at bevare Overblikket maa vi imidlertid ogsaa begrænse os til Hovedtrækkene, idet vi ligesom tidligere kronologisk tager hele Perioden under eet og sondrer efter Lovgivningens Æmner. Oplysning om Stændernes Indsats finder vi foruden i Stændertidenderne i de udførlige Oversigter i Kollegialtidenden, der jo udgaves og redigeredes af Ørsted; Tidenden fortsattes af ham fra 1841 som Ny Kollegialtidende.

Indenfor *Straffelovgivningen* støder vi først paa Fdg. om Afsoning af Bøder og visse andre Pengeforpligtelser af 16. Nov. 1836 (Koll. Td. S. 365 ff.). Den i Fdg. 6. Dec. 1743 ifg. Fdg. 12. Juni 1816, indeholdte ældre Lovgivning var præget af en Standsulighed, der maatte støde, og af altfor stor Strængthed: Almuespersoner sonede Bøder med Fæstnings- eller Tugthusarbejde (1 Dag pr. Mark), for Beløb over 180 Mark = 30 Rbd. dog med Fængsel paa Vand og Brød i indtil 30 Dage. De højere Klasser, „hvis Velfærd og Lempe vilde lide ved offentligt Arbejde“, sonede med sidstnævnte Fængselsstraf i indtil 28 Dage, og for adelige og dermed lige privilegerede bestemte Kongen Afsoningen. Ordningen blev nu, at Pengebøder efter forgæves forsøgt Inddrivning skulde afsones med Fængsel paa Vand og Brød efter aftagende Skala, saaledes at der med 6×5 Dage afsonedes 400 Rbd. Det overskydende var en Gældsfordring, der lejlighedsvis skulde inddrives, og for hvilket ogsaa Gælds fængsel kunde anvendes, 1 Maaned for hver 100 Rbd., højst 2 Aar. Afsoningsmaaden kunde lempes til Fængsel paa sædvanlig Fangekost eller endog paa Grund af Afsonerens „personlige Stilling“ til simpelt Fængsel i firdobbelt Tid. Kancelliet havde her ønsket at kunne lade Øvrigheden vælge mellem 2 eller 4 Dage, men Stænderne foretrak for Lighedens Skyld samme Dagetal nemlig 4, hvilket tiltraadtes. Et andet Ønske var, at der i Fdg.n. maatte blive anført et Eksempel paa Dage-

tallets Beregning ved en almindelig Afsoning til Tydeliggørelse af Reglen for Lægmand. Dette tiltraadtes ogsaa, „skønt Kollegiet i Almindelighed ikke kan tilraade en saa omstændelig Tydelighed, der gaar ud paa ved tilføjede Følgesætninger eller Exempler end yderligere at forklare Sætninger, der hos eftertænkssomme Læsere ingen Meningsulighed kan fremkalde“. Dette lille Træk viser, at Kancelli og Stænder var tilbøjelige til at se noget forskelligt paa Opgaven for en Lovtekst; et fortsat Samarbejde maatte formodes at ville paavirke dem begge, Stænderne til større Fortrolighed med Kancelliets fortræffelige Lovstil, Kollegiet til ikke at glemme den læge Læser ved Siden af Embedsmanden.

Paa Regeringens og vel nærmest Kongens eget Initiativ fremsattes et Forslag indeholdende nærmere Bestemmelser i Trykkefrihedsfdg. 27. Sept. 1799, idet man overfor Dagens Litteratur savnede en vidererækkende Regel end Fdg. §§ 2, 3 og 7, der kun angaar forsætlige strafbare Ytringer om Forfatningen, Lovene osv. Der fastsattes ved Pl. 1. Nov. 1837 Bødestraf, naar Forfattere fandtes ved Ytringer om disse Genstande at have gjort sig skyldige i en „uforsvarlig Tilsidesættelse af pligtsskyldig Opmærksomhed“. Stænderne var imod denne nye Regel, men fik som §. 2 indført en Lempelse i Fdg. 1799 §. 2, forsaavidt den angaar utilbørlige eller usømmelige Udtryk; her skulde Straffen under formildende Omstændigheder kunne gaa ned til Fængsel i 1 Maaned eller 100 Rbd. i Bøde. I de nævnte og enkelte andre Tilfælde indtraadte derhos kun en tidsbegrænset Censur.

Aarene 1840 og 41 bragte nogle af Ørsteds betydningsfuldeste Lovarbejder. Den 11. April 1840 udkom Anordn. ang. Straffen for Tyveri, Bedrageri, Falsk og andre dermed beslægtede Forbrydelser, den 15. s. M. Anordn. ang. Straffen for falsk Vidnesbyrd og anden Mened og den 26. Marts 1841 en Fdg., der forandrer og nærmere bestemmer Straffen for Brandstiftelse. Sammen med Anord. 4. Okt. 1833 om Legemsbeskadigelser udgør disse de „fire systematiske Ørsted'ske Straffelove“, der om ikke fuldstændig saa dog for en meget væsentlig Del tilfredsstillende det længe følte Behov til en Fornyelse af det strafferetlige Lovgrundlag, og som i allerhøjeste Grad blev bragt til Anvendelse, da denne Fornyelse gennemførtes ved Loven af 10. Februar 1866.

Østifternes Stænder havde i sin første Samling indstillet, at der

udarbejdedes en Lovgivning af det i Anordn. 11. April 1840 omhandlede Indhold. Det af Ørsted derpaa gjorte Udkast blev efter Gennemsyn i en Kommission af Assessorer (deriblandt de to Generalauditører) og Kancellikollegiet forelagt Stænderne i 1838 og udførligt kommenteret af disse, hvorpaa Anordningen gaves (Koll. Td. S. 345 ff.). For at vurdere det nye maa det ses i Forhold til den ældre Ret. Manglerne ved Tyvslovgivningen laa i de bratte Overgange mellem simpelt og kvalificeret Tyveri og mellem første Gang begaaet og gentaget Tyveri — foruden i Straffenes store Strængthed (der i 1789 var følt som Mildhed). For simpelt Tyveri var Straffen 1. Gang Tugthus i 2 Maaneder til 2 Aar, 2. Gang Rasp-Tugthus- eller Fæstningsstraf i 3 til 5 Aar, 3. Gang Fæstnings- eller Tugthusstraf paa Livstid, 4. Gang eller senere Kagstrygning og Brændemærke paa Panden som Tillæg til Frihedsstraffen. Kvalificeret Tyveri straffedes 1. Gang med Kagstrygning og livsvarigt Tugthus- eller Fæstningsstraf, og ved ethvert senere Tyveri anvendtes nysnævnte højeste Tyveristraf. Anordn. 1840 hjemler derimod for simpel Tyveri 1. Gang Fængsel paa Vand og Brød fra 2×5 til 6×5 Dage eller Strafarbejde indtil 4 Aar, 2. Gang Strafarbejde fra 1 til 8 Aar, 3. Gang lige Straf fra 4—16 Aar, 4. Gang lige Straf fra 8 Aar indtil paa Livstid, 5. Gang eller oftere livsvarigt Strafarbejde. Grupperingen af de kvalificerede Tyverier svarede til den gældende: Tyveri af stort Kvæg paa Marken, Tyveri i Kirke, i Kgl. Slot, af Ting under Postvæsenets Vare-tægt, Skippers og Styrmands Tyveri af betroet Gods, Tyveri under Ildebrand, Skibbrud o. l. samt Indbrud. Straffen var her fra 3 til 12 Aars Strafarbejde, ved Marktyveri dog fra 3 til 8 Aar og ved Indbrud fra 2 til 6 i visse Tilfælde fra 6 til 16 Aar. Naar et gentaget Tyveri var kvalificeret, skulde der normalt til Straffen, som den vilde være uden Gentagelse, lægges fra 1 til 8 Aars Straf-arbejde. Var tredje Tyveri kvalificeret, kunde livsvarigt Straf-arbejde anvendes. Stænderne foranledigede en simplere Formu-lering af Gentagelsesreglen, der gik ud paa Fordobling men med Tilføjelse af en Række ret kunstige Modifikationer. I det hele var Strafferammerne, som naturligt var efter deres store Vidde, led-sagede af en Række Udmaalingsforskrifter. En interessant Mod-sætning til det i alm. borgerlig Straffelov af 1866 indførte System med Udsondring af Delagtighedens forskellige Gradationer udgør

§. 21 om Medvirkning til Tyveri, hvilken Regel fik tilsvarende Anvendelse ved de øvrige efter Anordningen straffbare Forhold. Den viser tillige den anvendte ret brede Form: „De som under Udførelsen af Tyverier er, om det endog blot er ved deres Tilstedeværelse for at holde Vagt og understøtte Tyvens Mod, behjælpelige til at befordre Tyveriernes Fuldbydelse eller bortrydde Hindringerne, saavel som og de, der ved at forføre, tilskynde, give Anvisning, forsyne med Værktøj, aabne Tyven Udsigt til at gemme eller afsætte sine Koster eller paa nogen anden lignende Maade ved foregaaende Handlinger medvirke til en saadan Forbrydelse, skal straffes, som om de selv havde stjaalet, saaledes at der ved Straffens Bestemmelse tages Hensyn saavel til de Tyveriers Størrelse, Antal og Beskaffenhed, hvortil de har medvirket, som til Medvirkningens Grad, saa og til alle de øvrige Omstændigheder, der i Overensstemmelse med §§. 2, 3 og 4 bør have Indflydelse paa Straffens Størrelse. Da der saaledes ved Straffens Bestemmelse bør tages Hensyn saavel til Graden af den skyldiges Medvirkning som til de øvrige Omstændigheder, der medfører, at Forbrydelsen i større eller ringere Grad kan tilregnes ham, saa følger heraf, at han snart kan blive anset med højere Straf end den, som vil blive at paalægge den umiddelbare Gerningsmand (f. Eks. naar Forældre tilskynder deres Børn til at stjæle eller iøvrigt Gerningsmandens Alder, Umodenhed eller det Forhold, hvori han staar til den, der medvirker til Forbrydelsen, maa give den sidste en særdeles Indflydelse paa ham), snart med ringere (saasom hvis Forbrydelsen blev udført i et større Omfang eller med mere skærpende Omstændigheder end den, der som foranført fremkaldte eller befordrede samme, kunde have gjort Regning paa).“

Hæleriforbrydelsen viser Begrebsbestemmelse og Sondringer som efter Lov 1866 men naturligvis højere Strafferammer. Ved Tyveri af unge Personer sondres der efter Aldersgrænserne 10, 15 og 18 Aar. En særskilt Behandling gives det som ubetydeligt undtagne Tyveri, og Ran straffes som Tyveri. Røveriforbrydelsen gives der en ny Formulering svarende til den i Lov 1866 bibeholdte. Straffen, der er fra 4 til 8 eller fra 8—16 Aars Strafarbejde, kan stige til livsvarigt og endog forbindes med Kagstrygning. Foreligger morderisk Beslutning, kan, om den end ikke er udført, D. L. 6-9-12 anvendes (Livet forbrudt og den døde at lægge paa Stejle

og Hjul). Der skelnes mellem Brugstyveri og Besiddelsestyveri (Selvtægt).

Ved de følgende Forbrydelser i den 83§§ omfattende Anordning er der store Forskelser i Sondringer og Begrebsbestemmelser i Forhold til ældre Ret. Da de i Hovedsagen stemmer med vor nys ophævede alm. borgerlige Straffelov, skal der ikke gaas dybere ind paa dem. Men der gaves Regler for Bedrageri, falsk Maal og Vægt, Brug af falsk Stempel eller Mærke, Salg af falske eller forfalskede Varer, Bedragerier, der anses med mildere Straf end den sædvanlige, Assurancesvig, svigagtig eller paa anden Maade tilregnelig Fallit, svigagtig Omgang med Hittegods, Dokumentfalsk i forskellige Former, Svig begaaet af Embedsmænd, Værger eller Kuratorer m. fl. i lignende Egenskaber, Falskmøntneri o. l., Falsk hvorved nogen tilegner sig en ham ikke tilkommende offentlig Egenskab og sluttelig i § 76 ulovbestemte Bedragerier, hvori Retterne fik en bred Anvisning paa at analogisere: „Da det ikke er gørligt ved almindelig Lov at afsondre alle de mangfoldige Arter af Bedragerier, som lader sig udføre, saa fastsættes herved, at ethvert unævnt Bedrageri bliver at straffe i Lighed med det af de ovennævnte, hvorved det efter sin Beskaffenhed og i Medhold af de Grundsætninger, som hersker i foranførte Bestemmelser, nærmest kan sammenlignes. Iøvrigt træder de i nærværende Anordning foreskrevne Straffe i Stedet for dem, som for de i samme omhandlede Bedragerier er fastsat i ældre Love, hvilke saaledes sættes ud af Kraft. Det maa imidlertid nøje iagttages, at denne Anordning nærmest har Hensyn til de svigagtige Handlinger, der efter deres Natur enten udelukkende eller dog i Almindelighed gaar ud paa at berøve andre deres Ejendom, men ikke omfatter saadanne, hvorved andre Staters eller Enkeltmands Rettigheder krænktes eller som dog efter deres Natur lige saa vel kan sigte til en saadan Krænkelser som til Indgreb i Ejendomsretten, men at kun enkelte deslige Forbrydelser er inddragne under denne Anordning, fordi Sammenhængen med dem, der udgør dennes Genstand, fordrer det ...“ Der sluttes med almindelige Regler om Kumulation, Gentagelse, Forsøg m. m.

Anordningen af 15. April 1840 (Koll. Td. S. 521 ff.) var udarbejdet og forelagt under lignende Forhold som den nysnævnte. For Mened fandtes endnu foreskrevet lemlæstende Straf (Afhug

af de to Fingre), som det var værdigst at faa ophævet, hvorhos der i det hele trængtes til nye Regler. Disse præges overensstemmende med Ørsteds Syn paa denne Forbrydelse af Strængthed. Straffen for Mened er normalt 4 til 10 Aars Strafarbejde stigende til Livsvarighed. Gaar Vidnesbyrdet ud paa at paabyrde nogen en Forbrydelse, der medfører Dødsstraf, anvendes, naar Hensigten ikke opnaas, saadan Straf, og hvis nogen paa denne Maade dødsdømmes og henrettes, Straf for Mord. Tilbagekaldes Forklaringen, kan Straffen gaa ned til 8 Maaneder, og har den ikke været beediget, er Rammen 3×5 Dages Fængsel paa Vand og Brød indtil 4 Aars Strafarbejde. Menedsstraffen anvendes ogsaa paa Syns-, Skøns- og Taksationsmænd, der mod bedre Overbevisning afgiver urigtigt Skøn i Strid med deres Ed, og paa Afgivelsen af falsk Partsed. Embedsmænds forsætlige Brud paa Embedsed straffes normalt med Embedsfortabelse. Anstifteren straffes som Menederen selv.

Fdg. 26. Marts 1841 om Straffen for Brandstiftelse (Ny K. T. S. 265 ff. og 1840 Nr. 25. Anh.) behandlede ligeledes paa en i vor Ret grundlæggende Maade en praktisk vigtig Forbrydelsesgruppe. Der sondres mellem forskellige Objekter og efter Farens Størrelse. Fuldbrydelsesmomentet fastsættes til Ildens Opstaaen i vedkommende Genstand. Ved Ildspaaættelse i Hus eller Skib er det tilstrækkeligt til at paadrage Livsstraf, at Omstændighederne klarligen viser, at den skyldige har maattet indse, at han udsatte andres Liv for aabenbar Fare, eller at den tilsigtede at befordre for Samfundsfreden forstyrrende Uordener eller en udstrakt Ødelæggelse.

Ved Pl. 23. Maj 1840 (Koll. Td. S. 632 f.) fik Kancelliet optaget nogle Modifikationer i Fdg. 12. Juni 1816 om Straffen af Fængsel paa Vand og Brød gaaende ud paa, at de 15—18aarige i Stedet derfor straffedes med Fængsel paa sædvanlig Fangekost eller med Rottingslag, at frugtsommelige og diegivende Kvinder fik Omsætning til samme Strafart, at 60-aarige efter Ønske kunde fritages for tilsvarende Omsætning og at Mellemlisterne kunde frafalde, alt naar Lægen tillod det.

Østifternes Stænder havde andraget om, at der maatte blive tillagt Indiciebeviset fuld Beviskraft i Straffesager og, i Forbindelse hermed, at den saakaldte skarpe Eksamination ved Inkvisitions-kommissionen i København, hjemlet ved Reskript 29. Okt. 1772,

maatte ophøre. Efterat Højesteret havde tiltraadt den sidste Del af Andragendet, nedlagde Kancelliet Forestilling om Reskriptets Ophævelse, hvilket skete under 6. Dec. 1837. Da Højesteret med Hensyn til Indiciers Anvendelse erklærede, at der allerede var fornøden Hjemmel herfor i Lovgivningen, fandt Kongen det ikke paa krævet at give en Lov herom. Senere Overvejelse førte dog til, at overvejende Hensigtsmæssighedsgrunde talte herfor: „Det fandtes saa meget mere ønskeligt, at det omhandlede Bevis' Gyldighed bringes til en fast og almindelig Erkendelse, som Erfaringen har vist, at Egentilstaaelse bliver sjældnere, som Forbrydernes Snuhed tiltager, og mange Midler, hvorved de forhen bragtes til Erkendelse, nu mere og mere forkastes, ligesom ogsaa de Roskildske Stænders Bemærkning om de frugtesløse Bestræbelsers skadelige Indflydelse paa Inkvisitorernes Iver for at bringe Sandheden frem maatte erkendes at være fuldkommen grundet.“ Der udfærdigedes da et Udkast (Koll. Td. 1840 Nr. 30 Anh. og Ny K. T. 1841 S. 793 ff.), som efter Behandling i Stænderne blev til Fdg. 8. Sept. 1841 indeholdende nærmere Bestemmelser om Beviset i kriminelle Sager. Et Skyldbevis ved „forenede Omstændigheder“ (Ordet Indicier nævnes ikke) skal ifølge denne Fdg. antages fuldstændig at være tilvejebragt, naar flere beviste Omstændigheder er tilstede, der hver for sig gør det sandsynligt, at den anklagede har begaaet den Forbrydelse, hvorfor han er sigtet, og disse ved deres Forbindelse med hinanden indbyrdes og de øvrige oplyste i sig mindre betydende Omstændigheder saa bestemt henviser til ham som skyldig i hin Forbrydelse, at der efter Forstandens og Erfaringens Vejledning ikke er nogen rimelig Grund til derom at tvivle, og denne Grundsætning forklares saa gennem en Række Eksempler. Medens det om denne Sætning siges, at den stemmer med Sagens Natur og Lovgivningens Grundsætninger, og at den i Særdeleshed er bestemt udtalt i Fdg. 30. Dec. 1771 § 10, afgives der ingen saadan Forklaring om de i § 5 omhandlede Bevisdata: Forklaringer, der af en eller anden Grund ikke opfylder D. L.s Krav til en gyldig Egentilstaaelse eller Vidneforklaring. At disse havde Bevisvægt, havde Ørsted allerede faaet bibragt Praksis Erkendelsen af; den klare Lovhjemmel kom først nu.

Med Hensyn til det ekstraordinære Tyvsbevis gik Udkastet ud paa, at den blotte Besiddelse af stjaalne Koster i Mangel af Be-

vis for Hjemmelen til at besidde dem ikke skulde være nok til at fælde som Tyv, men at hertil maatte komme, at den paagældende havde lagt Dølgemaal paa Kosterne eller gjort urigtige eller kendelig tilbageholdne Forklaringer om Maaden, hvorpaa han havde erhvervet dem. En Minoritet i Højesteret havde anbefalet kun at lade den uhjemlede Besiddelse gælde som et Indicium blandt flere, ikke som fuldt Bevis. Begge Stænder holdt imidlertid paa Bevisets Anvendelse med Fremhævelse af, at man i Praksis var tilbøjelig til kun at kræve lidt for at anse det for svækket. Reglen gentoges da, kun med den Ændring at Beviset normalt alene hjemler at Sigtede kan fældes som Hæler; særlige Omstændigheder maa oplyses for at fælde ham som Tyv. I Forbindelse med den fra Kancelliets Side paatænkte Begrænsning i Tyvsbeviset var forfattet Udkast til en Straffebestemmelse for saadan uhjemlet Besiddelse af stjaalne Koster, der ikke kunde straffes som Tyveri, Hæleri eller ulovlig Omgang med Hittegods (Koll. Td. S. 817 og 1840 Nr. 30 Anh.). Naar nogen herved havde udvist nogen Mislighed eller Uforsigtighed ved Erhvervelsen, foresloges der herfor Bøder eller Straf af Fængsel paa Vand og Brød. Dette tiltraadte Stænderne, uagtet Trangen maatte erkendes at være formindsket ved Opretholdelsen af det ældre Tyvsbevis, og Bestemmelsen udkom som Pl. 24. Sept. 1841.

I 1844 forelagdes der Stænderne Udkast til en ny Anordning om Trykkefriheden, men kun Forsamlingen i Roskilde afgav Betænkning derover. Derfor nøjedes Regeringen med at give nogle faa foreløbige Regler i Pl. 3. Juni 1846 (Ny K. T. S. 401 ff.). Disse gik ud paa, at Spørgsmaalet om, hvorvidt Pl. 2. Okt. 1810 var overtraadt ved at optage politiske Meddelelser i et uprivileret Blad kunde forlanges afgjort af Domstolene og Overtrædelsen eventuelt anses med Bødestraf i Stedet for, at Administrationen holdt Bladet tilbage, og at det ved Pl. 13. Maj 1814 hjemlede Gennemsyn ved Politiet af Skrifter paa indtil 24 Ark indskrænkedes til Skrifter over 6 Ark m. v.

Jernbanevæsenet foranledigede Udstedelsen af Fdg. 5. Maj 1847 angaaende Straffen for dem, som enten forsætlig eller af Uagtsomhed beskadiger Jernbaner eller disses Tilbehør eller iøvrigt foretager Handlinger, som medfører Fare med Hensyn Jernbanens Benyttelse (Ny K. T. S. 364 ff.).

Paa *Retsplejens* Omraade kan nævnes, at den tidligere anførte Fdg. 16. Nov. 1836 om Bødeafsoning ogsaa gav Normen for Afsoning af Underholdsbidrag til uægte Børn, forlode eller fraskilte Hustruer, dog uden Adgang til Gælds fængsel. Ved Stændernes Initiativ bestemtes det, at Afsoning ikke kunde ske for mindre end $\frac{1}{2}$ Aars Bidrag. Tvangsbøder overfor det offentlige skulde efter forgæves Inddrivning afsones som Straffebøder, først dog kun med 5 Dages Fængsel paa Vand og Brød og kun efter en Frist af 4 Uger som andre Bøder.

Pl. 2. Nov. 1836, hvis Formaal nærmest var at skaffe sikrere og lettere Betaling af kirkelige Afgifter, hjemlede en Udvidelse af Udpantningsretten saa at denne gaves til Kirkers, Kommuners, andre offentlige Stiftelsers og Embeders Indtægter (Koll. Td. S. 836 ff.).

Fdg. 29. Nov. 1837 ang. Jurisdiktionsforholdene i kriminelle Sager (Koll. Td. 1838 S. 1 ff.) gik ud paa at kunne gøre Retsforfølgningen mere hurtig og kraftig. Undersøgellesdommeren skulde udenfor Købstæderne kunne tilsige Vidner udenfor Juridiktionen til Møde for sig ved det ordinære Tingsted (eller et Vidnet nærmere Sted), forudsat at Tingrejsen ikke derved bliver længere end ved Vidnets Møde ved sit eget Tingsted, dog at det maa rejse 3 Mil. Dommeren kan isaafald direkte tilsige Vidnet ligesom han kan lade en Arrestordre fuldbyrde udenfor Juridiktionen, alt dog mod Underretning til Stedets Dommer. Fdg. bestemmer, at Værnetinget for Forbrydelsers Behandling er der, hvor den Gerning, der nærmest har givet Anledning til Forfølgningen, er begaaet, og her bør alle de af samme Person begaaede Forbrydelser behandles mod ham og hans medskyldige, alt medmindre saadan Forening ikke af Overøvrigheden findes hensigtsmæssig. Endelig bestemmes det, at Dommeren straks skal paategne Akten om Indstævning til højere Ret, naar denne begæres af domfældte. Paa forskellige Punkter holdt Stænderne igen overfor den Energi, man vilde lægge i Embedsmandens Virksomhed, saaledes udtalte man sig imod, at Dommeren kunde foretage uopsættelige Undersøgelseshandlinger i fremmed Jurisdiktion og fik ham henvist til at søge Konstitution dertil hos Overøvrigheden.

Pl. 23. Maj 1840 om nogle Appellen i kriminelle Sager vedkommende Punkter (Koll. Td. 629 ff.) gik ud paa at begrænse den

Udstrækning, hvori den domfældte kunde forlange Indankning til Højesteret, ved hvilken Domstol Justitssagernes Antal var steget stærkt (i 1838: 435 mod 148 i 1815). Straffen maatte have naaet Fængsel paa Vand og Brød i 10 Dage, Fængsel paa sædvanlig Fangekost eller simpelt Fængsel i 40 Dage eller være over 16 Slag Rotting, dog at Domme angaaende Tyveri, Hæleri og Bedrageri altid kunde kræves appellerede. Naar der i en privat Sag var idømt Straf af nævnte Størrelse, kunde den kræves foretaget for højere Ret i offentlig Sags Form. Fdg. 16. Dec. s. A. (Ny K. T. 1841 S 12 ff.) bestemte, at Domme om livsvarigt Frihedstab altid skulde forelægges Overretten, og Domme om Livsstraf Højesteret, der skulde gøre Indstilling til Kongen om Benaadning, naar Livsstraf var idømt.⁵⁾

Et vigtigt Lovarbejde fremkom ved Fdg. 6. April 1842 angaaende Tvangsmidler ved Handlings- og Unndlæsesdomme. Ved Behandlingen af Fdg. 16. Nov. 1836 var dette Spørgsmaal blevet udskudt til senere, og efterat et udarbejdet Udkast i 1840 havde været forelagt Stænderne, blev det gjort færdigt (Koll. Td. 1840 Nr. 28 Anh. og Ny K. T. 1842 S. 305 ff.). Fdg. giver som almindeligt Tvangsmiddel Anvisning paa en løbende Mulkt, der kan inddrives dog højst for 12 Uger ad Gangen. Er Debtors Bo udtømt, undergives han Fængsel efter Reglerne for Gældsfængsel, hvorhos Domhaveren kan anlægge ny Sag for at hævde sin Ret i anden Form. Særlige Regler gives for det Tilfælde, at Debitor vil godtgøre Umuligheden af at opfylde Dommen. Ved Domme til Unndlæse og Fogedforbud gives Adgang til under Politisag at faa idømt Bøde og Erstatning samt at rekvirere Politihjælp. Der fremkom en Del Indvendinger fra Stænderne, men Udkastet blev i alt væsentligt til Lov.

Ved Pl. 24. Maj 1843 (Ny K. T. S. 541 ff.) bestemtes det, at der ikke maatte gøres særskilt Udlæg i den til en Landejendom hørende Afgrøde af Hø og Straa eller i Gødningen og at disse Ting paa nærmere Vilkaar ejheller ved Auktionen maa skilles fra Ejendommen. Pl. 12. Juli s. A. (Ny K. T. S. 625 ff.) ordnede Kollisionen mellem flere Udlægshavere i samme Løsøre derhen, at den sekundære Udlægshaver kunde opfordre den første til Salg inden 3 Maaneder og eventuelt selv afholde Auktionen.

I *Retsvæsenets Organisation* skete der en ret vigtig Forandring ved Oprettelsen af en Kriminal- og Politiret i København ifølge

Lov 28. Februar 1845 (Ny K. T. S. 182 ff.). Østifternes Stænder havde andraget om en Udskillelse af den kriminelle Jurisdiktion fra Hof- og Stadsrettens, og det var det, der skete, dog at de civile Politisager gik til den nye Domstol. Da Forslaget forelagdes Østifternes Forsamling, syntes denne mærkelig nok nærmest fortrydelig over, at det gik saa vidt bl. a. ved, at Politidirektøren ikke længere var Justitiarius i Politiretten.

Da Gældsarrestanterne ved denne Lejlighed var kommen til at sortere under Politidirektøren i Stedet for Landsover- samt Hof- og Stadsretten, tog han Initiativ til en Ændring i Lovens Regel, hvorefter Debitor kunde holdes fængslet paa ubestemt Tid. Stænderne nærrede samme Ønske, men der var dog ikke Stemning for ganske at afskaffe Gældsfængslet, der havde Betydning for Kreditens Sikkerhed. Ved Fdg. 17. Februar 1847 begrænsedes Kreditors Adgang til at anvende Gældsfængsel: der krævedes et Mindstebeløb af 50 Rbd. og Varigheden — Tiden før og efter Dommen sammenlagt — blev bundet til en vis Skala. 3 Aar var længste Tid, jfr. Ny K. T. S. 105 ff.

Den 9. Juni 1847 udgaves en Fdg. om Udnævnelsen af de Vidner, der skal være tilstede ved By-, Herreds- og Birketingene m. v., et Anliggende der i Forbindelse med Stændernes Forhandlinger om Bevisførelsen i kriminelle Sager havde været Genstand for meget indgaaende Overvejelser, jfr. Ny K. T. S. 441 ff.

Af *privatreilige Bestemmelser* skal følgende nævnes.

Fdg. 22. Nov. 1837 ang. Selvejerbønders Testationsret (Koll. Td. S. 1025 ff.) udkom, fordi Fdg. 13. Maj 1769 tildels paa Grund af Meningsforskel om dens Forstaaelse ikke havde faaet den Anvendelse, den burde have. Alle Spørgsmaal blev nu udtrykkelig afgjort. Stænderne skyldtes den Regel, at den i Formuefællesskab levende Ejendomsbonde skulde have Hustruens Samtykke til at testere over Gaarden med Tilbehør.

En Beskyttelse for Kunstarbejder mod Eftergørelse indførtes ved Fdg. 13. Dec. 1837 (Koll. Td. 1838 S. 35), idet der hjemledes Eneret i 5, efter Bevilling 10 Aar, for en af Kunstneren fremstillet mekanisk Eftergørelse af hans Maleri eller Skulpturværk, ligeledes for mekanisk Gengivelse af originale Kobberstik eller Litografier og efter Bevilling, naar dette gengiver et Maleri, Kobberstik eller Skulpturværk. Der hjemledes Bøde- og Erstatningsansvar samt Kon-

fiskation med Forældelse af Søgmaalsretten i Aar og Dag; Retten kan arves og overføres.

Fdg. 9. Marts 1838 angaaende Retsforholdet mellem Jordrot og Fæster (Koll. Td. S. 249 ff.) føjede et vigtigt Led til Landbolovgivningen, der her var usikker og fremkaldte mange Retssager. Den fastslår Betingelserne for, at Fæstet forbyrdes ved Restancer eller Mangler, i hvilken Henseende den indfører visse Frister for Forholdets Ordning. Det opregnes, hvilke Misbrug af Fæstet der kan faa samme Virkning, og hvorledes Stillingen er, naar der overgaar Fæsteren Straffedomme. Endelig foreskrives hurtig Behandling af de herom anlagte Sager. Kancelliet havde ønsket, at Udpantningsret kunde vedtages for alle Jorddrottens Krav mod Fæsteren, men paa Grund af Stændernes Modstand begrænsedes dette til visse Præstationer, derunder navnlig ikke Landgilden. At ingen hoverifri Gaard kan blive hoveripligtig, bestemtes ved Plakat af s. D. (Koll. Td. S. 304).

Umyndighedlovgivningen blev suppleret ved Fdg. 24. April 1839 (Koll. Td. S. 358), der ophævede de i Fdg. 26. Okt. 1804 foreskrevne Former for Kontrahering med umyndige, men indskærpede Medkontrahentens Pligt til at forvise sig om Habiliteten, idet der kun gives Erstatningsret, hvis en offentlig Undersøgelse godtgør, at han ikke havde Grund til at formode Inhabilitet.

Pl. af 15. Maj og 6. Nov. 1839 angaaende trængendes Forsørgelsessted skyldtes Andragende fra Stænderne. Den første, hvis Formaal var at forebygge Misbrug med Flytning af den frugtsomme Kvinde, bestemte, at et paa Rejse født Barn var at anse som født paa Forældrenes Hjemsted, og det uægte Barn i den anden Kommune, hvori Moderen paa Timaanedersdagen før Fødslen eventuelt havde haft fast Tjeneste eller Ophold. Havde Moderen ved Fødselen ikke fast Ophold paa Fødestedet eller andetsteds, var Moderens Forsørgelseskommune Barnets Fødekommune. Den sidste Plakat forlængede Tiden for Erhvervelse af Forsørgelsesret i en Kommune fra 3 til 5 Aar. Det havde vist sig, at der var Ængstelighed hos Kommunernes Beboere ved at beholde fremmede i Tjeneste i længere Tid, for at de ikke skulde vinde Forsørgelsesret udenfor Hjemstedet, og der var derfor ogsaa betydelig videregaaende Forslag fremme, jfr. Koll. Td. S. 441 og 873.

Den kendte Fdg. 11. Sept. 1839 angaaende Behandlingen af en

bortbleven Persons Formue, der ordner saadanne Personers Op-træden som Arvinger og Behandlingen af deres herværende Formue, skyldtes derimod Kancelliets Initiativ, da de gældende Regler ikke var fyldestgørende, jfr. Koll. Td. S. 729 ff.

Pl. 27. Nov. 1839, Koll. Td. S. 961 ff. krævede, at den allerede paabudte, til Debtors Uraadighed sigtende Tinglæsning af Namsdomme, Forlig m. v. for at virke med Hensyn til hans faste Ejendomme skulde ske ved disses Jurisdiktion.

Et Andragende fra de jyske Stænder foranledigede efter Forhandling Udstedelsen af Pl. 6. Dec. 1839 angaaende forandret Bestemmelse i Lovgivningen om Alimentationsbidrag til uægte Børn (Koll Td. S. 989). Herved forlængedes Bidragstiden fra Barnets 10 til dets 14 Aar, og der forbeholdtes en videregaaende Pligt for Barnefaderen under særlige Forhold saasom Moderens Død.

Da der var Tvivl om Nødvendigheden af Kundgørelse af Øvrighedsresolutioner, hvorved en ellers myndig Person sættes i Umyndighedstilstand, samt af Opbuds- og Falliterklæringer, fremkaldtes herom Pl. 10. April 1841 (Ny K. T. S. 305 og 1840 Nr. 26 Anh.), der krævede Tinglysning og Avisbekendtgørelse, hvorhos der gaves Strafferegler for dem, der disponerede uden saadan Kundgørelse om Dekreterne.

Paa Foranledning af Østifternes Stænder, der fremhævede Mislighederne ved almindeligt Underpant, udarbejdedes et Udkast, der førte til Fdg. 28. Juli 1841 (Ny K. T. S. 625 og 1840 Nr. 30 Anh.). Da der ikke havde dannet sig en sikker Mening om, hvorvidt Underpant i alt, hvad Debitor ejer og ejendes vorder, endnu burde kunne gives, opretholdtes Adgangen hertil, men Hensigten er iøvrigt at skærpe Fordringerne. Der foreskrives derfor Dokumentets Oprettelse med Vitterlighedsvidner til Dateringen, Tinglysning senest paa 2. Ting og gentaget Lysning ved Genstandens Flytning endvidere Ugyldighed ved Udstedelse 6 Uger før Fallit, hvorhos Paategnings Nødvendighed paa Gældsbreve indskærpes. Besætning og Inventar til Landejendom kan pantsættes som Tilbehør til denne.

Fdg. 7. April 1843 indeholdende samtlige særegne Regler om indenbys Veksler (Ny K. T. S. 314 ff. 1842 S. 496 ff.) gik ud paa at aabne Frihed ogsaa for andre end visse Handlende og Fabrikanter til at udstede indenbys Veksler og paa nærmere at normere disse.

Grundlæggende Regler om Betingelserne for Erhvervelse af Forsørgelsesret i en vis Kommune og om det mellemkommunale Forhold blev givet i Fdg. 24. Januar 1844 (Ny K. T. S. 121 ff.), der motiveredes ved Udgivelsen af lignende Bestemmelser for Hertugdømmerne.

Efterat en Højesteretsdom af 12. Nov. 1839 havde tilladt Vindikation af en kgl. Obligation fra den indtegnede Besidder paa det Grundlag, at en paategnet Transport var falsk, overvejedes Foranstaltninger til Omsætningens Betyggelse, og disse førte ved Anordn. 21. Juni 1844 (Ny K. T. S. 665) til en Regel om, at Besidderens Notering af Obligationen lod en Frist løbe, inden hvilken den ældre Besidder, der vilde anfægte, maatte gøre Anmeldelse til Statsgældsdirektionen og forfølge sin Ret.

Det Industriforeningen i København givne Tilsagn om Koncession paa Anlæg af en Jernbane imellem København og Roskilde nødvendiggjorde Regler for Grundafstaaelsen, og med Fdg. 5. Marts 1845 (Ny K. T. S. 274) blev der givet saadanne for alle Jernbaneanlæg gældende Regler dels om de privates Ret til Godtgørelse, dels om Fremgangsmaaden ved Fastsættelsen, Regler der har været grundlæggende i vor Ekspropriationslovgivning.

De jyske Stænder androg i 1842 om Indførelse af forbedrede Skøde- og Panteregistre navnlig ved Overgang til Realregistre, hvortil der efter Matrikulerings Gennemførelse var særlig Anledning, og dette Ønske faldt sammen med Kancelliets gamle Plan fra 1817, der tildels paa Grund af Pengemangel var blevet henlagt. Den optoges nu og førte til Fdg. 28. Marts 1845 (Ny K. T. S. 337 ff.), der normerede Indretning og Førelse af de nye Realregistre, der nu efterhaanden skulde udarbejdes.

En anden betydningsfuld Reform traadte ud i Livet med Fdg. 21. Maj 1845 indeholdende nogle Forandringer i Lovgivningen om Arv (Ny K. T. S. 529 ff. og 1842 S. 585 ff.). Udgangspunktet var et Andragende herom fra de jyske Stænder, hvorefter Kancelliets Udkast havde været Stænderne forelagt baade i 1842 og 1844, idet Østifternes Forsamling første Gang i det væsentlige havde indskrænket sig til at stille Forslag om en Udvidelse af Forslagets Omraade, saa at det kunde blive en almindelig Arvelov; dette var dog kun delvis blevet imødekommet. Da Fdg. i det væsentlige er gældende Ret, skal der ikke gaas nærmere ind paa dens Indhold.

Et større Lovarbejde paa Ejendomsrettens Omraade fremkom ved Anordn. 29. Juli 1846 indeholdende nogle nærmere Bestemmelser angaaende Vands Afledning eller Afbenyttelse til Jordens Forbedring (Ny K. T. S. 738 ff.).

Bestemmelserne om Selvejerbønders Testationsret modtog et Tillæg ved Pl. 17. Marts 1847, der aabnede Adgang til at konfirmere Testamenter til Fordel for den indsatte Gaardarvings overlevende Ægtefælle. Den skyldtes derom i de jyske Stænder fremsatte Ønsker, jfr. Ny K. T. S. 193 ff.

Endnu kan her nævnes Pl. 21. April 1847 om Kontrakter, hvorved Brugen af Parceller af Landejendomme overdrages for et særdeles langt Tidsrum. Overfor en udbredt Tilbøjelighed til at tilside sætte Udstykningslovgivningen ved at overdrage Dele af Landejendomme til Brug undertiden i flere Hundrede Aar bestemmer dette Lovbud, at 50 Aar er Grænsen for den Brug, der kan tinglæses uden at lovlig Fraskillelse er sket, jfr. Ny K. T. S. 407.

De nu gennemgaaede Lovarbejder viser, at der i Enevældens sidste Decennier udfoldedes en ihærdig Virksomhed for at bringe den ældre Enevældes Retsordning i en tidssvarende Skikkelse, hvorved man dog ikke hverken fra Kongemagtens eller de raadgivende Borgers Side forstod noget fra det bestaaende meget vidt forskelligt. I stort Omfang havde Ørsted været Lovforfatter. Kollegialtidendes Redegørelser for Lovgivningsmotiverne, der gives under omhyggelig Prøvelse af de af Stænderne fremsatte Anskuelser, viser en Arbejdsmaade af tilsvarende Art som hans forfattermæssige Drøftelse af pro og contra i en Afhandling. Greb han saa Pennen for at forme selve Lovgiverordene, hvilket skete i den nedarvede Form med Præmisses til Lovstykket og begrundende Bemærkninger inde i selve dette, gav han derimod Udtryk for et taget Standpunkt, og det blev gjort med en Fasthed, Omsigt og Simpelhed i Formen, der fyldestgjorde selv hans egne store Fordringer til Lovredaktionen. Naturligvis bragte hans Stilling som Generalprokurør og ialtfald som Kommissarius ham til at beskæftige sig indgaaende med mange andre betydelige Love end de ovennævnte, og der vilde kunne samles endnu flere Træk til hans Karakteristik ved at lytte til hans Udtalelser herom i Stænderforsamlingerne, hvorved dog den Omstændighed ikke maatte glemmes, at han som Embedsmand ikke kunde udtale sig med samme Frihed som i sine Afhandlinger. I den

Henseende kunde f. Eks. henvises til de forskellige Kommunallove eller til de under 8. Juli 1840 udkomne Fdg.r om Oppebørsels- og Regnskabsvæsenet, Frugterne af en allerede i 1824 nedsat Kommission, hvoraf han var Medlem. Men en Begrænsning er nødvendig, da det ikke er Opgaven at meddele alt om Ørsted og endnu mindre at vurdere hans Gerning i alle Relationer.

Samarbejdet med Stænderne havde ikke lettet de rent praktiske Arbejdsmetoder i Kancelliet. Om de i Fyrreterne verserende Trykkefrihedssager udtaler L. Koch S. 173: „De Aktstykker, der her er benyttede, er et paafaldende Eksempel paa, i hvilken Grad Sagerne Behandling paa den Tid svulmede op til en utrolig Vidtløftighed. En Betænkning fra Stænderne eller en Forestilling fra Kancelliet er en tyk Bog, og prøver man saa paa at hjælpe sig ved at nøjes med de Uddrag, der til forskelligt Brug gjordes af dem, er disse Hæfter paa mange Ark. Nogen Skyld heri har Stænderinstitutionen; de talrige og gentagne Behandlinger af Sagerne i forskellige Forsamlinger skulde ikke hjælpe til, at det i Forvejen tunge Statsmaskineri kom til at gaa lettere. Men det vil heller ikke kunne nægtes, at den Samvittighedsfuldhed, hvormed Sagerne behandlede i Kancelliet, var udartet til en Vidtløftighed, hvori Klarheden og Anskueligheden drukner. Dette gælder ikke mindst de af Ørsted affattede Aktstykker; man faar ofte det Indtryk, at de vilde have være dobbelt saa overbevisende, hvis de kun havde været halvt saa lange“. I Betragtning af Utydeligheden af Ørsteds fine Hurtigskrift er det dog maaske heldigt, at ikke ethvert Ord deraf behøver at forstaas. Ørsted roste sig af sit skarpe og hurtige Øje ved Læsning, og han arbejdede og skrev sikkert ogsaa hurtigt, men Metoden med den skriftlige Votering indenfor et Kollegium af 4—5 Deputerede og en Præsident, hvis samlede Forestilling forelagdes Kongen, maatte føre til Langsomhed og Omstændelighed. Det modsatte System, nemlig det ministerielle, der for Kancelliets Vedkommende vilde betyde, at de Deputerede kun passede hver sit Departement og hver for sig refererede dettes Sager til Præsidenten, der alene skulde udtale sig overfor Kongen, meldte sig i disse Aar med stærke Henstillinger om at forlade Kollegialsystemet. Det viste sig, at Ørsted var stemt for at blive ved dette.

I Viborg Stænderne fremsatte Oberst Brock i 1838 Forslag til Andragende om, at der i Stedet for den kollegiale Regeringsform

maatte indføres en Departemental-Bestyrelse. Hans Materiale til Begrundelsen var hentet fra Norge, og en Hovedgrund for ham var, at Administrationen burde gøres billigere ved at spare Arbejds-kraft. Blandt hans Indstillingspunkter var ogsaa dette, at Undervisningsvæsenet tilligemed Styrelsen af de gejstlige Anliggender skulde udsondres fra Justitsvæsenet (Danske Kancelli). Der var dog overvejende Stemning mod at anvende Stændernes knap tilmaalte Tid til dette Anliggende, og det vedtoges derfor ikke at nedsætte nogen Komité desangaaende, jfr. Forhdlgr. 1838 I. S. 645—68. Ørsted paapegede, at hvor Systemet findes, maa der gives Ministeren større Indflydelse paa Besættelsen af de ham underlagte administrative Embedsmænd, hvorved der opstaar Lejlighed til Vilkaarlighed og Myndighedsmisbrug. Han bestred, at et Systemskifte vilde have de formodede finansielle Fordele, selv om han ikke vilde benægte, at der kunde iværksættes besparende Forandringer i vore Kollegier. Men hans Hovedbetragtning var, at under en uindskrænket monarkisk Forfatning, hvori Ministrene altsaa kun er ansvarlige overfor Kongen, er den kollegiale Btstyrelsesmaade den for Borgernes Rettigheder og Velfærd mest betryggende. Med det Erfaringsmateriale, Enevælden havde skabt, senest Frederik VI's Styrelse før 1814, var dette uimodsigeligt, men paa Stænderomraadet kunde der vel siges nu at være rejst et Bolværk. Hvad angaar Skolevæsenets Ressortforhold hævdede han, at Almueundervisningen havde saa meget Berøring med Kancelliets øvrige Virkekreds, og at den ved Skoletvangen og det økonomiske Grundlag var saa forskellig fra den højere Undervisning, der sorterede under Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler, at Forbindelsen var naturlig. I Modsætning hertil havde en til Finansvæsenets Ordning nedsat Kommission (Collin) af 1836 derimod været tilbøjelig til at gøre det nye System anvendeligt, men Sagen løb dog ud i Sandet. Under Christian VIII, der interesserede sig for Reformen, blev imidlertid Finansforvaltningen omdannet efter disse Linier, og der var ogsaa Tilbøjelighed dertil i Tyske Kancelli, der styrede Justits- og Politivæsen, Kommunalvæsen og Kirke- og Undervisningsvæsen i begge Hertugdømmer. Danske Kancelli, hvis Omraade var et tilsvarende for Kongeriget, forholdt sig for sit Vedkommende ganske afvisende, da Kongen den 22. Juli 1847 fremkom med Forslag om et nyt stort Kollegium efter Ophævelse af de bestaaende, idet Stemann hæv-

dede, at Forudsætningen herfor maatte være Ansvarlighed overfor en anden end Kongen.⁶⁾ Angaaende Spørgsmaalet om Skolevæsenets Udsondring henvises til det foran S. 126 meddelte om Ørsteds Fremstilling i 1846 af Skolesagen og dens Forløb. I Liv III S. 176 tilføjer han den Oplysning, at naar Christian VIII opgav sit Ønske om Udsondringen, hang det rimeligvis sammen med, at han havde udset Ørsted til Leder af det nye Kollegium, men at denne bestemt havde ytret sig mod Planen til Sorø Akademis Omdannelse (til Grundtvigsk Højskole).

Hvad Forfatningssagen angaar, blev der i 1842 gjort Tilløb til Indførelse af Stænderkomiteer, der kunde fungere i Mellemlumene mellem Stændermøderne og eventuelt for hele Staten, men den fornødne Samstemmen kunde efter Forslagets Forelæggelse ikke opnaas, og derefter hvilede Sagen under Christian VIII. Omkring denne Tid gjorde Ørsted en ny Indsats i Litteraturen, nemlig gennem de i Note 9 foran S. 137 anførte anonyme Blad- og Tidsskriftartikler af politisk Indhold. „Det var overalt i Christian VIII's første Regeringsaar ikke sjældent,“ skriver han⁷⁾, „at jeg benyttede de Tidsskrifter, hvori Anonymitet lovlig kunde finde Sted, til at bekæmpe nogle af de vildfarende Forestillinger og Bedømmelser af vore offentlige Forhold, som Pressen udbredte. Men der var ved slige enkelte Artikler lidet at udrette mod et Blad, som daglig førte Ordet, og som var vel øvet i at bruge det efter sine Hensigter, medens det var forgæves at vente nogen Medvirkning fra andre kyndige. Senere hørte jeg op dermed blandt andet, fordi jeg med Hensyn til andre i den Berlingske Tidende optagne Bidrag ikke fandt det passende at benytte dette Blad . . . Iøvrigt var mit Forfatterskab til slige Arbejder ingen Hemmelighed; herom var det mig ikke om at gøre, men efter min Stilling vilde det ikke været passende at træde frem under Navn.“ Hans Anmeldelse af Munch-Ræders Bog om den norske Statsforfatning indledes med en lang Imødegaaelse af Fremskridtsbevægelsers Ensidighed, og her var jo netop Slagmarken for ham og de liberale. Han vilde og kunde ikke tabe af Syne, at Helheden ubetinget maatte bevares, de liberale vilde fremfor alt over i nye nationale og forfatningsmæssige Tilstande. Han fortrak at blive staaende, naar man ved at flytte Foden kunde miste Ligevægten, de andre vilde fremfor alt gøre et langt Skridt fremad. Idet han udførlig drøfter den norske Grundlov, fremhæver

han, at den ligesom andre Forfatninger ikke kan nøjes med de juridiske Garantier men tillige behøver de i Borgernes Retsfølelse liggende moralske. Dette var jo en af hans Grundtanker, og han bebrejder de liberale, at de tror at have sikret Udviklingen ved Gennemførelsen af visse forfatningsmæssige Regler, naar det hele kommer an paa, hvorledes disse bliver fortolket og anvendt. Naturligvis har han stadig ogsaa danske Forhold for Øje, og herom samler han sine Betragtninger i følgende Appel til Taalmodigheden: „Har nu 180 Aars Erfaring vist, at Danmarks Konger stedse har brugt den ubundne Magt, som vore Fædre overleverede dem, med Retfærdighed og Mildhed; har Lov og Ret, haandhævet gennem Domstole, hvis Selvstændighed igennem flere Menneskealdre har været almindelig erkendt, staaet aaben for enhver, ligesaafuldt som i de Stater man kalder frie; har den individuelle Frihed ikke været mere bunden end i hine andre Stater; udmærker selv den Lovbog, der udkom kort efter Enevældens Indførelse, sig ved en Erkendelse af Grundsætninger for borgerlig Frihed og Lighed for Lovene, hvorved den paa flere Maader overtræffer de Love, som mere end et helt Aarhundrede senere er komne frem i andre oplyste Stater; har vore suveræne Konger ved flere store Reformere i den liberale Retning gaaet forud for mange andre Stater og jævnlig forud for den offentlige Mening i Landet; og har alt dette vist sig til Tider, da den offentlige Mening hverken havde den indvortes Styrke eller saa kraftige Organer som nu: hvorfor skulde man da med ængstelig Utaalmodighed begære en anden Forfatning?“ Overfor Tuteins Afhandling i Schouws „Dansk Ugeskrift“ fremhæver han, at den liberale Bevægelse ikke giver Bidrag til at klare de med Gennemførelsen af en Konstitution forbundne Vanskeligheder, og at den skærper disse Vanskeligheder ved at foretrække den ultrademokratiske norske Grundlov, hvorved Spændingen overfor Hertugdømmerne maa forøges. Til en saadan Udvikling mangler der endnu i Befolkningen den fornødne Dannelse. Dette sidste kommer ogsaa stærkt frem i Anmeldelsen af Orla Lehmanns Højesteretstale i den Sag, der var rejst imod ham for en Tale paa Falster. Bønderne, hævder Ørsted, mangler Evne til „sammenhængende Tænkning“ over offentlige Forhold.

Artiklerne i Berlingske Tidende om Monarkiets internationale Statsforhold polemiserede mod Bladet Fædrelandet, der havde

hævdet, at Holsten ved i 1815 at gaa ind i det tyske Forbund var blevet udskilt af den danske Stat. Han angriber, at Bladet med Tilfredshed synes at regne med en Adskillelse fra Holsten som Følge af en Forskel i dette Hertugdømmes og det øvrige Monarkis Arvefølge, idet dette vilde betyde en Lamhed og Svækkelse for den øvrige Stat. Han afviser Tanken om en skandinavisk Føderation. Han hævder, at Slesvig trods Genforeningen i 1720 er en særlig Del af Danmark med særlig Lovgivning, Administration, Retspleje, Mønt og Toldgrænse. Paa disse Omraader havde det Fællesskab med Holsten, og hvad mere var, det saa selv heri Vilkaaret for sin Velstand og Fremvækst. Det var derfor ugørligt i disse Henseender at knytte Slesvig nærmere til Danmark og samtidig at skille det fra Holsten, hvorimod det var ønskeligt, at begge Hertugdømmer kunde nærmes til Danmark, at Toldgrænsen kunde hæves og det danske Sprog hævdes, hvor det var vedligeholdt som Kirke- og Skolesprog og nu ogsaa skulde være Forretningsprog^{7b}). Men alt dette lod sig bedre sætte igennem, naar Frygt for Undertrykkelse eller for Adskillelse afløstes af indbyrdes Agtelse, Kærlighed og Tillid. Han imødegik trolig Bladets Forsøg paa at ræsonnere sig bort fra den haarde Virkelighed.

Sine skarpeste Modstandere i Pressen havde han i Bladene Fædrelandet og Københavnsposten. Tonen var her affejende, man ønskede ham fra den Side helst betragtet som en Fortidslevning. Nu i Begyndelsen af Fyrreerne kølnedes hans personlige Forbindelse med mange politiske Venner som H. N. Clausen og Schouw. Opinionen stillede ham ikke længere paa den centrale Plads som i Begyndelsen af Stændertiden, man saa ham nu kun som „Kongens Mand“ og mente sig berettiget til at anse sig for skuffet og svigtet af ham.

Det var dog ikke Ørsteds Skyld, at der ikke kom noget ud af de i 1844 gjorte Tilløb til en Forbedring af Trykkefrihedslovgivningen navnlig saaledes, at Forbudet mod i Bladene at meddele politiske Efterretninger kunde bortfalde, jfr. L. Koch S. 166 ff. Forslaget naaede kun at blive behandlet i Roskilde, men var dog blevet forelagt i Viborg. Ørsted var blandt dem, der raadede til paa dette Grundlag at give Loven, men Stemanns Modstand og andres Betænkelighed førte til, at den først i næste Samling i 1846 skulde behandles i Viborg. Inden Kancelliet derpaa havde faaet

sit endelige Forslag forelagt for Kongen, døde denne i Januar 1848, og en god Lejlighed til at vise Reformvilje var forspildt.

Paa Grund af sin Sygdom i Marts 1846 blev Ørsted ikke Kommissarius ved denne Stændernes sidste almindelige Samling.

Foran S. 127 er fortalt om Ørsteds Uoverensstemmelse med Kancelliets herskende Fløj i et kirkeligt Spørgsmaal indenfor Folkekirken, nemlig da man i hans Fraværelse fik udstedt Resol. 12. Aug. 1828 om de ministerielle Formularer. Man krævede her den bogstavelige Iagttagelse af det nedarvede Læregrundlag, men maatte dog efterhaanden give efter for det aandelige Livs Krav. I 1839 opstod der ved Baptisternes Fremtræden Spørgsmaal om Statens rette Holdning overfor denne Sektbevægelse, og samme Fløj indenfor Kancelliet fik sat igennem, at Kongelovens lutherske Intolerance blev taget til Rettesnor. Dette skete ved Pl. 27. Dec. 1842, der tillod Baptisterne at stifte egentlig Menighed i Fredericia og andetsteds at holde Husandagter, men som krævede, at baptistiske Forældre under Bødetvangen efter Fdg. 30. Maj 1828 skulde lade deres Børn døbe inden de sædvanlige Frister, uagtet Foretagelsen af denne Daab i væsentlig Grad strider mod Samfundets Troslærdomme, Ny K. T. 1842 S. 33 ff. Ogsaa den Lighed var der med Begivenheden 14 Aar tidligere, at Ørsted var paa Hjemrejse hertil (fra Stænderne i Viborg), da Sagen forhandlede i Statsraadet, saa at han ikke mundtlig kunde støtte sin i Forestillingen udtrykte Indsigelse mod Tvangsdaaben, jfr. Liv III S. 177. Der viste sig imidlertid i de følgende Aar en saadan Modstand mod Tvangsdaaben, ogsaa fra Præsternes Side (bl. a. P. C. Kierkegaard), at Kongen i 1847 forlangte en ny Indstilling om Ophævelse af Pl. 1842. Dette tilraadede Ørsted: man maatte ophæve Tvangsdaaben og kun forbyde Baptisterne at gøre Proselyter. Ste-mann var stadig imod og ligeledes Biskop Mynster. Nogen Løsning naaedes derfor ikke under det gamle Regime, jfr. Koch S. 176 ff.

Det store Spørgsmaal om Arvefølgen til Monarkiet trængte sig i Christian VIII's sidste Aar frem til Løsning og fik en foreløbig Besvarelse i det aabne Brev af 8. Juli 1846, hvorom mere senere. Kongen, hvis Mistillid til det slesvig-holstenske Røre var vakt, traf Forberedelse til en Forfatning for Riget, men døde 20. Januar 1848, inden det af P. G. Bang udarbejdede Udkast var fore-

lagt ham. Endnu to Maaneder sad Ørsted som Medlem af Frederik VII's første noget rekonstruerede Ministerium⁸⁾, væsentlig beskæftiget med i Komité med C. Moltke og Bang at bearbejde Forfatningsudkastet, hvilket med Henblik paa Gæringen i Hertugdømmerne maatte tegne sig som en haabløs Opgave. Saa kom i Marts Slesvig-Holstenernes Rejsning, Københavnernes Tog til Slottet og Ministeriets Afgang⁹⁾. Ørsted var atter Privatmand — Gehejme-konferensraad og Dr. juris — afskediget „med nu havende Gage i Pension“. Der var allerede den 1. Januar 1847 tildelt ham den højeste Æresbevisning ved hans Udnævnelse til Ridder af Elefanten; Storkorset af den nystiftede norske St. Olavs Orden var den 21. Aug. s. A. givet til denne fremragende Støtte for den norske Retsudvikling.

Stor Hæder vistes ham samtidig af Landets Videnskabsmænd derved, at han efter Christian VIII's Død valgtes til Præsident i Videnskabernes Selskab. Den afdøde Konge, der som Prins havde været Præsident, havde senere baaret Titel af Selskabets Protektor, en Betegnelse der nu bortfaldt.

TIDEN EFTER 1848

I sit 70de Aar stod Ørsted pludselig efter saa mange Aars fuldt beslaglæggende Embedsvirksomhed uden Tilknytning til det offentlige Liv. Han havde ikke længere sin Gang paa Slottet og i „den røde Bygning“ (Kancelliet). Han havde endnu sine Hverv som Præsident i Videnskabernes Selskab, i Landhusholdningsselskabet og Bibelselskabet, men hans alsidige Forretningliv var afløst af Omgang med Venner og Familie i Hjemmet paa Gammeltorv og andetsteds og paa Spadsereture paa Byens Volde. Hans Tilbage-træden kom ham meget vel tilpas, siger han¹⁾, da han derved blev udløst fra en Stilling, der i de senere Aar havde forvoldt ham megen Sorg og kun ydet liden Tilfredsstillelse. Men han var i Besiddelse af sin fulde Arbejdskraft, og det var næsten selvfølgelig, at Forfattervirksomhedens Genoptagelse straks fremstillede sig for ham som det, der ikke blot skulde udfylde Tomheden men ogsaa bringe Samtiden eller i hvert Fald Eftertiden noget nyttigt. Det var ikke det selvbiografiske, han ønskede at tage fat paa, men dog et Stof, der laa langt borte fra Dagens Æmner. Det „stod mig især for Sindet at give en nøjagtig Udvikling af de Grund- og Hovedtanker, der har ledet mig i min videnskabelige Virksomhed, saaledes at disse traadte frem i større Almindelighed og skarpere Bestemthed end den, der kan vise sig i de adspredte Afhandlinger over højst forskellige Genstande, men derhos tillige i en gennemført Anvendelse paa nogle af de vigtigste Stats- og Retsforhold. Jeg tænkte endog paa at kunne give dette Værk en saadan Udarbejdelse, at det kunde gælde for en Haandbog i Rets- og Lovgivningsfilosofien (eller om man heller vil Politiken) efter det Begreb, hvortil jeg ofte har henpeget, blandt andet i de Ord, hvormed jeg sluttede juridisk Tidsskrift (16. B. 2. H. S. IV).“ Denne arbejdsmodige Plan skiftede dog noget Skik-

kelse, og han kom snart til den Beslutning at gøre sin Virksomhed i Videnskabernes og Statens Tjeneste til Udgangspunkt for sine Meddelelser og dertil knytte Oplysninger og Betragtninger over de Samfundstilstande og de Regeringshandling, hvormed han paa sin lange Bane var kommen i Berøring eller som, uagtet han ikke havde grebet ind deri, dog havde været Genstand for hans Iagttagelse. En særlig Opgave fandt han i at berigtige den yngre Slægts mange urigtige, paa overfladisk Oplysning beroende Domme om den ældre Tids Forhold. Men da Omstændighederne ikke var gunstige for Offentliggørelser om en Del af disse Æmner tog han foreløbig fat paa Behandling af sin Ungdoms Historie og var i Sommeren 1848 allerede naaet til 1810, det Aar da han gik ud af Overretten. Dette Arbejde, der fra 1851 skulde fremkomme som „Af mit Livs og min Tids Historie“, blev imidlertid afbrudt, da Ørsted fik Opfordring til at lade sig vælge til Rigsforsamlingen, der skulde vedtage en Grundlov og en Valglov. Valgkampen, hvori han sejrede med 563 mod 206 Stemmer, fremkaldte hans Skrift „Oplysninger for Vælgerne i det tredje københavnske Distrikt i Anledning af et til dem omdelt Blad“ — hvori han paa 16 Sider giver Oplysning om sin hidtidige Virksomhed i Forfatningsanliggender og fyndigt tilbageviser Angrebene fra Casinopartiets Folk — og Forhandlingerne paa Rigsforsamlingen affødte hans „Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov“ (1849, 504 Sider). Da disse Forhandlinger ikke havde givet Anledning til at gaa dybere ind paa de vigtige Spørgsmaal om Hertugdømmernes Stilling, tog Ørsted dette op i Skriftet „For den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed, en historisk statsretlig Undersøgelse“ (1850, 338 Sider). Selv om det tages i Betragtning, at Forfatteren i det væsentlige skrev ud fra sin Erindring og Erfaring uden at skulle indsamle Materiale eller gøre Studier, er disse litterære Ydelser i Løbet af faa Aar dog Vidnesbyrd om en fremragende Arbejdsevne og Virkestrang.

Netop disse Egenskaber eller med et Ord Nidkærheden var det, der prægede ham i den nye Rolle som Oppositionsmand mod Regeringens Forslag. Han paatog sig det store Arbejde at eftervise alle Mangler, Ufuldstændigheder og Farer ved disse Forslag, og han gjorde det fra en Side, der tit ikke havde mindste Udsigt til at hævde sig ved Afstemningerne. Han havde næppe engang Oppo-

nentens særlige Tilfredsstillelse ved at samle Opmærksomheden om sig, idet han udvikler sin Opposition; han trøttede sine Tilhørere ved sine omstændelige Udviklinger af Grunde og Modgrunde,, hans Stemme var for svag til at fylde Salen, og han tog Ordet tidlig og silde; Fortegnelsen over hans Replikker i Grundlovssagen er den længste næstefter Hovedordføreren Kriegers. Hans parlamentariske Form var jo uddannet i hans Egenskab af Kommissarius; nu havde han større Frihed til at udtale sin personlige Mening, men Ensidighedens Effektmidler kunde han ikke tilegne sig. Vi kender i alt dette Ørsted igen fra hans Skrifter især de polemiske, fra hans Dommervoteringer og fra hans Brydninger med de andre Deputerede i Kancelliet, hvor han saa ofte var i Mindretal. Typisk var Forhandlingernes Afslutning, da Ørsted overhovedet ikke kunde faa Ordet for at motivere sit Forslag om at udsætte Grundlovens Ikrafttræden, indtil en Repræsentation for Slesvig var hørt. Sin Begrundelse af, at han af denne Grund og formedelst Valgrettens store Udstrækning ikke kunde stemme for Grundloven, maatte han nøjes med at offentliggøre i Berlingske Tidende.

Skriftet om de forelagte Lovforslags Prøvelse udkom i Hæfter fra Februar 1849 til 12. Maj s. A. Udgivelsen blev saaledes paabegyndt, endnu medens Grundlovsudkastet var til Behandling i Komiteen, og Ørsted kun havde haft Lejlighed til at udtale sig indenfor en „mindre Kreds, hvori han havde været indlemmet til foreløbig Overvejelse af Sagerne“. Indtrykkene indenfor denne havde ikke gjort ham forhaabningsfuld. Altfor mange af dem, der i og for sig ønskede at modvirke de til Grund for Grundlovsudkastet liggende Anskuelser, syntes overfor den formentlig afgjorte Stemning for disse Anskuelser at ville nøjes med et „Hvad kan det hjælpe?“ Dette kunde for Ørsted kun være en Grund mere til at levere sine Indlæg, hvis Hovedtendens givet maatte være at holde igen overfor det mægtige Udsving i Retning af „Frihed“ — i hans Øjne lig Retsordenens Svækkelse og Udsættelse for Fare — som Regeringens Grundlovsudkast indvarslede.

Han begynder da ogsaa med at paapege, at de Krav til Valgretten, der indtil 1848 havde været fremført af Ordførerne for det nye — Clausen, Schouw og Monrad —, havde ligget nær ved det stænderske, og at undre sig over, at Pustet fra den franske Februar-

revolution saa ganske havde forandret Anskuelserne. I det første Hæfte foretages en Gennemgang af Reglerne om Folkerepræsentationens Dannelse, idet han af opportune Grunde gaar ud fra det foreslaaede Tokammersystem, hvis Benævnelser Folketing og Landsting han iøvrigt ikke syntes om. For Folketingets Vedkommende tænker han sig en Valgretscensus af 2 Skp. Hartkorn og i Købstæderne Ejendom til Assuranceværdi 300 Rbd., i København en vis Husleje eller Anpart af Bygningsafgiften. Valgene skulde være middelbare, hvorved Kravene til Vælgernes Udvikling formentes at kunne være ringere end ved umiddelbare Valg, og Repræsentanten burde være hjemmehørende i Kredsen. Antallet skulde højst være 100, hvoraf $\frac{1}{3}$ fra Købstæderne (med København). Landstinget, hvis Medlemstal skulde være c. Halvdelen heraf, tænker han sig valgt umiddelbart af de formuende Vælgere — Ejere af mindst 16 Tdr. Hartkorn, i Købstæderne af Bygningsværdi 16000 Rbd. og i København af 25000 Rbd. samt Ejere af sikre Kapitaler af sidstnævnte Størrelse — hvorhos han vilde have valgt 4 Medlemmer af Gejstligheden og 2 af samtlige Professorer. Endelig skulde der vælges 4, der havde udmærket sig som grundige teoretiske og praktiske retslærde eller særdeles dygtige og erfarne i Statsadministrationen, og Valget af disse vilde han have overladt til Højesteret, hvis egne Medlemmer dog af Hensyn til deres Virksomhed i Rigsretten maatte være afskaarne fra at modtage dette Valg. Det forekommer ham iøvrigt tvivlsomt, om ikke dette Hensyn maa føre til overhovedet at udelukke denne Domstols Medlemmer fra Sæde i Rigsdagen. Hos et saaledes sammensat Landsting — hvis Medlemmer ikke skulde være stedbundne og ikke formuende — ventede han for Fler-tallets Vedkommende et mere frit og upartisk Standpunkt og haabede, at det i det lange Løb vilde kunne enes med Folketinget.

Forfatteren gaar derefter over til en Gennemgang af Udkastet forfra: Til de fleste af §§'ne har han sine kritiske Bemærkninger, som det dog bliver for vidtløftigt her at gaa ind paa. En Sammenligning mellem Udkastet og den endelige Grundlov viser, at Betragtninger som de fremførte i hvert Fald paa en Del underordnede Punkter har gjort sig virksomt gældende. Af Enkeltheder kan nævnes hans Betænkelighed ved at give Kongen en fri Ret til at afskedige Embedsmænd i Stedet for at lade dette være et Domstols-spørgsmaal; dog anerkendes Friheden til at undlade at benytte

den Embedsmands Tjeneste, Regeringen ikke har Tillid til, idet det forudsættes, at Pensionen gives med Afkortning i Lønnen paa kun $\frac{1}{3}$. Han gør opmærksom paa Manglen af et Forbehold om Bevillingsmyndigheden og om foreløbige Love samt om Kongens Ret til at slaa Mønt. Bestemmelsen i Udkastets § 37 om Rigsdagens Retsbeskyttelse — der ikke er fri for at lyde bombastisk — („Rigsdagen er ukrænkelig. Hvo der omtaster dens Sikkerhed og Frihed, hvo der udsteder eller adlyder nogen dertil sigtende Befaling, gør sig skyldig i Højforræderi“) vækker hans Forundring, og han foreslaar den strøget som overflødig. „Højforræderi“ var et i Lovgivningen ukendt Begreb, hvorved nærmest maatte antages sigtet til *crimen læsæ majestatis*, for hvilket Loven kun kendte Livsstraffen i de mest afskrækkende Former. Nogen begrebsmæssig Lighed mellem denne Forbrydelse og den i Udkastet omhandlede var der heller ikke. Lidet anede han, at et Folketing nogle Aar efter skulde tiltale ham selv for Højforræderi og det endog for et Forhold — en Kompetenceoverskridelse i Forhold til Rigsdagen — som det maatte forekomme umuligt at opfatte som et Attentat paa Rigsdagens Sikkerhed og Frihed. Han ytrer Betænkelighed ved Reglen om aarlige Finanslove ud fra det Synspunkt at der gives Rigsdagen en stor Magt til Skattebevilling, en Magt der koncentrerer sig hos Folketinget, idet han tænker sig Fællesbehandling i samlet Rigsdag, hvorved det talstærke Folketing faar Overvægt. Nogen Udvej herfra anvises ikke, og Principet om Finanslovgivningens Bundethed ved den almindelige Lovgivning fremdrages ikke. Han kritiserer, at Udkastet vilde lade Folketinget være ene om at tage Beslutning om Statsregnskabet.

Bestemmelsen om, at Domstolene er berettigede til at paakende ethvert Spørgsmaal om Øvrighedsmyndighedens Grænser er ifølge Ørsted „en af de meget betænkelige Artikler“. Han erkender vel det rigtige i en Kontrol, men at overlade denne til Domstolene frygter han for vil skade Øvrighedsmyndighedens Selvstændighed. Naar der som hos os ikke findes Organer med en paa en Gang judicial og administrativ Sammensætning, maatte det rette neutrale Organ formentlig være Rigsretten. Ved dette tilsyneladende besynderlige Forslag bemærkes, at Ørsted tænker sig, at flere af disse Retsspørgsmaal maatte kunne afgøres efter en meget enkelt Forelæggelse uden egentlig Procedure, ligesom han regner med en Rigs-

ret med 2 Gange 6 Dommere; hvoraf de landstingsvalgte ikke behøvede at være Landstingsmænd. Det støder ham særlig, at underordnede lokale Domstole skal kunne korrigere et Ministerium, til hvilket der naturligt først vil være søgt Rekurs, og han frygter, at en saadan Domstol vil savne den rette Forstaaelse af Øvrighedens Stilling og Opgave, f. Eks. naar det drejer sig om Politiets Optræden under Opløb.

Idet Forf. gaar over til Udkastets Regler om den dømmende Magt, bemærker han, at efter hans Overbevisning bør Grundlove i Almindelighed indskrænke sig til at ordne Maaden, hvorpaa Statsmagten skal dannes og udøves, og hvad dermed staar i nødvendig Forbindelse. „Jeg antager saaledes, at de ikke uden Nødvendighed bør gøre Forandring i Landets øvrige Love eller udtale Regler, der skulde binde Hænderne paa dem, hvem Udøvelsen af den lovgivende Magt til enhver Tid tilfalder. Det er vistnok blevet Skik i Forfatningslovene at indføre adskilligt om Menneskerettigheder, Grundrettigheder, almindelige Regler for Lovgivningen o. s. v., men det forekommer mig, at dette gerne opløser sig i visse Almensætninger, der uden at træde frem i deres rette Begrænsning, ingen sand Støtte indeholder for Borgernes Rettigheder, men dog let kan benyttes til tvivlsomme Fordringer, hvorved der gives Anledning til Splid og Spænding. Jeg antager derfor, at den største Del af Bestemmelserne i Afsnit VII enten burde bortfalde eller omdannes saaledes, at de blot kom til at indeholde Tilsagn om de deri paapegede Forholds snarlige Ordning ved Lov, uden at noget udtaltes som bindende for Lovgivningsmagten.“ Hertil var der saa meget mere Grund, som Rigsforsamlingen var sammensat paa en anden Maade end den senere i Virksomhed trædende Lovgivningsmagt antagelig vilde blive, og Betænkningen om Afsnit VII var først under 26. Marts afgivet af Grundlovskomiteen (Udvalget), saa at Forsamlingens Overvejelser ikke kunde faa den fornødne Grundighed. Disse Synspunkter anvender han ikke mindst paa Reglen om Retsplejens Adskillelse fra Forvaltningen, et Æmne han tidligere havde beskæftiget sig med. Han bemærker, „at de med Underdommerembederne forbundne andre Forretninger hørende til Administration, Politiofsyn m. v. giver dem Lejlighed til at skaffe dem et nøjere, mere beskueligt og praktisk Bekendtskab med de Forhold, der kommer under deres Paakendelse som

Dommere, og at deres juridiske Kundskaber igen vil ved Bestyrelsen af deslige Forretninger i mange Maader komme dem til Nytte. Det er ikke usandsynligt, at Retsvidenskaben og dens Anvendelse vilde skille sig end mere fra Livet end det nu er Tilfældet, naar den ogsaa paa det nederste Stadium, hvor ikke den Rigdom af Tilfælde forefalder, som ved de mere udstrakte Domstole, skal haandhæves af Mænd, der har liden Berørelse med de øvrige borgerlige Forhold“. Forslaget var fra Komiteens Side ikke nærmere begrundet, og man havde uden Tvivl anset Adskillelsen som en Fordring af Tiden. „Efter min Overbevisning er det ikke lidet farligt at bygge indgribende Love paa det, der giver sig Udseende af en Tidens Fordring uden nøje at prøve enten dens Berettigelse til saaledes at betegnes eller dens Hensigtsmæssighed under Hensyn til de Forhold, hvorunder Loven skal indføres.“

Lignende Betragtninger anstiller han over Forslaget om Nævnings Indførelse i Misgerningssager og Sager om politiske Lovovertrædelser. Komiteens Bemærkninger gaar ud paa, at Inkvisitionssystemet derved skulde faas afskaffet, uagtet den franske Edsvorneret, der efter det foreslaaede Omraade for Institutionen maa antages at være Forbilledet, er forbundet med en skarpt ledet inkvisitorisk Forundersøgelse. Ogsaa dette Æmne havde Ørsted tidligere behandlet, og da, som han siger, maaske mange vilde „antage, at jeg paa en gammel Bureaukrats Vis er en afsagt Fjende af et saa liberalt Institut og ikke har været i Stand til at sætte mig ind deri“, gør han Rede for sine tidligere Standpunkter overfor det, begyndende ved Prøveforelæsningsen af 1799, hvori han erklærede sig for Systemet. Senere har han dog set Vanskelighederne og kan „ikke andet end have overvejende Frygt for en saa indgribende Forandring. Det vilde være mig en stor Tilfredsstillelse, om der kunde lægges en Plan til Indretningens Gennemførelse, hvorved hine Vanskeligheder og Farer nogenlunde kunde afhjælpes; jeg skulde sandelig ikke være den sidste, der vilde gaa ind paa hin store Forandring. Men jeg ser ikke, at der hidtil er ydet noget Bidrag til Opgavens Løsning, og denne maatte vistnok gøres til Genstand for alvorlig flersidig Overvejelse mellem flere af Landets dygtigste teoretiske og praktiske Retslærde tilligemed andre med alle Folkets Forhold fortrolige Mænd inden der antages en Grundlovsbestemmelse, der gør det til en Nødvendighed at foretage

en slig Hovedforandring i vor Rettergangsmaade.“ Det var den 31-aarige Professor A. F. Krieger, der var Ophavsmand til Bestemmelsen; han skulde leve endnu i 45 Aar uden at se Grundlovskravet opfyldt, uagtet han selv en Sned Aar senere kom til at forestaa Udarbejdelsen af Planer for Gennemførelsen. Ørsted dvæler meget indgaaende ved Æmnet Nævninger, for hvilke han iøvrigt foreslaar Benævnelsen Sendemænd. Han fremhæver den pædagogiske Betydning af Lægmands Anvendelse i Strafferetsplejen. Han indrømmer ogsaa Værdien af et Skøn, der er frigjort for de „Spidsfindigheder“, hvortil Dommeren kan være tilbøjelig. Han tænker herved paa Bevisbedømmelsen, der endnu var formbunden, hvilket bevirkede, at der endnu trods Fdg. 8. Sept. 1841 herskede altfor stor Ængstelighed i Brugen af Indiciebeviset. Han mente som en væsentlig Fordel i Strafferetsplejen at kunne paaregne større Hurtighed, men som en nødvendig Betingelse — og en Betingelse om hvis Opfyldelse han mistvivler — fremhæver han, at Nævningehvervet kun bør betroes særlig kyndige og egnede Mænd. Om Inkquisitionen bemærker han bl. a.: „Man kan ikke nægte, at vore Undersøgelserforhører, der fornemmelig gaar ud paa at fremvirke egen Tilstaaelse, har noget uhyggeligt, noget som støder Følelsen, thi hvor meget man end fjerner egentlig Tvang og Sving, saa kan det dog ikke være anderledes, end at den undersøgende Dommer maa for at opnaa sit Formaal jævnlig antage en Holdning og bruge en Adfærd, der gaar ud fra en for den dog maaske uskyldig anklagede krænkende Forudsætning, og at han stundom ved Forstillelse og List bringer Inkvisiten til at komme frem med det, denne heller vilde skjule, eller at han søger Hensigten opnaaet ved at trætte Inkvisiten med en vidtløftig Udfritten om meget, der i og for sig ikke er væsentligt. Ogsaa benyttes personlig Arrest, hvor den maaske ellers kunde undværes, for at betage den mistænkte de Lejligheder, som han ellers kunde have til at ruste sig mod den undersøgende Dommers Angreb, ligesom Inkvirenten stundom bruger Udsigten til en Lettelse i Maaden, hvorpaa den arresterede holdes i Arresten, for at bringe denne til Bekendelse.“

Hvad de folkekirkelige Bestemmelser angaar, er Ørsted tilbøjelig til at holde Kirkens Formue udenfor Statens og kunde ønske dette udtrykt i Grundloven; han betoner Befolkningens næsten fuldstændige Tilslutning til dette Samfund. Reglen, at ingen paa Grund

af sin Trosbekendelse kan berøves den fulde Adgang til borgerlige og politiske Rettigheder, kan han ikke tiltræde, idet han ligefrem mener, at visse Sekter ikke bør have f. Eks. politisk Valgret og Valgbarhed, og ialtfald finder, at Reglen rejser en Mængde Tvivlsmaal. De forskellige andre kirkelige Regler vilde han have udskudt til Særlovgivningen om afvigende Trossamfund.

Ogsaa overfor Resten af Forslagets almindelige Regler forholder han sig skeptisk. Saaledes omtaler han udførlig Reglen om Anholdelse og Grundlovsforhør, som han i dens Kortfattethed finder lidet fyldestgørende og af tvivlsom Værdi for Retsbeskyttelsen i Sammenligning med den bestaaende Lovgivning. Forskriften om Boligens Ukrænkelighed etc. finder han betydningsløs. Reglen om Ejendomsafstaaelse „syntes at være skrevet til Ejendomsrettens Betryggelse men turde dog være udsat for Misbrug til Skade for Ejendomssikkerheden“. Herved sigtes til den Vaghed, der klæber ved Begrebet „Almenvellet“, og Paragraffen kunde overhovedet meget vel undværes i Grundloven. Det samme gælder Reglerne om det frie Erhverv, den lovmæssige Adgang til Understøttelse og Undervisning. Til Trykkefrihedsreglen bemærker han: „Det er overalt noget synderligt, hvorledes man i en Tid, da man lægger Lovgivningen i hele Folkets Hænder, ikke tør betro dette selv at hævde dets Friheder men forudsætter, at det i Tiden kunde ønske at blive fri for disse Friheder. Skulde det kunne ske, saa ved jeg ikke, hvorfor man skulde paanøde Folket en Frihed, hvorved det selv ikke fandt sig vel.“ Lignende Synspunkter anlægges paa Reglerne om Foreningsfrihed, Forsamlingsfrihed og Opløb, hvilke han tildels anser for uhensigtsmæssige. Naar det ønskes hjemlet som Grundlov, at enhver vaabenfør Mand med sin Person skal bidrage til Fædrelandets Forsvar, finder han det ogsaa uheldigt at ville binde til et saadant Princip, der, naar det tages efter Ordene, maatte medføre, at den nys ved Fdg. 12 Februar 1849 tilladte „Stilling“ af en Stedfortræder eller Lodtrækning af Frinummer var grundlovstridig. Reglen om Kommunernes Selvstyre anses for overflødig, Reglen om de til Adel, Titel og Rang i Lovgivningen knyttede Forrettigheder tiltrædes i og for sig, hvorimod Reglerne om Lens, Stamhuses og Fideikommisgodsers Oprettelse og Overgang til fri Ejendom forekommer ham af tvivlsommere Rigtighed.

Reglerne om de skærpede Betingelser for Ændringer i Grund-

loven vil Ørsted supplere med en Forskrift om, at Kongen kan gøre Indsigelse mod, at der i Rigsdagen stilles Forslag til en saadan Ændring.

Endelig omtales det, at der var foreslaaet tilføjet en § om, at alle Love og Anordninger, der er i Strid med Grundlovens Bestemmelser, forsaavidt er uden Gyldighed; men at der straks af Tscherning blev gjort Indsigelse herimod ud fra det Synspunkt, at den dømmende Magt herved blev sat over den lovgivende, og som Eksempel nævnte han en af Loven beregnet Erstatning for en Ejendomsafstaaelse, der ifølge Grundloven skal erstattes fuldstændigt. Ørsted er ikke i Tvivl om, at Domstolene bør savne Kompetence til at prøve Lovenes Grundlovsmæssighed. Han refererer Ordførereens (Halls) Bemærkninger, at der ingen Fare er for, at de nuværende Dommere som tilhørende en ældre Tid skulde være særlig tilbøjelige til at ville værne om Grundloven overfor de fra Lovgivningsmagten udgaaende Love (unægtelig en ret flad Opfattelse) og siger hertil: „Jeg tror og ganske vist, at man, naar man i sin Tid bliver saa lykkelig at se Domstolene beklædt med lutter Mænd af den nye Skole (som iøvrigt ikke hidtil har givet sig tilkende ved noget, hvori man kunde søge dens videnskabelige Præg) ikke kunde gøre Regning paa en saa varsom og besindig Brug af hin uhyre Myndighed, som man kan vente hos de Mænd, der for Tiden indtager Pladserne i de højere Retter. Men disse vil dog ikke være enten saa stokblinde eller saa frygtagtige, at de, naar de ved Landets Grundlov blev kaldt til at dømme om de tilkommende Loves Retsgyldighed, enten ikke skulde forstaa, hvad det er for en Opgave, der stilles dem, eller ikke turde vove at opfylde, hvad der var blevet deres Pligt.“ En Bestemmelse om at give Domstolene Kompetencen vilde efter Ørsted modsige alle Begreber om Statsorden og ophæve al Retssikkerhed. Hvis Bestemmelsen vinder Bifald, „saa vil det være et smukt Tegn paa den udbredte Tillid, vore Domstole nyder. Jeg skal vistnok være den sidste, der vilde svække denne Tillid, men saalænge ikke Fornuften i egen Person indtager Dommersæderne, vilde dog den sande og absolute Retfærdigheds Herredømme ikke blive sikret derved, at Borgerne blev berettigede til mod den lovgivende Magts Beslutninger at indskyde sig under Domstolene.“ Den omtalte Tilføjelse blev iøvrigt opgivet og S. 498 drøfter Ørsted

Konsekvensen heraf. Til hans store Forbavselse var det af indsigtfulde Mænd blevet hævdet, at Domstolene, selv naar Tilføjelsen udgik, skulde have Hjemmel til at forkaste de efter deres Indhold grundlovstridige Love. Han bemærker hertil: „Den dømmende Magts Selvstændighed kan dog vel aldrig strække sig videre end til, at den uafhængig af enhver fremmed Indvirkning skal haandhæve Lov og Ret ... Vel vil man sige, at Grundloven ogsaa er en Lov og en Lov over alle Love. Men man vender dog det naturlige og for den borgerlige Orden aldeles nødvendige Forhold om, naar man i Stedet for at betragte den lovgivende Magt som Grundlovens Organ og Domstolene igen som de af hin Magt givne Loves Organ, tillægger dem Myndighed til at dømme ogsaa *over* Loven. Hvorledes § 80 i Grundloven [om Ændring af denne] kan indeholde nogen Hjemmel for dette unaturlige Forhold, er mig uforklarligt ... Der er dog uden ad Revolutionens Vej ingen anden der med Myndighed kan forklare Grundloven end den lovgivende Magt. Finder den, at en eller anden § i Udkastets Kap. 7 er i Vejen for en Lov, som den dog anser for retfærdig og almennyttig, saa er det, at den i den Orden og paa den Maade, som § 80 anviser, maa søge denne Hindring ophævet. Men erkender den, at §en rigtig opfattet ikke indeholder nogen saadan Hindring, saa giver den uden videre Loven, og da maa alle Statens Borgere og alle Domstole lyde og erkende den ... Efterat Udvalgets § 81 blev forkastet tror jeg dog, at man kan være uden Bekymring for den Fare, hvorom her nærmest var Tale. Jeg tør endog antage, at selv hvis hine retskyndige skulde komme i det Tilfælde som Dommere at blive paa kaldt blot til at underkende en af Kongen og Rigsdagen given Lov, saa vilde de, inden de kom til Gerningen, have vundet den Overbevisning, at sligt laa udenfor deres Myndigheds Grænser. Men med fuld Vished tør jeg paastaa, at saalænge Højesteret endnu er besat med Mænd „af den gamle Skole“, vilde det være aldeles forgæves, om det skulde falde nogen ind at gøre et Forsøg i en saadan Retning.“

Sluttelig fremhæver Ørsted Ulemperne ved at lade Grundloven træde i Kraft for baade Danmark og Slesvig, inden Repræsentanter for Hertugdømmet havde ytret sig. Den nøje Tilknytning, som dette skulde være Udtryk for, maatte forudsætte Ordning

af flere Anliggender saasom Statsbyrder, Toldgrænse, Sprogforhold osv. Men ogsaa den Udvej at udsætte Ikrafttrædelsen for Slesvig var uheldig, da Ordningen, naar til sin Tid den fælles Forhandling kom i Gang, derved var foregrebet. Bedst vilde det derfor efter hans Mening være at lade Ikrafttrædelsen i dens Helhed hvile, til de udenrigske Forhold atter var rolige. Dette var altsaa ved Siden af Valgretsgrundlaget hans store Ankeposter mod Rigsforsamlingens Resultater; paa begge Punkter blev hans Indsigelser overhørt, men at de havde haft Bund i Virkeligheden, viste den senere Historie.

Rigsforsamlingens sidste Møde afholdtes den 5. Juni, den Dag Grundloven udstedtes. Ørsteds personlige Optræden paa Møderne, der havde været i Overensstemmelse med hans Skrift, skal ikke nærmere omtales. Men han var nu inddraget i det parlamentariske Liv og lod sig derfor opstille til Landstinget; efterat være faldet i Vinteren 1849 blev han indvalgt ved et Omvalg i Januar 1850, og fra da indtil Udgangen af 1854 var han aktiv Deltager i Politiken. Som et Efterslæt fulgte Rigsretssagen, der afsluttedes i Februar 1856. Resten af hans Tid tilhørte Privatlivet — men dog ikke Lediggangen, hvorom Udgivelsen af de fire Bind Erindringer bærer Vidne. Opgaven for Fremstillingen i det følgende skal nu ikke være at redegøre for den herhenhørende Række af uden- og indenrigske Begivenheder. Ørsteds aktive Indgriben i dem var næppe saa stor og stod næppe i Forhold til den officielle Stilling som Premierminister, som han en Tid kom til at indtage. Hans Indsats laa deri, at han var Talsmand for Helstaten, saa at sige repræsenterede Systemet, men dette viser ham som Juristen mere end som Politikeren. Forholdet var snarest dette, at andre udførte det politiske Arbejde i Agitationen og paa Rigsdagen, og at den aldrende Ørsted blev sat i Spidsen som Talsmand og Repræsentant for Retningen. Nogen personlig Ærgerrighed følte han sikkert ikke tilfredsstillet ved at staa som Regeringschef i en efter Junigrundloven konstitutionelt ordnet Stat, men naar man kaldte paa ham, og han maatte mene at kunne udrette noget for Staten, holdt han sig ikke tilbage.

I den enevældige Stat er Monarken og Undersaatterne de to statsretlige Grundbegreber. Kongen staar i samme Forhold til enhver Del af Monarkiet; han har ikke Grund til at forsømme

eller forfordele nogen Landsdel eller Samfundsgruppe, vil tværtimod lade alle sine Undersaatter nyde samme Ret og Goder, forat de kan føle sig tilfredse indenfor Helheden. Denne er det for ham et Hovedformaal at opretholde. Enevældens Bestræbelse er derfor at skabe ensartede Tilstande over hele Omraadet, Spaltninger indenfor Monarkiets Befolkningsdele er ubetinget af det onde. Ørsteds Tankegang kunde ikke være nogen anden. Dertil bundede han for dybt i den gamle Tid efterat have levet med under Enevælden i to Menneskealdre. Danske, Slesvigere og Holstenere burde alle være Kongens loyale Undersaatter, sammenknyttede ved Interessen i at udgøre en fælles Stat. Hvad Sprag og Nationalitetsforskell angik, burde det danske vel fremdrages stærkere i Slesvig, men Modsætningen til det tyske burde løses i Fordragelighed. En Fremmedfølelse overfor Tysk kunde der ikke være Tale om for Mænd af hans Generation, for hvem tysk Aandsliv og Litteratur havde været omtrent lige saa fortrolig som den danske.

Skriftet om Helstaten blev paabegyndt nogen Tid før Rigsforsamlingens Begyndelse og afsluttet kort efter dennes Afslutning. Efter at være bleven frigjort for Hensynet til sin Embedsstilling følte Ørsted Trang til at fremsætte sine Tanker om denne Sag, der i saa høj Grad trængte til at underkastes en rolig Undersøgelse i Modsætning til den rent følelsesmæssige Bedømmelse, der i saa mange Aar til hans Sorg havde virket til at skabe Usamdrægtighed mellem Statens Dele. I Tilslutning til sin Polemik med „Fædrelandet“ i 1843 gaar han imod Lysten til at udsondre Holsten. Hvis der skulde være nogen Tvivl om Arveberettigelsen for de kvindelige Linier, vil han ud fra Sagens Natur hævde, at Udfaldet af de lærde Undersøgelser herom ikke bør være afgørende, men at den i Kongeriget og i hvert Fald i den forrige gottorpske Del af Slesvig gældende Adgang for Kognaterne efter Mandsstammens Uddøen ogsaa bør anerkendes i Monarkiets øvrige Dele. Efter et Tilbageblik paa Stænderindretningernes Historie og Stænderforhandlingernes Forhold til den nationale Bevægelse, der ender med Roskilde Stænders Andragende om en kgl. Erklæring angaaende Rigets fælles Arvefølge, jfr. aabent Brev af 8. Juli 1846, fremsætter han nærmere sin Mening om den rette Ordning af Arvefølgen og i Forbindelse dermed af de

ANDERS SANDØE ØRSTED
Fotografi efter Daguerreotypi (c. 1849).

øvrige indbyrdes Forhold mellem Statsdelene. Naar visse Dele af Slesvig og Holsten gik til Danmark og andre fik en anden Arvefølge, vilde en utaaelig Retstilstand opstaa, iøvrigt ogsaa derved at Arvefølgen for disse sidste Dele var højst tvivlsom. Det er en ægte Ørstedsk Realitetsbetragtning, naar han fortsætter: „Det vilde vistnok være en overfladisk Betragtning af Samfundsforholdene, dersom nogen vilde tro, at fordi Arvefølgen ikke bør antages indført for den regerende Families men for Statens Ro og Sikkerheds Skyld (efter Kants bekendte Ord, at det er Staten, der arver Monarken, og ikke denne der arver Staten), saa kunde den uden videre afskaffes, naar en senere Tid fandt, at dette vilde være til dens Gavn. Just for at kunne værne om Statens Ro og Sikkerhed, bør den i Almindelighed overholdes saaledes som den er givet, uden Hensyn til om den kan synes at være den heldigste eller ikke, noget som den har tilfælles med flere andre Indretninger, der udgør Hjørnesteinene for den bestaaende Retsorden. Men her er ingen fast Arvefølge givet, og der er heller ingen, som retsgyldigen kan afgøre de mangfoldige og vanskelige Stridspunkter, hvortil man kommer, naar man søger Afgørelsen i lærde Undersøgelser over, hvad der i længst forsvundne Tider er blevet kendt at være ret. Det er allerede lidet overensstemmende med Rets- og Statsbegreber, at Arverettigheder i regerende Huse skal have Magt til at sønderrive selve Statsforbindelserne; men man kan her end ikke med Tilforladelighed sige, hvilken der er den historisk retlig begrundede Arvefølge i de forskellige Lande eller i de Stykker, hvori de skal adskilles; og til en Ret, der hverken i sig er klar eller ved nogen dertil bemyndiget Dommer kan bringes til Afgørelse, kan man ikke holde sig. Det vilde saaledes kun være et tomt Skyggebillede af Ret, for hvilket Landenes og Folkenes Ret og Velfærd skulde ofres.“ Det havde været Ørsteds Tanke i 1844 under Medvirkning af Stænderne at danne en Forsamling af oplyste og almindelig agtede Mænd fra alle Landsdelene til indgaaende saglig Drøftelse af Arvefølgespørgsmaalet. Herved vilde man efter hans Overbevisning være kommen ud over de nationale Modsætninger, have erkendt de historisk-retlige Undersøgelsers Utilstrækkelighed og antagelig have enedes om en Fællesordning, til hvilken man fra fremmede Stater kunde vente den Tilslutning, som man ogsaa af Forsigtig-

hedshensyn burde tilstræbe — alt ud fra Ønsket om at blive sammen. Han gaar derefter over til en udførlig Udredning af Aarsagerne til Misstemningen i og overfor Hertugdømmerne og Imødegaelse af Indvendingerne mod Helstatens Opretholdelse. Her kunde han ud fra egne Oplevelser og sin embedsmæssige Videns give bedre Besked end nogen anden. Noget spredt falder hans Udviklinger ganske vist, idet han efter sin Sædvane optager Traaden, hvor den rækkes ham ved litterære Bidrag, der saa Lyset fra Modstandernes Side, saasom ved Artikler i Dansk Ugeskrift og Fædrelandet. Men herved kommer han paa den anden Side ind paa mange Forhold, f. Eks. et Forsvar for H. Reventlow-Criminil og C. Moltke mod Beskyldning for Slesvig-Holstenisme, og paa Hensigtsmæssigheden af at offentliggøre det aabne Brevs Udtalelser om Arvefølgen. Han vilde have foretrukket en lignende Henvendelse alene til de venligsindede Magter, medens den valgte Fremgangsmaade havde udæsket Stemningen. Mærkværdigt var det, at man fra „frisindet“ Side kunde anbefale at sætte Straf for Fremsættelse af Anskuelse om Arvefølgen, der afveg fra de i Brevet udtalte.

Han omtaler Privilegierne af 1460 og deres Historie og fremhæver, at Fællesskabet i Hertugdømmernes Indretninger altsaa er grundlagt langt tilbage i Tiden. Frederik IV's Erobring af Slesvig i 1720 bragte intet Brud paa denne Regeringsmaksime. Her polemiserer han mod Wegener, der ansaa Fællesskabet for begrænset til Justits- og Politivæsenet og mente, at Fællesbestyrelsen, hvis Organisation senest var givet i 1834, let lod sig ophæve. „Der er stor Forskel,“ siger han, „paa det almindelige Regeringsprincip, hvorefter Slesvig i Lovgivning og Forvaltning holdtes sammen med Holsten, og de enkelte administrative Indretninger, hvorved det blev gennemført. Disse kan man vist ikke fornuftigvis tillægge Uforanderlighed, ligesom der og idelig dermed er foregaaet Forandring. Men anderledes forholder det sig med hint Princip, der er det, Regeringen lod blive tilbage af den forrige forfatningsmæssige Forening, og som ikke kan forandres uden at kuldkaaste den hele gældende Retstilstand. Dersom der i en Stat, der ikke har et forfatningsmæssigt Organ til at varetage sine Rettigheder, dog kan være noget, som i Forholdet til Regenten kan kaldes en Rettighed, saa maa det være et saadant stadig erkendt,

i hele Retstilstanden indgribende Regeringsprincip, og denne Adkomst maa her endog have saa meget større Styrke, som den dog har sin Oprindelse fra en virkelig Forfatning, der vel ved Begivenhedernes Magt var gaaet til Grunde som saadan, men dog aldrig formelig ophævet.“

Spørgsmaalet, om den af Frederik IV saaledes fulgte Grund-sætning var rigtig, besvarer Ørsted bekræftende dog med Forbehold overfor enkelte Sider af det offentlige Liv, saaledes Omsorgen for det danske Sprog, der først traadte kraftig frem hos Christian VIII. Han fremhæver endvidere, at der paa flere Punkter er Overensstemmelse med Retstilstanden i Kongeriget, og at man her staar overfor en Regeringsgrundsætning. Frygten for at forstærke Hertugdømmernes indbyrdes Forbindelse laa bag Frederik VI's Afvisning af Tanken om fælles Stænder for disse Landsdele, der ogsaa fastholdtes af Christian VIII. Han fortsætter: „Saaledes som Forholdene nu har udviklet sig, synes det, at alle, der er nogenlunde tilgængelige for Sagens rolige Overvejelse, maa opgive Tanken om en særlig Stat Slesvig-Holsten ... At Slesvigerne, ikke blot de, der er i fuld Samklang med Holstenerne, men og de, der i den senere Tid har fjernet sig fra dem, heller ikke kan ønske andet end den hidtilværende Forbindelses Vedligeholdelse og Befæstelse, naar denne knyttes til Forbindelsen med Danmark og frigøres for alt, hvad der kunde medføre Afhængighed af Tyskland, kan ... næppe omtvivles. Men jeg har dog tillige bemærket, hvorledes det, naar kun den statsretlige Forbindelse mellem Danmark og Hertugdømmerne opretholdes og befæstes, mulig kunde indrømmes, at det nordlige Slesvig indlemmes i Kongeriget, hvis dette da skulde vise sig at være et Ønske hos Indvaanerne.“ Denne Tingenes Ordning matte formentlig være den eneste, der gav Haab om fremtidig Ro og Lykke: „Medens Tyskerne vistnok saavel under Krigen som i de tvende Stilstandstider har haft god Lejlighed til at erfare, at Slesvig ingenlunde er saa udelukkende tysk og tysksindet, som et Parti havde indbildt dem, vil uden Tvivl og et andet Parti navnlig af det, der under nærværende Stilstand har vist sig, have set, at det heller ikke er saa rent dansk, som det har forestillet sig. Tanken om at kunne indlemme det i Kongeriget, saaledes at det underkastes om ikke ligefrem samme Love og Indretninger, saa dog de Love og

Indretninger som besluttes af en Forsamling, hvori Slesvigerne altid vil være en ringe Minoritet, maa selv de, der ikke maatte ville lade sig overbevise om det uberettigede og ukloge deri, dog erkende for uudførlig efter de indgaaede Fredspræliminarien.“ Et helt selvstændigt Slesvig kunde ej heller tilfredsstille nogen. Det, der maatte tilstræbes, var da en Rigsdelene omfattende Fællesforfatning med særlige Forfatninger for deres særlige Anliggender. Til en saadan Ordning blev man trængt hen ved selve Begivenhederne og Forholdene; man maatte da se at faa det bedst mulige ud deraf.

Slutningen af Skriftet indeholder Overvejelser over, hvorledes et saadant Forfatningsværk kunde bringes tilveje. I saa Henseende betones det, at der, som i Reskriptet af 28. Januar 1848 fastsat, maatte være et lige stor Antal Repræsentanter i den fælleslovgivende Forsamling fra Kongeriget og Hertugdømmerne. Kun ved en saadan unionslignende Ordning kunde de mindre talstærke Hertugdømmer hævde sig. „Man har vel ikke sjældent ytret, at de danskes Retfærdighed, Billighed og Sindighed burde berolige dem mod ethvert Misbrug. Men de Talemaader af det Slags, der og ved andre Lejligheder anbringes, kan vel gøre sig gældende her hjemme, fordi de høres gerne i Særdeleshed af dem, der nu har Magten i Haanden, men uden for Hjemmet kan de kun gøre en meget uheldig Virkning, og egentlig er det endnu det værste, at de gør Lykke her hjemme. Vel har det danske Folk ingen Tilbøjelighed til Uretfærdighed eller Ubillighed, men ligesom det i sig vilde være en latterlig Paastand, at det skulde være hævet over den menneskelige Naturs Ufuldkommenheder, saaledes har man netop i vor Tid beklagelige Erfaringer om, hvorledes en stor Del af samme i flere Retninger er blevet indledet i vildfarende Forestillinger om gensidige Rettigheder, der angster en stor Del af den øvrige Befolkning.“ Det maa vistnok indrømmes, at Ørstedes polemiske Udtryksmaade her var meget behersket. Han imødegaaer iøvrigt Indvendinger fra Professor Krieger, hentede fra fremmed Statsret, og paaberaaber sig Overensstemmelse med Tutein i dennes Afhandling fra 1842. Endvidere mindes han fra samme Aar de kongerigske Stænderforsamlings Anbefaling af Stænderforfatningens Udbygning med permanente Stænderkomiteer valgt med lige Antal Medlemmer af

alle Monarkiets fire Stænderforsamlinger. „Denne Sag beskæftigede i Roskilde de bedste politiske Kræfter, som man har set fremtræde i Danmark, og det Arbejde, som de leverede, var uden Tvivl den modneste Frugt, som Landets politiske Udvikling har leveret. Blandt dem, der dels i den nedsatte Komité dels i selve Forsamlingen med Varme udtalte sig for den paatænkte Indretning, var Hvidt og Clausen for ikke at nævne Bang, Ussing og David og flere, hvis Fortjenester af vor politiske Udvikling ikke nu længer nyder fortjent Paaskønnelse. Endog Lehmann, der var Medlem af den nedsatte Komité, erklærede sig for Sagen skøndt ikke uden at udbrede sig over de Tvivl og Betæneligheder, han herved havde følt, men som han dog havde overvundet. Ogsaa Schouw, der ikke den Tid var Medlem af Stænderne, tog som Forfatter Ordet for de stænderske Komiteer og fandt det rigtigt, at hver Stænderforsamling dertil udnævnte et lige Antal Medlemmer.“

Medens han ikke kommer nærmere ind paa Valgordningen udover at paapege, at den ikke kan være af samme Rummelighed som efter Junigrundloven, drøfter han mere indgaaende Sprogforholdene med Fremhævelse af, hvad Christian VIII havde gjort for det danske Sprog. Fællesforfatningens Grundlov maatte indeholde Regler til Beskyttelse af det danske Sprog i Slesvig, der ellers vilde faa en altfor truet Stilling. Den burde „sørge for at betrygge det danske Sprogs Opretholdelse og Pleje i de Dele af Slesvig, hvori det er Kirkesprog (omtrent $\frac{1}{3}$ af dets Indvaanere) uden Tvivl og saa godt som de eneste Distrikter, hvori det har vedligeholdt sig i en nogenlunde taalelig Skikkelse, og hvori Befolkningen elsker det. Men dette er vist og det væsentligste, som Grundloven kan gøre for det danske Sprog; dog nægter jeg ikke, at der mulig i selve Grundloven kunde gives særegne Bestemmelser til dets Fremme i enkelte Distrikter, hvor Tysk er Kirkesprog, men i hvilken Henseende jeg kun har kunnet angive visse almindelige Grundsætninger, der ikke har en saadan Bestemthed, at de kan egne sig til Optagelse i en Grundlov. Derimod kan det ikke være anderledes, end at det tyske Sprog maa vedblive at være det almindelige Forretningssprog paa de Steder, hvorfra Myndighed udøves over det hele Hertugdømme. Selv om Slesvig blev aldeles afsondret fra Holsten, vilde der dog, naar det ikke ligefrem skal

modtage de Love og Indretninger, som man fra dansk Side ønsker, men Slesvigerne selv skal have en Stemme over deres egne Anliggender, ikke kunne blive Tale om at betage det tyske Sprog hin Egenskab. Baade har det flere Aarhundreders Hævd for sig og passer derhos bedst til den hele nuværende Retstilstand, der, som forhen er erindret, væsentlig er den samme som i Holsten og for en overvejende Del grundet paa Love, der kun er udkomne paa Tysk“. Det samme maatte være Tilfældet ved Overdomstolene.

Til „den brødefulde Maade, hvorpaa Hertugdømmernes Beboere har villet gøre deres for en Del aldeles uretfærdige Fordringer gældende“, bør der ikke tages Hensyn ved Forholdenes endelige Ordning.

Udførligt omhandles Spørgsmaalet om Statsbyrdernes ligelige Fordeling og sluttelig imødegaas Klagerne over, at Danmarks Forbindelse med Holsten har aabnet Døren for en tysk Indflydelse, som har lammet den nationale Udvikling og truer med det danske Folks fuldkomne Fortyskning. Ørsted paaviser den danske Retsudviklings Selvstændighed baade i Forhold til Hertugdømmernes lidet kendte og ikke særlig udviklede Ret og i Forhold til den almindelige tyske Ret, omtaler Reformationen, Lavsvæsenet og Militærvæsenet og efterviser netop paa disse Omraader den i hvert Fald i senere Tid skete danske Udformning. Samme Betragtning anlægger han paa Sproget og Videnskabeligheden. Han kunde ud fra egen Erindring bevidne en aftagende Interesse for tysk Aandsliv; da han i 1794 kom til København, var der ved forskellige Kirker ialt 8 tyske gejstlige, der hørtes af mange danske, men nu kun een tysk Præst, der havde en nogenlunde talrig Menighed. Hin Frygt var derfor ugrundet. Hans Haab stod til, at de fremmede Magter vilde erkende Vigtigheden af det gamle Monarkis Opretholdelse og tilvejebringe dets to Forudsætninger: at Holsten ikke blev indlemmet i en tysk Stat, og at alle Delene samledes under en lige Arvefølge.

Denne Bog, der indeholdt Ørsteds statsretlige Program og angav et Maal, til hvis Virkeliggørelse det snart blev hans Tur at være førende, udkom allerede i Begyndelsen af Aaret 1850. I en Skrivelse af 28. Marts nævnte Aar takker Frederik VII „velvilligst og venskabeligst“ for Tilsendelsen bl. a. med disse Ord:

„Modtag min Tak for hver en Tanke, De helliger mit Lands Vel, og lad mig haabe, at De vil være mig en ligesaa hengiven Ven, som De var for min højsalig hensovede Fader“ (Univ. Bibl.).

Ørsteds aktive politiske Virksomhed, der nu i Korthed skal fremstilles, synes i Almindelighed — maaske ifølge nationalliberrale Reminiscenser — at opfattes som et Afsnit af hans Liv, der helst maa vies Glemselen. Saaledes slutter en Hyldestartikel paa 150-Aarsdagen for hans Fødsel med følgende Ord: „Frigjort fra Erindringen om hans Deltagelse i det politiske Liv, hvor han som andre store Jurister før og efter ham tilsatte sin umaadelige Popularitet, saa han paa sine gamle Dage blev en ensom Mand, lyser hans Navn etc.“ (Ugeskrift for Retsvæsen, 1928 B. 377). Bortset fra, at hans „umaadelige Popularitet“ ogsaa kun var erhvervet ved hans Deltagelse i det politiske Liv nemlig som Ständerkommissarius, synes disse Ord mig dels at tage Begrebet stor Jurist i en for snæver Betydning, indskrænket til juridisk Videnskabsmand, dels at miskende Betydningen af hin politiske Virksomhed ja overhovedet af det, der gør Ørsted til en stor Mand. Det særegne ved Ørsted som Jurist er, at han ikke blot var en Lærer i Retsvidenskaben — nærmere bestemt fritvirkende Forfatter af en uhyre Alsidighed — men at han i saa stort Omfang arbejdede med konkrete Retssager og andre retlige Anliggender. Herved blev der i forhøjet Grad Brug for hans værdifulde Karakteregenskaber: hans Udholdenhed i at fastholde en Arbejdsplan under Aaringers Venten og Hindringer og hans moralske Mod til at sætte sig i Modsætningsforhold til andre, selv om det kostede ham tidligere Venners Kulde, Mistillid til hans Karakterfasthed og Upopularitet hos det brede Publikum, altsammen smertelige Indtryk og Savn for hans vennesæle og ærekære Natur. Under en personlig fordringsløs Fremtræden gemte han en suveræn aandelig Overlegenhed i sin Retsbetragtning og en tilsvarende moralsk Overlegenhed under sit retsanvendende og retsskabende Arbejde. Hertil maa føjes hans enestaaende lange og begivenhedsrige Livsbane, der førte ham fra Colbjørnsens Reformperiode i det enevældige Danmark-Norge til en helstatlig Ordning omkring et ultrademokratisk organiseret Danmark, fra Frederik VI's Kronprinsregering til Grundlæggelsen af Christian IX's Dynasti. Alle er enige om, at Ørsteds praktiske Virken paa en ganske særegen

Maade har indvævet sig i den Belæring, hans Skrifter meddelede, at den saa at sige garanterer for hans Sætningers Sundhed og Bund i Retslivets Tarv. Naar han i en Alder, da andre trækker sig tilbage, gik i Gang med et forceret Arbejde som politisk Skribent og senere med en Ministergernings Bryderier, var det, fordi de statsretlige Opgaver han arbejdede paa — Fællesforfatningen og Tronfølgeordningen — som i en Sum rummede alle hans tidligere Opgaver og Arbejder, idet de angik selve Statens juridiske Fundament. Som den Retsordenens Tjener han var, maatte han da fortsætte sit Arbejde; han behøvede ikke Politiken for at fylde sin Tid eller hævde en social Plads, han bragte snarere et Offer ved at forlade sine litterære Sysler. Saaledes set kroner hans Virksomhed i de første 5 Aar af Halvtredserne netop hans Gerning som Jurist paa den smukkeste Maade, som Vidnesbyrd om hans dybe Pligt- og Ansvarsbevidsthed og tillige om hans Erfaring og Virkelighedssans. Thi det var netop Virkeligheden, der meldte sig i Halvtredserne, efter at Fyrreerne havde kulmineret i en ultrademokratisk Grundlov fuld af Lovgivningsløfter og med et uklart Forbehold om, at Ordningen af alt, hvad der vedkom Slesvigs Stilling, skulde bero til efter Krigen. Det første Afsnit af det nye konstitutionelle Liv havde været optaget af Forfatnings-sagen opfattet som rent indre kongerigsk Anliggende; her havde Bondevenner og nationalliberale kunnet ordne alt efter eget Skøn. Naar Monarkiets Forhold skulde ordnes, maatte Hensyn til fremmede Magter og til Hertugdømmerne bestemme Forhandlingens Muligheder.

Ørsted indtog endnu ikke nogen ledende Plads, da Omstændighederne begyndte at bevæge sig i den Retning, han i sit Skrift havde angivet som den ønskelige. Den 4. Juni 1850 undertegnedes Londonprotokollen, der skulde indlede Magternes Godkendelse af en Ordning vedrørende Tronfølgen i hele Monarkiet, og efter Oprørets Tilendebringelse begyndte de diplomatiske Forhandlinger om en fællesstatlig Ordning, som Preussen og Østrig gjorde til Vilkaar for at rømme Holsten og godkende Tronfølgens Ordning. Premier- og Udenrigsminister C. A. Bluhme meddelte den 28. Januar 1852 den allerh. Kundgørelse, der angav Programmet for den Helstatsordning, som — overensstemmende med de afgivne folkeretlige Tilsagn — skulde indføres. I Some-

ren skred Regeringen til at gennemføre Hærenhed, Toldenhed og fælles Arvefølge, hvilke Foranstaltninger skulde bane Vejen for Fællesforfatningen. Af disse Sager udgik Forslaget om Tronfølgeoven i Oktober til Behandling i en forenet Rigsdag, indenfor hvilken Kampen blev haard om den Majoritet paa $\frac{3}{4}$, der udkrævedes for at tilvejebringe Samtykke til det Rigsdagen forelagte kgl. Budskab. Dette gik overensstemmende med Warschau-Protokollen af 5. Juni 1851 og London-Traktaten af 8. Maj 1852 ud paa ved Lov at ophæve den ved Kongelovens Art. 27—40 hjemlede Arvefølge, der efter Mandsstammens Uddøen lod Kronen gaa over til kvindelige Linier og i Mangel af Mænd til Kvinder. Ruslands Afkald paa Ret til Dele af Holsten gjaldt nemlig kun overfor Prins Christian af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg og hans mandlige Descendens i Ægteskabet med Prinsesse Louise, saaledes at efter dette Dynastis Uddøen en Deling af Monarkiet kunde indtræde mellem den russiske Linie og Kongelovens kognatiske Linier. Denne Eventualitet skulde Loven altsaa udelukke ved at begrænse al Arvefølge til nævnte Dynasti. Ønskeligheden af at holde nævnte Mulighed aaben betonedes imidlertid med megen Energi af en Opposition, hvis Anstifter var Gehejmearkivar Wegener i Samarbejde med Professor I. E. Larsen. Begge havde været benyttet af Regeringen ved Sagens Forberedelse, og deres Tanke var, at Bevarelsen af Kongelovens Regler vilde indeholde en Garanti for, at Kongelovens Omraade — Nørrejylland, Øerne og Slesvig — forblev samlet, og sikre, at Adkomsten til Holsten ikke under Tronledighed i Danmark skulde komme til at betyde Adkomst til hele Riget. Det var altsaa Ejderpolitiken, der her søgte sig et Støttepunkt; men at Rigsdagen ved sin Modstræben vilde paadrage Staten Følgerne af et Brud paa folkeretlige Aftaler, var ikke tvivlsomt. Ørsted havde stillet Forslag om det Kgl. Budskabs uforandrede Tiltrædelse. Ved Afstemningen den 18. April 1853 opnaaedes ikke fornødent Flertal. Dagen efter opløstes Rigsdagen, og den 21. April tilkaldte Kongen Ørsted til Overtagelse af Indenrigsministeriet og Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet i Stedet for P. G. Bang og C. F. Simony, hvorhos han i Stedet for C. A. Bluhme blev Premierminister. Fornyet Valg til Landstinget søgte han ikke.

Ørsted havde, foruden paa Rigsdagen, forfægtet sine Anskuel-

ser i Piecerne „Det kgl. Budskab om Arvefølgen“ (1852) og „Yderligere Bemærkninger“ om Do (1853). Naar han toges ind i Ministeriet, var det formentlig, fordi dettes tilbageblivende Medlemmer sympatiserede med de Anskuelser om Fremgangsmaaden ved Gennemførelsen af en Fællesforfatning, som han offentlig havde fremsat. Hvad Tronfølgesagen angaar, kom den efter Omvalgene i Havn ved Loven af 31. Juli 1853. Hærenheden var allerede tidligere gennemført administrativt, og Toldenheden, der ved Patenter af 5. Maj 1853 var gennemført under Forbehold af Rigsdagens Samtykke, opnaaede uden større Vanskelighed denne Godkendelse. Sine nysnævnte Anskuelser havde Ørsted udviklet i Fortalen til sine Erindrings andet Bind, dateret 29. Maj 1852 pag. XLI ff. Det af Kongen ved Grundlovens Udstedelse tagne Forbehold om Ordningen af Slesvigs Stilling forstaar han her saaledes, at Kongens Regering alene har Magten til at bestemme Slesvigs Stilling og tillige til at træffe de Forandringer i Kongerigets Grundlov, som med Nødvendighed flyder af Forfatningsfællesskabet med Slesvig; dog forudsætter han, at Rigsdagen kommer til at ytre sin Mening derom. Da Forfatningssagen hen paa Sommeren toges op, skete det overensstemmende hermed i et Forslag til Grundlov for Danmarks særlige Anliggender, der skulde træde i Kraft og afløse Grl. 5. Juni 1849, naar „Kongen har givet Forfatningslov for det danske Monarkis Fællesanliggender“. Hertil kunde Rigsdagens Samtykke ikke opnaas, og under 26. Juli 1854 udgaves en Forordning om Fællesforfatningen, hvorved der indførtes et i Lovgivningsanliggender raadgivende Rigsraad med Skattebevillingsret. En vigtig Genstand for Regeringens Bestræbelser var iøvrigt Neutralitetens Iagttagelse under Krimkrigen. Ved Rigsdagens Sammentræden den 2. Oktober 1854 drøftede den en Rigsretsanklage mod Ministeriet og en Mistillidsadresse; en saadan havde allerede i Foraaret været forelagt Kongen. Den 21. s. M. opløstes saa Folketinget, og den 18. December skulde det paany samles. I et Statsraad den 3. Decb. viste der sig derpaa saadanne Uoverensstemmelser med Kongen, at Ministeriet paa Ørsteds Initiativ indgav Begæring om sin Demission, der fuldbyrdedes den 12. s. M. Ørsted var atter givet tilbage til Privatlivet.

Til dette korte Rids af Begivenhederne i Ørsteds Ministertid skal endnu kun føjes enkelte supplerende Bemærkninger. Bøl-

gerne gik saa højt i det parlamentariske Liv som ikke før eller siden. Mod nogle af Ministeriets Medlemmer navnlig Finansministeren Grev Sponneck, Krigsminister C. F. Hansen og Ministeren for Slesvig C. Moltke næredes der i Rigsdagen den største Uvilje; man tiltroede dem Lyst til at feje det konstitutionelle Liv helt til Side i Fællesanliggenderne og maaske ogsaa i de særlige. Der førtes i og udenfor Rigsdagen et ophidset Sprog, hvilket fra Regeringens Side motiverede Afskedigelser af politiserende Embedsmænd som Andræ, Monrad og Hall (sidstnævnte dog kun som kst. Generalauditør) og frivillig Tilbagetræden fra Rigsdagsstillingen af en Mængde andre, deriblandt H. N. Clausen. Talrige Pressesager anlagdes af Regeringen. Medens Bluhme i sin Tid havde erklæret sig forpligtet til at gennemføre Fællesforfatningen, forsaavidt Kongeriget angik, efter Reglerne for Grundlovsændring, vilde Ørsted ikke give en tilsvarende Erklæring. Det var Angrebet paa Grundloven, som man dels forudsaa dels fandt fuldbyrdet ved Fdg. 26. Juli 1854, der ovenpaa Oppositionens Nederlag i Tronfølgesagen vakte den store Forbitrelse. Denne ramte i væsentlig Grad Ørsted, der mødte i Rigsdagen i Grundlovssagen. Der var indenfor Ministeriet stærke Modsætninger og ogsaa hyppig Vanskeligheder overfor Kongen, der f. Eks. „med Staalhandsker“ maatte formaas til at gøre Martensen fremfor H. N. Clausen til Biskop Mynsters Efterfølger. Ørsted, der efter sin Natur ikke lod sig drive til et Yderstandpunkt, naar Middelvejen forekom ham den rette, kunde, især naar han skulde repræsentere et splidagtigt Kollegium, vel komme til at virke usikkert, uden at man derfor med Føje kan bebrejde ham manglende Karakterstyrke (saaledes Neergaard Under Junigrundloven I 816). Hvis nogen indenfor Ministeriet pønsede paa at frigøre sig for Grundloven, var det i hvert Fald ikke Ørsted; men paa den Plads, han stod paa, med Ansvar for Roens Opretholdelse indenfor hele Monarkiet og med Kundskab om de europæiske Magters Krav om Tilvejebringelsen af en Fællesforfatning, der under de urolige Forhold garanterede en stærk Regering, kunde han ikke se det som Opgaven ligefrem at hæge om Junigrundloven og dens Rigsdag, der paa sin Side syntes at anse sig som Monarkiets eneste Organ. Han beholdt hele Tiden to Portefeuiller, men saaledes at han den 29. April 1854 afløstes af Tillisch som Indenrigsminister

og selv fra 10. Maj s. A. vikarierede for A. W. Scheel som Justitsminister. Bevægelen gik gennem de følgende Bang'ske og Andræ'ske Ministerier henimod den konstitutionelle Helstatsordning af 2. Oktober 1855, saa at det maatte sandes, at det Ørsted'ske Ministerium havde været paa den rette Vej. Nogen høj Anerkendelse som ledende Politiker har Ørsted sikkert ikke ment at kunne tilegne sig ved sine Oldingeaars Indsats, men den Besindighedens Politik, som han nu ligesom fra Forfatningslivets første Begyndelse havde været Talsmand for, kan dog ikke af Eftertiden anklages for at have forspildt Muligheder for Land og Rige. Derfor kan Eftertiden heller ikke lytte til de samtidige Anklager mod ham for Absolutisme og Slesvig-Holstenisme.

Ørsteds øvrige Rigsdagsvirksomhed skal ikke nærmere belyses. Han var Landstingets Aldersformand og var især i de første Samlinger en hyppig og alsidig Taler; efter sin politiske Stilling var han ofte i Opposition til de forskellige A. V. Moltke'ske Ministerier.

Vi gaar et Par Aar tilbage i Tiden for at omtale Begivenheder af anden Art. Ørsted, hvis Mødepligt som ekstraordinær Assessor i Højesteret var ophørt i 1842, fik under 4. Marts 1850 som den ældste af 17 saadanne ældre Assessorer en almindelig Ordre til, forsaavidt han ikke maatte være forhindret, at møde i Retten efter Tilsigelse af Justitiarius. Han mistede paa denne Tid ved Dødsfald flere af de ham nærmest staaende. Retshistorikeren Professor J. L. A. Kolderup-Rosenvinge døde 4. Aug. 1850 kun 58 Aar gl., og Ørsted, der satte ham overordentlig højt og fra hans Ungdom havde haft ham i sin nærmeste Omgangskreds, holdt i Videnskabernes Selskab en smuk Mindetale over ham, der udgaves særskilt. H. C. Ørsted plejede paa den yngre Broders Fødselsdag den 21. December at samle en Vennekreds hos sig; heri deltog Oehlschlæger for sidste Gang i 1849,²⁾ hans Død indtraf den 20. Januar 1850, og Aaret efter den 9. Marts 1851 bortgik H. C. Ørsted. Brødrenes nære indbyrdes Forhold havde holdt sig uforandret indtil da. Deres Samstemthed viste sig ogsaa paa det politiske Omraade, hvor begge var Helstatsmænd. Kort forinden, den 7. November 1850, havde H. C. Ørsted fejret 50 Aarsdagen for sin Ansættelse i det medicinske Fakultet, og Broderens Brev³⁾ til ham ved denne Lejlighed skal her gengives:

„Min inderlig elskede Broder!

Af alt det gode, som Forsynet har tildelt mig, er der intet som gaar over det Forhold, hvori jeg ved den guddommelige Naade er ligefra min Tilværelses Begyndelse kommet til dig, du elskede; dette Forhold har fra Barndommen af og gennem vor tidlige Ungdom udøvet den mest velgørende Indflydelse paa min hele aandelige Udvikling og Sindsretning og denne er siden stedse bleven fortsat ved det Samliv, som det næsten uafbrudt er blevet mig forundt at leve med dig og nu i en lang Aarrække ogsaa med det ædle Væsen, som du har valgt til dit Livs Ledsagerinde, og med de velsignede Børn, der blandt det mere, som de har faaet i Arv af deres Forældre, ogsaa har arvet disses Kærlighed til mig. Denne eders fælles Kærlighed har beredt mig megen ren og ædel Livsnydelse, hvorved I har virket til, at mine gamle Dage uagtet de haarde Tilskikkelser, som jeg flere Gange har prøvet, ikke er bleven mørke og glædeløse.

Alt dette staar i dette Øjeblik for min Sjæl og skønt jeg mangler Ord til at udtrykke min Følelse, ved jeg, at du vil læse dem i dit eget Hjerte. Gud give, at du og dine længe maa beholde det glade Minde om denne Dag, der vil blive saa rig paa Udtryk af den almindelige Erkendelse af et Liv, hvori det højeste og ædleste paa saa mange Maader har udviklet sig og baaret saa skønne Frugter.

Det medfølgende bedes modtaget som en Erindring om denne Dag fra din af fuldeste Hjerte hengivne Broder

Anders Sandøe Ørsted.“

Et Par Aar senere, i 1854, døde den nogle Aar ældre Biskop Mynster, hvis Paavirkning ogsaa havde betydet meget for Ørsted, og som endnu stærkere end denne følte sig knyttet til den gamle Tid.

I disse Aar bød der sig Lejlighed til at bringe Ørsted en lignende Hyldest fra Retslivets og Videnskabens Mænd, som Broderen paa sit Felt havde modtaget, og at gøre det paa en Maade, der skabte et varigt Minde. Ørsteds 50 Aars Embedsjubilæum — henført til Dagen for hans Ansættelse som overtallig Hof- og Stadsretsassessor den 29. Maj 1801 — blev valgt til Anledning, og det varige Minde blev det i hans Navn oprettede Prismedaille-Legat. Det hedder i Foundationen, der konfirmeredes den 17. December

s. A., at erkendtlige Medborgere og Samtidige i Danmark og Norge havde ladet udarbejde en Hædersmedaille, der tillige bestemtes at skulle anvendes som Prismedaille enten for Løsningen af en for Fædrelandet eller Videnskaben vigtig rets- eller statsvidenskabelig Opgave eller som Belønning for et fortjenstligt Skrift af saadant Indhold. Grundfonden udgjorde 2500 Rdl. i kgl. Obligationer. Virksomheden er knyttet til de to Datoer 29. Maj og 21. December og falder i Perioder paa 4 Aar regnet fra 29. Maj 1851, saaledes at Guldmedaillen kan uddeles to Gange dels for et i Løbet af de 4 Aar i Danmark eller Norge udgivet Skrift dels for Besvarelsen indenfor Perioden i Løbet af ca. 2 Aar af en stille Opgave. Æmnet for Skriftet eller Opgaven kan være et juridisk, filosofisk, historisk, statsøkonomisk, statistisk eller dermed beslægtet. Bedømmelsen af Opgaven sker ved 3 Censorer og disse i Forening ved den selvsupplerende Bestyrelse, hvis 3 Medlemmer tages fra Højesteret, den københavnske Overret og Universitetet, træffer Bestemmelse om den anden Medailleuddeling. Medaillen, der præges i Guld, efter Tegning af P. Petersen, fremstiller paa Forsiden Ørstedes Hoved med Omskriften „Hjertelig og vennelsel“, paa Bagsiden „Eftertænkksomheden“ personificeret i en Kvindeskikkelse med Omskriften „Grundig og utrættelig“. Det første Eksemplar kunde først leveres Ørsted den 21. December; Eksemplarer i Sølv og Bronze udleveredes efter Bestilling; Legatets Oprettelse, der hørte til Ørstedes nære Venner og Beundrere og for Størstedelen ogsaa til hans politiske Retning, var følgende:

Lægen Professor O. L. Bang (1788—1872), Højesteretsassessor P. D. Bruun (1796—1864), Boghandler J. Deichmann (1788—1853), Nationalbankdirektør C. W. Haagen (1792—1871), Professor C. C. Hall (1812—88), Højesteretsassessor H. J. Koefoed (1785—1870), Overretsassessor C. F. L. Mourier (1800—80), Højesteretsadvokat Salicath (1794—1864), Professor F. C. Sibbern (1785—1872) og Højesteretsadvokat F. W. Treschow (1786—1869).

Der havde tidligere været gjort Skridt til paa anden Maade varigt at hædre Ørsted nemlig ved Udførelsen af en Statue ⁴⁾. Samtidig med, at H. V. Bissen i 1835—36 udførte hans Buste til Stænderhuset i Viborg, lavede han Skitse til en siddende Statue af ham, og ved Midler, der skaffedes af N. L. Høyen, blev den ud-

ført i Legemsstørrelse og udstillet i 1838. Senere i 1842 søgte 10 Mænd, hvoriblandt Høyen, ad privat Vej at rejse Midler til en Udførelse i Marmor (i Trykkefriheds-Selskabets Folkekalender for 1842 blev en Afbildning optaget); men Stemningen var jo nu slaaet om, og der opnaaedes ingen Tilslutning (Orla Lehmann formede et skarpt Afslag). Paa det nu omtalte Tidspunkt stod Gibsmodellen i Bissens Atelier. Da Ørsted den 20. Oktober 1854 i Forbindelse med Folketingets Opløsning udsendte Aabent Brev til Vælgerne, kom Kunstneren i et saadant Oprør, at han vilde slaa Modellen ned; en Elev fik ham dog til at nøjes med at sætte den til Side. Paa Jubilæumsdagen modtog Ørsted i sit Hjem Hilsener fra Kongen, Enkedronning Marie og Arveprinsen samt af Deputationer fra Videnskabernes Selskab, Højesteret, Kriminalretten, Magistraten og det juridiske Fakultet⁵). Da Jubilæet fejredes, laa Ministerstillingen endnu langt ude i Fremtiden og slet ikke som en Sandsynlighed. Ørsteds Politiseren syntes at skulle indskrænke sig til en Landstingsmands Virksomhed, og han havde med en frodig Energi, der mindede om hans unge Dage, taget fat dels paa de foran gennemgaaede politiske Skrifter dels paa sine Erindringer — om man kan bruge denne Benævnelse. Thi „Af mit Livs og min Tids Historie“, hvis 1. Bd. (403 Sider), der er afsluttet den 29. December 1850, udkom i 1851 og andet Bind Aaret efter med Fortale af 29. Maj 1852, er snarere en Blanding af Erindringer, Tidshistorie og juridisk-politiske Ræsonnementer. Den valgte Titel dækker godt over Indholdet, og den lagte Plan er ejheller brudt under Udarbejdelsen, idet Opgaven straks stilles saaledes: med Udgangspunkt fra Forfatterens egen Virksomhed at skildre Litteraturens og Samfundets Tilstande i de sidste 50 Aar. Saa langt et Tidsrum spændte Ørsteds Manddomsgerning over allerede da. Dog fordyber han sig ogsaa en Del i de historiske Forudsætninger for Tidsrummet.

Retshistoriker var Ørsted som bekendt ikke, skønt han med Interesse fulgte de yngres — Kolderup-Rosenvinges og J. E. Larsens — Arbejde paa dette Felt. Men Blik for Livets historiske Side havde han i høj Grad og det ikke blot nu, da saa meget af hans eget Liv var blevet Historie, og han blot behøvede at spørge sin usvækkede Hukommelse for at kunne genopfriske højst forskellige Samfundstilstande. Som Eksempel fra hans tidligere

Skrifter skal gengives en Udtalelse fra 1820, der har Hensyn til Feuerbachs System⁶⁾: „Det er en sædvanlig og især nuomstunder jævnlig mødende Begivenhed, at de videnskabelige Forestillingsmaader, som en Tidlang har været de herskende, i den umiddelbar derpaa følgende Periode bliver uretfærdigen miskendte. I det Øjeblik, man begynder ret levende at føle det ufuldstændige og ensidige, hvorfor de Begreber, der i en vis Tid har fortrængt de forhen herskende, ikke letteligen er ganske fri, bliver man gerne fjendsk paa de Begreber, hvis Aag man saaledes vil afkaste, i sin Iver til at skrive alle Vildfarelser i Videnskaben og de menneskelige Bestræbelser, som er ledte ved Videnskaben, paa den sidst herskende Teoris Regning. I denne Kamp mod de nyeste Bestræbelser lader det, som om alt havde været i en ønskelig Forfatning, indtil disse begyndte at drive deres Spil, og man fejler nu gerne nok saa meget ved at miskende det virkelige Fremskridt, der var gjort ved hine Bestræbelser, som man før fejlede ved at tro, at Videnskaben ved dem var bragt til sit endelige Maal.“

Bogens blandede Indhold i Forbindelse med Manglen af Kapitloverskrifter — en Indholdsfortegnelse fremkom først i 3. Bd. — gør Brugen besværlig. Men Værket er saa værdifuldt og karakteristisk for sin Forfatter, at der her maa gives en nærmere Oversigt derover, hvortil ogsaa dets nuværende Sjældenhed indeholder en Opfordring.

Det første Bind er det, der indeholder mest af Selvbiografi. Der berettes paa ca. 40 Sider om Forf.s Ungdomsudvikling, men efter at Fremstillingen er naaet til at omtale Skriftet om Trykkefrihedsforordningen, glider den over dels til de historiske Omstændigheder, der knytter sig til denne Fdg.s Fremkomst, dels til juridiske Betragtninger over den. Et kort Afsnit redegør for Forf.s da vundne Begreb om Retsordenens Grundlag i den sædelige Tilstand og om Dommervirksomhedens Frihed, hvorpaa der vendes tilbage til den Rolle, Trykkefrihedsfdg. spillede for den følgende Tids Udvikling.

„Den overordentlige Spænding, som denne Fdg. havde opvakt,“ skriver Ørsted, „lagde sig besynderligt snart“. Han fortsætter med Omtale af Fdg.s Regler om Aflevering af Skrifter til Politimesteren, hvoraf der i en Periode udviklede sig en Art Censur. Derpaa dvæler han ved enkelte af sine Arbejder, hvori hans

Grundanskuelser om Rets- og Statsvæsenet er udtrykt. Saaledes Afhandlingen om Regeringens Ret til at ophæve og forandre private Stiftelser, om Forholdet mellem Religion og Stat, om juridisk Visheds Væsen og Natur og om den rette Retsfilosofi.

Der fortsættes nu med Skildring af Forf.s Indtræden i Hof- og Stadsretten, med Omtale af nogle civilprocessuelle Æmner, som han særlig dyrkede, endvidere med Omtale af Æmner fra kriminel Retspleje og om den strafferetlige Tendens sammenlignet med Nutidens. Her kommer han ogsaa ind paa Sindssygdoms Betydning for Tilregneligheden og gentager sine fra Howitz-Striden kendte Betæneligheder ved at tage Hensyn til den aandelige Svækkelse, der ikke angriber Forstandsevnen men kun Følelseslivet. Dog tilføjer han nu: „Det kan imidlertid ikke undgaas, at der paa dette uudgrundelige Gebet idelig vil blive Usikkerhed og Meningsulighed, og det er naturligt, at menneskekærlige Læger og Dommere er ængstelige ved at udtale en Mening, der vilde føre den anklagede paa Skafottet, saalænge der dog er nogen Uklarhed tilbage. Man kan næppe vente, at en ubøjelig Retsrigorisme vil blive i Stand til at beherske en Retning, der har en saa ædel Rod; men Loven maa hellere lempe sig noget efter den. Det vilde efter mine Tanker være det rette, at en Lov bemyndigede Domstolene til at formilde den Dødsstraf, der ellers maatte være fastsat for den begaaede Forbrydelse, til Frihedsstraf, naar Omstændighederne gav Grund til at antage, at Gerningsmanden skønt ikke uden Bevidsthed om den foretagne Handlings Strafværdighed dog ikke havde været i en saadan Besiddelse af Fornuftens frie Brug, at han ved dens Kraft var i Stand til at beherske de Tilbøjeligheder, der havde ledet ham til Forbrydelsen. Jeg har som Medlem af Kancelliet for mange Aar siden bragt en Bestemmelse af dette Indhold i Forslag, men Kollegiet fandt overvejende Betænelighed ved at gaa ind derpaa.“ Paany optages Traaden ved Trykkefrihedsfdg., idet Forf. omtaler de Sager, hvori han som Dommer deltog (det er ikke forbavsende, at der i hans Gengivelse paa Hukommelsen af Enkeltheder fra Voteringen nu halvthundrede Aar efter fremkommer en enkelt Unøjagtighed), og han fremhæver Domstolenes daværende Strænghed i deres Retsanvendelse.

I Perioden 1790—99 havde Pressens Virksomhed ikke stor Værdi i Retning af at bringe Oplysning. Den bevægede sig i Lov-

prising af den franske Revolution med almindelig holdte Angreb paa Landsreligionen, Adel, Præster, Hoveri o. d. Schmettaus Skrift om staaende Hære, forskellige Skrifter om det paatænkte norske Universitet og endelig Birckners om Trykkefriheden var de eneste virkelige Bidrag til den statsborgerlige Udvikling, der fremkom ad denne Vej, uagtet Trykkefriheden da var udstrakt. Den Opposition, som standsedes ved Fdg. 1799, var saaledes ikke vel instrueret og havde heller ikke stor Indvirkning paa Folkestemningen. Derimod fremkom der senere, i 1830erne, en dygtigere Opposition, blandt hvis Mænd han nævner David, Ussing, Bang og Johannes Hage. Forf. henviser til de litterære Kampe angaaende Land- og Sjøkrigsvæsenet, ang. liturgiske og andre kirkelige Forhold, den indbyrdes Undervisning og det københavnske Skolevæsen. „Fremdeles skal jeg henviser til de Skrifter, som Provisialstænder-Indretningen baade ved dens Bebudelse og senere foranledigede, men fornemmelig til den Kraft og Dygtighed, som Stænderne lagde for Dagen.“ Endvidere nævner han det i 1828 begyndte Maanedsskrift for Litteratur, hvis Bidrag „vidner om det Liv, den Indsigt og Frimodighed, hvormed vore første Videnskabsmænd til den Tid søgte at belyse vigtige offentlige Anliggender. Men det gode og sunde i hin Opposition blev efter nogle Aars Forløb mere og mere trængt tilbage ved en urolig Stræben efter med Stormskridt at gennemføre enkelte løst opfattede Formaal uden grundig Undersøgelse af de Grænser, indenfor hvilke disse var sande Goder, eller af de rette Veje at søge dem paa. Hin tidligere Oppositions kækkeste og dygtigste Mænd trak sig derfor efterhaanden tilbage og blev af dem, der nu satte sig i Spidsen for Oppositionen, betragtede som Stilstandsmænd. Fra den Tid af er der kun saare lidt Gehalt i vor Opposition. De overordentlige Tidsbegivenheder har vel opholdt den ved et Slags Liv; men dens Forvildelse og dens ringe Dygtighed føles vel temmelig almindeligt endog af den, der engang saaledes har kastet sig i dens Arme, at de har ondt ved at rive sig løs.“

Trykkefrihedens Indskrænkning ledsagedes imidlertid ikke af noget Tilbageskridt fra den liberale Aand, hvori Regeringen arbejdede for Samfundstilstandenes Forbedring. Dette paavises ved at nævne betydende Lovgivningsformer saasom Hoverifdg. 6. Dec. 1799, Fdg. om Bygningsafgift af 1. Okt. 1802 og om Tiendevæ-

senet af 8. Januar 1810. („Ved denne Lov blev den store Landbo-reform, for hvilken den under 15. Aug. 1786 udstedte Kommissariat-Befaling var Udgangspunktet, fuldbyrdet med samme kække Bestemthed men og med samme Indsigt og omhyggelige Afvejen af alle Forhold, som den begyndte“). Endvidere nævnes bl. a. Skovfdg. 29. Sept. 1805, Fdg. om Haandværkslavene i Kbhvn. af 21. Marts 1800 samt Lovgivning for Fattigvæsen og Skolevæsen det lavere saavel som det højere. Ørsted fremhæver da ogsaa ud fra sin Erindring fra den Tids Blade og øvrige Skrifter, at man ikke i Pressen fandt liberalere Grundsætninger udtalt end dem, der gik gennem Lovgivningen. „Det er fremfor alt Landbolovene, hvortil man plejer at henvise, naar man i den senere Tid paastaar, at der med Fdg. 27. Sept. 1799 kom en tilbageskridende Aand ind i Lovgivningen eller at i det mindste den fremskridende blev kvalt. Men man vil ikke enten fra hin Tid eller ogsaa fra den, der gik forud for samme, finde nogen Bevægelse om at gaa videre til Bondestandens Bedste end Lovgivningen gjorde. Hvad navnlig den ovenmeldte kort efter Trykkefrihedsfdg.n udkomne Anordn. om Hoveriet angaar, da hørte jeg ofte Beklagelser over den store Hindring, som det nøje bestemte Hoveri skulde lægge i Vejen for Hovedgaardsjordernes planmæssige Drift, og man gottede sig over den Vittighed af en jysk Jorddrot at sætte Fdg.n paa Melodien efter den bekendte Aftensalme „Nu hviler Mark og Enge“. Ogsaa er det bekendt, at denne Anordn. indeholdt en betydelig medvirkende Bevæggrund til, at mange jyske Godsejere i de første Aar af dette Sekulum bortsolgte deres Bøndergods. Derimod mærkede jeg ikke til nogen Klage over, at Lovgivningen ikke havde gjort nok for at befri Bonden for Hoveribyrden.“

Slutningen af dette Bind optages af udførligere Udviklinger om en Del af ovennævnte Reformers saaledes om de mulige Former for Tiendeafløsning og om den ved Fdg. 1. Okt. 1802 indførte Beskatning af det privilegerede Hartkorn og Tienderne. Om Lavsvæsenet hævder han, at den offentlige Mening til Dato ikke er kommen videre end Lovgiveren var, da han udgav den over 50 Aar gamle Fdg. af 21. Marts 1800, der derfor med Føje kan opstilles som et talende Vidnesbyrd om den Visdom og liberale Aand, som til den Tid herskede i vor Lovgivning.

„Ligesom det ikke var meget,“ fortsætter han, „som Pressen i Trykkefrihedsperioden fra 3. Dec. 1790 til 1799 udrettede til at forberede de hidtil omhandlede gavnlige Reformers, der foregik i de nærmest paafølgende Aar, saaledes gælder dette og med Hensyn til den nye Ordning af Fattig- og Skolevæsenet, som skyldtes denne Tid. Vistnok havde almindelige Ønsker udtalt sig ligesaa i som udenfor Pressen om Foranstaltninger, hvorved de fattiges Nød blev afhjulpen og — hvad der vel endnu laa Folk mest paa Hjerte — Almenheden kunde befries fra Tiggeriets Plage. Men dette var og saa godt som alt; med saadanne i de virkelige Forhold indtrængende Undersøgelser, der kunde vise Regeringen Vejen til den hensigtsmæssige Ordning af de herhenhørende Forhold, gav den sig lidet af.“ Hvad Fattigvæsenets Ordning af 1803 angaar, var der længe Betænelighed overfor de tvungne Fattigbidrag. Og paa lignende Maade førtes der mange Klager over Byrden ved Skolereglementet for Østifterne af 1806, der udvidedes til Riget udenfor Kbhvn. ved Anordn. 29. Juli 1814. Senere fremkom, særlig fra Direktionen for Kbhvn.s Skolevæsen, Modstræben mod Indførelsen af den indbyrdes Undervisningsform, som Kongen yndede men — hvad Ørsted fremhæver — uden at være saa stor Absolutist, som de særlige Forkæmpere for denne Retning (navnlig H. P. Mønster) ønskede.

Herfra glider Forf. over til Omtale af et i Rigsdagen fremsat Forslag om Konfirmationsfrihed m. v. Egentlig Tvang foreligger nu ikke paa dette Omraade: Kun kan Konfirmationen muligvis være gjort til Betingelse for Nydelse af visse Rettigheder. Men Ørsted finder Forslaget uheldigt og upaakrævet: „En Lovgivning vilde vistnok gøre meget ilde, hvis den lagde an paa at udtænke alle mulige Tilfælde, selv de usandsynligste og sjældneste for at beherske dem ved almindelige Regler; men især vilde det være farligt, at man paa det aandelige Omraade, hvorom her er Tale, vilde gaa for vidt i at udfinde og løse Knuder. Efter alt det anførte vilde den individuelle Frihed vist intet vinde ved den foreslaaede nye Lov, hvilken derimod, saafremt den virkelig kunde komme til Magt, vilde faa den mest fordærvelige Indflydelse paa Folkets sædelige og religiøse Tilstand.“ Til den Indvending, at Konfirmationsløftets Afgivelse af alle, der er født i Folkekirkens Skød, fører til, at Menigheden kommer til at indeslutte mange

ukristne eller dog halve kristne, svares, at dette vel er rigtigt. „Det vilde imidlertid være et stort og fordærveligt Misgreb, om man mente, at Kirken kunde værges sig for hin Fare ved at stille meget skarpe Fordringer om fuldstændig Kundskab og Retroenhed til dem, som den optog og taalte i sit Samfund. Det er ingenlunde de enkelte givet ved egen selvstændig Tænkning at komme til de Erkendelser, der er bestemmende for deres Livsbetragtning og Livsretning, men allermindst vil de formaa dette med Hensyn til det, der ligger højst, Gud og de guddommelige Ting. Enhver annammer fra sin tidlige Barndom en Mængde Begreber og Forestillinger, til hvilken han overlader sig, dels fordi han finder noget i sit Indre, der svarer dertil, men for en stor Del ogsaa foreløbig, fordi de meddeles ham af dem, om hvilke han maa antage, at de ved det bedre end han, og at de derhos vil ham vel. Det saaledes foreløbig modtagne maa efterhaanden føres nærmere ind i hans Bevidsthed og knyttes til de Tanker, Følelser og Længsler, hvortil Spiren ligger i vor Grundnatur. Alle vil ikke paa lige Maade erkende og tilegne sig, hvad der saaledes meddeles dem; noget deraf vil mangen kun højst ufuldkomment fatte; noget vil maaske forekomme ham uklart, tvivlsomt eller mindre vigtigt. Men i det hele vil dog vel under en nogenlunde god Vejledning, og naar der ikke finder en fordærvelig Modvirkning Sted i de unges Omgivelser, det, der udgør den inderste Kærne i de kristelige Lærdomme, faa Indpas hos de fleste, tjene til at oplyse og forædle deres Sjæle ...“ Han advarer mod at danne mindre Samfund paa Grundlag af en Bekendelse, der er skarpere betegnet end den almindelige Konfessionsbekendelse, bl. a. fordi slige Samfund vilde „frembyde rig Næring for aandeligt Hovmod og Foragt for andre Mennesker saavel som for en mørk Sindsstemning.“

Forf. støtter disse Betragtninger ved sin egen historiske Iagttagelse. Den for den kirkelige Forbindelse opløsende Bevægelse, der for Tiden traadte frem, var opstaaet af en Retning, som drev Fordringen om en stræng bogstavelig Overholdelse af alt i Kirkelæren til det yderste, saa at man endog med fanatisk Iver holdt over de Ordformer, der var brugt i den danske Kirke. Herved sigtedes til Grundtvigs Optræden, der i 1826 havde været saa skæbnesvanger for Ørsted selv, noget hvortil han dog ikke hentyder. Sammenhængen mellem disse to Standpunkter fandt han i en om

Katolicisme mindende Bestræbelse efter at vinde Magt over Samvittighederne. Han polemiserer her ogsaa mod Grundlovens kirkeretlige Grundbestemmelser og udstrækker dette til dens Regler om Undervisningen.

Sluttelig omtales Fdg. 3. Juni 1809 om Kalds- og Birkerettigheder, der gik ud paa fremtidig at nægte Meddelelse af saadanne Rettigheder men iøvrigt at bevare dem og nærmere normere Uøvelsen. Den varsomme Gennemførelse af Reformen foranlediger ham til Betragtninger over Enevældens for Absolutisme frie Konservatisme.

Værkets anden Del er omfangsrig: 500 Sider, hvortil der — karakteristisk for Ørstedes Trang til ved Gentagelse at uddybe sit Æmne — kommer en Fortale paa hele 94 Sider. Fortalen udvikler, hvorledes han efter sin Plan ogsaa maa omtale de Foranstaltninger i Tidsrummet omkring Trykkefrihedsfdg.n, der „udgør et Skyggeparti i Lovgivningen og Statsstyrelsen“. Tagende Udgangspunkt i Pl. 13. Nov. 1799 om Depositokassen nødes han imidlertid til at gaa længere tilbage og til i det hele at granske Regeringsforholdene efter Kronprins Frederiks Tiltrædelse. Herom bemærker han iøvrigt: „Den Vej, som jeg i saa Henseende er gaaet, vil uden Tvivl forekomme de fleste for møjsommeligt; men for mig har det været en stor Tilfredsstillelse derved at være blevet end mere befæstet i den Erkendelse, jeg fra min tidlige Ungdom har næret om hine Mænds ædle og dybe Statsvisdom og om den Velsignelse, den bragte over Danmark.“

Men derpaa, erkender han, havde Læseren Grund til at undre sig over, at han ikke paany optog Traaden fra I. Bd, og som først paatænkt leverede yderligere Belysninger af flere videnskabelige Æmner, hvormed han som Skribent havde befattet sig, men i Stedet er gaaet over til at behandle Spørgsmaalet om Forholdet mellem Statens forskellige Dele. Men dette kræves af disse Spørgsmaals Vigtighed: „Saalænge Fædrelandets Sag skulde udkæmpes ved Vaabenmagt, vilde det have været uforsvarligt eller i det mindste højst betænkeligt, om jeg vilde have rejst mig mod det, jeg fandt overdrevent og ensidigt i de Forestillinger, der ved den Styrke og Endrægtighed, hvormed de beherskede alle Sind, gav Danmarks Sønner en vidunderlig Kraft til Vaabendaad. Uagtet de Tvivl, som jeg nærede om, hvorhen denne Retning omsider kunde føre, iagt-

tog jeg derfor til den Tid en dyb Tavshed; mindst kunde de personlige Mishandlinger, hvormed jeg blev overvældet, bringe mig til at bryde denne Tavshed. Da ikke blot Vaabnene var kommen til Hvile, men og al rimelig Udsigt var forsvunden til, at de paany vilde blive sat i Bevægelse, traadte jeg vel frem for at bekæmpe de Meninger, der kun vil tjene til at forhindre den Ordning af Forholdene, hvortil vor Tapperhed og Samdrægtighed havde banet Vejen, men jeg tilbageholdt alt, hvad der paa fjærneste Maade kunde tænkes at kunne gøre Afbræk i det, der under de langsomt fremskridende Underhandlinger maatte være at udrette til Danmarks Bedste. Nu, da man ogsaa ad denne Vej foreløbig har opnaaet alt, hvad der nogenlunde lod sig vente, vil Fædrelandets Skæbne fornemmelig bero paa, at de, der som Folkets udvalgte faar Indflydelse paa den endelige Afgørelse, ikke lader sig forlede til saadanne overspændte med Sagens retlige og politiske Stilling uoverensstemmende Fordringer, at Regeringen derved lammes i sine Bestræbelser for en taalelig Ordning af de forstyrrede Forhold. Jeg har derfor nu færre Betæneligheder og stærkere Opfordring til atter at opløfte min Stemme i denne Sag, end jeg havde i 1850.“

Af de anførte Grunde har Ørsted i dette Bind beskæftiget sig med Wegeners Kritik af den slesvig-holstenske Provinsialregerings Indretning i 1834, og han skitserer sin Behandling af dette og dermed beslægtede Æmner. Han bemærker: „Det vilde være en Misforstaaelse, om man af det, jeg har sagt til Retfærdiggørelse for den i 1834 oprettede Provinsialregering for Hertugdømmerne, vilde slutte, at jeg og nu matte tage Ordet for dens Fornyelse. Den forrige Retstilstand blev ganske forandret derved, at Hertugdømmet greb til Vaaben mod deres Landsherre for at gennemføre uberettigede Fordringer, og at de — hvad der vel endnu mere har forðærvet alt for dem — til Tider, da Revolutionsrusen burde have været udsovet, med Haardnakkethed er vedblevne at fortsætte den forbryderske Vej, de havde indslaaet, uagtet Lejlighed var given til en taalelig Udjævning. Herved har de forskertset den Berettigelse, som endnu af vor nuværende Konge kort førend Opstandens Udbrud var bleven anerkendt. Og det er nu blevet en af Kongen i Forbindelse med Europas vigtigste Magter vedtagen Beslutning, at hvert af disse Hertugdømmer skal have sin særskilte Lovgivningsmyndighed og sin særskilte højere Regering; men med denne

Beslutning, som man hverken fra den ene eller den anden Side kan modsætte sig, er en fælles Regering bleven en Umulighed.“

Ørsted drøfter yderligere Stillingen overfor Slesvig, efterat Fdg. af 28. Januar 1852 er givet, og fordyber sig i aktuelle politiske Overvejelser om den fremtidige konstitutionelle Helstatsordning, navnlig — som tidligere omtalt — Betydningen af Junigrundlovens Forbehold om Slesvigs Stilling; han fremhæver, at han har fundet det nødvendigt at gaa enhver Indvending eller Tvivlsgrund, som kunde forudses, imøde: „Om det vil lykkes mig at fremtvinge en virkelig Prøvelse af Meninger, der hyldes af de fleste, fordi de antager, at de forlængst er prøvede af de kyndige og upartiske, finder jeg meget tvivlsomt, men for Øjemedets Vigtigheds Skyld har jeg dog endnu villet gøre et Forsøg. Saafremt man i Lighed med den Adfærd, man har brugt i Anledning af mit Skrift af 1850, uden videre vil overse ogsaa dette Skrift eller kort og godt affærdige det ved at antyde, hvorledes dets Indhold strider mod, hvad saa mange brave Mænd har lært, saa er det dog muligt, at der vil komme en Tid, hvori man vil indlade sig paa en Revision af de Meninger, der nu har gjort sig gældende, og da turde det være, at mine Undersøgelser blev tagne frem“ ... Denne Ørsteds stadige Appel til den historiske Upartiskhed og Villigheden til rolig Drøftelse fandt ikke Sangbund. De, der muligvis kunde have taget en saadan Forhandling op, var indstillet paa Handling. Man ilede frem til Styrkeprøven i Tronfølgesagen, i Fællesforfatningssagen og i Rigsretsaktionen, men i disse Prøver kom man til at ligge under.

Fortalen er dateret 29. Maj 1852, Aarsdagen efter Ørsteds Festdag, og Mindet om denne ligger maaske bagved, naar han som en af Grundene til Bindets Forsinkelse nævner „Tanken paa den Modsætning, hvori jeg med Hensyn til de Æmner, der udgør den større Del af dette Arbejde, er kommet og ved dette Skrift maaske end yderligere vil komme til mange Medborgere, hvis Velvilje jeg gerne vil bevare; thi dette uhyggelige Forhold har gjort, at jeg ikke har kunnet udføre nærværende Arbejde med den Lyst, som fulgte mig under mine tidligere videnskabelige Arbejder. Stundom, naar Udsigten til at udrette noget, havde formørket sig, har jeg endog vaklet i mit Forsæt.“ Anden Aarsag til Forsinkelse laa i langvarig

Sygdom, ligesom Forf.s Alder havde været til Hinder for, at „Arbejdet kunde gaa rask frem“ (Forf.s Fordringer var unægtelig ikke smaa!). Da hans Hukommelse havde tabt i Liv og Styrke og endog i Sikkerhed, havde han i større Omfang end forhen maattet prøve Paalideligheden af det, han fandt i sin Erindring, og derved havde han savnet „den Lethed, hvormed mine Øjne tilforn fandt, hvad jeg søgte“.

Selve Bogens Tekst begynder altsaa med Omtale af Pl. 13. Nov. 1799, der hjemlede Oprettelse af en Depositokasse, hvis Pengesedler i nogen Grad afhjalp den Trang, der var til saadanne, uagtet man havde Kurantbankens Sedler, der imidlertid efter Planen efterhaanden skulde bortfalde til Fordel for den private Speciesbanks Sedler. Ørsted erkender, at han ved dette Æmne kommer langt fra den Periode af det offentlige Liv, hvori han selv har taget Del. Men, som han siger, har han „fundet en særdeles Drift til at gaa tilbage til den Tids Regeringshistorie, hvori alle de Retninger for Alvor traadte ind i vor Statsstyrelse, der har udgjort sammes Lysside, og hvis rigtige Opfatning er aldeles nødvendig for rettelig at forstaa og bedømme den hele senere Tids Udviklingsgang og Regeringens Adfærd“. Han paaberaaber sig her ogsaa Erindringer og Indtryk, som han har bevaret fra sin tidlige Ungdom for en Del endog fra Barndomsdagene. Paa denne Maade bliver hans Historieskrivning en Slags Udarbejdelse af Erindringer. Han fremstiller Samfundforhold, hvoraf han i sin Barndom og Ungdom har modtaget et eller andet Indtryk, f. Eks. ved Synet af en nu forsvunden Slags Pengesedler eller Nævnelser af en Forfatters Navn, og som den altid stærkt socialt opmærksomme Iagttager havde han sikkert bevaret mange saadanne Indtryk. Han har endvidere den historiske Opfattelse, at den Periode, hvori Samfundet befandt sig ved Begyndelsen af hans Levetid, udgjorde et afgørende Opsving indenfor Enevælden. Endelig har hans senere Aar ført ham ind paa en Sammenligning mellem hele den Tidsperiode, som han helst vil kalde sin egen, og den liberale Bevægelse fra Fyrreerne. Han ser sig selv som Repræsentant for l'ancien régime og som Talsmand for dette, idet han bebrejder de unge manglende Forstaaelse af den ældre Tid. Hans Forventninger til dem er dog ikke store. Han er „fuldkommen belavet paa, at hverken de, som fører det store eller det lille Ord i Dagens Presse, vil lægge Mærke til hans nøjagtige

Undersøgelser“, men han har „den sikre Tro, at der engang og maaske om ikke saa meget lang Tid vil blive en eller anden, der vil finde sig dreven til at anstille en alvorlig Sammenligning mellem 1848 og den Tid, der ligger foran samme, og da turde dette og flere Partier i nærværende Skrift saavel som de øvrige Arbejder, hvormed jeg paa mit Livs Aften har beskæftiget mig, maaske indeholde et ikke ganske uvigtigt Stof for en saadan prøvende Sammenligning.“

Æmnerne er Bankpolitiken i 1799 set i Sammenhæng med hele Landets Tilstand med særligt Henblik paa Skatteevnen. Herved drøftes ogsaa Forskellighederne mellem Monarkiets Dele. Overgangen S. 212 til Omtalen af Gehejmearkivar Wegeners „Aktmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede“, der var udkommen under Bogens Trykning, er derfor forsaa vidt ikke saa stor, som dette Skrift netop omhandler Regeringens Forhold overfor Hertugdømmerne, men som i Fortalen erkendt betegner den dog et Spring. Det faldt Ørsted hjemmevant at ombytte den selvstændig komponerede Fremstilling med den kommenterende, og som sædvanlig blev hans Kommentar grundig. De første ca. 100 Sider er direkte Polemik mod Wegener, og Fremstillingen gaar derefter videre i samme Spor med Behandling af Hertugdømmernes Forhold.

Wegener havde klaget over den samtidig med Stænderindretningens Indførelse i 1834 hjemlede Provinsialregering og Overappellationsret for de to Hertugdømmer i Forening. Ørsted viser, at Fællesskabet fandtes i Forvejen og ikke blev udvidet, at Ridderskabet ikke blev begunstiget ved Stænderordningen, og at den slesvigske Stænderforsamling i Begyndelsen ikke lod sig beherske af den holstenske. Med Hensyn til Reskripterne af 1810 og 1811, der gik ud paa Indførelse af dansk Kirke-, Skole- og Retssprog, hvor der taltes Dansk i Slesvig, oplyses det, at disse fra Frederik VI's Kabinetsregeringsperiode stammende Planer, der først nu under nærværende Binds Udarbejdelse blev taget op til Virkeliggørelse, maatte antages at være blevet opgivet af Frederik VI selv, der ikke som af Wegener hævdet var blevet svigtet af sine Embedsmænd. Fejlen ved at oprette den nøje Forbindelse mellem Hertugdømmerne maatte ialt fald tilskrives Frederik IV (1721) og A. P. Bernstorff (1773), ikke de to sidste Enevoldskonger.

Ørsted gaar derefter over til en dybere historisk Fremstilling af Fællesskabet mellem Hertugdømmerne. Han hævder her sin Opfattelses Upartiskhed: „Jeg befinder mig nu engang, hvad hele dette Anliggende angaar, i en ganske anden Stilling end Flerheden af mine Medborgere. Jeg var nemlig med Hensyn til de vigtigste Dele af det slesvigske Spørgsmaal kommet til en bestemt Overbevisning, forinden Lidenskaberne bemægtigede sig samme, og denne Overbevisning har siden stedse vedligeholdt sig, ja er blevet mere og mere bestyrket under den lidenskabelige Strid som i de senere Aar har bevæget Gemytterne. Ved Siden af denne urokkelige Overbevisning staar og den, at de sørgelige Begivenheder, der har forstyrret Fædrelandets lykkelige Tilstand, fornemmelig har haft deres Oprindelse fra den lidenskabelige Opfatning, som de indbyrdes Forhold har fundet i to modsatte Retninger, og at det kun ved en gensidig Erkendelse af det berettigede og uberettigede i hinandens Opfatning vil blive muligt Tid efter anden at vende tilbage til den forrige Ro og Lykke. Hvad end andre dømmer, saa er jeg mig bevidst, at jeg netop handler som Fædrelandets sande Ven, naar jeg aabent udtaler, hvad man i Øjeblikket fra ingen af Siderne skøtter om at høre, og jeg har ingen Tvivl om, at der vil komme en Tid, hvori dette vil blive anerkendt af mine Medborgere.“

Han slutter med Omtale af Toldlovgivningen og andre økonomiske Anliggender, idet han fremhæver de slesvigske Stænders Selvstændighed overfor de holstenske.

Det politiske Liv havde endnu en besk Frugt at byde Ørsted, nemlig Rigsretsanklagen, som man allerede havde drøftet, medens han sad som Minister, men som dog først besluttedes af Folketinget den 26. Marts 1855, idet kun Tscherning skilte sig ud fra den almindelige Stemning for at gaa til dette Skridt. Den rettedes mod hele det afgaaede Ministerium og gik ud paa uhjemlet Anvendelse af Kongeriget Danmarks Midler i militære Øjemed. Sagen, hvorunder Højesteretsadvokat Brock var Anklager og Højesteretsadvokaterne Salicath og Liebe Forsvarere, førstnævnte for Ørsted, fhv. Krigsminister Hansen og fhv. Marineminister Bille, sidstnævnte for Bluhme, Tillisch, Sponneck og Scheel, fik følgende Forløb. Den faldt i Rette den 10. Oktober 1855 og behandledes først i Formaliteten, der fandt sin Afgørelse den 27. November ved Beslutning

om Overgang til Realitetsbehandling. Indsigelse mod Rigsrettens Competence var dels rejst paa det Grundlag, at Grundloven forudsatte Sag anlagt mod nuværende ikke mod afgaaede Ministre, dels støttet paa, at efter Ikrafttrædelsen af Fællesforfatningslov af 2. Oktober 1855 maatte det være de nye Fællesmyndigheder — Monarkiets Rigsret og Monarkiets Rigsraad — der skulde virke med Sagens Forfølgning og Paadømmelse. Dette forkastedes altsaa. Den fortsatte Procedure bestod i en rent skriftlig Dokumentation uden Vidne- eller Partsafhøringer og dernæst fra 13. Februar 1856 gennem 11 Dage af en udførlig mundtlig Domsforhandling. Den 27. Februar faldt Dommen, lydende paa Frifindelse for samtlige Tiltalte, medens Omkostningerne paalagdes det Offentlige. Ørsted, Tillisch, Bluhme og Scheel blev fri, allerede fordi de ikke havde kontraseret de paagældende kongelige Beslutninger fra 1854 gaaende ud paa Rustninger under Krimkrigen. Anklagens Synspunkt, at Unkladelsen af at spørge Rigsdagen ubetinget var ulovlig og forpligtede til Erstatning, blev for de andres Vedkommende forkastet, og da Anklagen ikke hævdede, at Foranstaltningerne ikke havde været paakrævede, havde den kun haft nævnte formelle Begrundelse. De fremførte Undskyldningsgrunde for, at man ikke var gaaet til Rigsdagen, hentet bl. a. fra udenrigspolitiske Hensyn, blev godkendt af Rigsretten, der specielt udtalte, at en Sigtelse for „Højforræderi“ med Henblik paa disse Forhold var ganske ubeføjet.

Udviklingen havde saaledes paany givet Ørsted Ret. Hele Rigsretsaktionen kunde næppe opfattes anderledes end som et beklageligt Fejlgreb, som vedkommende Partier bagefter maatte ønske at kunne sætte i det bedst mulige Lys. Et Forsøg i denne Retning er den Myte, som søgte „Skylden“ lagt over paa Højesterets Medlemmer af Rigsretten. Disse var efter den daværende Ordning 8 i Tallet: C. F. Lassen, H. J. Koefoed, J. C. W. Nielsen, C. Rothe, C. M. Rottbøll, J. Koefoed, F. Thomsen og F. E. Bretton; Landstingets 8 Medlemmer var: Amtmand Orla Lehmann, Dispachør Wessely, Professor H. N. Clausen, Justitsraad Flensborg, Etatsraad J. E. Larsen, Justitsraad Drierfer, Kammerherre Unsgaard og Grev Knuth, dog saaledes at efter sidstnævntes Død Landstingsformand P. D. Bruun valgtes til Medlem. Frifindelsen skulde da skyldes, at Højesterets delegerede efter en Snor stemte herfor i Modsætning

til hele den anden Halvdel; efter Loven var saa det mildere Resultat afgørende. Ydermere skulde en Del af Assessorerne være af en saa ringe Kvalitet, at Højesteret var stærkt trængende til en Fornyelse, som da ogsaa straks efter blev gennemført. Den første Del af denne Opfattelse kan man se gentaget i nyere historiske Fremstillinger, og den blev — men ikke i god Tro — startet meget energisk i de ledende Blade „Fædrelandet“ (Ploug—Giørdwad) og „Dagbladet“ (C. St. A. Bille). Senere kom den desværre frem hos H. N. Clausen⁷⁾, der selv havde siddet i Rigsretten, men hvis Opfattelse eller Hukommelse maa have svigtet. Den demeteredes i Ørstedes „Belysning“ (se nedenfor) og hos L. Koch S. 254 samt af Heise⁸⁾. Det rigtige Forhold var, at samtlige Dommere (med Undtagelse af en af Landstingets, der kun vilde frifinde Scheel) var enige om at frifinde Ørsted, Tillisch, Bluhme og Scheel, fordi de ikke havde kontrasigneret. Landstingets Dommere vilde hertil have føjet: og fordi det under Mangel af en Ministeransvarlighedslov ikke kunde fastlaas, at de burde have søgt at modvirke Beslutningerne. For Sponneck, Hansens og Billes Vedkommende er det derimod rigtigt, at Rettens to Halvdele delte sig i den judicielle, hvis Votum kom til at bære Dommen, og den parlamentariske, der vilde idømme Mulkt og Erstatning for forsømt Henvendelse til Rigsdagen angaaende de forudsete Udgifter, hvis Hensigtsmæssighed og Nødvendighed kun Rigsdagen ansaas kompetent til at bedømme.

I Rettens Sammensætning var der ved P. D. Bruuns Indvalg fremkommet den Ejendommelighed, at der ogsaa befandt sig en Højesteretsassessor blandt Landstingets delegerede. Naar denne Mand, der var anerkendt som Jurist og iøvrigt udmærkede sig ved Besindighed og Tilbageholdenhed, ikke fulgte sine Højesteretskolleger, tog man det naturligvis som et sikkert Tegn paa, at disses Vægning ved at domfælde manglede juridisk Begrundelse, og at det, som „Fædrelandet“ udtrykte sig, kun drejede sig om „et ørstedsk Kammeratskab“. Den Sætning, at kun Rigsdagen kunde bedømme Udgifternes Forsvarlighed, vil dog næppe nogen nu underskrive, og om der var gode Grunde nok til ikke at spørge Rigsdagen, var et Skønsspørgsmaal. Bruuns Optegnelser om Voteringen, der indeholder al fornøden Oplysning, findes meddelt hos Heise, anf. Sted. Desuden foreligger jo Rigsrettens Protokol.

Oppositionen og dens Presse havde ikke afventet Højesterets Med-

virkning i Rigsretten med megen Tillid. P. D. Bruun, der jo var Meningsfælle, var oprindelig som Assessor Rigsretsmedlem, og da Justitiarius Lowzow kort før Tiltalebeslutningen nedlagde sit Formandshverv som inhabil, gav de landstingsvalgte ham deres Stemmer som Formand. C. F. Lassen blev dog valgt. Men efter Rigsdagsopløsningen i Sommeren 1855 (i Anl. af Fællesforfatningsloven) skulde Nyvalg foretages, og Landstinget, der valgte først, skuffedes ved at Bruun denne Gang ikke kom med blandt Dommerne fra Højesteret. Formandsvalget faldt denne Gang paa J. E. Larsen, og ved Knuths Død fik Landstinget altsaa paany Chance for at faa Bruun ind; han vægrede sig men maatte give efter for Orla Lehmanns Pres. De inden Dommen fremkomne Bladkommentarer var allerede talende nok, og da Dommen faldt, slap et Uvejr løs over Højesteret, der havde „dømt sig selv“. „Fædrelandet“ drev det til i 30 Dage at lade „en Borger“ i sine Annoncer offentliggøre Navnene paa de 8 Højesteretsdommere, der havde formastet sig til at frifinde „det tiltalte Ministerium“.

At Rigsretssagen gav Stødet til ved Lov af 8. Marts 1856 at paalægge Højesteret at levere Domsbegrundelser, som Rigsretsdommen havde haft, var kun naturligt. Men derefter fulgte Fuldbyrnelsen af „Dommen over Højesteret“. Under 14. Juni 1856 afskedigedes Justitiarius Lowzow og Assessorerne Stellwagen og Nielsen og under 21. November s. A. Assessorerne Rothe og J. Koefoed; kun Stellwagen var over 70 Aar, men den c. 80-aarige Lassen blev siddende, og der var ikke for nogens Vedkommende Tale om Svagelighed. Motiveringen var, at man ønskede at gøre J. E. Larsen til Justitiarius og forny Retten med Mænd, der formentes i mindre Grad at høre den gamle Tid til. Hensynsfuldt havde det her ved været, om den Lønningsforbedring, der allerede var kommen de andre kollegiale Retter tilgode, og som ogsaa erkendtes for paatrængende nødvendig for Højesteret, havde kunnet formilde Overgangen for de 5 delvis før Tiden afskedigede Embedsmænd. Men dette skete ikke, idet Lønningsloven for Højesteret med Forsæt først blev forelagt efter Afskedigelserne og gennemført næste Aar den 21. Januar.⁹⁾

At Ministeriets Akter ses, at H. C. Ørsteds Svigersøn Dahlstrøm, der var Departementschef i Justitsministeriet — som han iøvrigt den 1. Juli 1856 forlod for at overtage Stiftamtmandsembedet i

Aalborg — har virket for, at der ved Afskeden ialtfald blev meddelt Lowzow den sædvanlige Paaskønnelse af hans lange og tro Tjeneste. Han skriver i sin Paategning i Sagen om „de skammelige Angreb paa Højesteret, hvortil den senere Tid har været Vidne“, og unægtelig er vi ved et mørkt Blad i det nationalliberale Partis Historie. Men navnlig blev der taget til Genmæle af Ørsted selv i Piecen „Belysning af de med Hensyn til Rigsretsdommen af 28. [27] Febr. 1856 paa Højesteret gjorte Angreb“, der udkom samme Aar (103 Sider). Han gengiver med Kommentarer en af ham til hans Forsvarer for Rigsretten afgiven Erklæring og afviser specielt at have ført særlige Forhandlinger med Assessorerne om Sagen. Om Afskedigelser blandt disse har der aabenbart endnu ikke været Tale ved Piecens Udgivelse.

„Liv og Tid“s 3. Bd., der udkom i 1855, tæller 556 Sider. I den korte Fortale erkender Forf., at han i det forrige Bind var svævet ret langt udenfor det, der hørte til hans Livs Historie. Alligevel føler han sig opfordret til at gaa videre i sine historiske Fremstillinger for at berigtige Nutidens mange vrangte Forestillinger. Han frudser et senere Omslag i de politiske Anskuelser bort fra de for Øjeblikket toneangivende, der føler sig for overlegne til at ville optage en Diskussion med ham.

De første c. 40 Sider rummer Gendrivelse af Wegeners Udtalelser om et ældre retsligt Fællesskab mellem Danmark og Slesvig. Herunder eftervises jyske Lovs ringe Betydning som Grundlag for en Lighed, og at „Danmarks Rige“ ikke indbefatter Slesvig. Han fritager tidligere Regeringer for Bebrejdelser med Hensyn til ikke at udsondre den slesvigske Ordning fra den holstenske og slutter: „Jeg gør Regning paa nu omsider at være færdig med det Taalmodighedsarbejde, som jeg nu i flere Aar har fortsat, at gendrive den Fordømmelsesdom om de forrige Regeringers Opfatning og Behandling af de slesvigske Forhold, der af alle de Veje, et vist Parti har gaaet for at udbrede Uro og Utilfredshed, har været den virksomste.“

Herefter optoges Traaden fra 2. Bd.s skattepolitiske Fremstilling, og Forf. omtaler Forholdene i 1803 og følgende Aar. Han gengiver en anonym Artikel i Berlingske Tidende, hvormed han i 1843 imødegik „Fædrelandet“s Kritik af dansk Styrelse som ansvarlig for „det unyttig udøste Blod i 1801“, og drøfter Betimelig-

heden af de danske Troppesamlinger i Holsten inden Krigen med England samt i Forbindelse dermed Kronprins Frederiks Forberedelse af en af Statsraadet uafhængig Styrelse.

Den i 1814 afdøde Hertug Frederik Christian af Augustenborg var sigtet af Wegener for Aspirationer til den danske Krone. Ørsted forsvarer ham i denne Henseende saavel som for hans Administration af Universitetet og de lærde Skoler. Andre af Wegener fremdragne Eksempler paa Strid mellem høje Embedsmænd belyses nærmere, og Forf. dvæler særlig ved Chr. Colbjørnsens Stilling dels overfor Kancellipræsident Fr. Moltke dels overfor Publikum, der uden Grund fandt, at han havde svigtet dets Tillid i Trykkefrihedssagen. Endelig naas Krigen 1807, og der polemiseres mod C. Plougs og N. F. S. Grundtvigs Paastande om, at den burde kunne være undgaaet. Navnlig var der imidlertid af Folketingsmand Hofjægermester Tutein udgivet et Skrift med Angreb paa det Ørsted'ske Ministeriums Holdning i Fællesforfatnings-sagen, og dette foranlediger en særlig indgaaende Imødegaaelse. Tuteins Sammenligning mellem Statens Tilstand under og efter Krigen 1807—14 i Forhold til de tilsvarende Tidsrum ved den sidste Krig — en Sammenligning der kun havde Ynk tilovers for den første og Tillid og Ros for den sidste Periode — havde i høj Grad ægget Ørsted til Modsigelse, og det saa meget mere som Tutein i tidligere Aar havde været Politiker af udpræget konservativ Farve. Ørsted gør opmærksom paa Landets vanskelige økonomiske Kaar under den første langvarige Krigstilstand, hvorimod Skatteevnen i Christian VIII's Tid var bragt betydelig op, ligesom den gode militære Forberedelse gav et ganske anderledes Grundlag for Hærens Mod og Offervillighed end i 1807—14. Tutein var gaaet saa vidt at paastaa, at al Sans og al Evne til Fremgang og Kultur, aandelig og materiel, var tilintetgjort, da Freden i 1814 blev sluttet, og at det danske Folk først 20 Aar efter begyndte at tænke paa mere end det daglige Brød. Heroverfor henvises dels til en Række Lovgivningsforanstaltninger dels mere umiddelbart til Aandslivets Vækst i hin ældre Tid. En Række af dettes førende Personligheder stilles op, først og fremmest de tre for kort Tid siden afdøde: Mynster, Oehlschlæger og H. C. Ørsted, hvem han her griber Lejligheden til at mindes i varme og træffende Ord. For Oehlschlægers Vedkommende mindes han dennes Hjem-

sendelse fra Udlandet af sine Manuskripter, „hvilke forsaavidt de indeholdt Arbejder, der var bestemt til Opførelse — Hakon Jarl, Palnatoke, Axel og Valborg, Corregio — ikke kunde trykkes, før end de først var givne paa Teatret og derfor blev i mit Hus forelæst for en Kreds af Venner, der blev dybt grebne af samme og for det meste fandt deres Forventning, saa højt den end var spændt, overtruffen. Ogsaa viste der sig en udbredt Attraa efter at faa Manuskriptet at læse, og der blev taget flere Afskrifter tildels af Damehænder og det med en Omhu, der vidnede om Kærlighed til Digtet. Begejstringen var maaske for stor til at kunne længe holde sig paa samme Højde.“ Han omtaler ogsaa Filosofiens Tilstand og nævner her Nicolai Treschow, der i 1813 gik til Norge. Kort før hans Død i 1828, skriver han, „fik jeg Lejlighed til at tilbringe en Dags Tid hos ham i Nærheden af Christiania og fandt da sand Glæde ved at se den Aandskraft og den levende Interesse for alle aandelige Anliggender, som den gamle Mand havde vedligeholdt, og derhos den Sindsro, der hvilede over ham uden at være forstyrret af adskilligt, som kunde have fremkaldt Utilfredshed og Bitterhed hos den, der ikke havde haft et ret Tilhold i sit Indre.“ Dette lyder jo som en Selvkaraktærisik.

„Jeg ser mig nu omsider i Stand til for Alvor at lægge Haand paa Belysningen af vor Regerings Historie fra Udbruddet af Kriegen i 1807 og indtil dens Tilendebringelse ved Fredsslutningen af 14. Januar 1814“, skriver Forf. S. 335. Han skildrer Fastlandssystemet, der søgtes indført, og Kapervæsenet dernæst forskellige Retssager om ulovligt Samkvem med Fjenden navnlig den ved Kommissionsdom, der stadfæstedes i Højesteret, paakendte Sag mod Grev Schulin til Frederiksdal, Etatsraad de Coninck og Sognepræst Rønne, der i Øvrighedens Fraværelse havde ordnet Fjendens Proviantering. De blev herfor frifundne ifølge en negotiorum gestio-Betragtning, og Ørsted udvikler med Henblik paa den mod ham da henstaaende Rigsretssag, at lignende Betragtninger i denne Sag maatte føre til at anlægge et Skøn over Ministrenes Handlemaade, medens det formelle, at Rigsdagens Samtykke manglede, ikke ubetinget kunde være afgørende mod dem. Med stor Udførelighed omhandles ogsaa Overkrigskommissionens haarde Domme over General Peyman m. fl., hvis Udfald skarpt kritiseres, idet det særlig paapeges, at Dommen krævede Bevis ført fra de Til-

taltes Side for, at Overgivelse var nødvendig etc. Efter en Omtale af Krigserklæringen mod Sverige af 1808 og Fremhævelse af dennes Uundgaaelighed naar Forf. til Behandlingen af Krigstidens Finanspolitik, et Æmne han følte Længsel efter at fremstille. Med dette var han jo i sin Tid kommen ind i det legislativt-administrative Arbejde, men her forekommer det mig dog at være af for speciel Natur til at berettige til nærmere Omtale.

Værkets 4. og sidste Bind udkom i 1857, 609 Sider stort med en Fortale paa 50 Sider, dateret 26. Januar s. A. I Henhold til den nys gjorte Bemærkning kan Omtalen heraf gøres kort. De første 132 Sider omhandler Krigstidens Nødforanstaltninger af finansiel Art. Resten af Bindet, bortset fra 2 Anhang, optages af Undersøgelser vedrørende Sportelvæsenet. Intet viser mere, at Ørsted ikke var den golde Kritiks Mand, end at han her leverer nøje udarbejdede Forslag i det Haab, at man fra Regeringens Side vil tage Æmnet op til yderligere Behandling og bringe det i dets endelige Skikkelse. Han havde selv haft en betydelig Andel i Udarbejdelsen af det gældende Sportelreglement fra 1814 og paa Kancelliets Vegne stillet Forslag om en Forbedring, som Finansbestyrelsen dog ikke kunde gaa ind paa. Sportlerne var Retsbetjentenes Indtægt, men de var blevet inddraget under Beskatning (Justitsfonden). Ørsted ønskede den Reform at ophæve denne Beskatning. Han kommer i denne Sammenhæng ogsaa udførligt ind paa Grundlovens Regler om Adskillelse mellem dømmende og udøvende Magt.

De vedføjede Anhang er dels to Betænkninger fra 1835, hvori Ørsted fraraader Trykkefrihedens Indskrænkning, dels Polemik mod et Skrift af M. L. Nathanson om de i Værket behandlede finansielle Æmner.

I Fortalen bemærker Ørsted, at han næppe vil fortsætte dette Værk, men eventuelt foretrække under en ny Titel at udgive Udarbejdelser, som han havde liggende fra 1848 og 1849 angaaende videnskabelige Æmner. Til Slutning skal anføres en personlig Udtalelse om den Stemning, hvori han har udført Værket. Den danner en Modvægt mod det Indtryk af Misfornøjelse og Forstemthed, som Forf.s idelige Beklagelser og Udsættelser paa Tidsaanden, paa Dagspressen og paa Historieskrivningen ellers let vilde give. „Mit Skrift har kun tiltrukket sig liden Opmærksomhed,“ skriver han,

„og ikke vist nogen kendelig Indflydelse paa det, der udgiver sig for den offentlige Mening. Naar jeg blot ser hen hertil, kunde jeg have Anledning til at fortryde den betydelige Del af mit Livs Aften, som jeg derpaa har anvendt. Men selve Arbejdet har i mange Maader ydet mig en Tilfredsstillelse, der ikke er blevet fortrængt ved de uhyggelige og sørgelige Tanker, som ofte har blandet sig deri. Men sand Sjæleglæde har jeg dvælet ved denne Fædrelandets skønne Tid, der tog sin Begyndelse, da vor forevige Landefader Frederik den 6te som Kronprins tog Statsroret i sin Haand for ved Hjælp af ædle og vise Raadgivere at fuldbringe en Række velgørende med Kækhed og Kraft men tillige med Retfærdighed, Maadeholdenhed og alsidig Overvejelse af Landets Forhold gennemførte Forbedringer. Den dybe Ærefrygt og Taknemmelighed, som jeg fra Ungdommen af har følt for disse ypperlige, har faaet ny Næring, idet jeg atter med min fulde Sjæl har sat mig ind i dette Reformværk i dets hele Sammenhæng navnlig og i de Vanskeligheder, som laa dels i de fra den nærmest forudgaaende Tid arvede Forhold dels og i adskillige efterhaanden indtrædende Omstændigheder. Det har og været mig en sand Tilfredsstillelse i Forbindelse dermed at gennemgaa alt, hvad der i en senere Tid i forskellige Retninger er fremkommet til Nedsættelse af hine Reformers Værd, hvilket jeg tør tro at have tilstrækkelig gendrevet. Det var med en smertelig Fornemmelse, jeg derfra maatte vende mig til den ulykkelige Tid, som udbrød over Staten ved den samme i 1807 paaførte Krig, men det har dog været mig kært ved Forholdenes Gennemgranskning at komme til yderligere og forstærket Overbevisning om, at den i Hovedsagen ikke kan tilskrives Regeringen, og at jeg har kunnet tilbagevise mangfoldige vrangne Domme over denne, medens jeg paa den anden Side ikke har lagt Dølgemaal paa adskillige Fejlgreb i det enkelte, hvilke iøvrigt for en stor Del aldeles ikke var bleven bemærkede af dem, der havde lagt an paa at stille hin Tids Regering i et ufordelagtigt Lys. Ejheller har det været uden Tilfredsstillelse at følge den senere Tid, hvori de dybe Saar, som ved Krigen var bleven Danmark tilføjede, vistnok langsomt men dog omsider grundigt var bleven lægt, og de ædle Spirer, som i Frederik den Sjettes første Dage var bleven nedlagt, atter fik Ro og Kraft til at skyde frodigen frem til Velsignelse for Landet. Det har været mig glædeligt at kunne paavise, hvorledes

Regeringen straks efter Freden gik frem paa den Vej, som i hin gode Tid var bleven banet, og at Landet ved Hjælp deraf igen kom i en fremblomstrende Tilstand. Med Hensyn til de forkerte Retninger, hvorpaa den seneste Tid har været saa rig, har det i Særdeleshed været mig vigtigt at fremhæve, hvormeget der i den Henseende skyldes den Fasthed, hvormed Regeringen, efterat Forholdene nogenlunde var bleven ordnede, holdt igen mod alle Fristelser og Tilskyndelser til ved Indgreb i lovlig erhvervede Rettigheder at forskaffe Statens Finanser og enkelte Samfundsklasser Lettelser og Fordele.“

Ørsted naaede ikke sin bebudede Udgivelse af videnskabelige Udarbejdelser, men der fandtes efter hans Død et renskrevet Manuskript omhandlende hans videnskabelige Virksomhed og i Kladde en udførlig Gennemgang af hans i Juridisk Arkiv optagne Afhandlinger. Det førstnævnte Manuskript er trykt i Juridisk Tidsskrift (ved E. Oldenburg, G. og N. Cohn) 1918 S. 341—60 og 391—410. Han meddeler heri en Udsigt over sine Værker, og overfor den ret ofte fremsatte Indvending, at han burde have leveret selvstændige systematiske Værker i Stedet for Kommentarer til ældre Lærebøger, fremhæver han det for ham uoverkommelige, naar han skulde behandle alt, hvad han ønskede at udtale sig om; han var ogsaa ganske uenig i det anvendte System uden dog at have noget eget færdigt. Han kommer ikke ind paa, at han havde ønsket at fortsætte sin videnskabelige Produktion, endsiges at denne blev spærret for ham ved et Forbud. Æmnet er iøvrigt Lovfortolkning og navnlig Anvendelse af fremmed Ret, hvorved han ender med at kritisere Nutidens Lyst til at efterligne denne uden nøjere Kendskab dertil, f. Eks. Juryindretningen. Han forsvarer sig ogsaa mod Anken for ved sin Fortolkning at have indført en hidtil ukendt Løshed og Vilkaarlighed. Hvem der havde fremsat den, nævner han ikke; den var et af „Fædrelandet“s yndede Paasagn.

Flere Gange greb Ørsted Pennen for at levere Indlæg i Dagens politiske Spørgsmaal. Under Behandlingen af Tronfølgesagen i 1853 udsendte han „Til rigtig Bedømmelse af Folketingets Opløsning“ og (anonymt) „Sagernes sande Stilling“ (Særtryk af nogle Bladartikler). Anonym var ligeledes det — ogsaa paa Tysk udkomne — lille Skrift „Om Kongens og Rigsdagens indbyrdes Myn-

dighed, hvad Fællesforfatningen angaar“ (September 1854). Han gengiver her sine tidligere Udviklinger om Forbeholdet angaaende Slesvig i Junigrundloven og imødegaar Indvendinger af forskellige. Ogsaa efterat have forladt de aktive Politikeres Rækker gav han efter for sin Trang til at søge at paavirke det læsende Publikum eller maaske snarere til blot at lette sin Samvittighed mod en Anklage for at holde Sandheden tilbage, thi han ventede sig næppe store Resultater af sin Optræden. Det første af disse Skrifter var en lille Piece: „Endnu en Stemme ang. Hs. kgl. Højhed Arveprinsens Vægning ved at underskrive Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855“ (1855). Den sluttede sig til et andet Skrift af lignende Titel og understregede, at man med Urette havde forlangt Arveprinsens Underskrift, da han trods sit Sæde i Gehejmestatsraadet ikke kunde kontrasignere som ansvarlig Minister. Allerede den 1. Juli 1856 afsluttede han et 120 Sider stort Indlæg mod de Planer til tvungen Fæsteafløsning, hvormed Rigsdagen beskæftigede sig. „Til Belysning af Fæstesagen med særdeles Hensyn til den paa sidste Rigsdag ang. samme tagne Beslutning“ hedder Skriftet, der ogsaa meddeler Oplysninger om Sagens tidligere Behandling i Stænderforsamlingerne m. v. Prof J. E. Larsen, der før havde været imod Tvangsafløsning som et Indgreb i Ejendomsretten, gik nu ud fra en Teori om Fæsterens Medejendomsret til Gaarden, paa hvilket Grundlag man kom til, at eventuelt Salg af Gaarden ved Fæstledighed for en vis Andels Vedkommende skulde være til Fordel for Fæsterens Bo. Ørsted bekæmper dette af al Magt.

I 1857 udsendte Ørsted „Til Belysning af den nyeste Tids skandinaviske Politik“ (130 Sider), et Æmne han ved Afslutningen af sine Erindringer havde talt om at give en særskilt Behandling. Han vender sig her mod Faren for den med Møje gennemførte og under Genvordigheder virkende Fællesforfatning, som efter hans Mening rejste sig af den skandinaviske Idé (der jo fulgtes med Ejderdanskheden). Titelbladet bærer Tallet I, og Hæftets Indhold er da ogsaa af indledende Art, nemlig Undersøgelser om det historiske Grundlag indtil Begivenhederne i 1810. Iøvrigt fremgaar det tilstrækkelig tydeligt af Forf.s almindelige Betragtninger, at han savner den fornødne Virkelighedssans hos Bevægelsens Talsmænd, af hvem han særlig beskæftiger sig med H. N. Clausen og Historikeren Schiern. At han ikke savnede personlig Sympati for og Kendskab til skan-

dinaviske, navnlig norske Personer og Forhold, behøver næppe at nævnes.

Samme Aar udkom „Bemærkninger til nogle efter Justitsministeriets Foranstaltning forfattede Lovforslag til Omordning af Strafferetsplejen, ved Min. Skr. af 7. Dec. 1854 tilstillede den for at udarbejde en ny almindelig Straffelov for Kongeriget Danmark allern: nedsatte Kommission“. Indholdet er en af Ørsted under nævnte Dato — altsaa faa Dage inden hans Ministerafgang — afsendt Skrivelse. Om Offentliggørelsen skyldes ham, er maaske tvivlsomt. Betænkningens Grundlag var Højesteretsassessor Mouriers efter en tidligere Justitsministers Anmodning udarbejdede Udkast. Betænkningen forbeholder Rigsdagens Frihed til at lade Sagen hvile, hvis en Nyordning ikke antoges at ville fremme Retsplejens Formaal. Dette Standpunkt lægger Ørsted ikke Skjul paa, at han vilde indtage overfor de foreliggende Udkast. Iøvrigt udtaler han sig med Sympati for en Forbindelse af det læge Element med det retslærde og antyder den Mulighed at anvende Meddomsmænd, som han dog ikke tænker sig deltagende i „Behandlingen“ men kun i „Paakendelsen“, idet han som Garanti henviser til Overdomstolenes Prøvelse.

Den nationalliberale, senere konservative Politiker A. F. Krieger, der kan minde om Ørsted bl. a. i det, at han forgæves søgte at samle modstridende Partier til Enighed, skrev den 12. Maj 1865 i sin Dagbog: „Det er ejendommeligt nok at se, hvorledes de gamle enten opløser sig (sædvanlig i Optimisme f. Eks. Sibbern) eller krystalliserer sig (sædvanlig i Pessimisme f. Eks. A. S. Ørsted).“ Dette er rigtigt set. Ørsted havde paa sine gamle Dage koncentreret sig om sine Ideer og Meninger, udformet dem i skarp Modsætning til de anderledestænkende og vist sig beredt til at kæmpe for dem. Og det var under Pessimisme, forsaavidt som han maatte føle sig trykket af Vanskeligheden ved at overbevise andre og ved Kulde og Fjendskab hos Modstanderne. Ulykken for Land og Rige, som han frygtede som Ubesindighedens Løn, undgik han dog at opleve modsat Krieger, der fandt Udtryk i Ordene: „Aarene fra 64 maa regnes dobbelt for mig.“¹⁰⁾ Men den Aktivitet og fremfor alt den religiøse Livsbetragtning, der opfyldte ham, kunde dog, som hans Erindringer viser, ikke lade Bitterheden være hans herskende Følelse. Forbindelsen med ældre og yngre Venner og den talrige

og nært tilknyttede Familie gjorde ogsaa, at han ikke i det private kunde føle sig som en ensom Mand. Den ældste af Vennerne var vel Højesteretsassessor C. F. Lassen, en anden var Professor Sibbern. Af et Brev¹¹⁾ fra denne til Ørsteds Søster Fru Bull i Christiania, der nylig var blevet Enke, anføres følgende, der angaar hans Fødselsdag straks efter hans Afgang som Minister: „Den 21. December var der stor Lykønskning hos Deres Broder endog af Damer. Politiske Angreb har ej kunnet formindske hans Venners Antal. Om Middagen var vi samlede hos Konferensraad Koefoed, der med vedvarende Hengivenhed er ham en tro Ven, som ofte gaar de Spasereture med ham, som han endnu vedligeholder, foruden at han gaar hver Morgen ganske tidlig ... Iøvrigt var han ved Ministeriets Entledigelse kommen ud af en ikke god Stilling. Det vides almindeligen, at meget af det, som skete, og som han maatte give sit Navn til, ja stundom sætte sit Navn under, ingeniunde havde hans Bifald, men var i Strid med hans Anskuelse. Men han var i Ministeriet i Minoriteten og blev overstemt;“ det anføres, at han næste Aar vil kunne besøge Fru Bull. Fra Ørsteds Haand er der ikke mange Privatbreve. „Jeg er, som du nok ved, ikke meget for at skrive Breve,“ siger han i et Brev af 29. Juli 1851 skrevet i Christiania til H. C. Ørsteds Enke Birgitte Ø. („Gitte“). Han omtaler de to sidste Gange, han var i Christiania, og Bulls gentagne Besøg i København. „Hele Huset viser mig den samme ubegrænsede Kærlighed som jeg er vant til baade her og hos Eder derhjemme ... Lev nu vel alle I gode velsignede Mennesker.“ Et Brev af 20. Juli (uden Aarstal) fra H. C. Ørsteds Datter Mathilde til en Søster giver et lille Interiør fra Stiftamtmandsboligen i Aalborg, hvor ogsaa H. C. Andersen ventedes som Gæst: „Onkel Anders ... spaserede imorges ud Kl. 4¹/₂, og hver Eftermiddag læser vi først for ham, derefter spaseres en lille Tur, og om Aftenen kommer L'Hombrebordet frem, der jo ikke er til ringe Opmuntring; saaledes gaar Tiden godt, og Onkel Anders er livlig og veltilfreds; kun længes han efter lidt mere Varme for at kunne sidde og læse ude i Haven ... Andersen ... nu venter vi ham paa Lørdag Middag. Det kan blive vanskeligt nok at have ham og Onkel Anders paa engang, da de begge trænger til, at al Opmærksomhed henvendes paa dem, og deres Interesser vist er temmelig forskellige.“ Den 11. Juni 1857 skriver Fru Scharling til Datteren Birgitte: „Onkel

Anders var livlig og elskelig som altid“, og den 31. December 1859 skriver Fru Dahlstrøm til Fru Scharling: „Onkel Anders Fødselsdag var gaaet godt uden at den Uro og Sindsbevægelse, den nødvendig fører med sig, havde angrebet ham. Dahlstrøm fik til sin Fødselsdag et saa særdeles kærligt og smukt Brev fra ham, som ret vidnede om hans Aandskraft og hans klare Blik paa Forholdene. Det er tungt, at han skal opleve at se dem saa forviklede.“ Lægen Professor Otto (1795—1879), der i de senere Aar var Omgangsfælle med Ørsted, har i sine „Pennetegninger“¹²⁾ ogsaa meddelt nogle Træk af Ørsteds Billede: Han var i Samtale fordringsløs og meddelsom, han fortalte gerne men altid interessant og munter; man gjorde Stads af ham, men man kunde godt disputere med ham. Han havde fra tidlig Ungdom vænnet sig til tidlige Morgenture paa Volden. Han spaserede hyppig med Professor Kolderup-Rosenvinge (1792—1850) eller Kammeradvokat Sporon (1795—1854) under Armen, idet han gik langsomt og syntes at trænge til Støtte. Han holdt meget af L’Hombre og havde sit ugentlige Parti med Lægen Professor O. Bang, Bankdirektør Haagen og Højsteretsadvokat Salicath. Hans Bopæl var fra 1851 i Kronprinsessegade Nr. 28, 1. Sal.

Iøvrigt berettes det, at han som gammel havde noget nervøst uroligt eller distræt over sine Bevægelser, hvilket f. Eks. generede, naar der skulde optages et Daguerrotypi af Familien. Det kunde hænde ham at ville give en Niece et Kys uden at have faaet sin Cigar af Munden.

Efterat have udgivet sin sidste Piece var Ørsted endnu interesseret Tilskuer til Dagens Historie men uden længere at træde frem for Offentligheden. I 1855 nedlagde han sit Hverv som Medpræsident i det kgl. Landhusholdningsselskab, der sendte ham en Takadresse for hans mangeaarige Interesse for dets Virksomhed. Præsidiat i Videnskabernes Selskab beholdt han, og af dettes Forhandlinger for 1858 S. 274 fremgaar endog, at han havde deltaget i Bedømmelsen af en Afhandling — der iøvrigt forkastedes — om Forholdet mellem Teosofi, Teologi og Filosofi. Han sad her som Dommer sammen med Martensen og Sibbern, Martensen der havde erstattet ham Mynster, og Sibbern der i 1835 havde profeteret om, at han som Olding kunde komme til at give sig af med Æmner som det foreliggende. I Kriegers Dagbøger hedder det den 16. Ok-

tober 1858: „Ørsted skal virkelig have fuldendt et Skrift til For- svar for det slesvig-holstensk-lauenborgske Kancelli, men det kommer endnu ikke ud af Mangel paa en Forlægger; af samme Grund standsede hans „Erindringer“.“ Det sidste stemmer som foran anført ikke med Ørsteds Udtalelser. Det første viser i hvert Fald, hvad man tiltroede ham. Tidligere er anført et Brev om hans sidste Fødselsdag, der viser, at han var ved fuld Aandskraft. Efter kort Tids Sygdom indtraf hans Død den 1. Maj 1860. Ved Jordefærden fra Frederiksberg Kirke talte Biskop Martensen og ved Graven Brodersønnen, Sognepræst C. M. Ørsted. Gravstedet, hvorpaa der sattes en fælles Sten for ham, Sophie og Mathilde Ørsted, findes tilvenstre for Hovedindgangen til Kirkegaarden¹³⁾.

Videnskabernes Selskab gav ham Eftermæle i følgende Ord¹⁴⁾: „I en tidligere Periode var han Genstand for almindelig og udelst Beundring og Kærlighed, senere kunde og vilde han, ifølge sin Overbevisning, ikke i sin offentlige Virksomhed tilfredsstille de Fordringer, som en nyere Tid gjorde, og kom derved i en Modsætning til mange, under hvilken ubillige og uskønsomme Domme ikke kunde udeblive. Efterverdenen vil lade hans store aandelige Kræfter, hans rene Vilje og hans menneskekærlige Sind vederfares Retfærdighed.“

Overensstemmende med det her udtalte var det ikke tilfældigt, at der gik lang Tid, før et offentligt Mindesmærke rejstes for A. S. Ørsted. I Fødebyen Rudkøbing rejstes dog ved en Borgers Foranstaltning en Støtte for de to Brødre (i 1879). Et værdigt Mindesmærke for ham fik Hovedstaden ved Opstilling i Ørsteds-parken af den tidligere omtalte Bissen'ske Statue, der udførtes i Bronze af Vilh. Bissen efter Faderens Original (i Glyptoteket). Afsløringen fandt Sted den 27. August 1902 under et nordisk Juristmøde. Foran Vestre Landsrets Bygning i Viborg afsløredes i 1922 en af Quistgaard udført Bronzestue. Portrætter af Ørsted findes i de offentlige Samlinger.

Endnu skal nævnes, at der i Hundredaaret efter Ørsteds Fødsel ved en dansk-norsk Indsamling særlig blandt Jurister tilvejebragtes en Fond, hvis Midler er anvendt til Udgivelse af Værket om Ørsteds Betydning for den danske og norske Retsvidenskabs Udvikling og til forskellige mindre Arbejder om ham samt endelig til en Udgave af hans Skrifter i Udvalg.

Den foranstaaende Fremstilling af A. S. Ørsteds Liv og Arbejde har i biografisk Form søgt at sammenstille de Kendsgerninger, der giver Billedet af ham som Videnskabsmand og saakaldet Forretningsmand. Æmnets Omfang gør, at der kun har kunnet blive Tale om et Rids.

Bagved Sagernes og Begivenhedernes objektive Mångfoldighed ligger de personlige Faktorer.

Ørsteds Retsopfattelse bundede i, at Borgernes frie Vilje til fornuftmæssigt og dermed moralsk Samliv er Statens egentlige Grundlag. Hans egen rastløse Embedsgerning og frie Forfattervirksomhed er i sin Udformning bestemt af Tidsforholdene, men drives frem af hans tidlig fremtrædende Aands- og Viljesretning. Hans i Ungdommen sarte Konstitution passede med hans Evners stærkt intellektuelle Retning. Hans etisk følsomme Sind og hans Abstraktions-evne blev bestemmende for hans moral-filosofiske Studier, medens derpaa hans Borgerbevidsthed og Kritikerdrift fik Tilfredsstillelse gennem hans juridiske Studium. Han saa Livet som et pligtmæssigt Samliv i Fuldbyrkelse af en Tingenes Væsen iboende Fornuftplan, i de modnere Aar i nøjere Tilknytning til Kirkelæren. Disse Elementer gav ham hans store Selvstændighed.

Søger man at fastslaa de bestemmende Træk i hans Karakter, finder man næppe bedre Udtryk derfor end de Ord, som hans samtidige lod sætte paa hans Hædersmedaille: „Hjertelig og venne-sæl“, „Grundig og utrættelig“. Det ene peger paa Privatlivet, det andet paa Arbejdet, det hele paa Gemyts- og Viljessiden. Om hans Tankes Lys og Ligevægt behøvede man ikke at give Eftertiden noget Vidnesbyrd. Herom vil hans Skrifter tale.

NOTER

Tallene i Parentes henviser til Side i Teksten.

TIDEN TIL 1801

I. *Offentlig Fremtræden.*

¹⁾ (2) Goos i Samlingsværket Anders Sandøe Ørsteds Betydning for den danske og norske Retsvidenskabs Udvikling (1885—1906) ved C. Goos, J. Nellemann og H. Øllgaard, I. Bd. 13, 125 (Værket citeres i det følgende ved Forfatternavnet). — ²⁾ (2) Jacob Baden Universitetsjournal VI 63 og VII 168. — ³⁾ (2) A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie, I. Bd. 37 (citeres i det følgende som „Liv“). — ⁴⁾ (3) Liv I 36 f., III 155 f. — ⁵⁾ (3) Se nærmere Goos I 15 ff., 128 f., II 2 f. — ⁶⁾ (3) 1779. 366 m. v. — ⁷⁾ (3) 1800. 209 m. v. — ⁸⁾ (3) 1799. 641. — ⁹⁾ (4) Liv I 44 f. — ¹⁰⁾ (4) Jul. Clausen: En Frihedens Mand fra forrige Aarhundrede, Nordisk (Letterstedtske) Tidsskrift 1897. — ¹¹⁾ (4) Liv I 43. — ¹²⁾ (5) Liv I 64. — ¹³⁾ (13) 657 m. v., se bl. a. 687. — ¹⁴⁾ (13) 99, se hertil Anmeldelsen 676. — ¹⁵⁾ (13) Liv I 43.

II. *Personlige Forhold og Udvikling.*

¹⁾ (14) Hundrup: Stamtavle over Familien Ørsted, 2. Udg. 1863, og Lengnick: Familien Ørsted. — ²⁾ (15) Efterretninger om Rudkjøbing Kjøbstads nuværende Tilstand, Odense 1796. — ³⁾ (16) Liv I 2 ff, H. C. Ørsteds Selvbibliografi i Kofods Konversationsleksikon (1828). — ⁴⁾ (21) Badens Universitetsjournal VI 9. — ⁵⁾ (21) Liv I 32. — ⁶⁾ (22) Liv I 19, Oehlenschlägers Erindringer ved Liebenberg og Borchsenius (1872) 87 ff. — ⁷⁾ (22) Nic. Bøgh: Skuespiller Peter Foersom, Museum 1895. 238, P. L. Møller i Dansk Folkekalender 1848. 8. — ⁸⁾ (23) Liv I 39 f. — ⁹⁾ (24) Liv III 324. — ¹⁰⁾ (24) Liv I 26, 33. — ¹¹⁾ (25) Liv I 30. — ¹²⁾ (25) Kbh.ske lærde Eft. 1799. 625. — ¹³⁾ (26) Liv I 34. — ¹⁴⁾ (26) Afhandlingen 298—310, Liv I 28. — ¹⁵⁾ (28) Kbh.ske lærde Eft. 1799. 761. — ¹⁶⁾ (28) smstds. 1800. 262. — ¹⁷⁾ (28) 178 Note. — ¹⁸⁾ (28) Smgn. Ø.s Forsvarsskrift til Frederik VI i 1817, Nord. Tidsskr. f. Strafferet 1930. 71. — ¹⁹⁾ (29) Liv I 90, 92.

TIDEN TIL 1813 I—IV

¹⁾ (30) Liv I 178. — ²⁾ (31) Liv I 179. — ³⁾ (31) Om dette i 1749 stiftede Selskab se nærmere H. Hjorth-Nielsen i Tidsskr. f. Retsvidenskab 1926. 84 ff. — ⁴⁾ (31) En af denne ved Øvelsernes Aabning 1. Oktober 1800 holdt

Tale findes i *Minerva* 1800. 74. — ⁵) (32) *Liv I* 180 f. — ⁶) (32) *Liv I* 182 f. — ⁷) (34) Der sigtes formodentlig til Ø.s Ønske om Ansættelse i Højesteret i 1809. — ⁸) (36) *Juridisk Repertorium*, anmeldt i *Nyt jur. Arkiv* 26. og 28. Bd., og *Juridiske Samlinger*, anmeldt i *Jur. Tidskr.* 15. og 16. Bd. — ⁹) (36) *I Nyt jur. Arkiv*, 12. Bd. og 17. Bd. — ¹⁰) (36) Den stadfæstede Kommissionsdom findes i *Jur. Arkiv Nr.* 12. 36. — ¹¹) (37) *Jur. Tidskr.* 2. Bd. 124 — ¹²) (38) Breve til og fra H. C. Ørsted I 286. Naar henses til, at Rosenkilde var Kandidat fra samme Aar som Ørsted men 13 Aar ældre, at han i et Par Aar havde været Protokolsekretær i Højesteret og Assessor fra 1802, forelaa der næppe nogen Forbigaaelse. De af L. Koch i hans Biografi af Ørsted S. 29 (citeres i det følgende ved Forfatternavnet) fremsatte Formodninger om, at Ø.s liberale Sindelag har været ham i Vejen, og at Hertugen af Augustenborg, hvis Indflydelse ophørte i 1810 (da Ø. kom ind i Højesteret)) har ladet sin Uvilje virke, kan formentlig allerede af denne Grund lades ude af Betragtning. Mod det sidste strider *Liv III* 156, hvorefter Hertugen havde forandret sit Sind overfor Ø. i velvillig Retning. — ¹³) (39) Se min *Danmark-Norges Højesteret 1790—1814* (1930) 106. Til denne henvises i det hele vedrørende Oplysningerne om Retten. — ¹⁴) (41) Se nærmere Ø.s Indledning til den danske og norske Kriminalret i *Arkiv f. Retsvdsk.* 3.—5. Del. — ¹⁵) (44) *Dnmk.-Norges H. R.* 106 ff. — ¹⁶) (53) *Liv I* 231. — ¹⁷) (54) *Liv I* 244. Nogle Unøjagtigheder i L. Kochs Omtale af denne Sag er berørt i min Bog *Anders Sandbø Ørsted som Dommer* (1928) 71. — ¹⁸) (54) Om Ø.s fejlagtige Referat af Voteringen i denne Sag i *Liv I* 240 se Ø.s som Dommer 61. — ¹⁹) (66) *Liv I* 216. — ²⁰) (66) 31. — ²¹) (77) *Liv I* 241. — ²²) (78) *Erindringer* 125. — ²³) (78) smstds. 137 og 142. — ²⁴) (79) smstds. 125. — ²⁵) (79) smstds. 185. — ²⁶) (79) smstds. 253. — ²⁷) (80) *Liv I* 41. — ²⁸) (80) *Erindringer* 143. — ²⁹) (81) *Nic. Bøgh*: *Fra Oehlenschlägers Kreds* (1881) 65 (citeres i det følgende ved Forfatternavnet). — ³⁰) (81) Breve til og fra H. C. Ø. I 206. — ³¹) (81) *Nic. Bøgh* 79. Se ogsaa *Elith Reumert*: *Sophie Ørsted* (1920) 60 ff. — ³²) (82) *Nic. Bøgh* 101. — ³³) (83) smstds. 55. — ³⁴) (83) *Oehlenschlägers Erindringer* 185. — ³⁵) (84) Breve til og fra H. C. Ø. I 199. — ³⁶) (84) *Nic. Bøgh* 158. — ³⁷) (84) Breve til og fra H. C. Ø. I 286. — ³⁸) (85) *Nic. Bøgh* 140. — ³⁹) (85) smstds. 156. — ⁴⁰) (85) smstds. 53 og *Reumert anf. St.* 29. — ⁴¹) (86) *Nic. Bøgh* 93. — ⁴²) (87) Breve til og fra H. C. Ø. I 306. — ⁴³) (93) H. Øllgaard II I nævner som eneste Grund til, at Supplementets Fortsættelse blev opgivet, at Hurtigkarls Lærebog begyndte at udkomme i 1813. Om Værket uden dette var blevet fortsat, er efter foranstaaende tvivlsomt. — ⁴⁴) (93) I *Fortalen til Suppl. III* omtaler Ø., at han maaske med nogen Bitterhed har imødegaaet en Forfatter, hvis Indvendinges Forkerthed gjorde dette berettiget, foruden at denne Forfatter stedsde havde paataget sig en efter Ø.s Mening lidet passende fornem Tone ved Omtalen af hans Arbejder. Herved menes formentlig *Stedet S.* 288 ff. (ikke S. 304) om Kongelovens Gyldighed, hvorom Landsdommer Dr. Baden havde skrevet. Den i Teksten nævnte Recensent var Sibbern (se P. L. Møller i *Dansk Folkekalender* 1848. 20). — ⁴⁵) (97) *Nic. Bøgh* 54.

TIDEN TIL 1835

I. Virksomhed som Kancelliembedsmand.

¹⁾ (124) Finansminister Schimmelmann stillede ham den Opgave at give Betænkning over de Grundsætninger, hvorefter Gældsforholdene i Danmark kunde være at ordne under en besluttet Inddragelse af Kurantsedlerne i et til deres ringe Omløbsværdi svarende Forhold. Ganske kort efter var Ø. syg i længere Tid, se hans For den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed, 100 f. — ^{1a)} (125) Marcus Rubin: 1807—14. 277 ff. — ²⁾ (125) Øllgaard 23 f. — ³⁾ (128) Koch 99 ff. — ⁴⁾ (128) Hans Erindringer i E. Collin: H. C. Andersen og det Collinske Hus (1882) 553 f. — ⁵⁾ (128) Koch 99. — ⁶⁾ (130) Koch 74 ff. — ⁷⁾ (132) Se nærmere min Afhdl. i Nord. Tidskr. f. Strafferet 1930. 71 ff. — ⁸⁾ (135) Frantz Dahl: Frederik VI og Anders Sandøe Ørsted (1929) meddeler den aktmæssige Fremstilling af denne Episode. Se endvidere Hans Jensen: Fr. Jul. Kaas og A. S. Ørsted i 1826 (Historisk Tidskr. 10. R. I) og min i forrige Note nævnte Anmeldelse. F. Dahl, 123, og H. Jensen, 8, drøfter Betydningen af Ø.s Bemærkning om den „fjendtlige Genius, der arbejder i Mørket“, og som efter hans Indtræden i Kancelliet havde vidst at sværte hans Hensigter og Idrætter, medens den aldrig tidligere havde ytret sig. At der, som H. Jensen formener, herved ligefrem sigtes til en bestemt Person, og at denne var Kaas, er maaske nok rigtigt, naar der spørges om Ø.s Tanke. Men den brugte Talefigur er antagelig en Allegori svarende til Stedet foran S. 110, hvor Ø. taler om sin „Skytsengel“. Altsaa: en ond overjordisk Magt har indgydt Mennesker en ugunstig Mening om ham. Han afholder sig fra at sigte nogen bekendt eller ubekendt Person derfor. — ⁹⁾ (137) Anmeldelse i Maanedsskrift f. Litteratur IV (1830) 179 ff. af Lindbergs Skrift Er Professor Clausen en ærlig Lærer?, jfr. Liv I 363 Note. Koch 102 f. mener, at Anmeldelsens Fremkomst skyldes dens særlige „Ærinde“ at gøre opmærksom paa, at Øvrigheden kan have haft Grund til at tiltale, omend Resultatet som overfor Lindberg blev Frifindelse. Maaske! I P. L. Møllers Afh. om Ø. i Dansk Folkekalender 1848. 54 (omtalt i Liv I 3) siges det, at to Afhandlinger i F. C. Petersens Tidsskr. f. Litteratur og Kritik VI og VII (1841—42) almindelig tillægges Ø. Ifølge Erslews Forfatterleksikon er der i nævnte Tidsskrift tre saadanne, nemlig Anmeldelser af Munch-Ræder: Den norske Statsforfatnings Historie og Væsen (i VI), af Orla Lehmann: Forsvarstale for Højesteret og af Tutein: Om de konstitutionelle Bestræbelsers Værd og Betydning (i VII), store henholdsvis 140, 57 og 94 Sider. Sidstnævnte er vedkendt i Liv I 135 Note (Citater siger Maanedsskrift i St. for Tidsskrift), Form og Indhold gør iøvrigt Antagelsens Rigtighed utvivlsom. Endelig nævner Erslew anonyme Artikler i Berlingske Tidende „f. Eks.“ i Nr. 126—27, 141—42 af Aargang 1841 (ang. P. A. Heiberg og Chr. Colbjørnsen), vedkendt i Liv I 73. Et andet Eksempel er Nr. 9, 19, 30, 34, 36 og 38 af Aargang 1843 (de internationale Statsforhold i det danske Monarki), jfr. Koch 155 f. og Liv II Fortale XVI. Det synes nærmest, at Ørsted kun har forstaaet Forbudet som gældende Publikationer under Navn eller som bortfaldet ved Kongens Død. Det er ogsaa muligt, at det er blevet lempet ved mundtlig Tilladelse. — ¹⁰⁾ (137) Liv I 113, Koch 67 ff. — ¹¹⁾ (139) Koch 120 ff. — ¹²⁾ (139) Mod Prokurator Bjerring („den lille Marat“), der idømtes 5 Aars Landsforvisning for sine Skriverier. — ¹³⁾ (157) Harald Jørgensen i Hist. Tidskr. 10. R. I 196 ff.

II. *Privatliv.*

¹⁾ (163) Nic. Bøgh 164 f. — ²⁾ (160) Smstds. 56. — ³⁾ (160) Vita i Solennia academica 1815. — ⁴⁾ (161) J. Colling og Drewsen var de andre Medpræsidenter. Ø. holdt i 1816 og 1817 Foredrag om Bøndergaardens Bortforpagtning paa Aaremaal og om de preussiske Anordninger vedr. Landbovæsenet, se H. Hertel: Det kgl. danske Landhusholdningsselskab I 212 (1920). — ⁵⁾ (161) Smstds. 173 ff. — ⁶⁾ (161) Paa Gravstenen sattes følgende Indskrift:

„Her gemmes Støvet af Sophie Wilhelmine Bertha Ørsted født Oehlenschläger. Hendes jordiske Liv begyndte den 16 Juli 1782, endte den 9 Februar 1818

Med en Aand som følte alt det gode
Alt det skønne, var hun Sjælen i sin Kreds
Styrket med sit Retsind, Tro og Kraft mangt et Hjerte
Blid velgørende husvalede hun mangan lidende
Mens hun skabte andres Held paa Jorden
Stræbte Sjælen længselsfuld til Gud
Glad hun gik, da hendes Skaber kaldte
Seksten Aar i kærligt Ægteskab
Glædede hun sin Husbond
Anders Sandøe Ørsted
Der med Smerte
Erindrer sig sin elskede Sophia
Ønsker at hans Støv engang
Her maa blande sig med hendes
Trøstes i sin Sorg med Haabet om Sjælens Forening hisset.
Salige er de rene af Hjertet, thi de skulle se Gud.“

Paa Bagsiden: „Savnet og begrædt af en Fader og en Broder hviler Sophia her hos sin Moder, Farmoder og Søster.“ Iøvrigt Symbolerne Kalk, Anker og Kors. Indskriften blev senere fjernet af de vedkommende indenfor Familien i Stedet for at rejse en ny særlig Sten (Nic. Bøgh 157 og Meddelelse fra H. C. Ø.s Datterdatter Frk. P. Scharling. — ⁷⁾ (162) Nic. Bøgh 181. — ⁸⁾ (162) Metropolitanskolens Program 1840. 49. — ⁹⁾ (162) Hustruens Begravelse fandt Sted i det tidligere Gravsted. Den nuværende Indskrift paa Gravstenen angiver urigtigt Dødsåret som 1828. Den 8. Juli 1824 fik Ø. Bevilling til ikke at realisere Boet paa Skiftet med Hustruens umyndige Arvinger, to Børn af en afdød Søster, gift med Grosserer Mariboe. Værdien af det beholdne Bo ansloges til 2000 Rbd. Sølv. — ¹⁰⁾ (168) Mynster blev i 1819 paa Ø.s Forslag Medlem af Videnskabernes Selskab, se M.s Levned (1854) 219. Sammesteds omtaler M. en Række Dødsfald i 1818, deriblandt Fru Sophie Ørsteds: „Jeg havde vel ikke kendt hende saa nøje og havde kun faa Gange været i hendes Hus, men hendes Liv var saaledes indflettet i flere af mine Venners, at Dødsfaldet afficerede mig meget.“ M.s smukke Ligtale over hende findes i Haandskrift i Univ. Bibl. — ¹¹⁾ (169) Nogle Blade af I. P. Mynsters Liv og Tid (1875) 229. Med en den 15. December 1830 dateret Fortale tegnede Mynster „i Venskab“ Ø. sin Afh. om Begrebet af den kristelige Dogmatik, hvilket han — formentlig med Henblik paa Begivenheden i 1826 — gjorde, „for at der for Eftertiden skulde være et Vidnesbyrd om, at Teologerne heri Landet ikke havde miskendt Ørsteds Værd“ (Lev-

ned 230). — ¹²⁾ (170) Smgn. Brev til M. fra H. C. Ø. af 15. Marts 1850, Efterladte Breve til J. P. Mynster (1862) 253. — ¹³⁾ (170) Om A. S. Ø. som Filosof kan henvises til H. Høffding i Danske Filosofer (1909) 73—80.

III. Forfatterskab.

¹⁾ (208) A. F. Krieger gjorde sig under den store Proceskommissions Forhandlinger til Talsmand for samme Anskuelse, se min Bog A. F. Krieger som Jurist (1923) 103. — ²⁾ (224) Se Dnmk.-Norges Højesteret 1790—1814. 162 ff. — ³⁾ (228) Endvidere kan nævnes Fredrik Stang i Nordisk (Letterstedtske) Tidsskr. 1931. 497—504 og H. Munch-Petersen i Ugeskrift f. Retsvæsen 1901. 261—72.

TIDEN TIL 1848

¹⁾ (231) Historikeren Werlauff skriver 22. Dec. 1835 til Vedel Simonsen: „Igaar bragte Studenterne Konferensraad Ørsted et Fakkeltog med fuld Musik. Disse Udbrud af den almindelige Deltagelse og Hengivenhed bliver nu saa almindelige og hyppige, at de er nær ved at tabe deres Værd“ (Wad: Fra Fyens Fortid I 325). — ²⁾ (231) Tilhører Frøken P. Scharling. Forskellige i denne Bog meddelte Træk fra den Ørstedeske Familiekrede skyldes velvillig Meddelelse fra Frøknerne P. Scharling og Kathrine Ørsted, Børnebørn af Ø.s Brødre; førstnævnte har personlig Erindring om ham. — ³⁾ (231) Deputeret i Told- og Kommercekollegiet Bech var sagkyndig Raadgiver for Kommissarius i visse Sager. — ⁴⁾ (231) Hans paa Frederiksborg Slot ophængte Vaabenskjold har i tre Felter Symbolerne Vægt, Fjerpen og en Bog, hvori læses: Med Lov skal man Land bygge. Valgsproget er Vitam impendere vero. — ^{4a)} (233) Her kan bl. a. henvises til Hoher Ploug: Carl Ploug I 182 ff. — ⁵⁾ (245) I disse Indstillinger, der bagefter offentliggjordes i Kollegialtidenden, redegjordes der ogsaa for Afstemningen i Højesteret i Tilfælde, hvor Stemmerne havde været spredt, dog naturligvis uden Angivelse af Assessorernes Navne, se f. Eks. Koll. Tid. 1839. 641 f. — ⁶⁾ (253) K. F. Hammerich: Systemskiftet i 1848 (D. d. Centraladministration 1921). — ⁷⁾ (253) For d. d. Stats Opretholdelse 44. — ^{7b)} (255) Om Ø.s Udarbejdelse af en udførlig Betænkning af 4. Juni 1845 om Sprogforholdene i Mellemlesvig med det Formaal at modvirke det danske Sprogs Tilbagetrængelse, se A. D. Jørgensen i Sønderjydske Aarbøger 1895. 162, Hist. Afh. III 376. — ⁸⁾ (257) Den 10. Februar meddelte Kongen ham uformodet Afsked som Medlem af Danske Kancelli og Generalprokurør og udnævnte ham til Præsident i Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler. Hvad Grunden hertil var, er ikke oplyst; man kunde gætte paa en Misforstaaelse af efterladte Optegnelser af Chr. VIII, jfr. foran S. 253. Den 2. Marts fritoges Ø. efter Anmodning fra dette Præsidenthverv. — ⁹⁾ (259) Martstoget mødte i Vimmelskafte Ø., der i sin Embedsdragt gik den modsatte Vej forbi hele Toget; „han gik tryk og rolig bag sin Selvbevidstheds stærke Skjold; han gik æret og ufortrædiget af det fremadhigende Folk“, Citat af Frederik Barfod, der oplevede dette i Toget, jfr. O. Borchsenius: Litterære Feuilletoner (1880) 161. Beretningerne om denne Dags Hændelser hos Johannes Fibiger, P. Hjort og Otto Müller, forsaavidt angaar Ø. og Overpræsident M. Lange, Ø.s tidligere Kollega i Kancelliet, der gik for-

rest i Toget, er sammenstillet af Julius Salomon i Historiske Meddelelser om Kbhvn. III (1911—12) 301. Det fremgaar heraf, at L. havde set sig nødsaget til at gaa med ved Siden af Borgerrepræsentanternes Formand L. N. Hvidt, at hans Ven Ø. ikke følte sig stødt herover samt at L. om Tirsdagen lejede at spise til Middag hos Ø.

TIDEN EFTER 1848

¹⁾ (258) Jfr. her og ved det følgende For d. d. Stats Opretholdelse I ff. — ²⁾ (282) Efterskrift til Erindringer 539. — ³⁾ (282) Breve til og fra H. C. Ø. — ⁴⁾ (284) J. L. Ussing: N. L. Høyens Levned 305 ff. — ⁵⁾ (285) Fædrelandet, 1851 Nr. 124, 299, Vidensk. Selskabs Forhdl. 1851. 136. — ⁶⁾ (286) Nyt jur. Arkiv XXX. — ⁷⁾ (299) Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie (1877) 438: „Efter saa megen uforføden Ophævelse [Formalitiesproceduren] endtes Sagen omsider ved de anklagedes fulde Frifindelse ifølge de otte Højesteretsassessorers samstemmende Votum. Det var et uhyggeligt Indtryk jeg medtog fra Themis Tempel! Med bespændt Sind søgte jeg ved Midnat tilbage til mit Hjem til en søvnløs Nat.“ — ⁸⁾ (299) Samlinger til jysk Historie og Topografi IV 1, 188. — ⁹⁾ (300) Se i det hele min Afh. i Tilskueren 1931. 21 ff. og endvidere i Tidsskr. f. Retsvidenskab 1926. — ¹⁰⁾ (308) Johanne Louise Heiberg: Et Liv, 2. Udg. II 301. — ¹¹⁾ (309) Breve fra Sibbern II 223. — ¹²⁾ (310) Se Tilskueren 1929 (ved Julius Clausen). — ¹³⁾ (311) Ø.s Bo behandlede af Stiftamtmand Dahlstrøm som executor testamenti, se herom Tidsskriftet Sagføreren 1931 Nr. 5 og 6. Dahlstrøm takkes i Testamentet, der er dateret 4. Juli 1850, for trofast og virksom Hjælp i Ø.s Embeds- og tildels hans litterære Virksomhed. H. C. Ø., dennes Kone, Børn og Svigersønner samt Søsteren Albertine Bull med Mand og Børn anmodes om at udtage en Erindringsgave af Boet, der iøvrigt skal tilfalde den afdøde Broder Alberts Børn, idet denne Gren af Slægten fremfor de øvrige havde Krav paa hans Forsorg, dog med Forbehold af Rentenydelse for Svigerinden Wilhelmine Rogert og Husbestyrerinden Elisabeth Bohn (der begge overlevede ham). Boets Beholdning var 6343 Rd., deraf for Bogsalget 832 Rdl. — ¹⁴⁾ (311) Forhandlinger 1860. 243.

ANDERS SANDØE ØRSTED

Skrifter i Udvalg

Det er forlængst anerkendt af Jurister i Danmark og Norge, at disse Landes nyere Retsvidenskab er grundlagt af Anders Sandøe Ørsted. Uden at det var Embedspligt for ham, idet han ikke blev juridisk Professor, udsendte han, drevet af en stærk Oplysningstrang, og med en enestaaende produktiv Evne, i en lang Aarrække Skrift paa Skrift, saaledes at der i 1835 ved Afslutningen af den juridiske Del af hans Forfattervirksomhed forelaa grundlæggende Arbejder fra hans Haand paa næsten alle Retsvidenskabens Omraader. Disse Værker, der er præget af den af ham indførte realistiske Metode og af hans omfattende Kendskab til inden- og udenlandsk Lovgivning, blev Grundlaget for de senere Slægtleds Viderearbejde. Den nærmere Indtrængning i vor Ret kan derfor ikke gaa uden om Ørsteds alsidige og grundige Undersøgelser. Et Fortrin for alle Tider besidder de derhos i den klare og jævne Fremstillingsform, der giver Udtryk for hans sikre Bedømmelse af Livsforholdenes retlige og moralske Sider.

En Ulempe ved Studiet af Ørsted har det altid været, at hans Skrifter for en stor Dels Vedkommende maatte søges i forskellige Tidsskriftrækker. Hertil kommer nu, at de er udsolgte og endog vanskelig kan fremskaffes antikvarisk.

Bestyrelsen for det Anders Sandøe Ørstedske Prisedaljelegat, der forvalter en i 1878 — Hundredeaaret for Ørsteds Fødsel — i dette Øjemed indsamlet Kapital, har derfor bekostet en ny Udgave af et Udvalg af hans Skrifter. Udgivelsen er sket ved Højesteretsdommer *Troels G. Jørgensen*.

Udgvnen omfatter følgende seks Bind

Privatretlige Skrifter i Udvalg.	Bind I	Kr. 9.50
—	Bind II	Kr. 9.50
Strafferetlige Skrifter i Udvalg.	Bind I	Kr. 8.50
—	Bind II	Kr. 8.50
Processuelle Skrifter i Udvalg.		Kr. 7.00
Blandede Skrifter i Udvalg.		Kr. 6.50

G Y L D E N D A L